

*Colleccion Antòni Nogués
de versions en aranés*

7

Era Divina Comèdia

Dante Alighieri

Colleccion Antòni Nogués
de
versions en aranés

Era Divina Comèdia

Dante Alighieri

Colleccion Antòni Nogués
de
versions en aranés

Numèro 7 dera colleccion

Juriòl de 2019

PRESENTACION

Antòni Nogués ei ua persona remirabla. Neishut en Torrent de Cinca (Òsca), eth 24 de seteme de 1943 obtenguec era Licenciatura en Medecina e Cirurgia, pera Universitat de Barcelona e de Doctor en Medecina pera Universitat de Lhèida. Ei especialista en Microbiologia Clinica. Era sua vida professionau a virat ath torn dera medecina. A estat Mètge Intèrn deth Servici de Pediatria der Espitau deth Mar de Barcelona (1973-75), Mètge Resident de Microbiologia der Espitau de Bellvitge (1976-78), Cap dera Seccion de Microbiologia der Espitau Universitari Arnau de Vilanova de Lheida (1979-2011) e Membre deth Grop de recèrca en Patologia Infecciosa der IRB (Institut de Recèrca Biomedica) de Lhèida. Tanben a exercit de Professor Associat dera Facultat de Medecina de Lhèida (1979-2010).

Era sua afecció per aranés comencèc pòc abans de jubilar-se. Eth madeish explique que *«iniciauments, per pur curiosèr de conéisher ua lengua que se parlaue près des nòstes tèrres. Ara prumeria me calec estudiar peth mèn compde, pr'amor que non i auie "quòrum" entà hèr es còrsi d'aranés ena UdL. Comencè damb eth " Cors d'Aranés", editat peth Conselh Generau, eth "Petit Diccioniari" de Frederic Vergés, es "Vèrbs Conjugadi" e era "Gramatica Aranesa" d'Aitor Carrera»*.

En 2011 se podec matricular e hèr es còrsi des diuèrsi nivèus d'aranés ena UdL. Se liegec tot çò que s'auie publicat en aranés, e, *«ua causa que me choquèc fòrça siguec eth hèr de veir que fòrça paraules araneses, tanben se trapauen ena varianta deth catalan que se parlaue en mèn pòble (Franja de Ponent), p. e. andocien, sarabat, entà, ensolamar, amorrar en solèr, acochar, badina, etc, etc. qu'èren paraules que sonque les coneishia deth mèn pòble e jamès les auia entenut en d'auti pòbles catalans der entorn. Aquerò siguec un impacte important que me possèc definitivament en estudi der aranés»*.

Auec ua atraccion pera revirada de libres e coma Antòni explique, siguec ua causa cojontrau: *«Ua des activitats en estudi der aranés èren es redaccions. Qu'ei ua activitat fòrça interessanta que te permet exprimir en aranés aquerò que vòs racondar. Mès entad aquerò te cau endonviar ua istòria, auer, per tant, imaginación, e estar-te bèth temps pensant çò que vòs dider. Un dia, de pòca imaginación entà endonviar fantasies, agarrè eth prològ d'un libre qu'auia sus era taula e l'arrevirè. E me n'encuedè de qué aquerò complie eth prètzèth d'exprimir causes en aranés, sense auer de dedicar eth temps en endonviar istorietes. E atau comencèc tot. Es prumèrs libres arreviradi èren es qu'auia a man ena mia estatgèra. Era lectura en aranés de çò qu'auia arrevirat me provoquèc ua satisfacció enòrma. Aguest gòl qu'ère pro entà hèr-me a seguir en aquesta activitat. Un dia decidí manar un petit libre ath responsable deth Servici de Politica Lingüística dera Val d'Aran, eth Sr. Jusèp Loís Sans damb fòrça pòur, plan, donques que non n'èra bric segur dera qualitat deth mèn trabalh. Mès era*

respona que recebí siguec tant encoratjadora que, a compdar d'aqueth moment, decidí tier ues ores ath dia a arrevirar òbres ar aranés».

E Antòni Nogues non parèc de hèr traduccions, damb ua qualitat que milhore de dia en dia e que se pòt perfectament méter ath cant dera major part des boni trabalhs que se vien hènt des de diuersi sectors der emplec dera lengua. Antòni ei un scientific que met es metòdes de sciéncia ath servici dera traduccion. Eth sòn trabalh compde ja en aguesti moments damb mès de sèt mil pagines traduïdes. E pera qualitat deth sòn trabalh e ena voluntat de meter-les a disposicion dera societat, damb era intencion de hèr-lo util, e de conservar aguest preciós legat auem convengut damb eth Sr. Nogues que de totes es sues traduccions, des dera *Acadèmia aranesa dera lengua occitana* ne haram ua difusion a trauès dera pagina web entà facilitar-ne er accés de toti. Enes pròxims mesi, ath delà der 1 de gèr de 2019, cada prumèr de mes penjaram un libre traduït per Antòni Nogués, enquia que siguen toti difosi. Es libres en aranés, objècte d'aguest acòrd son:

Guerra e patz de Lev Nicolàievic Tolstoi
Anna Karenina de Lev Nicolàievic Tolstoi,
Eth Latzèret de Tormes,
Es Frairs Karamazov de Fiódor M. Dostoievski,
Eth Buscon de Francisco de Quevedo,
Era Gitaneta de Miguel de Cervantes,
Era illustra serventa de Miguel de Cervantes,
Condes de Hans Chistian Andersen,
Es aventures de Tom Sawyer de Mark Twain,
Eth gelós extremenh de Miguel de Cervantes,
Eth licenciat Vidriera de Miguel de Cervantes,
Rinconete e Cortadillo de Miguel de Cervantes,
Crim e Castig de Fiódor M. Dostoievski,
Es Miserables de Victor Hugo

En 2017 era Acadèmia publicuèc, ena colleccion «modèls de tèxtes», **Eth mercadèr de Venècia**, de Shakespeare, traduït per Antòni Nogués.

E se quauquarrés, bèth lector, a era voluntat de auer-ne ua còpia en papèr, o de disposar de bèra part, de bèra òbra, entà un ahèr posterior, d'aguest extraordinari trabalh, pòt meter-se en contacte damb aguesta Acadèmia.

Aguest ei eth camin der oferiment deth sòn trabalh ara societat qu'a trobat Antòni Nogués. *«Es jubiladi qu'an er auantatge de poder hèr, lèu tostemps, çò que vòlen e les agrade mès. Plan, donc, entà jo, eth hèt d'arrevirar, çò que liegi, ar aranés, qu'ei un gòl impagable».*

Jusèp Loís Sans Socasau

President der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana
(Gèr de 2019)

PRESENTACION D'AGUESTA ÒBRA

Ua auta òbra emblematica, era mès emblematica des traduccions de Nogués. Damb es anteriores òbres publicades de Dante, Cervantes, Shakespeare e Tolstoi se comence a tancar un cercle de literatura europea plena de simbologia. Entar aranés ei ua possada ara sua introduccion en univèrs culturau dera umanitat.

Non conegui cap auta traduccion d' Era Divina Comèdia ar occitan, però è entenut a dèder dues causes que non e podut acabar de concretar:

A.- Dante coneishie ben er occitan e comencèc Era Divina Comèdia en aguesta lengua. Dempús decidic hè'c en toscan (italian) e damb aguesta òbra instaurèc es bases der italian modèrn. Imaginatz era transcendéncia entar occitan s'era òbra s'avesse escrit ena lengua nòsta?

B.- Auem diuèrses referéncias de que Max Roquetta traduïc a Dante abans d'èster Secretari Generau e fundador der Institut d'Estudis Occitans en 1945. Non è artenhut a trobar cap de document sus aguesta traduccion, tot e que conegui gent que ditz auer-la vist.

Escrita entre 1308 e 1320 era Commedia (títol originau de Dante) descriu er aute mon, eth que i a dempús dera vida segontes es critèris dera fin dera edat mejana. Quan escriuec era Commedia, Dante ère un revolucionari perseguit peth Papa, menaçat d'acabar cremat ena hoguèra, privat entara vida publica, damb totes es sues propietat confiscades, lider intellectuau d'un sector que priorizauè ua forma laica d'interpretar era vida e damb enfrontament ara classa eclesiastica... cada ua des tres parts dera Divina Comèdia, Lunfèrn, Espurgatòri e Paradís siguec escrita en lenguatge vulgar en uns tempsi en qu'eth latin encara ère era lengua culta, deth pensament e dera sciéncia. Dante hec ua apòsta e prenec compromís peth latin transformat per emplec deth pòble. Entara sua realizacion auèc de crear paraules que non existien ena lengua rustica e damb es sues adaptacions e invencions en lenguatge pròpri dera Toscana, damb expressions de grana beresa e qualitat literària estauè metent es bases dera lengua italiana. Eth tipe de lengua d'aguesta òbra magna venguec protegit intellectuament per De Vulgari Eloquentia, òbra deth madeish autor, que justificauè qu'ath deuant dera nòble lengua latina des classes mès cultes, convenguè començar a priorizar ua lengua vulgara, includida era expression entara poesia. E damb era Commedia Dante ne hè ua demostracion complèta e erudita.

Entara sua traduccion Nogués consulte era òbra originau, coma non podie èster d'ua auta forma, coma tostemp hè, però se guide subertot pera revirada ath castelhan de Manuel Aranda Sanjuan (mòrt en Barcelona en 1900). Aguesta traduccion a er auantatge de que presente fòrça nòtes explicatives qu'ajuden ara comprenença dera òbra, dificultat naturau quan se tracte de literatura medievau e d'aguesta qualitat e profusion. A mès era traduccion de Manuel Aranda ja auie pres era opcion de renonciar ara rima poetica en benefici d'ua facilitacion dera coeréncia tematica e argumentau. Ei de destacar eth fòrt apropament dera òbra en aranés ar originau dantesc. De ben segur qu'era transmission dera fòrça dera òbra originau quede ben aquerida en traduccion de Nogués, coma se mòstre en Lunfèrn damb es terribles castigs, era sang, lo nere, eth huec... *"Darrèr de nosati vie un diable que mos herís crudèments, en tot hèr talhs damb era sua ahilada espada a guairi artenh entre*

aguesta multitud de pecadors (...) Damb sies uelhs ploraue Lucifèr, e pes tres barbes corrien es sues lèrmes, barrejades de baua sagnosa. Damb es dents de cada boca, a manèra de bregaires, estronhaue un pecador, de sòrta que hège tres malerosi ath còp. Es nhacades que patie eth de dauant non èren arren en comparèr des engarrapades que li costauen es garres de Lucifèr, deishant-li a viatges era esquia totafèt estarnada. (...) Era amna que patís era màger pena aqui u naut, didec eth Mèstre, qu'ei era de Judes Iscariote, qu'a eth cap laguens dera boca de Lucifèr e estornege dehòra d'era es comes. Des autes dues, qu'an eth cap entà baish, era que penge dera boca nera ei Bruto; guarda se com se retortilhe sense badar boca: er aute, que tan fòrt semble, qu'ei Casio. S'aprèsse era net e ei ora ja de partir, pr'amor que ja ac auem vist tot.” Terrible Dante e en coeréncia, terrible Nogués!!!!

E era coeréncia e era adaptacion se la comparam damb eth tèxte originau ei superior a çò que poderiem trobar damb es traduccions en d'autes lengues (Era Divina Comèdia a estat traduïda a més de 30 lengues e damb fòrça versions en cada ua):

Cant prumèr de Lunfèrn:

DANTE: *“Nel mezzo del cammin di nostra vita / mi ritrovai per una selva oscura”*

NOGUES: *“Ena mitat deth viatge dera nòsta vida me trapè en ua seua escura”*

Cant VI deth Lunfèrn, versis 34 a 36:

DANTE: *“Noi passavam su per l'ombre che adona / la greve pioggia, e ponavam le piante / sopra lor vanità che par persona”.*

NOGUÉS: *“Passèrem per dessús des ombres esbauçades pera incessanta ploja, botant es nòsti pès sus es sòns hantaumes, que se retirauen a còssi umans.”*

Cant dusau deth Paradís

DANTE: *“la virtù mista per lo corpo luce / come letizia per pupilla viva (“la virtud en la estrella resplandece/ cual la alegría en la vivaz pupila”).*

NOGUÉS : *aguesta vertut barrejada damb es còssi celestes lutz en eri, coma era alegria en un viston arderós.*

Cant setau

DANTE: *«Papè Satàn, papè Satàn aleppe!»,/cominciò Pluto con la voce chioccia;/ e quel savio gentil, che tutto seppe,/disse per confortarmi: «Non ti nocchia/ la tua paura; ché, poder ch'elli abbia,/ non ci torrà lo scender questa roccia».*

NOGUES; *“Pape Satan, pape Satan aleppe”¹ comencèc a cridar Pluton damb votz ronca. E aqueth sabent gentil, qu'ac sabec tot, entà encoratjar-me, didec: Que non t'espaurisque eth temor, pr'amor qu'a maugrat deth sòn poder, non t'empedirà que baishes en aquest cercle.*

Era Comèdia, era representacion dera Edat Mejana, eth poèma mès perfècte dera istòria, a on se tracten vicis e vertuts actuaus dera umanitat... ara en occitan.

Jusèp Loís Sans Socasau

President der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana

1 Pape, interjeccion grèga e latina, que signifie suspresa; aleppe, madeish qu'aleph, mot ebraic, equivalent a cap, prince, eca.

Era Divina Comèdia

Dante Alighieri

Lunfèrn

Cant prumèr

Ena mitat deth viatge dera nòsta vida me trapè en ua seuva escura, per çò d'auer-me desviat deth camin dret. A!, be me'n serie de penible díder çò de sauvatja, aspra e espessa qu'ère aguesta seuva, qu'eth sòn rebrembe renauís eth mèn temor, temor tant amargant, qu'era mòrt non n'ei autant. Mès abans de parlar deth ben que trapè aqui, revelarè es autes causes qu'è vist. Sabi pas se com entrè aqui; autant d'adormit èra quan abandonè eth vertadèr camin. Mès, en arribar ath pè d'un penent, a on acabaue era val que m'auie aumplit de pòur eth còr, guardè entà naut, e vedí eth pic ja revestit des arrais deth planeta que mos guide damb seguretats per toti es caminòus. Alavetz se padeguèc un shinhau era pòur que s'auie estat en lac deth mèn còr pendent era net que passè damb tanta angoisha; e madeish qu'aqueth que, en gèsser desirós dehòra deth mar, en arribar ena plaja, se vire entàs ondades perilhoses e les garde, atae eth mèn esperit, encara hujutiu, se virèc entà darrèr pr'amor de guardar eth lòc que d'eth jamès gessec arrés viu. Dempús d'auer balhat repaus ath mèn fatigat còs, seguí pujant pera solitària plaja, sajant d'assegurar tostemp aqueth des mèn pès que siguesse mès entà baish. En començament dera pala, m'apareishec ua pantèra, de movements rapids e caperada de pèth tacada. Non se hège enlà dera mia vista, e interceptae de tau manèra eth mèn camin, que hi repè diùersi còps entà arrecular. Qu'ère eth moment que trincaue eth dia, e eth solei pujaue enrodat d'aqueres esteles qu'èren damb eth quan er amor divin estampèc eth prumèr movement a totes es causes beròies. Aguesta ora e aguesta sason tan doces me dauen motiu entà fidar-me'n d'aquera fèra de pèth pintada. Mès non tant coma entà que non me costèsse temor er aspècte d'un leon, qu'ath sòn torn, se m'apareishec: me pensè que venguie contra jo, damb eth cap naut e damb ua hame tan rabiosa, qu'enquia e tot er aire semblaue cranher-lo. Lo seguic ad aguest ua loba que, ath miei dera sua primesa, semblaue cargada de desirs; loba qu'a obligat a víuer miserablaments a fòrça gent. Eth huec qu'usclae es sòn uelhs me costèc tau trebolament, que perdí era esperança d'arribat naut de tot dera cima. E dera madeisha manèra qu'aqueth que, de bon voler, sauve es sòn sòs e plore damb totes es lèrmes des sòn uelhs quan arribe eth moment que patís ua pèrta, atae me hec a patir aquera fèra inquieta, que, en tot vier ath mèn encontre, de man en man me refusaue entà aqui a on eth solei i tòque. Tant que jo arreculaua entara val, se presentèc dauant des mèn uelhs un,

que per çò deth sòn long silenci semblaue mut. Quan lo vedí en aqueth gran desèrt li didí:

- Ajatz *pietat* de jo, qui que sigatz, ombra o òme vertadèr.

Me responec:

- Que non sò ja òme, mès que n'è estat; es mèns pairs sigueren lombardi e ambdús aueren a Mantua coma patria. Neishí “jos Junhsèga”, encara qu'un shinhau tard, e vedí a Roma jos eth comandament deth brave August en temps des dius faussi e enganhosi. Que sigui poèta, e cantè ad aqueth just hilh d'Anquises, que tornèc de Tròia dempús der incendi dera supèrba Ilion. Mès, per qué t'autreges de nauèth ara tua afliccion? Per qué non puges en deliciós monte, qu'ei causa e començament de totes es jòies?

- Ò! Ès tu aqueth Virgili, aquera hònt que vèsse tan naut delavaci d'eloquència?, li responí tot rogit. A!, Aunor e tèda des auti poètes! Be n'è estat d'erós deth prolongat estudi e deth gran amor qu'è liejut e meditat era tua òbra! Tu qu'ès eth mèn mètstre e eth mèn autor preferit; tu solet ès aqueth que d'eth è imitat eth beròi estil que m'a autrejat tant d'aunor. Guarda aguesta fèra que d'era arreculaua; desliura-me d'era, famós sabent, pr'amor que dauant deth sòn aspècte s'estrementissen e mies venes e bategue precipitadaments eth mèn pos.

- Te cau seguir un aute camin, responec en veder-me plorar, se vòs hùger d'aguest lòc sauvatge; pr'amor qu'aguesta fèra que te hè estarnar en taus lamentacions non dèishe passar ad arrés peth sòn camin, senon que s'opausa ad aquerò en tot aucir ath que gause tau causa. Eth sòn instint ei tan marrit e crudèu, que jamès ei satisfèt enes sòns ambiciosi desirs, e dempús de minjar, encara a mès hame qu'abantes. Que son fòrça es animaus as que s'amasse, e encara seràn mèns enquia que vengue eth Lebrèr¹ e la hèsque morir entre dolors. Aguest non s'alimentarà de tèrra ne d'estanh, senon de sabença, d'amor e de vertut, e era sua patria s'estarà entre Feltro e Feltro. Que serà era sauvacion d'aguesta umila Italia, que per era moriren per çò des sues herides era vèrge Camila, Eurialo e Turno e Niso. Acaçarà ara loba de ciutat en ciutat enquia que l'age lançat en lunfèrn, d'a on en d'auti tempsi l'auie hèt gèsser era enveja. Ara, entath tòn benefici, pensi e veigui claraments que m'as de seguir: jo serè eth tòn guida

1

Can Gran dera Scala, senhor de Verona e benfactor de Dante.

e te treirè d'aciu entà amiar-te en un lòc etèrn, a on enteneràs idòls desesperadi; veiràs es esperits adolorodi des ancians condemnadi, que criden a crits ara dusau mòrt; veiràs tanben ad aqueri que son contenti enes ahlames, pr'amor que demoren, quan arribe era escadença, auer un lòc entre es benaüradi. Se vòs, de seguit, pujar entada eri, t'acompanharà en aquest viatge ua amna mès digna que jo, te deisharè damb era quan jo me'n vaja; donques qu'er Empeiraire que regne enes nautades non vò que, mejançant jo, s'entre ena sua ciutat, pr'amor que siguí rebèl ara sua lei. Eth regne pertot e regne naut de tot; nau de tot s'està era sua ciutat e eth sòn naut tron. Ò! Erós er escuelhut entath sòn reiaume!

E jo li responí:

- Poèta, te demani per aquest Diu que non as coneishut, que me hèsques hùger d'aquest mau e der aute peyor; amia-me entà on as dit, entà que jo veiga era pòrta de Sant Pèir e as que, sivans dides, son desoladi.

Alavetz se metec en marcha, e jo seguí ath sòn darrèr.

Cant dusau

Escurie; era atmosfèra escura dera net convidaue a repausar des sues fatigues as èssers animadi qu'existissen sus era tèrra, e jo solet me premania a tier es combats deth camin e des causes dignes de pietat, qu'era mia memòria descriuerà sense enganhar-se. Ò Muses!, ò naut engenh!, vietz ena mia ajuda: ò ment, qu'escruieres çò que vedí!, ara apareisherà era tua noblesa.

Jo comencè:

- Poèta, tu que me guides, guarda s'era mia vertut ei pro fòrta abans de riscar-me en tan prigond viatge. Tu dides qu'eth pair de Silvi, encara corruptible, passèc entath sègle immortau e passèc sensiblaments. S'er adversari de toti es maus li siguec favorable, deuec èster per çò des grani efèctes que d'eth auien de vier; e eth perquè non semble injust entà un òme de talent; pr'amor qu'en Cèu siguec escuelhut entà èster eth pair dera feconda Roma e deth sòn emperi: autant er un coma er aute, plan que òc, sigueren establidi en favor deth lòc sant a on demore eth successor deth gran Pèir. Pendant aguest viatge, que per eth lo vantes, entenec causes qu'aubirèren era sua victoria e era capa papau. Dempús eth Veire d'eleccion siguec transportat entath cèu pr'amor de balhar mès fermetat ara fe, qu'ei eth començament deth camin dera sauvacion. Mès jo, se per qué m'i cau anar? Qui m'ac permet? Jo non sò Eneas, ne Sant Pau: dauant d'arrés, ne tansevolh dauant de jo madeish, me creigui digne de tau aunor. Pr'amor que se me lanci entà tau empresa, cranhi pera mia hòla obstinacion. Donques qu'ès sabent, compreners es rasons que non cohèssi.

E tau qu'aqueth que ja non vò çò que volie, e assutat per ua auta idia naua, càmbie d'opinion, de manèra qu'abandone tot aquerò qu'auie començat, atau m'arribaue a jo en aquera escura pala; pr'amor que, a truca de pensar, abandonè era empresa qu'auia començat damb tant afogament.

- S'è comprenut ben es tues paraules, responec aquera ombra magnanima, era tua amna ei trauessada d'espant, que s'apodere soent der òme, e de tau manèra, que lo trè d'ua empresa aunèsta, coma ua vana ombra hè a viatges arrecular a ua fèra, quan se cale ena escurina. Entà desliurar-te d'aguest temor, te vau a díder se per qué è vengut, e çò que vedí en prumèr moment que te cuerlhí pietat. Jo qu'èra entre es que son en

suspension, e me cridèc ua dauna tan benaurada e tan beròia, que li demanè que me balhèsse es sues ordes. Es sòns uelhs ludien mès qu'ua estela, e comencèc a dider-me damb votz angelicau, ena sua lengua: “Ò, amna cortès Mantuana, qu'era sua fama se tarde encara en mon e se tardarà tant qu'age movement! Eth mèn amic, que non n'ei dera aventura, se ve tant embolhat ena plaja desèrta, qu'ath miei deth camin era pòur l'a hèt arrecular; e cranhi (per çò qu'è entenut, sus eth, deth cèu) que ja s'age hòraviat, e que jo aja arribat tard ena sua ajuda. Vè-te'n, donc, e damb es tues eloquentes paraules, e damb tot aquerò que s'a de besonh entà trèir-lo deth trebuc, ajuda-lo tan ben, que jo me quèda consolada. Jo sò Beatriz, era que te hè partir, vengui d'un lòc a on desiri tornar: er amor m'ahisque e ei eth que me hè a parlar. Quan torna a èster dauant deth mèn Senhor, li parlarè de tu ben e soent.” Carèc alavetz e jo repliquè: “Ò hemna de vertut unica, que per era era espècia umana depasse en dignitat a toti es èssers que son jos aqueth Cèu qu'a es cercles mès petiti! Autant me platz era tua orde, que se ja t'auessa aubedit, me pensaria que m'auia tardat: que non te cau exprimir ja mès es tòns desirs. Mès, ditz-me: per qué non cranhes baishar ath hons d'aguest centre des de naut d'aguesti immensi lòcs, a on te delisses en desirs de tornar?” “Donques que tantes causes vòs saber, te diderè brèuments, me responec, se per qué non cranhi vier en aguest abisme. Sonque mos cau crànher es causes que pòden acabar en tot damnatjar as auti; mès non aqueres que non inspiren aguest temor. Pera gràcia de Diu, sò hèta de tau sòrta, que non m'artenhen es vòstes misèries, ne pòt alugar en jo era ahlama d'aguest incendi. I a en Cèu ua dauna gentila², que se planh der obstacle opausat ath que te mani, e que padegue eth dur judici dera justícia divina. Era s'a dirigit a Lucia³ damb es sòns prècs, e l'a dit: “Eth tònn fidèu amic qu'a besonh de tu, e te lo recomani.” Lucia, enemiga de quinsevolh còr crudèu, s'a esmoigut e a vengut en lòc que jo me trapaua, seiguda ath costat dera anciana Raquel. E m'a dit: “Beatriz, vertadèra laudança de Diu, non ajudes ad aqueth que tant t'estimèc e que per tu gessec dera vulgara esfèra? Non entenes eth sòn planh patetic? Non ves era mòrt contra eth que lute sus aguest arriu, mès formidable qu'eth madeish mar?” En mon non a auut jamès ua persona mès prèsta a córrer entà un benefici ne entà húger d'un perilh, que jo, tanlèu

2 Era clemencia divina.

3 Era gràcia divina, o mèsalèu, era gràcia qu'illumine.

entení taus paraules. Descení deth mèn erós lòc, en tot fidar-me d'aguesta eloquenta paraula que t'aunore, e qu'aunore a guairi l'an entenuit". Dempús d'auer-me parlat d'aguesta manèra, virèc entà jo es sòns uelhs, ludents de lèrmes, çò que me hec partir mès ara prèssa. E me sò dirigit a tu, tau qu'a estat era sua volentat, e t'è protegit d'aquera fèra que te barraue eth pas mès cuert entara polida montanha. Mès, qué te cau? Per qué t'artures? Per qué as tanta covardia en tòn còr? Per qué non gauses, quan tres hemnes benedides te suenhen ena cort celestiau e es mies paraules te prometen tant de ben?

E atau coma es floretes, inclinades e barrades pera arrosada, se daurissen quilhades tanlèu eth Solei les illumine, atau creishec eth mèn aclapat anim, e neguèc de tau alend eth mèn còr, qu'exclamè coma un òme decidit:

- Ò, guaire pietosa ei era que m'a ajudat! E tu, amna benefactora, qu'as aubedit tant ara prèssa es paraules de vertat qu'era t'a dit! Damb es tues, qu'as premanit eth mèn còr de tau sòrta, e l'as comunicat autant de desir d'entamenar eth gran viatge, que torni a abrigar eth mèn prumèr prepaus. Ve-te'n, donc; que mos dirigisque ua soleta volentat: tu qu'ès eth mèn guida, eth mèn senhor, eth mèn mèstre.

Atau li didí, e tanlèu se metec a caminar, entrè peth camin prigond e salvatge.

Cant tresau

“A trauèrs de jo se va entara ciutat des plors; a trauèrs de jo se va entar etèrn dolor, a trauèrs de jo se va entara raça condemnada: era justícia encoratgèc ath mèn sublim arquitècte; me hec era divina potestat, era suprèma sabença e eth prumèr amor. Abantes que jo non i auie arren creat, exceptat çò d’etèrn, e jo me tardi etèrnements. Ò, vosati es qu’entratz, deishatz de cornèr tota esperança!”

Vedí escrites aguestes paraules damb caractèrs neri en lumedan d’ua pòrta, per çò qu’exclamè:

- Mèstre, eth sentit d’aguestes paraules me còste pena.

E eth, coma òme plen de prudéncia, me responec:

- Te cau abandonar aciu quinsevolh temor; te cau hèr enlà quinsevolh covardia. Qu’auem arribat en lòc a on t’è dit que veuries ara adolorida gent, qu’a perdut eth ben dera intelligéncia.

E dempús d’auer botat era sua man sus era mia, damb ròstre alègre, que m’encoratgèc, m’introdusic ath miei des causes secretes. Aquiu, jos un cèu sense esteles, ressonauen alendades, planhs e prigonds gemiments, de sòrta qu’en escotar-les comencè a plorar. Diuèrses lengües, orribli renecs, paraules de dolor, accents de ràbia, votzes nautes e ronques, acompanyades de còps de man, costauen un revolum que va rodant tostemp per aqueth espaci etèrnements escur, coma eth sable possat per un remolin. Jo, qu’èra espaurit, didí:

- Mèstre, qué ei çò qu’enteni, e quina gent ei aguesta que semble plegada peth dolor?

Me responec:

- Aguesta miserabla sòrt qu’ei reservada as tristes amnes d’aqueri que viueren sense meritjar laudances ne reprovacions: que son confonudes entre eth pervèrs cor des angels que non sigueren rebèls ne fidèus a Diu, senon que sonque viueren entada eri. Eth Cèu les hec enlà deth sòn sen entà non èster mens beròi; mès eth prigond lunfèrn non les vò recèber per çò dera glòria que damb aquerò poirien autrejar as auti colpables.

E jo repliquè:

- Mèstre, quin crudèu dolor les hè planher-se autant?

Ad açò me responec:

- T'ac diderè brèuments. Aguesti non demoren morir; e era sua ceguetat ei tanta, que se mòstren envejosi de quinsevolh auta sòrt. Eth mon non sauve degun rebrembe d'eri; era misericòrdia e era justícia les mensprèden: non parlem mès d'eri, guarda-les e passa entà dauant.

E jo, en tot fixar-me mès, vedí ua bandèra qu'onejaue tan de prèssa, que semblaue menspredosa deth mendre repaus: darrèr d'era venguie tau revolum de gent, que non m'auria pogut creir qu'era mòrt esbaucèsse tan gran nombre. Dempús d'auer-ne arreconeishut a quauqui uns, guardè mès fixaments, e vedí era ombra d'aqueth que per covardia hec era grana renoncia⁴. Comprení de seguic, e solide fòrça, qu'aqueth revolum de gent ère eth des roïns que se heren desagradius dauant des uelhs de Diu e des uelhs des sòns enemics. Aqueri malerosi, que jamès viueren, èren nudi, e èren shordadi sense pòsa pes hissades des mosques e des vèspes que i auie per aqui; aguestes hègen córrer peth sòn ròstre era sang, que barrejada damb es sues lèrmes, ère recuelhuda as sòns pès per hastigosi vèrmes.

En tot auer dirigit es mies guardades entà un aute lòc, vedí naues amnes ara vòra d'un gran arriu, per çò que, didí:

- Mèstre, digna-te mostrar-me qui son e per quina sòrta de lei semblen aguesti tan prèsti a trauessar er arriu, sivans posqui veir a favor d'aguesta fèbla claretat.

E eth me responec:

- T'ac diderè quan botem es nòstes pès ena trista arriba der Aqueronte.

Alavetz, avergonhat e damb es uelhs entà baish, en crànher que lo desengustèssen es mies preguntes, deishè de parlar enquia qu'arribèrem en arriu. En aqueth moment vedérem a un ancian caperat de peublancs, que se filaue de cap a nosati en ua petita barca, cridant: "Ai de vosates, amnes perverses! Non demoretz veir jamès eth Cèu. Que vengui entà amiar-vos entara auta arriba, a on regnen etèrnes tenebres, ath miei deth calor e deth hered. E tu, amna viua, qu'ès aciu, hè-te enlà d'aguestes que son mòrtès." Mès quan vedec que jo non me botjaua, didec: "Arribaràs ena plaja per ua

4 Segontes quauqui comentaristes, aguest deuie èster Esaú, que renuncièc ath sòn dret de primogenitura; sivans d'auti, Dioclecian, qu'abdiquèc der emperi; sivans Venturini, eth papa Celestin V, e d'auti cren qu'eth que hec era grana renoncia ei Pilat.

auta arriba, per un aute pòrt, mès non per aciu: entà amiar-te, que s'a besonh d'ua barca mès leugèra.”

E eth mèn guida li didec:

- Caron, non t'emmalícies. Atau s'a decidit aqui a on se pòt hèr tot çò que se volgue, e non preguntes mès.

Alavetz se padegueren es peludes caròles deth barquèr des livides lacunes, qu'auie cercles d'ahlames ath torn des sòns uelhs. Mès aqueres amnes, qu'èren nudes e fatigades, tanlèu enteneren aquestes terribles paraules, cambièren de color, carrinçant es dents, renegant de Diu, de sa pairs, dera espècia umana, deth lòc e deth dia deth sòn neishment, dera descendència dera sua descendència, e dera sua descendència: dempús se retireren totes amassa, plorant damb totes es lèrmes des sòns uelhs, de cap ara arriba a on se demore a tot aqueth que non cranh a Diu. Eth dimòni Caron, damb uelhs de huec, en tot hèr un senhau, les anèc arremassant, pataquejant damb eth sòn rem ad aqueres que s'arreculauen; e atau coma ena tardor van queiguent es huelhes ua darrèr dera auta, enquia qu'es arrames an entornat ara tèrra toti es sues dèishes, dera madeisha manèra es marridi hilhs d'Adam se lançauen d'un en un dera arriba estant, dempús d'aqueth senhau, coma audèths qu'acodissen ath sòn reclam. D'aguesta sòrta s'anèren aluenhant pes neres ondades; mès abantes de qué auessen sautat ena arriba opausada, s'amassèc un aute revolum de gent en lòc qu'auien deishat aqueres.

- Hilh mèn, me didec eth cortés Mèstre, es que morissen ena colèra de Diu acodissen aciu de pertot, e s'esdeguen a trauessar er arriu, esperonadi de tau sòrta pera justícia divina, qu'eth sòn temor se convertís en desir. Per aciu non passe jamès ua amna pura; per çò que, se Caron s'emmalície contra tu, ja te'n sabes ara deth motiu des sues menspredoses paraules.

Tanlèu auec acabat, tremolèc tan fòrtaments era ombriua campanha, qu'eth rebrembe der espant que sentí encara me negue eth front de sudor. D'aquera tèrra de lèrmes gessec un vent que costèc vermelhs relampits, en tot hèr-me a pèrder eth sentit e quèir coma un òme susprenut peth saunei.

Cant quatau

Interrompec eth mèn prigond saunei un tron tan fòrt, que m'estrementí tau qu'un òme que se desvelhe ara fòrça: me lheuè e, en tot hèr ua guardada ath mèn entorn, tachè era vista pr'amor d'arreconéisher eth lòc a on me trapaua. Me vedí ath cant dera aurèra dera trista val, abisme de dolor, qu'en eth ressonen infinits ais, que se retiren as trons. Er abisme ère tan prigond, escur e bromós, qu'en bades tachaua es mèns uelhs ath sòn hons, donques que non aubiraua arren.

- Ara baishem entà aqui u baish, entath tenebrós mon, me didec eth poèta plan esblancossit: jo vierè eth prumèr, tu eth dusau.

Jo, que me n'auia encuedat deth sòn pallitge, li responí:

- Com me cau vier jo, se tu, que sòles esbugassar es mies incertituds, t'espaurisses?

E eth repliquèc:

- Era angonia des malerosi que son aqui u baish, reflectís en mèn ròstre ua pietat que tu cuelhs per terror. Au, donc; qu'era longada deth camin exigís que mos pressem.

E sense díder arren mès, se calèc e me hec entrar en prumèr cercle qu'enròde er abisme. Aquí u, sivans podí avertir, non s'entenien planhs, senon solet alendades, que hègen tremolar era etèrna vòuta, e que venguien dera pena sense torment d'un revolum d'òmes, hemnes e mainatges. Eth bon Mèstre me didec:

- Non me demanes se quini esperits son es qu'èm en tot veir? Voi, donc, que te'n sàpies, abans de contunhar entà dauant, qu'aguesti non pequèren; e se cuelheren pendent era sua vida quauqui merits, non ei pro, pr'amor que non receberen era aigua deth baptisme, qu'ei era pòrta dera Fe que forme era tua credença. E se viueren abans deth cristianisme, non adorèren a Diu coma cau: jo que sò tanben un d'eri. Per tau falta, e non per ua auta colpa, èm condemnadi, en tot estar-se era nòsta pena en víuer damb eth desir sense esperança.

Un gran dolor aclapèc eth mèn còr quan entení aquerò, pr'amor que me'n sabí de persones de fòrça valor qu'èren suspenudes en Limb.

- Ditz-me Mèstre e senhor mèn, li preguntè entà assolidar-me mès en aguesta Fe que trionfe sus quinsevolh error, quauqu'ua d'aguestes amnes a pogut, sigue pes sòns merits o sigue pes des auti, gèsser deth Limb e arténher era benaurança?

E eth, que comprenec es mies paraules amagades e escures, responec:

- Jo qu'èra nauèth vengut en aguest lòc, quan vedí vier a un Èsser poderós, coronat damb eth senhau dera victòria. Hec a gèsser d'aciu era amna deth prumèr pair, e era d'Abel eth sòn hilh, e era de Noé; era deth legislador Moisés, tant aubedient; era deth patriarca Abraham, e era deth rei David; a Israèl, damb sa pair e damb es sòns hilhs, e a Raquèl que per era aqueth hec autant⁵, e a fòrça d'auti, qu'autregèc era benaurança; pr'amor que te cau saber que, abantes d'eri, non se sauvauen es amnes umanes.

Tant que parlaue atau, non deishàuem de caminar; mès seguïem trauessant tostemp era seuva, ei a díder, era seuva que formauen es esperits apileradi. Encara non èrem guaire luenh dera entrada der abisme, quan vedí un resplendor que trionfaue der emisfèri des tenèbres: mos trapàuem encara a cèrta distància, mès non tanta que non podessa jo distinguir qu'aqueth lòc ère ocupat per persones dignes.

- Ò, tu qu'aunores tota sciéncia e tot art, qui son aguesti, qu'eth sòn valor deu èster autant, que d'aguesta manera son desseparadi des auti?

E eth a jo:

- Era polida fama qu'encara se sauve d'eri en mon qu'abites, les hè creditors ad aguesta gràcia deth cèu, que de tau sòrta les distinguís.

Alavetz entení ua votz que didie: "Aunoratz ath sublim poèta; torne era sua ombra, que s'auie separat de nosati!" Quan carèc era votz, vedí que venguien ath nòste encontre quate granes ombres, qu'eth sòn ròstre non mostraue tristor ne alegria. Eth bon Mèstre comencèc a dider-me:

- Guarda ad aqueth qu'a ua espada ena man e vie dauant des tres coma eth sòn senhor. Aguest ei Homer, poèta sobeiran: er aute ei eth satiric Horaci, Ovidi ei eth tresau e eth darrèr Lucano. Cadun merite, coma jo, eth nòm qu'abans prononcièren unanimes; m'aunoren e hèn ben.

5 Se referís a Jacob o Israèl, que per çò de maridar-se damb Raquèl servic ath pair d'era pendent catorze ans.

D'aguesta sòrta vedí amassada era polida escòla d'aqueth prince deth sublim cant, que vòle coma era agla sus toti es auti.

Dempús d'auer estat en tot conversar entre eri ua estona, se virèren entà jo en tot hèr-me ua amistosa salutacion, que hec arrir ath mèn Mèstre; e m'aunorèren encara mès, pr'amor que m'admeteren ena sua companhia, de sòrta que siguí eth siesau entre aqueri grani gènis. Atau seguírem enquia a on ère era lum, en tot parlar de causes que non s'ac vau de díder, encara que s'ac valie parlar-ne en lòc que mos trapàuem. Arribérem ath pè d'un nòble castèth, enrodat sèt còps de nautes muralhes, e defenut enes entorns per un bèth arriuèr. Passérem sus aquest coma per tèrra fèrma; e en trauessar sèt pòrtes damb aqueri sabents, arribèrem en un prat de fresc verdugalh. Aquiu i auie personatges de guardada tranquilla e grèu, qu'eth sòn ròstre revelaue ua grana autoritat: que parlauen pòc e damb votz doça. Mos hérem enlà entà un aute extrèm deth prat; en un lòc espaciós, naut e luminós, d'a on se podien veir totes aqueres amnes. Aquiu, de pès sus eth verd esmalt, me sigueren senhaladi es grani esperits, qu'era sua contemplacion me hec estrementir d'alegria. Aquiu vedí a Electra damb fòrça des sòns companhs, qu'entre eri arreconeishí a Hector e a Eneas; dempús a Cesar, armat, damb es sòn uelhs d'audèth rapaç. Vedí en un aute lòc a Camila e a Penthesilea, e vedí ath Rei Latin, qu'ère seigut ath cant dera sua hilha Lavinia; Vedí ad aqueth Bruto, que treiguec a Tarquino de Roma; tanben a Lucrecia, a Julia, a Marcia e a Cornelia, e a Saladino, qu'ère solet e desseparat des auti. En auer quilhat dempús era vista, vedí ath mèstre des sabents⁶, seigut entre era sua filosofica familha. Toti lo guardauen, toti l'aunorauen: vedí, ath delà, a Socrates e a Platon, qu'èren mès pròches d'aqueth qu'es auti; a Demòcrit, que preten qu'eth mon a auut coma origina er edart; a Diogenes, a Anaxagoras e a Tales, a Empedòcles, a Heraclit e a Zenon: vedí ath bon observaire dera qualitat, ei a díder, a Dioscorides, e vedí a Orfeo, a Tulio e a Lino, e ath moralista Seneca; ath geomètre Euclides, a Ptolomèu, Hipocrates, Avicena e Galeno, e a Averroes, que hec eth gran comentari. Que non m'ei possible mentar-les a toti, pr'amor que m'arrossègue eth long tèma que me cau seguir e fòrça còps es paraules son brèus entar ahèr. Lèu lèu era companhia de sies quedèc redusida a dus: eth mèn sabent guida m'amie per un aute camin dehòra d'aquera immobilitat entà ua auròra tremolosa, e arribi en un punt privat totauments de lum.

Cant cincau

Atau baishè deth prumèr cercle entath dusau, que tie mens espaci, encara que fòrça mès dolor, e dolor ponhent, que còste esquinçadors sorriscles. Aquiu que i ère er horrible Minos que, carrinclant es dents, examine es colpes des qu'entren; jutge e hè a compréner es sues ordes mejançant es virades dera sua coa. Ei a díder, que tanlèu se presente ath sòn dauant ua amna pecadora, e li cohèsse totes es sues colpes, aqueth gran coneishedor des pecats ve se quin lòc deth lunfèrn li cau ocupar e l'ac senhale, en tot cenher-se en còs era coa autanti viatges coma sigue eth nombre deth cercle que li cau èster manat. Dauant d'eth, tostemp fòrça amnes, qu'acodissen per torn entà èster jutjades, parlen e escoten, e dempús son lançades en abisme.

- Ò, tu, que vies en ostau deth dolor!, me cridèc Minos tanlèu me vedec, en tot suspéner es sues terribles foncions; guarda se com entres e de qui te'n fides: non sigue causa que t'alugue era amplada dera pòrta.

Alavetz eth mèn guida li preguntèc:

- Per qué crides? Non t'opauses ath sòn viatge ordenat peth destin: qu'atau ac an dispausat aqui a on se pòt hèr çò que se volgue; e non preguntes mès.

Comenceren a entener-se votzes planhoses: e arribè en un lòc a on heriren es mies aures granes lamentacions. Qu'entràuem en un lòc que mancaue era lum, e que bramaue coma eth mar tempestuós quan ei combatut per vents contraris. Eth revolum infernau que non s'arture jamès, enròde en sòn remolin as esperits; les hè hèr torns de contunh, e les agite e les shòrde: quan se trapen dauant dera roïnosa barralha que les entornege, aqui son es crits, es plors e es planhs, e es renecs contra era vertut divina. Me'n sabí qu'èren condemnadi a tau torment es pecadors carnaus que someteren era rason as sòns lascius desirs; e atau coma es estornèls vòlen en granes e compactes volades ena estacion des hereds, atau aqueth remolin arrossègue as esperits marridi en tot hèr-les a vier d'un costat en aute, de naut en baish, sense qu'agen jamès era esperança d'auer un moment de pòsa, ne de qué era sua pena s'amendrisque. E dera madeisha manèra qu'es estornèls lancen es sòns tristi accents, formant toti ua prolongada ringlera

en aire, atau tanben vedí vier, exalant gemiments, as ombres arrossegades per aqueth revolum. Per çò que preguntè:

- Mèstre, quines amnes son aguestes que de tau sòrta castigue aguest aire nere?

- Era prumèra d'aguestes, des que desires notícies, me didec alavetz, siguec emperairitz d'ua multitud de pòbles que parlauen diuèrses lengües, e tant autrejada ath vici dera luxúria, que permetec enes sues leis tot aquerò qu'excitaueth plaser, pr'amor d'amagar d'aguesta manèra era abjeccion que s'estaue. Qu'ei Semiramis, que d'era se lieg que succedic a Nino e siguec era sua esposa e regnèc ena tèrra a on règne eth Sultan. Era auta ei era que s'aucic per amor e trinquèc era fe prometuda as cendres de Siqueo. Dempús seguís era lasciua Cleopatra. Tanben i a Elena, que dèc lòc a tan funèsti tempsi; e se ve tanben ath gran Aquiles, que fin finau li calec combàter per amor. Se ve a Paris e a Tristan...

E m'anèc mostrant a mèc de mil ombres e senhalant damb eth dit, a qui Amor auie hèt a gèsser d'aguesta vida. Quan entení ath mèn sabent nomentar as ancianes daunes e cavalièrs, me sentí senhorejat pera pietat e quedé coma embadoquit. Comencè a díder:

- Poèta, voleria parlar ad aqueres dues amnes que van amassa e semblen mèc leugères qu'es autes possades peth vent.

E eth me responec:

- Demora que siguen mèc prèc de nosati: e alavetz demana-les, per amor que les amie, que venguen entà tu.

Tanlèu coma eth vent les possèc entà nosati, quilhè era votz dident:

- Ò, amnes tormentades!, vietz a parlar-mos, se bèth aute non s'opausè ad aquerò.

Tau que dues palomes, ahiscades pes sòns desirs, se filen damb es ales dubèrtes e fèrmes de cap ath doç nin, amiades en aire per ua madeisha volentat, atau gesser en aqueres dues amnes dera multitud a on i auie Dido, en tot dirigir-se entà nosati a trauèrs der aire malsan, tirades peth mèn eficaç e afectuós aperament.

- Ò, èsser graciós e benigne, que vies a visitar, ath miei d'aguest aire nerós, as qu'auem tintat eth mon de sang! Se siguèsem estimadi peth Rei

der univèrs, li pregaríem pera tua tranquillitat, donques que te planhes deth nòste gran dolor. Tot çò que te shaute enténer e díder, t'ac dideram, e escotaram damb plaser tant que sigue eth vent tan tranquil coma ara. Era tèrra a on neishí ei plaçada ena còsta a on desboque eth Po damb toti es sòns afluents entà repausar en mar. Amor, que s'apodèrè lèu d'un còr gentil, hec qu'aguest s'encamardèsse d'aqueth beròi còs que me siguec panat d'ua forma qu'encara me tormente. Amor, que non dispense d'estimar ath qu'ei estimat, hec que m'autregèssa viuaments ath plaser que s'embriague aguest, que, coma ves, non m'abandone jamès. Amor mos amièc entara madeisha mòrt. Caina⁷ demore ath que mos arrinquèc era vida.

Taus sigueren es paraules des dues ombres. En enténer aqueres amnes tormentades, joqué eth cap e lo tenguí clin autant de temps, qu'eth poèta me didec:

- En qué penses?

- A!, exclamè en contestar-li, guairi docí pensaments, guairi desirs les an amiat tath dolorós transit!

Dempús me filè entada eri, en tot dider-les:

- Francesca, es tòns malastres me hèn vessar tristes e pietoses lèrmes. Mès, ditz-me: en tempsi des docí alends, com vos permetec Amor conéisher es vòsti secrets desirs?

Era me responec:

- Que non i a dolor màger que brembar-se'n deth temps erós ena misèria; e aquerò ac sap pro ben eth tòn Mèstre. Mès s'as tant de delèri de conéisher quina siguec era principau origina deth nòste amor, harè coma aqueth que parle e plore ath còp. Liegiem bèth dia, per léser, es aventures de Lancelot, e de quina manèra queiguec enes hilats der Amor: qu'èrem solets e sense aubirar cap sospecha. Aquera lectura hec qu'es nòsti uelhs se cerquèssen fòrça viatges e que s'esblancossisse eth nòste ròstre; mès un solet passatge siguec eth que decidic sus nosati. Quan liegérem qu'era desirada arridalha dera estimada siguec interrompuda peth punet der aimant, aguest, que jamès s'a de separar de jo, me punèc tremolós ena

7 Era prumèra des quate divisions concentriques deth darrèr cercle deth lunfèrn, a on son castigadi es traïdors e es aucidors des sòns pròpris parents. Vedetz eth cant trenta dusau.

boca: eth libre e qui l'escruec siguec entà nosati un aute Galeot; aqueth dia ja non liegérem mès.

Tant qu'ua amna didie aquerò, era auta ploraue de tau sòrta, que, possada pera pietat, m'aflaqué coma se me morissa, e queiguí coma què un còs inanimat.

Cant siesau

En remeter-me, pr'amor que perdí eth sentit per çò dera tristor e dera pietat que me costèc era sòrt des dus cunhats, vedí ath mèn entorn nauï torments e naues amnes tormentades en quinsevolh lòc qu'anèssa, me virèssa o guardèssa. Eth mèn encontre en tresau cercle; en aqueth dera ploja etèrna, maudita, hereda e densa, que què tostemp madeish abondiua e damb era madeisha fòrça. Espesses peiregades, aigua nerosa e nhèu baishen a còps de caudèr a trauèrs des tenèbres; era tèrra, en receber-les, exale ua flaira pudesenca. Cerbero, fèra crudèu e monstruosa, ganhòle damb es sues tres gargamères de gosset contra es condemnadi que son aqui enaiguadi. Qu'a es uelhs ròis, es peus neri e de porcèth, eth vrente ample e es pantes aprovedides d'ungles que tache enes esperits, les estarne era pèth e les esbocine. Era ploja les hè ganholar coma gossets; es miserables condemnadi formen entre eri ua muralha damb es sòns costats e se barregen sense pòsa. Quan mos desnishèc Cerbero, eth gran vèrme dauric es boques en tot mostrar-mos es sòns aueranèrs; toti es sòns membres èren agitadi. Alavetz eth mèn guida estenec era man, cuelhec tèrra, e la lancèc a sarpats enes gargamères avides dera fèra. E dera madeisha manèra qu'un gosset se des.hè ganhòlant quan a hame, e se padegue quan nhaque era sua presa, tengut solet en avalar-la-se, atau tanben eth dimòni Cerbero barrèc es sues impures boques, qu'es sòns idòls costauen tau estabordiment enes amnes, que volerien vier a èster sordes. Passèrem per dessus des ombres esbauçades pera incessanta ploja, botant es nòsti pès sus es sòns hantaumes, que se retirauen a còssi umans. Totes jaden peth solèr, exceptat ua que se lheuèc ara prèssa entà sèir-se, quan mos vedec passar dauant sòn.

- Ò, tu qu'as vengut en aquest lunfèrn!, me didec; arreconeishe-me, se pòs. Tu que sigueres hèt abantes que jo des.hèt.

Jo li responí:

- Era angonia que te tormente ei dilhèu era causa de qué non me'n bremba de tu, me semble que non t'è vist jamès. Mès, ditz-me, qui ès tu, qu'en tan trist lòc as estat amiat, condemnat a un suplici, que se n'a un aute màger, non serà, plan, tan desagradu?

Me responec:

- Era tua ciutat, tan plia aué d'enveja, que ja ei ar arràs dera mesura, me vedec en sòn sen en vida mès serena. Vosati, es abitants d'aguesta ciutat, me cridéretz Ciacco. Per çò deth reprehensible pecat dera gorjaria, me veigui, coma ves, patint aguesta ploja. Jo non sò aciu era soleta amna trista, totes es autes son condemnades ara madeisha pena pera madeisha causa.

E non prononcièc ua paraula mès. Jo li responí.

- Ciacco, eth tòn martiri m'impresione autant, que me hè vessar lèrmes; mès ditz-me, s'ei qu'ac sabes: qué vieràn a èster es abitants d'aguesta ciutat tan dividida en faccions? I a bèth just entre eri? Ditz-me per quin motiu s'a calat en era era discòrdia.

Me responec:

- Dempús de granes discussions, arribaràn a vessar era sua sang, e eth partit sauvatge lançarà ar aute partit, en tot costar-li granes pèrtes. Dempús calerà qu'eth partit vencedor s'esbauce ath cap de tres ans, e qu'eth vençut se quilhe, gràcies ara ajuda d'aqueth qu'ara ei neutrau. Aguesta faccion amiarà era tèsta plan nauta pendent fòrça temps, en tot auer jos era sua joata de hèr ar aute, encara qu'aguest se planhe e s'avergonhe. Encara i a dus justis, mès arrés les escote: era supèrbia, era enveja e era avaricia son es tres bualhs qu'an alugat es còrs.

Aciu acabèc Ciacco eth sòn lamentable discurs, e jo li didí:

- Encara voi que m'informes, e me digues quauques paraules. Ditz-me a on son, e hè-me a conéisher a Farinata e ath Tegghiao, que sigueren tan dignes, a Jacobo Rusticucci, Arigo e Mosca, e a d'auti que consagrèren eth sòn engenh entà hèr eth ben, pr'amor que desiri ardentaments saber se son entre es doçors deth Cèu o entre es amarums deth Lunfèrn.

Ad aquerò me responec:

- Que son entre es amnes mès perverses; d'auti pecats les an lançat en un cercle mès prigond: se baishes enquia aqui, les poiràs veir. Mès quan entornes en doç mon, te prègui que hèsques entà qu'en eth se renauisque eth mèn rebrembe: e non te digui ne te responi arren mès.

Alavetz virèc es uelhs que les auie auut tachadi; me guardèc un moment, e dempús joquèc eth cap, e tornèc a quèir entre es auti cès. Eth mèn guida me didec:

- Ja non tornarà a lhear-se enquia que s'entengue eth son dera angelicau trompeta; quan arribe eth poder enemic deth pecat. Cadun traparà alavetz era sua trista hòssa; recuperarà es sues cares e era sua figura; e entenerà eth judici qu'a de ressonar pendent tota era eternitat.

Atau anèrem traessant aquera impura barreja d'ombres e de ploja, damb pas brac, rasonant un shinhau sus era vida futura. Per çò que didí:

- Mèstre, aguesti torments seràn màger dempús dera grana sentència, o mendre, o seguiràn estan tan dolorosi?

E eth a jo:

- Bremba-te'n dera tua sciència, que ditz que coma mès perfècta ei ua causa, autant màger ben o dolor experimente. Encara qu'aguesta raça maldita non li cau jamès arribar ena vertadera perfeccion, demore èster dempús deth judici mès perfècta qu'ara.

Caminant pera via que vire ar entorn deth cercle seguirem parlant de d'outes causes que non raondi, e arribèrem en lòc a on se baishe: Aquiu trapèrem a Pluton, eth gran enemic.

Cant setau

“Pape Satan, pape Satan aleppe”⁸ comencèc a cridar Pluton damb votz ronca. E aqueth sabent gentil, qu’ac sabec tot, entà encoratjar-me, didec:

- Que non t’espaurisque eth temor, pr’amor qu’a maugrat deth sòn poder, non t’empedirà que baishes en aquest cercle.

Dempús, virant-se entad aqueth ròstre holat d’ira, li didec:

- Cara, lop maudit: consumis-te interioraments damb era tua pròpria ràbia. Qu’auem bèth motiu entà vier en prigond lunfèrn; donques qu’atau ac an dispausat aqui naut, a on Miquèu castiguèc era supèrba rebellion.

Coma es veles, holades peth vent, quèn esbocinades quan eth pau se trinque, dera madeisha manèra queiguec en solèr aquera fèra crudèu. Atau, donc, baishèrem ena quatau cavitat, en tot apressar-mos mès ara dolorosa arriba qu’embarre en era tot eth mau der univèrs. A, justícia de Diu!, qui, se non tu, pòt apilerar tantes penes e trabalhs coma vedí aqui? Per qué mos estarnen atau es nòstes pròpies fautes? Coma ua ondada s’esclafe contra ua auta ondada en trencant de Caribdis, atau tusten es uns contra es auti es condemnadi. Aqui vedí mès condemnadi qu’en quinsevolh aute lòc, es quaus, formadi en dues ringleres, se lançauen dera ua entara auta enòrmes pesi damb tota era fòrça deth sòn pièch, cridant fòrtaments: se fotien grani còps, e dempús se virauen cadun entà darrèr, exclamant: “Per qué estauvies, per qué degalhes?” D’aquesta sòrta anauen virant per aqueth ombriu cercle, en tot vier d’un extrèm en aute, e repetir a crits eth sòn injuriós estriuet. Dempús, quan cadun auie arribat en centre deth sòn cercle, se virauen toti ath còp, entà començar de nauèth era luta.

Jo, qu’auia eth còr cuelhut pera pietat, didí:

- Mèstre mèn, indica-me quina gent ei aguesta. Toti aguesti tonsuradi que vedem ena nòsta quèrra an estat clèrgues?

E eth me responec:

- S’enganhèc era ment de toti ena prumèra vida, e non saberen despèner rasonablaments: atau ac hèn a veir claraments es sòns idòls quan arriben enes dus punts deth cercle que les separe d’aqueri que seguiren

⁸ Pape, interjeccion grèga e latina, que signifie suspresa; aleppe, çò madeish qu’aleph, mot ebraic, equivalent a cap, prince, eca.

camins opausadi. Aguesti que non an peus que capèren era sua tèsta, sigueren clèrgues, papes e cardenaus, que les senhoregèc era avarícia.

E jo:

- Mèstre, entre toti aguesti, pro que ne deu auer bèri uns que jo coneisha e que tant immondi hec aguest vici.

E eth a jo:

- En bades esforçaràs era tua imaginacion: era vida sordida que les hec defòrmes, hè qu'aué siguen escurs e desconceishudi. Seguiràn tumant entre eri etèrnamentals; e gesseràn aguesti deth sepulcre damb es punhs sarradi, e aqueri damb es peus tònudi. Per auer despenut mau e estauviat mau, qu'an perdut eth Paradís, e se ven condemnadi ad aguest etèrn combat, que non me cau pintar-te damb paraules escuelhudes. Aquiu poiràs veir, hilh mèn, guaire lèu passe era bohada des bens dera Fortuna que per eri era raça umana se n'enorgulhís e plaidege. Tot er aur qu'existís jos era Lua, e tot çò qu'a existit, non pòden autrejar un moment de repaus a ua soleta d'aguestes amnes fatigades.

- Mèstre, li didí alavetz, mòstra-me se quina ei aguesta Fortuna que me parles, e qu'atau a entre es sues mans es bens deth mon.

E eth a jo:

- Ò, pègues creatures! Guaire gran ei era ignorància que vos horavie! Voi que te neurisques damb es mies leçons. Aqueth, qu'era sua sabença ei superiora a tot, hec es cèus e les autregèc un guida, de sòrta que tota era part lutz entà tota era part, en tot escampilhar era lum per egal; damb er esplendor deth mon hec madeish, e l'autregèc un guida, qu'en tot administrà'c tot, hesse passar de temps en temps es vanes riqueses d'ua familia en auta, d'ua nacion en auta, a maugrat des obstacles que creen era prudència e prevision umanes. Vaquí se per qué, mentre ua nacion regne, ua auta s'aflaquís, sivans eth judici d'Aqueth qu'ei amagat, coma era sèrp ena èrba. Era vòsta sabença non la posqui contrastar; pr'amor qu'aprovedís, jutge e seguís eth sòn reinatge, coma ac hèn damb eth sòn cadua des autes divinitats. Es sues transformacions non an pòsa; eth besonh l'obligue a èster rapida; plan per aquerò se càmbien toti tan soent. Tau ei aguesta que tan soent vitupèren es madeishi que les calerie laudar-la, e que d'era reneguen e mauididen sense rason. Mès era ei erosa, e non enten aguestes

malediccions: contenta entre es prumères creatures, contunhe era sua òbra e gaudís ena sua beatitud. Baishem ara entà on existissen majors e mès lamentables maus: ja baishen totes es esteles que gessien quan me metí en marcha, e mos ei enebit d'arreular-mos massa.

Trauessèrem eth cercle entara auta arriba, sus ua borenta hònt, que vèsse es sues aigües en un arriuet que li deu era sua origina e qu'es sues aigües son mesalèu escures que bluenques; e baishèrem per un camin desparièr, en tot seguir eth cors de tan tenebroses ondades. Quan aqueth arriuet a arribat ath pè dera plaja grisa e infècta, forme ua lacuna cridada Estigia; e jo, que guardaua atentiuaments, vedí quauques amnes hangassejades en aguest pantan, completaments despolhades e de ròstre irritat. Se pataquejauen non solet damb es mans senon damb eth cap, damb eth pièch, damb es pès, en tot arrincar-se era carn a tròci damb es dents. Me didec eth bon Mèstre:

- Hilh, contempla es amnes des qu'an estat dominadi pera ira: voi ath delà que te'n sàpies que jos aguesta aigua i a ua raça condemnada qu'alende, e la hè borir ena superfície, coma t'ac indiquen es tòns uelhs en guaire lòcs se tachèn. Caladi ena hanga, diden: "Siguérem tostemp tristi jos aqueth aire doç qu'alègre eth Solei, amiant en nòste laguens ua ombriua umadissa: ara mos entristim tanben ath miei d'aguest nere hanhàs" Aguestes paraules gessen deth hons dera sua gòrja coma se gargalhèssen, non podent prononciar-ne ua soleta de sancera.

Atau anèrem descriuent un gran arc ath torn de pudesenc pantan, entre era plaja seca e era aigua, viradi es uelhs entad aqueri que se hicauen damb era hanga, enquia que, fin finau, arribèrem en pè d'ua tor.

Cant ueitau

Digui, en tot contunhar, que fòrça abans d'arribar ath pè dera nauta tor, es nòsti uelhs se tachèren ena sua part mès nauta, per çò de dues petites lums que vedérem aqui, e ua auta que corresponie ad aguestes dues, mès de tan luenh, qu'a penes podie distinguir-se. Alavetz, dirigint-me entath mar de tota sciéncia, didí:

- Qué signifiquen aguestes ahlames? Qué respon aquera auta e qui son es que hèn aguesti senhaus?

Me responec:

- Sus aguestes aigües hangoses pòs veir çò qu'a de vier, s'ei que non t'ac amague eth bugàs deth pantan.

Jamès cap còrda lancèc ua flècha que corresse per aire damb tanta velocitat, coma ua petita nau que vedí sarpant es aigües ena nòsta direccion, governada per un solet remaire que cridaue: "As arribat ja, amna vila?"

- Flegias, Flegias, que crides en bades aguest còp, didec eth mèn Senhor; non mos tieràs en tòn poder mès temps qu'eth de besonh entà passar era lacuna.

Flegias, tient era sua colèra, hec çò madeish qu'un òme que desnishen qu'a estat victima d'ua enganha, en tot costar-li aquerò un dolor prigond. Eth mèn guida sautèc ena barca e me hec entrar en era ath sòn darrèr; mès aquera non semblèc anar cargada enquia que recebec eth mèn pes. Tanlèu es dus siguérem laguens, era anciana proa partic diboishant ena aigua ua estèla mès prigonda de çò que solie quan amiaue d'auti passatgèrs. Tant que recorriem aqueth canau d'aigua estancada, se me presentèc ua ombra plia de hanga, e me preguntèc:

- Qui ès tu, que vies abans de temps?

Ad aquerò responí:

- Se sò vengut, que non ei entà estar-me aciu; mès, ditz-me, qui ès tu, qu'estàs tan lord?

Me responec:

- Ja ves que sò un des que plore.

E jo ada eth:

- Esta-te, donc, entre es plors e era desolacion, esperit maudit!
T'arreconeishi encara que sigues enlordit.

Alavetz estenec es sues mans entara barca, mès eth mèn prudent Mèstre lo refusèc dident:

- Vè-te'n d'aciu damb es auti gossets.

De seguit enrodèc eth mèn còth damb es sòns braci, me punèc en ròstre e didec:

- Anna desdenhosa, benedida aquera que t'amièc en sòn sen! Agust que ves siguec en mon ua persona supèrba; cap vertut a aunorat era sua memòria, per çò qu'era sua ombra ei totemp furiosa. Guairi se tien aqui naut per grani reis, que se veirà negadi coma porcèths en aguest pantan, sense deishar ath sòn darrèr qu'orribles mensprètzi!

E jo:

- Mèstre, abans de gèsser d'aguest lac, voleria, mès que mès, veir ad aguest pecador negat ena hanga.

E eth a jo:

- Abans que veigues era arriba, quedaràs satisfèt: calerà que gaudisques d'aguest desir.

Pòc dempús, lo vedí escometut de tau manèra pes autes ombres hangoses qu'encara laudi a Diu e li balhi es gràcies per aquerò. Totes cridauen: "A Filip Argenti!" Agust florentin, esperit capinaut, se revoutaue contra eth madeish, en tot nafrar-se damb es sòns dents. Deishem-lo aqui, donques que non pensi ocupar-me mès d'eth. Dempús venguec a herir es mies aures un planh dolorós, que per eth guardè damb mès atencion ath mèn entorn. Eth bon Mèstre me didec:

- Hilh mèn, que ja èm près dera ciutat que se cride Dite; es sòns abitants pequèren grèuments e son fòrça nombrosi.

E jo li responí:

- Ja aubiri ath hons dera val es sues tors vermelhes, coma se gessessen d'entre ahlames.

Ad açò me responec:

- Eth huec etèrn qu'interioraments les uscle, les comuniquè eth color ròi que ves en aguest baish lunfèrn.

Fin finau entrèrem enes prigondes trencades qu'entròden aquera desolada tèrra: es muralhes me semblauen de hèr. Arribèrem, non sense auer hèt abans ua grana marregada, en un lòc qu'eth barquèr mos didec en votz nauta: “gessetz, vaquí era entrada” Vedí sus es pòrtes mès de mil esperits, queigudi deth cèu coma ua ploja, que didien damb ira: “qui ei aguest que sense auer mòrt va peth reiaume des mòrts?” Eth mèn sabent Mèstre hec un senhau exprimint que volie parlar-les en secret. Alavetz tengueren un shinhau era sua ràbia e responeren: “Vene tu solet, e que se'n vage aqueth que tant audaçaments entrèc en aguest reiaume. Que se'n vage, solet, peth camin qu'a cuelhut hòlaments: qu'ac sage, se sap; pr'amor que tu, que l'as guidat per aguest escur parçan, te cau demorar-te aciu.”

Guarda, lector, se seria jo tranquil en entèner aqueres paraules maudites: me pensè que non tornaria mès ena tèrra.

- Ò, guida estimat!, tu que mès de sèt còps m'as entornat era tranquillitat e m'as desliurat des grani perilhs que me sò estramuncat, non me deishes, li didí, tant aclapat: se mos ei enebit auançar mès, hèm repè de seguit.

E aqueth Senhor que m'auie amiat aqui me didec:

- Non cranhes, pr'amor qu'arrès mos pòt barrar eth pas que Diu mos a daurit. Tè-te aciu: remet eth tòc aclapat esperit e alimenta ua grata esperança, que jo non te deisharè en aguest baish mon.

De seguit se n'anèc eth doç Pair, e me deishèc solet. M'estè en ua grana incertitud, en tot agitar-se er *òc* e eth *non* en mèn cap.

Que non podí entèner çò que les prepausèc; mès parlèc pendent pòc de temps damb eri, e toti ath còp correrè entara ciutat. Es nòsti enemics fotèren era pòrta enes nassi ath mèn Senhor, que se demorèc dehòra, e se filèc tot doç entà on jo me trapaua. Auie es uelhs entà baish, sense dar senhaus de gausardaria, e didie entre alendades: “Qui m'a empedit era entrada en ostau des dolors?” E en tot dirigir-se a jo:

- Se sò irritat, didec, non t'enquimères; jo gesserè victoriós d'aguesta pròva, qui que siguen es que s'opausen ara nòsta entrada. Era sua temeritat que non ei naua: ja la mostrèren dauant d'ua pòrta mens secreta, que se

trape encara sense sarralha. Que ja as vist sus era era inscripcion de mòrt. Mès, mès apròp d'aguesta pòrta, baishant era montanha e passant pes cercles sense besonh de guida, ne ven un que mos daurirà era ciutat.

Cant nauau

Aqueth dolor qu'era pòur pintèc en mèn ròstre quan vedí arrecular ath mèn guida, hec qu'en sòn s'esbugassèsse lèu lèu eth pallitge insolit, se metec atentiu, coma un òme qu'escote, pr'amor qu'es guardades non podien penetrar a traùers deth dens aire e dera espessa broma.

- Çà que la, mos cau véncer en aguesta luta, gessec de díder; se non...! Mès, mos an prometut... Ò!, Guaire se tarde er aute a arribar!⁹

Jo vedí pro ben qu'amagaue çò qu'auie començat a díder jos ua auta idia que l'assautèc dempús, e qu'aguestes darrères paraules èren desparières des prumères: ça que la, eth sòn discurs me costèc espant, pr'amor que me semblaue desnishar enes sues entrebracades frases un sentit pejor deth qu'en realitat auien.

- A baishat quauque viatge ath hons d'aguest trist abisme quauque esperit deth prumèr cercle, qu'era sua soleta pena ei pèrder era esperança?, li preguntè.

Ad açò me responec:

- Pòqui còps se passe que quauqu'un recorre eth camin que vau jo. Qu'ei vertat que me calec baishar aqui un aute viatge per çò des conjurs dera crudèu Ericton, que cridaue es amnes as sòns còssi, hège pòc de temps qu'era mia carn auie estat desseparada dera sua amna, quan me hèc a trauessar aguestes muralhes pr'amor de trèir un esperit deth cercle de Judes. Aguest cercle qu'ei eth mès prigond, eth mès escur e eth mès aluenhat deth Cèu qu'ac botge tot. Que me'n sai ben deth camin; per çò que te cau èster tranquil. Aguesta lacuna, tan pudesenca, se sarre ar entorn dera ciutat deth dolor, a on ja non poiram entrar sense ua justa indignacion.

Didec ath delà d'autes causes que non è pogut retier ena mia memòria, donques que me trapaua absorbit, en tot guardar era nauta tor d'ardenta cima, a on vedí, còp sec, aparéisher lèu lèu tres furies infernaus, tintades de sang, qu'auien movements e membres femenins. Qu'èren cenhudes d'idres verdoses, e auien per peus petites sèrps e sèrps verinoses, que cenhien es sòns orribles possi. E aqueth que coneishie pro ben as sirventes dera Reina deth dolor Etèrn:

9 Se non... Aguesta reticència exprimís eth temor e eth dobte, que de seguit hè enlà Virgili per respècte ar Èsser Suprèm. Vò díder: "Se non... venguesse era ajuda deth Cèu...! Mès se qué diguí? Se m'a prometut... e non pòt mancar." Se referís ara arribada der àngel.

- Guarda, me didec, as herotges Erinnies. Era dera quèrra ei Megera; era que plore ara drete ei Aleceton, e era deth centre ei Tisifona.

Dempús carèc. Es furies s'esbocinauen eth pièch damb es ungles; se pataquejauen damb es mans, e dauen tan fòrts sorriscles, que per pòur m'apressè mès ath poèta. "Vietz Medusa, e vos convertiram en pèira, didien totes guardant entà baish: Qu'auem resvenjat mau era entrada der audaç Teseo."

- Vira-te, e tapa-te es uelhs damb es mans, pr'amor que se campèsse era Gorgona, e la vedesses, non poiries jamès entornar ennaut.

Aquerò me didec eth Mèstre, en tot hèr-me a virar eth madeish; e, en non fïdar-se'n des mies mans, me tapèc es uelhs damb es sues. Ò, vosati que gauditz de san enteniment; desnishatz era doctrina que s'amague jos eth vel de tant estranhs vèrsi!.

S'entenie a trauèrs des trebles ondades un gran tapatge, plen d'òrror, que hège tremolar es dues arribes, retirant-se a un vent impetuós, possat per ardors contraris, que s'acarnisse enes seuves, e sense pòsa trinque es arrames, e les lance entà dehòra; e auançant polsós e supèrb, hè a húger as fères e as pastors. Me destapèc es uelhs, e me didec:

- Ara tacha era tua guardada sus aguesta anciana esgluma, entath lòc qu'eth hum ei mès maligne.

Coma es gargòlhes, que, en veir era sèrp enemiga, desapareishen a trauèrs dera aigua, enquia que totes s'an amassat en lim, atau vedí a mès de mil annes condemnades, hugent d'un que traussaue era Estigia a pè eishut. Aluenhaue deth sòn ròstre er aire dens, en tot estèner soent era man quèrra entà dauant, e solet aguest trebalh semblaue cansar-lo. Pro comprení qu'ère un messatgèr deth Cèu e me virè entath Mèstre; mès aguest m'indiquèc que m'estèssa quiet e que m'inclinèssa. A!, guaire desdenhós me semblèc aqueth enuiat celèste! Arribèc ena pòrta, e la dauric damb ua vergueta sense cap de trebuc.

- Ò, dimònis lançadi deth Cèu, raça menspredosa!, comencèc a díder en orrible lumedan, com auetz pogut salvar era vòsta arrogància? Per qué vos resistitz contra aguesta volentat, que non dèishe jamès d'arténher eth sòn objectiu, e qu'a aumentat tanti còps eth vòste dolor? De qué vos servís

lutar contra eth destin? Eth vòste Cerbero, se vo'n brembatz ben, a encara eth sòn còth e eth sòn muset peladi.

Alavetz se virèc entath hangós camin sense dirigir-mos era paraula, madeish qu'un òme que lo preocupen e lo prèssen d'autes suenhs, que non se restaquen damb era gent qu'a ath dauant. E nosati, fidadi enes paraules santes, endralhèrem es nòsti passi de cap ara ciutat de Dite. Entrèrem en era sense cap de problèma; e coma que jo desiraua conéisher era sòrt des qu'èren embarradi en aquera fortalesa, tanlèu siguí laguens, comencè a dirigir guardades escorcolhadores ath mèn entorn, e vedí pertot un gran camp plen de dolor e de crudèus torments. Coma enes entorns d'Arlés, a on s'estanque eth Rodano, o coma en Pola, près deth Quarnero, qu'embarre a Italia e banhe es sues frontièras, se ven ancians sepulcres, que hèn eth terren montanhós, atau aciù tanben se quilhauen sepulcres pertot; damb era soleta diferéncia de qué eth sòn aspècte ère mès terrible, per çò d'èster enrodadi en un mar d'ahlames, que les usclauen complètaments, mès terrible encara que ne siguec jamès eth hèr en quinsevolh art. Totes es labades èren quilhades, e der interior d'aqueri gessien tristi planhs, semblables as des miserables executadi. Alavetz li preguntè ath mèn Mèstre:

- Quina sòrta de gent ei aguesta, qu'enterrada en aqueres arques, se hè a conéisher pes sòns dolorosi alends?

Ad açò me responec:

- Que son es eretges, damb es sòns seguidors de totes es sèctes: aguestes hòsses son fòrça mès plies de çò que te pòs imaginar. Aquiu qu'ei acogat cadun damb eth sòn pròche, e es hòsses usclen mès o mens.

Dempús, en tot filar-se entara dreita, passèrem entre es sepulcres e es nautes muralhes.

Cant dètzau

Eth mèn Mèstre auancèc per un estret caminòu, entre es paretaus dera ciutat e es hòsses des condemnadi, e jo seguí ath sòn darrèr.

- Ò, grana vertut, exclamè, que m'amies ath tòn plaser pes cercles impius! Parla-me e satisfè-me es mèns desirs. Poirè veir era gent que jatz en aguesti sepulcres? Totes es labades son quilhades, e non i a arrés que susvelhe.

Me responec:

- Toti quedaràn embarradi quan tornen de Josafat es amnes damb es còssi qu'an deishat aqui nau. Epicuro e toti es sòns sectaris, que pretenen qu'era amna morisque damb eth còs, an eth sòn cementèri entada aguesta part. Atau, que lèu responderàn, aciu laguens, ara pregunta que me hès, e ath desir que m'amagues.

Jo li repliquè:

- Bon guida, se dilhèu t'amagui eth mèn còr, qu'ei pr'amor de qué parli pòc, qu'ad aquerò non ei eth prumèr viatge que m'as predispausat damb es tòns avertiments.

- Ò Toscan, que vas pera ciutat deth huec parlant modèstaments! Digna-te arturar-te en aguest lòc. Era tua manèra de parlar revèle claraments eth nòble país que jo dilhèu li sigui funèst.

Taus paraules gesserèn, de pic, d'ua d'aqueres arques, en tot hèr que m'apressèssa damb temor ath mèn Guida. Aguest me didec:

- Vira-te, se qué hès? Guarda a Farinata, que s'a lheuath ena sua tomba, e que pòs contemplar dera cintura enquiath cap.

Jo qu'auia ja es mies guardades tachades enes sues: eth quilhaue eth sòn pièch e eth sòn cap en senhau de menspredar eth Lunfèrn. Alavetz eth mèn Guida, damb man encoratjadora e rapida, me possèc entada eth a trauèrs des sepulcres, en tot dider-me: "Parla-li damb claretat."

Tanlèu sigui ath pè dera sua tomba, m'examinèc pendent un moment; e dempús, damb accent un shinhau desdenhós, me preguntèc:

- Qui sigueren es tòns pair-sénhers?

Jo, que desiraua aubedir, non l'amagué arren, senon que l'ac desnishè tot; per çò qu'arroncilhèc un shinhau es celhes, e didec:

- Que sigueren terribles enemies mèns, des mèns parents e deth mèn partit; plan per aquerò les despatriè dus còps.

- Se sigueren despatriadi, li responí, tornèren de pertot un e un aute còp, art qu'es vòsti non an aprenut.

Alavetz, ath cant d'aqueth, campèc dauant mèn ua naua ombra, que solet deishaue veir era barba, çò que me hè a pensar qu'ère de jolhs. Guardèc ath mèn entorn, coma se volesse veir se i auie quauquarrés damb jo; e a penes s'esbugassèren es sues sospeches, me didec plorant:

- S'era fòrça deth tòn gèni ei era que t'a daurit aguesta escura preson, a on ei eth mèn hilh e per qué non se trape ath tòn costat?

Li responí:

- Non è vengut per jo madeish: eth que me demore aqui me guide per aguesti lòcs, dilhèu eth vòste Guido "auec" entada eth madeish massa desdenh.

Es sues paraules e era classa deth sòn suplici m'auien revelat ja eth nòm d'aquera ombra: atau, donc, era mia responsa siguec precisa. En tot lheur-se, de pic, exclamèc:

- Com dideres "auec"? Donques, qué, non viu encara? Non herís ja es sòns uelhs era doça lum deth dia?

Quan vedec que jo me tardaua en responer-li, queiguec d'esquia ena sua tomba, e non tornèc a campar dehòra d'era. Mès aqueth aute magnanim, que per eth jo èra aqui, non cambièc de color, ne botgèc eth còth, ne inclinèc eth còs.

- Eth hèt de qué non agen aprenut ben aguest art, me didec en tot contunhar era convèrsa començada, me tormente mès qu'aguesta jaça. Mès era divinitat que regne aciu non mostrarà cinquanta còps eth sòn ròstre illuminat, sense que tu te'n sàpies de guaire dificil ei aguest art. Mès, ditz-me, atau posques tornar en doç mon, per quina causa ei tan desprietós, aguest pòble, damb es mèns, en totes es sues leis?

Ad aquerò li responí:

- Er esbauç e eth gran chaple que hec rogir er Arbia excite taus discursi en nòste temple.

Alavetz botgèc eth cap alendant e dempús didec:

- Que non èra aqui solet; e de vertat, non sense motiu me trapè en aqueth lòc damb es auti; mès òc que siguí eth solet que, quan se tractèt d'esbauçar Floréncia, la defení decididaments.

- A!, li responí, pro qu'era vòsta descendéncia age patz e repaus! Mès, vos prègui que des.heigatz eth nud qu'a embolhat eth mèn pensament. Me semble, per çò qu'è entenut, que prevedetz çò qu'eth temps s'a de hèr a vier, a maugrat de qué vos arribe çò de contrari respècte deth present.

- Nosati, didec, èm coma es qu'an era vista cansada, que vedem es causes luenhanes, gràcies a ua lum que damb era mos illumine eth Guida sobeiran. Quan es causes son pròches o existissen, era nòsta intelligéncia ei vana, e se un aute non mos ac conde, arren mo'n sabem des eveniments umans; per çò que pòs comprèner que tota era nòsta intelligéncia morirà eth dia que se barre era pòrta der avier.

- Didetz-li ad aguest que ven de quèir, qu'eth sòn hilh ei encara entre es vius. S'abans non li responí, hètz-li saber qu'ac hi pr'amor qu'èra distrèt damb eth dobte que m'auetz esclarit.

Eth mèn Mèstre me cridaue ja, e plan per aquerò preguè mès sollicitaments ar esperit que me didesse qui èren es qu'èren damb eth.

- Que sò estirat entre mès de mil, me responec; aqui laguens i a eth Federic, e eth Carnau¹⁰. Per çò que tanh as auti, me cari.

S'amaguèc dempús de díder aquerò, e jo filè es mèn passi de cap ar ancian poèta, en tot pensar en aqueres paraules que me semblauen menaçaires. Se metec en marcha, e tant que caminàuem me didec:

- Per qué ès tan trebolat?

E quan satisfí era sua pregunta:

- Sauva ena tua memòria çò qu'as entenut contra tu, me manèc aqueth sabent; e ara, sigues atentiu.

10 Er emperaire Federic II, tostemp en guèrra damb es Papes, contra es quaus escriuec vèrsi, siguec excomunicat per Gregòri IX e Innocenci IV, e moric en 1250. Octaviano de Ubaldini, de Florencia e deth partit gibelin, a maugrat d'èster Cardenau, didec un còp que, se dilhèu auesse amna, la perderie en per des gibelins. Plan per aquerò les place Dante entre es eretges.

E lheuand eth dit contunhèc:

- Quan sigues dauant dera doça guardada d'aquera qu'es sòns beròis uelhs ac ven tot, te'n saberàs der avier que te demore.

Ara seguida s'endralhèc tara quèrra. Deishèrem es muralhes e anèrem de cap ath centre dera ciutat, a traucers d'un caminòu qu'amie entà ua val, que exalauè ua flaira insuportabla.

Cant onzau

Naut de tot d'un ticolet, format per granes pèires trincades e apilerades en cercle, arribèrem enquia un molon d'esperits mès crudèments tormentadi. Aquiu, entà protegir-mos des orribles emanacions e dera pudor que deishaue anar eth prigond abisme, mos metèrem ar arrecès dera labada d'un gran sepulcre, a on vedí ua inscripcion que didie: "Embarri ath papa Anastasi, que Fotino arrosseguc luenh deth camin dret."

- Mos cau baishar per aciu tot doç, pr'amor d'acostumar per auança es nòsti sentits ad aguesta trista flaira, e dempús non mos auram de preocupar d'era.

Atau parlèc eth mèn Mestre, e jo li didí:

- Cèrca bèth recors entà que non perdam eth temps inutilaments.

Ad açò me responec:

- Ja ves que pensi en aquerò. Hilh mèn, seguic, ath miei d'aguestes arròques i a tres cercles, que s'estretissen graduauments coma es qu'as deishat: toti son plei d'esperits maudits; mès, entà que dempús sigue pro sonque veder-les, escota se com e perquè son aciu embarradi. Era injuria ei era fin de tota mauvestat que se hè a vier er òdi deth Cèu, e s'arribe en aguesta fin, qu'ei damnatjosa entà d'auti, ja sigue pera violéncia, ja sigue pera enganha. Mès coma qu'era enganha ei ua mauvestat pròpria der òme, plan per aquerò ei mès desagradiua as uelhs de Diu, e per aguest motiu es enganhadors son baish de tot, autrejadi a un dolor mès viu. Tot eth prumèr cercle l'ocupen es violents, cercle qu'ei ath delà bastit e dividit en tres encenches; pr'amor que se pòt cométer violéncia contra tres tipas d'èssers: contra Diu, contra un madeish e contra eth pròche; e non solet contra es sues persones, senon tanben contra es sòns bens, coma ac compreneiràs per aguestes clares rasons. Se comet violéncia contra eth pròche en tot aucir-lo o costar-li herides doloroses; e contra es sòns bens, mejançant era roïna, er incendi o es panatòris. D'aquiu vie qu'es omicides, es que còsten herides, es incendiaris e es panaires son tormentadi successiuaments ena prumèra encencha. Un òme pòr auer dirigit era sua man violenta contra eth madeish o contra es sòns bens: qu'ei just, donc, que pague era sua colpa en dusau recinte, sense demorar tanpòc mielhor sòrt aqueth que per pròpria voluntat se prive deth vòste mon, jògue, degalhe es sòns bens o plore aquiu a on

auie d'auer estat alègre e joiós. Pòt cométer violéncia contra era Divinitat eth que la refuse e renegue d'era damb eth còr, e eth que mensprède era Natura e es sues bontats. Vaquí per qué era encencha mès petita mèrque damb eth sòn huec a Sodoma e a Cahors, e tot aqueth que, menspredant a Diu, l'injúrie sense parlar, deth hons deth sòn còr. Er òme pòt tier era enganha que còste racacòrs en totes es consciéncias, ja damb aqueth que se fide d'eth, ja tanben damb aqueth que se mesfide d'eth. Aquesta darrèra forma de tier era enganha semble que solet trinque es vincles d'amor, que forme era Natura; plan per aquerò, son encadenadi ena dusau encencha es ipocrites, es vantaïres, es fachilièrs, es falsaris, es panaires, es simoniacs, es brigands, es recebeïres e toti es que s'an tacat damb semblables e immundi vicis. Pera prumèra enganha non solet se desbrembe er amor qu'establís damb era Natura, senon tanben eth sentiment que seguís, que d'eth nèish era confiança: vaquí se per qué, en cercle mendre, qu'ei plaçat eth centre dera Tèrra e a on se trape eth sèti de Dite, jatz etèrnamentals tormentat tot aqueth qu'a cometut traïcion.

Li didí alavetz:

- Mèstre, es tues rason son plan clares, e pro que hèn a veïr, mejançant taus divisions, aguest abisme e era catèrva de gent que l'abite; mès ditz-me: es qu'an estat lançadi en aquera lacuna hangosa, es qu'agite eth vent sense pòsa, es qu'arrapen era ploja, e es que tumen entre eri deishant anar estridents sorriscles, per qué non son castigadi ena ciutat deth huec, se s'an hèt a vier era colèra de Diu? E se non se l'an hèt a vier, per qué se ven tormentadi de tau sòrta?

Me responec:

- Per qué eth tòñ engenh, contra eth tòñ costum, delire tant ara?, o ei qu'as eth pensament en un aute lòc? Non te'n brembes d'aqueres paraules dera Etica, qu'as estudiat, qu'en eres se tracte des tres inclinacions, qu'eth Cèu refuse era incontinència, era malícia e era hòla bestialitat, e de quina manèra era incontinència ofense mens a Diu e còste mendre censura? S'examines ben aguesta senténcia, en tot brembar-te'n des que patissen eth sòn castig dehòra d'aciu, saberàs se per qué son desseparadi d'aguesti coquins, e per qué les tormente era justícia divina, a maugrat de mostrar-se damb eri mens ofensada.

- Ò Solei, que guarisses tota vista trebolada!, exclamè: me balhes tau alegria quan desvolòpes es tues idies, que sonque per aquerò m'ei tant agradiu dobtar coma saber. Hè repè un moment, e explica-me de quina manèra ofense era usura ara bontat divina: esbugassa-me aquest dopte.

- Era filosofia, me responec, ensenhe en mès d'un punt ad aqueth que l'estúdie, qu'era Natura a era sua origina ena Intelligéncia divina e en sòn art; e se consultes ben era tua Fisica, traparàs, sense besonh de huelhetejar guaires planes, qu'er art uman seguís quan pòt ara Natura, tau qu'eth disciple ath sòn mèstre; de sòrta qu'eth ei lèu arrèilh de Diu. En tot partir, donc, d'aquesti principis, te'n saberàs se te'n brembes ben deth Genesis, qu'ei convenient trèir dera vida era màger utilitat, e multiplicar eth genre uman. Er usurèr seguís ua auta via, mensprède ara natura e ath sòn partidari, e bote era sua esperança en un aute lòc. Ara seguís-me; qu'è talents d'auançar. Es peishi pugén ja per orizon; eth car se ve per aqueth punt qu'explique Coro, e luenh d'aciu, eth naut ticolet semble que baishe.

Cant dotzau

El lòc per a on comencèrem a baishar ère un endret alpèstre e, per çò deth que se trapaue aqui, totes es guardades se harien enlà damb orror. Coma aqueres pardies, qu'eth sòn costat pataquege er arriu Adigio, mès ençà de Trento, costades per un terratrèm o per manca de basa, que queigueren deth pic deth monte enquiara planhèra, que cap pas trarparie qui siguesse ath sòn dessús, atau ère era baishada d'aqueth precipici; e en costat dera entredubèrta simà ère estirat eth monstre, escòrna de Creta, que siguec concebut per ua faussa vaca. Quan mos vedec, se nhaquèc ada eth madeish, coma eth que l'uscle era ràbia. Lo cridèc alavetz eth mèn Sabent:

- Dilhèu te penses que sigue aciu eth rei d'Atenes, qu'aquiu naut, en mon, t'aucic? Vè-te'n, monstre; pr'amor qu'aguest non vie ensenhat pera tua fraia, senon damb er objècte de contemplar es vòstes penes.

Tau qu'eth taure que trinque es ligams en moment de recéber eth còp mortau, donques que non pòt húger, encara que saute d'un costat en aute, madeish hec eth Minotaure; e eth mèn prudent Mèstre me cridèc:

- Cor entath costat; tant que sigue furiós qu'ei bon que baishes.

Mos endralhèrem per aqueth esbauç de pèires, que se botjauen per prumèr còp jos eth pes deth mèn còs. Qu'anaua jo cogitós; per çò que me didec:

- Que deus pensar en aquestes pardies, defenudes per aquera ira bestiau, qu'è esbugassat. Voi, donc, que sàpies qu'er aute viatge que baishè en prigond Lunfèrn encara non s'auien esbauçat aquestes pèires; mès un shinhau abans (se non sò enganhat) de qué venguesse aqueth que li treiguesc a Dite era grana presa deth prumèr cercle, tremolèc era impura val tan prigondaments pertot, que creiguí veir er univèrs en tot sènter aqueth amor, que per eth d'auti creigueren qu'eth mon auie tornat un aute còp a negar-ser en caòs; e alavetz siguec quan aquesta anciana ròca s'estronhèc per tan diuèrsi lòcs. Mès tacha es tòns uelhs ena val; pr'amor que ja èm près der arriu de sang, qu'en eth borís tot aqueth que mejançant era violència a hèt mau as auti.

Ò, cècs desirs! Ò, ira tresvirada que mos ponche de tau manèra pendent era nòsta cuerta vida, e atau mos submergís en sang borint, per tota ua eternitat! Vedí un ample fossat en forma circulara, era montanha

qu'entornege tota era planhèra, segontes m'auie dit eth mèn Guida, e entre eth pè dera ròca e aguest fossat corrien en cordiòla fòrça centaures armats damb flèches, madeish que quan gessien a caçar en mon. En veder-mos baishar, se posèren, e tres d'eri se separèren dera banda, preparant es sòns arcs e alistant abantes es sues flèches. Un d'eri cridèc de luenh estant:

- Quin torment vos ei reservat a vosati, es que baishatz per aguesta pala? Didetz-ac d'aciu a on ètz, pr'amor que se non descargui eth mèn arc.

Eth mèn Mèstre responec:

- Li responeram a Quiron, quan sigam apròp. Es tòns desirs sigueren tostemp, malerosaments, plan impetuosi.

Dempús me toquèc e me didec:

- Aguest qu'ei Neso, eth que moric pera beròia Deyanira, e se vengèc per eth madeish dera sua mòrt; eth deth miei, que jòque eth cap sus eth pièch, ei eth gran Quiron, qu'elevèc a Aquiles; er aute ei er airós Folon. Ar entorn deth fossat n'a milèrs, trauessant damb es sues flèches quinsevolh amna que ges dera sang, mès de çò que li permeten es sues colpes.

Mos anèrem apressant ad aqueri agils monstres: Quiron cuelhec ua flècha, e damb era viròla dera flècha hec enlà es barbes entà darrèr des sues maishères. Quan se desnishèc era enòrma boca, didec as sòns companhs:

- Auetz campat qu'eth de darrèr botge tot çò que tòque? Es pès des mòrts non sòlen hèr açò.

E eth mèn bon Mèstre, qu'ère ja ath sòn costat, e l'arribaue en pitrau, a on es dues natures s'amassen, repliquèc:

- Qu'ei viu, plan que òc, e jo solet l'è de mostrar era ombriua val: que vie en era per besonh, e non per distraccion. Aquera que m'a encomanat aguest nau mestièr, a cessat per un moment de cantar "allelúia". Que non ei, eth, un panaire, ne jo ua amna criminau. Mès per çò d'aquera vertut que dirigís es mèns passi en un camin tan sauvatge, dèisha-me a un des tòns entà que mos acompanhe, que mos senhale un punt que pogam trauessar a pè e qu'amie ad aguest sus es sues anques, donques que non ei esperit que vage per aire.

Quiron se virèc entara dreita e li didec a Neso:

- Tè; guida-les; e s'estramunquen damb un grop des nòsti, hè que les daurisquen eth pas.

Mos metérem en marcha, tan fidèments escoltats, ath long des arribes d'aquera ròia esgluma a on lançauen orribles crits es estofadi. Les vedí submergidi enquias celhes, per çò qu'eth gran Centaure didec:

- Aguesti son es tirans, que viueren de sang e de panatòris. Aciu se ploren es despiedades colpes: aciu qu'ei Alexandre, e eth herotge Dionisi, que tants ans de dolor hec patir a Sicilia. Aqueth front qu'a eth peu tan nere ei eth de Azzolino, e er aute que l'a ròi ei d'Obezzo d'Est, que reauments siguec assassinat en mon peth sòn hilhastre.

Alavetz me virè entath Poèta, que me didec:

- Que sigue aguest ara eth tòn prumèr guida; jo serè eth dusau.

Un shinhau mès luenh s'arturèc eth Centaure sus uns condemnadi, que semblauen trèir dehòra d'aqueth gargolhatge eth sòn cap enquiara gargamèra, e mos mostrèc ua ombra qu'ère desseparada des autes, dident:

- Aqueth heric en encencha sagrada, a un còr, qu'encara se l'aunore ena arriba deth Tamesis¹¹

Dempús vedí d'autes ombres que treiguien eth cap dehòra der arriu e, quauques ues tot eth pièch, e arreconeishí a fòrça d'eri. Coma qu'era sang anaue amendrint de man en man, enquia non caperar mès qu'eth pè, trauessèrem a pè eth fossat.

- Voi que creigues, me didec eth Centaure, qu'atau coma ves amendrir eth corrent per aguest costat, per aute, eth sòn hons ei cada còp màger, enquia qu'arribe a amassar-se en aqueth punt a on era tirania ei condemnada a panteishar. Aquiu ei a on era justícia divina a lançat a Atila, que siguec eth sòn flagèl ena tèrra; a Pirro, a Sexto, e etèrnements arrinque lèrmes, damb eth bolh d'aguesta sang, a Renato de Corneto e a Renato de Pazzo, que tant de mau costèren enes camins.

E dit aquerò, se virèc e tornèc a passar eth fossat.

11 Guido de Monfort. Entà venjar era mòrt de sa pair, Simon, mòrt en Anglatèrra per Eduard, assassinèc en 1271, en ua glèisa de Viterbo, a Enric, frair d'aqueth, tant qu'eth prèire elevaue era ostia. Eth còr der assassinat siguec amiat en ua copa entà Londres, e botat en ua colomna en pònt deth Tamesis, pr'amor de rebrembar as anglesi era ofensa que se les auie hèt.

Cant tretzau

Encara non auie arribat Neso en aute costat, quan mos calèrem en un bòsc, qu'en eth non i auie cap camin. Eth huelham non ère verd, senon d'un color escur; es arrames non eren dretes, senon nudoses e entrelaçades; non i auie fruits, senon espies verinoses. Que non son tant aspres e espesses es seuves a on s'estan es fères, qu'an en òdi es lòcs cultivadi, entre Cecina e Corneto. AQUIU niden es brutaus Arpies, que heren enlà as Troians des Estrofades damb era trista presentida d'un mau futur. Qu'an ales amples, còthi e ròstres umans, pès damb garres, e eth vrente caperat de plumes: pujades enes arbes, dèishen anar estranhs planhs.

Eth mèn bon Mèstre comencèc a dider-me:

- Abans d'auançar mès, te cau saber que te trapes ena dusau encencha, que per era seguiràs enquia qu'arribes enes terribles sablères. Per tant, guarda atentiuaments, e d'aguesta manèra veiràs causes, que te daràn testimòni des mies paraules.

De pertot entenia jo gemiments, sense veir ad arrés que les exalèsse, plan per aquerò me posè tot espaurit. Me pensi qu'eth credec que jo me pensaua qu'aqueres votzes èren de gent que s'amagaue de nosati ena espessor; e atau, me didec eth mèn Mèstre:

- Se trinques quinsevolh arrameta d'ua d'aguestes plantes, veiràs se com es tòns pensaments se càmbien.

Alavetz estení era mia man entà dauant, cuelhí ua arrameta d'un gran granhoèr, e eth sòn soc exclamèc:

- Per qué me trinques?

De seguit se tintèc de sang, e tornèc a exclamar:

- Per qué m'esbocines? Non as cap sentiment de pietat? Que siguérem òmes, e ara èm convertidi en socs: era tua man aurie d'auer estat mès pietosa, encara que siguésem amnes de sèrps.

Coma d'un verd tidon que, alugat per un des sòns extrèms, degote e sorriscle per aute, per tòrt der aire que lo trauèsse, atau gessien d'aqueth soc paraules e sang ath còp; çò que me hec deishar anar era arrama, e arturar-me coma un òme acovardat.

- Amna herida, responec eth mèn Sabent; s'eth auesse pogut creir, plan que òc, qu'ère vertat çò qu'a liejut enes mèns vèrsi, non aurie estenut era sua man entà tu: er èster ua causa tant incredibla m'a obligat a conselhar-li que hesse çò qu'ara me sap degreù. Mès ditz-li se com sigueres, pr'amor de qué, en compensacion, renauisque era tua fama en mon, a on l'ei licit de tornar.

Eth soc responec:

- Me vantes autant damb es tues doces paraules, que non posqui carar: non vo'n hescatz de qué m'entretengua un shinhau parlant damb vosati. Jo que sò aqueth¹² qu'auec es dues claus deth còr de Federic, en tot tier-les tan doçaments entà daurir e barrar, que lèu a toti desseparè dera sua confiança, en tot auer-me tengut damb tanta fe ad aguest gloriós cargue, que perdí eth sòn e era vida. Era cortesana impudica que non a deishat de uelh jamès eth palai de Cesar, pèsta comuna e vici des totes es corts, aluguèc contra jo toti es anims, e es alugadi aluguèren ath sòn torn e de tau manèra a August, qu'es mèns erosi aunors se convertiren en trist dòu. Era mia amna, en un còp d'indignacion, en tot creir desliurar-se der opròbri mejançant era mòrt, me hec injust contra jo madeish, tot e qu'èra just. Vos juri, pes trendes arraïcs d'aguest soc, que jamès siguí desleiau ath mèn senhor, tan digne d'èster aunorat. E se bèth d'un de vosati entorne en mon, que restaure en eth era mia memòria, qu'ei encara jos eth còp que li fotèc era enveja.

Eth poèta demorèc un moment, e dempús me didec:

- Donques que care, non pèrdes eth temps: parla e pregunta-li, se vòs saber mès causes.

Jo li responí:

- Pregunta-li tu madeish çò que creigues que m'interèsse, pr'amor que jo non poiria: autant ei çò que m'aclape era compasion.

Atau, donc, tornèc a començar eth, d'aguesta sòrta:

- Per çò de qué aguest òme hèsque generosaments çò qu'era tua suplica reclame, esperit embarrat, digna-te dider-mos encara se com

12 Pèir Desvignes, o Pedro della Vinga, juriconsult de Capua; gaudic pendent fòrça temps des favors der emperaire Federic II, que n'ère Cancelher e ath qu'inclinaue madeish ara clemència qu'ara severitat. Acusadi de traïcion pes envejosi cortesans, li treigueren es uelhs en 1246. Era sua desesperacion siguec tau que tumèc eth cap contra era paret dera sua preson.

s'embarre era amna en aguesti nudosi socs, e ditz-me, ath delà, se pòs, se n'a bèra ua que se desagafe de taus membres.

Alavetz eth soc alendèc, e aquera alendada se convertic en aguesta votz:

- Vos condarè brèuments: quan era amna herotge ges deth còs d'a on s'a arrincat era madeisha, Minos la mane en setau cercle. Què ena seuva, sense qu'age assignat un lòc concret, e aqui a on lance era flècha era fortuna, germie coma un gran d'espeuta. Posse prumèr coma ua hilhòla, e dempús vie a èster planta silvèstra: Es Arpies, en avalar es sues huelhes, li còsten dolor, e daurissen eth pas entà qu'exale aguest dolor. Coma es autes amnes, vieram a recuélher es nòstes despolhes; mès sense que cap de nosates se posque revestir damb eres, pr'amor que non serie just tornar a auer çò qu'un s'a trèt de bon voler. Les arrossegaram enquia aciu, e en aguest lugubre bòsc s'estarà cadun des nòsti còssi suspenut en madeish granhoèr a on patís tau torment era sua amna.

Seguíem d'aurelha encara ad aqueth soc, en creir qu'ahigirie encara quauquarren mès, quan siguérem susprenudi per un rumor, ara manèra deth que sent quan vie eth sanglar e es gossets entath lòc a on ei amagat qu'ath còp enten eth tapatge des fères e eth fragor deth ramatge. E vaquí qu'apareishen ena nòsta quèrra dus malerosi, nudi e nafradi, hugent tan precipitadaments, que trincauen totes es arrames dera seuva. Eth de dauant: "Acodís, acodís, mòrt!", didie; e er aute, que non corrie tant: "Lano, es tues comes non èren tant agiles en combat deth Toppo." E plan que òc, mancant-li er alend, hec un grop, d'eth madeish e d'un arbilhon.

Darrèr d'eri i auie era seuva plia de gossetes neres, avides e corrent coma lebrèrs que les trèn era sua cadia. Comencèren a balhar terribles nhacades ad aqueth que s'amaguèc, e dempús d'esbocinar-lo, se heren a vier es sòns membres encara palpitants. Eth mèn Guida me cuelhec alavetz dera man, e me hec a vier entar arbilhon, qu'en bades se queishaue pes sues sagnoses herides:

- Ò, Jacobo de Sant Andrés!, didie. De qué t'a servit cuelher-me coma refugi? Dilhèn n'è jo eth tòrt dera tua vida criminau?

Quan eth mèn Mestre s'arturèc dauant d'aqueth arbilhon, didec:

- Qui sigueres tu que per tantes arrames trincades exales damb era tua sang tan planhoses paraules?

Ad açò li responec:

- Ò, amnes qu'auetz vengut a contemplar eth lamentable chaple que m'a desseparat atau des mies huelhes! Recuelhetz-les ath pè deth trist arbilhon. Jo siguí dera ciutat que cambièc eth sòn primèr patron per Sant Joan Baptista¹³; plan per aquerò aqueth la contristarà tostemp damb eth sòn terrible art: e se non siguesse pr'amor qu'en pònt der Arno se sauve encara quauqua imatge sua, serie en bades tot eth trabalh d'aqueri ciutadans que la rebastiren sus es cendres que d'era deishèc Atila. Jo dera mia casa hi era mia pròpria horca.

13 Florencia, qu'eth sòn ancian patron ère eth diu Mart. Era sua estatua equèstra se sauvaue encara en 1337 en Ponte-Vecchio, d'a on l'arrinquèc, amassa damb un tròç de pònt, ua aiguada der Arno.

Cant catorzau

Atrendit per amor dera patria, remassè es huelhes esparjudes, e les entornè ad aqueth que s'auie carat. D'aquiu mos filèrem entath punt que se dividís era dusau encencha dera tresau, e a on se ve eth terrible poder dera justícia divina. Entà explicar milhor es causes naues que vedí aqui, diderè qu'arribèrem en ua sablèra, que refuse quinsevolh planta ena sua superfície. Era dolorosa seua l'enrodaue coma ua garlanda, dera madeisha manèra qu'era sagnosa fòssa enrodaue ad aquera. Es nòsti pès quedèren tachadi en madeish limit dera seua e dera planhèra. Er espaci ère caperat per un sable tant arid e tant espés, coma eth que cachèren es pès de Caton en d'auti tempsi. Ò, resvenja de Diu! Guaire te deu crànher tot aqueth que lieg çò que se presentèc dauant es mèns uelhs! Vedí nombrosi grops d'annes nudes, que plorauen miserablaments e semblauen complir diuèrses senténcias. Es ues jadien d'esquia sus eth solèr, es autes èren seigudes en un confús molon; d'autes caminauen de contunh. Es que hègen eth torn ath cercle èren mèns nombroses, e en mendre nombre es que jadien entà patir bèth torment; mèns aguestes auien era lengua mèns destacada entà planher-se. Ploiguien tot doç ena sablèra grani flòcs de huec, semblables as de nhèu qu'enes Aups quèn quan non bohe eth vent. Atau coma Alexandre vedec, enes ardenti parçans dera India, quèir sus es sòns soldats ahlames, que quedauen en solèr sense amortar-se, çò que l'obliguèc a ordenar as tropes que les caushiguèssen, pr'amor qu'eth huec s'amortauè milhor guaire mèns isolat se trapaue, eth huec etèrn, usclant eth sable, coma uscle ara èsca era pèira de huec, pr'amor de redoblar eth dolor des annes. Es sues praubes mans s'agitauen sense pòsa, en tot hèr enlà entà un o un aute costat es brases renovelades de contunh. Jo comencè a díder:

- Mèstre, tu qu'as vençut toti es obstacles, exceptat eth que mos meteren es dimònis inflexibles ena pòrta dera ciutat, ditz-me, qui ei aquera grana ombra, que non semble tier compde der incendi, e jatz tan herotja e capinauta, coma se non la martirisèsse era ploja?

E era ombra, observant que jo parlaua d'era ath mèn Guida, cridèc:

- Tau que siguí en vida, sò dempús de mòrt. Encara que Jupiter fatiguèsse ath sòn haure, que d'eth cuellhec ena sua colèra er agudent pericle que me heric eth darrèr dia dera mia vida; encara que fatiguèsse er un darrèr er aute a toti es neri obrèrs deth Mongibelo, cridant: "Ajuda-me,

ajuda-me gran Volcano”, sivans hec en combat de Flegra, e me clauèsse es flèches damb totes es sues fòrces, non arthenherie venjar-se de jo deth tot.

Alavetz eth mèn Guida parlèc damb tanta veeméncia que jamès jo l’auie vist exprimir-se d’aquera manèra:

- Ò, Capaneo, se non se padegue eth tòñ orgulh, eth serà eth tòñ màger castig. Que non i a martiri comparable ath dolor que te hè a patir era tua ràbia.

Dempús se dirigic entà jo, dident damb accent mès tranquil:

- Agust que siguec un des sèt reis qu’assetgèren Tebas; menspredèc a Diu, e encara semble que seguís menspredant-lo, sense que se nòte que li prègue; mès, coma vos è dit, eth sòn madeish despièit qu’ei eth mès digne prèmi degut ath sòn còr. Ara, seguís-me, e tie compde de non méter es pès sus er usclat sable; camina tostem sarrat ath bòsc.

Arribèrem en silenci en lòc a on desboque dehòra dera seuva un arriuet, qu’eth sòn ròi color encara m’orrifique. Quan ges deth Bulicame¹⁴ er arriuet, qu’es sues aigües se repartissen es pecadores, atau corrie aguest arriuet peth sable. Es arribes e es hons èren petrificadi, per çò que me pensè qu’auia de caminar per aqui.

- Entre totes es causes que t’è ensenhat, dès qu’entrèrem pera pòrta qu’en sòn lumedan se pòt arturar quinsevolh, es tòñs uelhs non an vist ua auta causa tan notabla coma aguest corrent, qu’amortesís totes es ahlames.

Taus sigueren es paraules deth mèn Guida; per çò que li preguè que s’expliquèsse mès claraments, donques qu’auie ahiscat eth mèn curiosèr.

- Ath miei deth mar i a un país arroïnàt, me didec alavetz, que se cride Creta, e auec un rei, que jos eth sòn emperi eth mon siguec vertuós: en eth i a un monte, cridat Ida, qu’en d’auti tempsi siguec deliciós pes sues aigües e pera sua espessor de huelham, e aué ei desèrt, coma totes es causes ancianes. Rea l’alistèc per cunhèra segura entath sòn hilh; e entà amagar-lo milhor, quan ploraue, hège que se costèssen grani bronits. En interior deth monte se tengue de pès un gran ancian, qu’ei d’esquia a Damietta, damb era guardada tachada en Roma coma en un miralh. Eth sòn cap ei format

14 Hònt d’aigües mineraus caudes, a dues miles de Viterbo. D’eth gessie un arriuet que formaue un banh, qu’ada eth acodien tota sòrta de malauts, e mès entà baish cuelhien e se repartien es sues aigües es hemnes publiques.

d'aur fin, e d'argent pur son es braci e eth pièch; dempús ei de bronze enquiara entrecueisha, e d'aquiu entà baish, ei tot de hèr escuelhut, exceptat eth pè dret, qu'ei de hanga coduda, e s'apue sus eth, mès que sus er aute. Cada part, mens era formada per aur, ei regada per ua henerecla que dèishe anar lèrmes, es quaus, amassades, trauquen aqueth monte. Eth sòn cors se file de cap ad aguesta val, de ròca en ròca, formant er Aqueronte, era Estigia e eth Flegeton; dempús baishen per aguest estret conducte, enquia un punt a on non se pòt baishar mès, e aquiu formen eth Cocito: ja veiràs se qué ei aguest lac; per aquerò non te lo descriui ara.

Jo li responí:

- S'aguest arriuet se derive atau deth nòste mon, per qué se dèishe veir solet ath cant d'aguest bòsc.

E eth a jo:

- Tu sabes qu'aguest lòc ei redon, e encara qu'ages caminat fòrça, baishant tostemp entath hons pera quèrra, non as balhat eth torn, encara, a tot eth cercle; per çò que, se se t'apareish bèra causa naua, non s'a de reflectir era admiracion en tòn ròstre.

Li repliquè:

- Mèstre, a on son eth Flegeton e eth Leteo? Der un non dides arren e der aute solet me dides que lo còste aguesta ploja de lèrmes.

- Me shauten es tues preguntes, contestèc: mès er bolh d'aguesta aigua ròia t'aurie d'auer servit de responsa a ua d'eres. Veiràs eth Lateo; mès dehòra d'aguest abisme, aquiu a on van es amnes entà lauar-se, quan, empenaïdes des sues colpes, les son perdonades.

Dempús higeç:

- Que ja ei ora de qué mos desseparem d'aguest bòsc, saja de vier darrèr mèn: es sues vòres mos aufrissen un camin; pr'amor que non son ardentes, e sus eres s'amòrten totes es brases.

Cant quinzau

Mos metérem en marcha en tot seguir ua d'aqueres vòres petrificades: eth bugàs der arriuet formaue sus eth ua broma, que sauvaue deth huec es ondades e es ribassi. Dera madeisha manèra qu'es flamencs que demoren en Gant e Brujas, cranhent ath mar qu'auance entada eri, quilhen restanques entà contier-lo; o coma es paduans ac hèn ath long deth Brenta, pr'amor de deféner es sues ciutats e castèths, abans qu'eth Chiarentana sente eth calor, d'ua manèra semblabla auien bastit aqueri ribassi, mès eth sòn constructor, qui que siguesse, non les auie hèt ne tan nauti ne tant ampli.

Mos trapàuem ja tan luenh dera seuva, que non m'aurie estat possible desnishar-la, per mès que virèsse era vista entà darrèr, quan mos trapèrem ua legion d'amnes, que venguie ath long deth ribàs: Cada ua d'eres me guardaue, tau que sòlen guardar-se de nets, es uns damb es auti, es umans ena escassa lum deth plen, e avedauen entà nosati es pestanhes, coma ac hè un sarte vielh entà en.hilar era agulha.

Examinat d'aguesta sòrta per aqueres amnes, siguí arreconeishut per ua d'eres, que m'agarrèc deth vestit en tot exclamar:

- Quina maravilha!

E jo, tant que m'aufrie es braci, campè atentiuaments eth sòn ensolamat ròstre, de tau sòrta que, a maugrat d'èster desfigurad, non me siguec impossible arreconeisher-lo ath mèn torn; e inclinant entath sòn ròstre eth mèn, responí:

- Vos aciu, "ser" Brunetto?

E eth repliquèc:

- Ò, hilh mèn!, non t'anuges se Brunetto Latini torne un shinhau entà darrèr damb tu, e dèishe que s'auancen es autes amnes.

Jo li didí:

- Vos ac prègui tot çò que m'ei possible; e se voletz que mos seigam ac harè, s'atau li platz ad aquest que damb eth vau.

- Ò, hilh mèn, repliquèc; quinsevolh de nosati que s'arture un moment, quede dempús cent ans patint aquesta ploja, sense poder evitar eth huec que l'uscle. Atau, donc, seguís entà dauant; jo caminarè ath tòn costat, e

dempús m'amassarè damb era mia vegada, que va plorant es sòns etèrns torments.

Non gausè baishar deth ribàs per a on anaue damb era fin de meter-me ath sòn pas; mès auia eth cap clin, en actitud respectuosa. Comencèc d'aguesta sòrta:

- Quina ei era sòrt o eth destin que te hè a vier aciu baish, abans dera tua darrèra ora? E qui ei aquest que te mòstre eth camin?

- Aquiu naut, ena vida serena, li responí, me horaviè en ua val abans d'auer-se complit era mia edat. Mès ager peth maitin li virè era esquia; e quan arreculaua un aute còp entada eth, se m'apareishec aquest, e me hec a vier entath vertadèr camin per aquesta via.

Ad aquerò me responec:

- Se seguisses era tua estela, non pòs mens d'arribar en gloriós pòrt, donques que jo, en mon, predidí eth tònn destin pro ben. E en non auer mòrt tan lèu, vedent qu'eth cèu t'ère favorable, t'auria balhat in entà seguir era tua òbra. Mès aqueth pòble ingrat e dolent, qu'en d'auti tempsi descenec de Fiesole, e qu'encara saue quauquarren dera aspror des sues montanhes e des sues ròques, serà eth tònn enemic, pr'amor que prodigaràs eth ben; era quau causa ei naturau, pr'amor que non ei convenient que madure era doça higa entre aspres sorvièrs. Ua anciana fama les autrege en mon eth nòm de cècs; raça aganida, envejosa e supèrba: qu'es sòns maus costums non te taquen jamès! Era fortuna te resèrve tant d'aunor, qu'es dus partits desiraràn tier-te; mès era èrba serà luenh deth cim. Que hèsqen es bèsties fiesolanes ferratge des sòns pròpris còssi, e que non posquen tocar era planta, s'ei qu'encara ne posse bèra ua entre es sòns hiems, qu'en era reuiu eth sant seme d'aqueri romans que quedèren dempús de rebastit aqueth nin de perversitat.

- Se toti es mèns desirs s'auessen realizat, li responí, non seríetz vos dehòra dera umana natura; pr'amor qu'è tostemp fixa ena mia ment, e ara m'entristís veder-la atau, era vòsta estimada, brava e pairau imatge, quan m'ensenhàuetz en mon se com er òme s'immortalize: me creigui, donc, en déuer, tant que visca, de hèr patent damb es mies paraules er arregraïment que vos professi. Sauvi gravat ena memòria guaire me referitz sus eth mènn destin, pr'amor de hèr-lo explicar damb un aute tèxt per ua Dauna qu'ac

saberà hèr, s'artenhi arribar enquiada era. Solet voleria manifestar-vos que sò prèst a córrer toti es edarts dera Fortuna damb era condicion de qué era mia consciéncia non me repotègue arren. Que non ei eth prumèr còp qu'è entenut semblabla prediccion; e atau, donc, botge era Fortuna era sua arròda coma li plase, e eth campanhard era sua aishada.

Alavetz eth mèn Mèstre se virèc entara dreita, me guardèc, e dempús me dídec:

- Ben escote qui ben retie.

Non per aquerò deishè de parlar damb “ser” Brunetto; e preguntant-li si qui èren es sòns mès notables e eminents companhs, me responec:

- Qu'ei bon que coneishetz es nòms de quauqui uns d'eri: per çò des auti, que vau mès carar; tà tanta convèrsa eth temps ei cuert. Sabe-te'n, donc, que toti eri sigueren clèrgues e literats de grana fama, e eth madeish pecat les contaminèc a toti, en mon. Damb aquera gentassa desolada i é Prisciano, atau coma Francés d'Accorso; e se desiréssetz conéisher a tant immunda catèrva, poiríetz veir ad aqueth que peth Sirvent des sirvents de Diu siguec transferit der Arno entath Barcchiglione,¹⁵ a on deishèc es sòns maus estenudi membres. Te diderè mès, encara; mès que non posqui auançar ne parlar mès, pr'amor que ja veigui gèsser nau hum deth sable. Que vien annes que damb eres non me cau estar. Te recomani “Tresaur,”¹⁶ qu'en eth encara viu era mia memòria, e non demani arren mès.

Dempús entornèc damb es auti, dera madeisha manèra qu'es que, ena campanha de Verona, disputen era corsa deth palio verd, en tot retirar-se ena manera de córrer as que vencen e non as vençudi.

15 Andrés de Mozzi, que siguec privat der avescat de Florencia per tòrt des sòns vicis, e amiat dempús en Vicenza, per a on passe eth Bacchiglione.

16 Títol dera òbra principau de Brunetto Latini, escrita en francés. Eth “Tresaur” siguec publicat ena sua lengua originau per Chabaille (París, 1863), e revirat ar italian per Bono Giamboni (Bologna, 1778).

Cant setzau

Me trapaua ja en un lòc a on s'entenie rajar era aigua que queiguie ena auta encencha, rumor semblable ath bronzinadís que còsten es abelhes enes sòns brunhons, quan, ath còp, e corrent, se separèren tres ombres d'entre ua multitud que passaue sus era ploja der aspre martiri. Venguèren entà nosati, cridant cada un: "Pòs-te, tu, que, per çò des tòns vestits, ès hilh dera nòsta depravada tèrra." A! Guaires nafres ancianes e nauères vedí enes sòns membres, costades pes ahlames! Eth sòn rebrembe m'entristís encara. Dauant des sòns crits s'arturèc eth Mèstre, virèc eth ròstre entà jo, e me didec:

- Demora aciu se vòs èster cortés damb aguesti; encara que se non siguesse peth huec que lance es sòns arrais entad aguest lòc, te dideria que, encara qu'eri venguessen ara prèssa, serie melhor que tu corresses ath sòn encontre.

Es ombres tornèren de nauèth enes sues exclamacions dempús que mos arturérem, e quan arribèren aqui a on èrem nosati, comencèren es tres a hèr torns en tot formar un cercle. E tau que solien hèr es gladiadors nudi e trempadi d'òli, qu'abans d'arribar as mans cercaue cadun era sua oportunitat de lançar-se damb auantatge sus eth sòn contrari, dera madeisha manèra cadua d'aqueres ombres dirigie eth sòn ròstre entà jo, virant sense pòsa, de sòrta qu'auien eth còth virat en direccion desparièra ara que seguien es sòns pès.

- Encara qu'era misèria d'aguest solèr botjadís e eth nòstre nafrat e lord aspècte hèsque que nosati e es nòsti prècs siguen menspredables, comencèc a díder ua d'eres, era nòsta fama deu ahiscar eth tòncòr tà didermos se qui ès tu, que botes damb tanta seguretat es pès viui en Lunfèrn. Aguest que ves tan nud e estronhat, e qu'es sues tralhes vau seguint, siguec d'un rang plan mès naut de çò que te penses. Arrèhilh siguec dera pudica Gualdrata,¹⁷ se cridèc Guido Guerra e pendent era sua vida hec tant damb eth sòn talent, coma damb era sua espada: er aute, que darrèr de jo sarre eth

17 Beròia e aunèsta puncèla, hilha de Bellicion Berti, que, en mostrar-se er emperaire Oton IV desirós de punar-la, se virèc entà sa pair dident: "Arrés m'a de punar, exceptat aqueth que li balha era mia man d'esposa." Se maridèc damb eth comde Guido, de familha germanica, que d'era desceneren es comdes Guidi, senhors de Casentino. D'aguest matrimòni neishec Marcovaldo, que siguec pair de Guido Guèrra, valent cavalièr e òme de grana prudència e talent, a qui se deuec era victòria ena baltalha de Benavento.

sable, qu'ei Tegghiaio Aldobrandi, qu'era sua votz deuerie èster arregraïda en mon; e jo, que patisqui eth madeish torment qu'eri, siguí Jacobo Rusticucci, e, per cèrt, qu'arrés me costèc mès mau qu'era mia fèra hemna.

S'auessa pogut èster ar arrecès deth huec, que m'auria lançat entàs de baish, e me pensi qu'eth Mèstre ac aurie tolerat; mès coma qu'era expausat a usclar-me e coder-me, era pòur vencec era bona intencion que m'empachaue abraçar-les. Atau, les didí:

- Era vòsta situacion que non m'a inspirat mensprètz, senon un dolor que se tardarà a desaparéisher; aquerò ei çò qu'è sentut deth moment qu'eth mèn Senhor me didec quauques paraules, que per eres comprení qu'ère gent dera vòsta qualitat era que venguie entà nosati. Que sò dera vòsta tèrra; e tostemp è retengut e escotat damb plaser es vòsti actes e es vòsti aunèsti nòms. Dèishi es amarums e vau ara cèrca des saborosi fruits que m'a prometut eth mèn sincèr Guida; mès, abans me cau baishar enquiath centre.

- Qu'era tua amna se tengue junhuda as tòns membres pendent fòrça temps, repliquèc aqueth, e atau tanben lude era tua fama dempús dera mòrt, te prègui que mos digues s'era gentilesa e eth valor abiten encara ena nòsta ciutat, coma solien, o se s'an despatriat completaments; pr'amor que Guilhem Borsiere, que panteish hè pòc de temps entre nosati, e s'està aqui damb es auti companhs, mos tormente damb es sòns racondes.

- Es nauvengudi es es rapides fortunes an engendrat en tu, Florencia, autant d'orgulh e d'immoderacion, que tu madeisha te planhes per aquesta causa!

Atau sorriscèlè, damb eth ròstre quilhat; e es tres ombres, entenen aquesta responsa, se guardèren mutuauments coma quan s'entenen causes que se tien per vertadères.

- Se tan pòc te còste en d'autes escadences satisfèr es preguntes de quauquarrés, responeren toti, erós tu que dides çò que sentes! Mès, se gesses d'aguesti lòcs, escurs, e tornes a veir es polides esteles, quan te vengue ben díder: "Siguí aqui", hè qu'es òmes parlen de nosati.

Ara seguida trinquèren eth cercle, e hugeren tant ara prèssa, qu'es sues comes semblauen ales. Non poirie dider-se "amen" tan lèu coma eri desparesheren: per çò qu'eth Mèstre determinèc que mo n'anèssem. Jo lo

seguia, e ath cap de pòqui passi me n'encuedé qu'eth bronit dera aigua ère tan pròche, qu'enquia e tot parlant naut a penes mos aurien entenut. Coma qu'aqueth arriu que seguís eth sòn propri cors deth monte Venus entà lheuand pera querra der Apenin, eth quau se cride Acquacheta abans de precipirar-se en un lhet mès baish, e perdent aguest nòm en Forli, e formant dempús ua cascada, rugís sus Sant Benedetto enes Aups, a on un milenat d'òmes deuerien trapar eth sòn repaus, atau ena part inferiora d'ua ròca escalabrosa, entenérem ressonar tan fòrtaments aquera aigua tintada de sang, que m'aurie hèt ensordir en pòc de temps. Qu'auia jo ua còrda ajustada en còs, que damb era auia demorat apoderar-me dera pantèra de pintada pèth: quan me la destaquè, segontes m'ac auie manat eth mèn Guida, l'ac presentè enrotlada e replegada: alavetz se virèc entara dreita, e d'ua distància considerabla dera arriba, la lancèc en aqueth abisme prigond. "Que deu èster, didí jo ath mèn laguens, que quauqua nauetat respone ad aguest nau senhau, qu'eth sòn efècte demore damb tanta atencion eth mèn Mèstre." Ò!, be n'aurien d'èster d'escarrabilhadi es òmes qu'ath sòn dauant, non solet ven es sòns actes, senon que, damb era intelligéncia, liegen eth hons deth sòn pensament! Eth mèn Guida me didec:

- Lèu vierà de naut çò que demori, e lèu tanben ei de besonh que desnishen es tòns uelhs çò qu'eth tòn pensament non ve damb claretat.

Er òme li cau, tostemp que posque, barrar es sòns pòts abans de díder ua vertat, qu'age aparença de mentida; pr'amor que s'expause a avergonhar-se sense auer-ne era colpa. Mès ara non posqui carar-me, e te juri, ò lector!, pes vèrsi d'aguesta comèdia, ara que desiri era màger acceptacion, que vedí vier nadant per aire dens e escur ua figura, que costarie espant ath còr mès sancer; se retiraue ath bus que torne deth hons deth mar a on dilhèu baishèc a desacrocar era ancora qu'ei aganchada en un esculh, o quinsevolh aute objècte amagat en mar, e qu'esten entà naut es sòns braci, ath còp qu'arropís es sues cames.

Cant dètz-e-sètau

Vaquí ara fèra dera ponchenta coa, que trauèsse es montanhas, e trinque es murs e es armes: vaquí era que corromp eth mon sancer.

Atau comencèc a parlar-me eth mèn Mèstre, e li hec ad aquera un senhau, en tot indicar-li que se filèsse de cap ara espòna de pèira a on mos trapàuem. E aquera immunda imatge dera enganha, arribèc enquia nosati, e auancèc eth cap e eth còs, mès, que non botèc era coa sus era vòra. Eth sòn ròstre ère eth d'un varon just, tan bontadosa ère era sua aparença exteriora, e era rèsta deth còs ere eth d'ua sèrp. Auie dues garres plies de borra enquias eishères, e era esquia, eth pièch e es costats èren esposcadi de tau sòrta de laci e escuds, que non a auut tèla turca ne tartara tan rica en colors, non podent-se comparar tanpòc ad aqueri es des teles d'Aracnea. Coma se ven fòrça còps es barques ena arriba, mitat ena aigua e mitat ena tèrra, o coma en país des golards tudesqui eth castor se premanís entà hèr era guèrra as peishi, atau era detestabla fèra se tengue sus era tampa de pèira qu'endròde era sablosa planhèra, en tot voludar era sua coa en uet, e quilhant era verinosa flècha que d'era auie armada era sua extremitat coma era d'un escorpiu. Eth mèn Guida me didec:

- Ara mos conven dirigir es nòsti passi entara pervèrsa fèra qu'ei aqui estirada.

Plan per aquerò baishèrem pera dreita, e hérem dètz passi sus era extremitat dera espòna, en tot sajar d'evitar eth sable usclat e es ahlames: quan arribèrem a on se trapaue era fèra, vedí a pòca distància sus eth sable fòrça gent seiguda ath cant der abisme. AQUIU me didec eth mèn Mèstre:

- Pr'amor de qué aquerisques ua bona experiéncia de çò qu'ei aguesta encencha, camina e examina era condicion d'aqueres amnes, mès que sigue cuerta era tua convèrsa. Mentretant, parlarè damb aguesta fèra, pr'amor de qué mos dèishe es sues fòrtes espatles.

Seguí, donc, caminant, solet, enquiar extrèm deth setau cercle, a on gemegauen aqueri malerosi. Eth dolor brotoauè des sòns uelhs tant qu'aqui e delà se defenien damb es mans, ja deth povàs, ja deth caud sable, coma es gossets, en ostiu, refusen damb es pautes o damb eth muset es piudes, mosques o tabans, que les shòrden. Guardant atentiuaments eth ròstre de molti d'aqueri que foete eth dolorós huec, non n'arreconeishí a

degun; mès observè que deth còth de cadun penjaue ua borseta de cèrt color, mercada damb un signe, qu'ena sua contemplacion semblauen gaudir es sues guardades. En tot apressar-me mès, entà veir milhor, vedí en un borsa auriòla ua figura blua, qu'auie tota era aparença d'un leon. Dempús, seguint eth cors des mies observacions, ne vedí ua auta, ròia coma era sang, que figuraue ua auca mès blanca qu'era lèit. Un d'eri, qu'ena sua borsa blanca figuraue ua truja prenhs, de color blu, me didec:

- Qué hès en aguesta hòssa? Vè-te'n; e, donques qu'encara viues, te cau saber qu'eth mèn vesin Vitaliano a de sèir-se aciu ara mia quèrra. Jo que sò paduan, ath miei d'aguesti florentins, que fòrça viatges m'aclapen es aures cridant: "Que vengue eth cavalièr sobeiran, qu'amiarà era borsa damb es tres pics."

Dempús hec ua potèla e treigues era lengua tau qu'eth bueu que se lèque es nassi. E jo, cranhent qu'era mia tardança incomodèsse ad aqueth que m'auie encargat que siguessa aqui pòc de temps, virè es esquies a tan miserables amnes. Trapè ath mèn Guida, qu'auie sautat ja sus era gropa deth herotge animau, e me didec:

- Ara sigues fòrt e gausat. Per aciu non se baishe senon per escales d'aguesta sòrta: puja dauant; que me voi quedar entre tu e era coa, pr'amor qu'aguesta non te posque hèr cap de mau.

En entèner aguestes paraules, me demorè coma aqueth que, en presentir eth hered dera quartana, a ja es ungles esblancossides e tremòle damb tot eth sòn còs sonque de guardar era ombra; mès eth sòn sentit menaçaire me costèc era vergonha que da coratge a un sirvent dauant deth sòn patron. Me botè sus es amples espatles dera fèra, e volí díder: "Tie compde de sostier-me"; mès, contra çò que me demoraua, me manquéc era votz; encara qu'eth, que ja anterioraments m'auie ajudat en toti es perills, a penes montè, me sarrèc e me tengues entre es sòns braci. Dempús didec:

- Gerion, met-te ja en marcha, en tot hèr amples cercles e baishant tot doç: pensa ena naua carga que pòrtes.

Aqueth animau anèc arreculant coma era barca que s'aluenhe dera arriba, e quan sentec toti es sòns movements en libertat, voludèc era coa entà on abans auie eth piech, e, estirant-la, la botgèc coma ua anguila, en tot hèr-se a vier er aire damb es garres. Non me pensi que Faeton auesse tanta pòur

quan abandonèc es brides, que per aquerò s'ahlamèc eth cèu, coma se pòt veir encara; ne eth malerós Icaro, quan, honent-se era cera, sentec qu'es ales se n'anauen dera sua cintura, ath còp que sa pair li cridaue: "Qu'amies mau camin", coma eth que jo sentí en veder-me en aire pertot, e luenh tot dera mia vista, exceptat era fèra. Aquesta comencèc a marchar, nadant doçaments, virant e baishant; mès jo non podia encuedar-me'n que deth vent que sentia en mèn ròstre e ena part inferiora deth mèn còs. Comencè a entèner entara dreita er horrible esclafit que costauen es aigües der abisme; per çò que joquè eth cap e tachè es mies guardades entà baish, en tot costar-me ua grana pòur aguest precipici; pr'amor que vedí ahlames e entení planhs que m'obliguèren a arropir-me tremolós. Alavetz observè, donques que non ac auia vist abans, que baishàuem hènt torns, coma m'ac hec a notar era proximitat des grani dolers, apileradi pertot ath nòste entorn. Coma eth falcon, que s'a estat volant pendent long temps sense veir cap reclama ne cap audèth, hé exclamar ar falconaire: "Ep!, ja baishes?", e plan que òc, baishe cansat des nautades a on traçau cent rapids cercles, en tot posar-se luenh deth que l'adondèc, desdenhós e iracund, atau mos deishèc Gerion ath hons der abisme, ath pè d'ua rosigada ròca; e liure des nòstes persones, s'aluenhèc coma era flècha lançada pera còrda.

Cant dètz-e-ueitau

Que i a un lòc en Lunfèrn, cridat Malebolge¹⁸, bastit tot de pèira e de color herrós, coma era tàpia que l'endròde. En centre madeish d'aguesta funèsta planhèra se daurís un potz pro ample e prigond, que dera sua estructura me tierè en un aute moment. Er espaci que quede entre eth potz e eth pè dera dura tàpia ei redon, e dividit en dètz vals, encenches barrades, semblables as nombrosi fòssats qu'entornegen a un castèth, entara defensa des sues muralhes; e atau coma aguesti fossats an pònts que van deth lumedan dera pòrta entath sòn aute extrèm, dera madeisha manèra aciu auançauen dera basa dera montanha quauques ròques, que trauessant es espònes e es fossats, arribauen enquiath potz centrau, e aciu se junhien en tot quedar troncati. Tau ère eth lòc a on mos trapàuem quan baishèrem dera gropa de Gerion: eth Poèta se metec a caminar entara quèrra, e jo seguí ath sòn darrèr. Ara mia drete vedí naues causes dignes de pietat, nauï torments e nauï seductors, qu'aumplien era prumèra hòssa. Ath hons i auie es pecadors nudi; es deth centre venguien de dret entà nosati; e es dera auta part seguien era nòsta madeisha direccion, mès damb pas rapid seguit. Coma en an de Jubilèu, per çò dera aflluència de gent que traùesse eth pònt de Sant Angelo, es romans an decidit que toti que se filen entath castèth e vagen entà Sant Pèir passen per un costat, e per aute es que van entath monte, atau vedí, per un e un aute costat dera nera ròca, dimónis cornudi damb grani soriacs, que foetauen crudèments es espatles des condemnadi. Ò! Com les hègen botjar es comes ath prumèr còp! Degun demoraue eth dusau ne eth tresau. Tant que jo caminaua, es mèns uelhs se trapèren damb es d'un pecador, e didí de seguit: "Non ei eth prumèr còp que veigui ad aguest". Per çò que m'arturè entà observar-lo melhor: eth mèn doç Guida s'arturèc tanben, e enquia e tot me permetec arreclar un shinhau. Eth foetat credec amagar-se en tot jugar eth cap; mès que li servic de pòc, pr'amor que li didí:

- Tu, que taches es uelhs en solèr, se non son faussi es traits qu'amies, ès Benedico Caccianimico. Mès, se qué ei çò que t'a het a vier en tan piquentes sausses?

Ad aquerò me responec:

18 "Malebolge", hòsses maudites. Mot dantèsc compausat de "bolge", borses, morralets, e "male" maudites.

- Qu'ac digui damb repugnància; mès cedisqui ath tòn clar lengatge, que me hè a rebrembar eth mon de d'auti tempsi. Jo siguí aqueth qu'obliguèc ara beròia Ghisola a satisfèr es desirs deth Marqués, se conde coma se conde era tau istòria. E jo non sò eth solet bolonhès que plore aciu; mèsalèu aguest lòc ei tan claufit d'eri, que non i a entre eth Savena e eth Reno tantes lengües que diguen "sipa",¹⁹ coma en aguesta hòssa; e se ne vòs ua pròva de çò que te digui, rebremba era nòsta famosa cobesença.

Tant que parlaue atau, un dimòni li fotèc ua foetada, en tot dider-li: "Tè, brigand, qu'aciu non i a hemnes que se venen."

M'arremassè damb eth mèn Guida; e dempús de pòqui passi arribèrem en un punt a on gessie ua ròca dera montanha. Pugèrem per era rapidaments, e virant entara dreita sus era sua aspra esquia, gessèrem d'aquera etèrna encencha. En arribar en lòc qu'aguest malh se uede per dejós ara manèra d'un pònt, pr'amor de deishar pas as condemnadi, eth mèn Guida me didec:

- Pòs-te, e hè que se tachen en tu totes es guardades d'aguesti auti brigands qu'es sòns ròstres non as vist encara, pr'amor qu'an caminat enquia ara ena nòsta madeisha direccion.

Der ancian pònt estant contemplèrem era longa codiòla que venguie entà nosati per aute costat e qu'ère madeish castigada peth soriac. Eth bon Mèstre me didec, sense que jo li preguntèssa arren:

- Guarda aguesta ombra que s'aprèsse, e que, a maugrat deth sòn dolor, non semble vessar ua soleta lèrma. Be n'ei de majestuós es aspècte que sauve encara! Qu'ei Jason, que damb era sua valor e adreitia panèc en Colquide eth toison d'aur. Passèc pera ièrla de Lemnos, dempús qu'es audaces e crudèus hemnes d'aquera ièrla auciren a toti es abitants varons; e aqui, damb es sues triches e amaganhadores paraules, enganhèc ara joena Hisipila, qu'abans auie enganhat a totes es sues companhes, e la deishèc prenhs e abandonada; per aguesta colpa ei condemnat a tau martiri, qu'ei tanben era resvenja de Medea. Damb eth, son toti es qu'an cometut madeisha classa d'enganhas: que t'ei pro, donc, saber aquerò dera prumèra hòssa, e des qu'en era son tormentadi.

19 Ena província de Bolonha, plaçada entre es arrius Savena e Reno, entà dider sia o se, didien sipa o sipó. Pendent eth dia pronóncien: se pó, que vie a èster eth c'est bon des francesi.

Mos trapàuem ja en punt a on er estret camin se crotze damb era dusau espòna, que servís d'empara entà un aute arc. Aquiu vedérem as que se niden en ua naua hòssa, en tot rebohar pes sòns nassi e pataquejar-se damb es sues pròpies mans. Es arribes qu'èren incrustades de hloridor, costat pes emanacions de baish, qu'aquiu se condensen, ofensant ara vista e ar olfacte. Era hòssa ei tan pridonda, que non se pòt veir eth hons, senon guardant dera part mès nauta der arc, que lo domine perpendicularaments. Aquiu mos botèrem e, d'aguest punt estant, vedérem en fossat ua gent submergida en hiems que semblaue gèsser des latrines umanes; e tant qu'auia era vista tachada aquiu laguens, ne vedí a un damb eth cap tan lord d'excrements, que non podia saber s'ère clèrgue o seglar. Aqueth cap me didec:

- Per qué te mòstres tant avid de guardar-me a jo, damb preferéncia as auti que son tan lords coma jo?

Li responí:

- Pr'amor que, se non me'n brembi mau, t'è vist un aute còp damb es peus secs, e tu ès Alejo Interminelli de Luca; plan per aquerò te guardi mès qu'as auti.

Alavetz, eth, pataquejant-se era tèsta, exclamèc:

- Aciu m'an negat es vantaries que non se cansèc de prodigar era mia lengua.

Dempús d'aquerò, eth mèn Guida me didec:

- Saja d'auançar un shinhau eth cap, pr'amor de qué es tues guardades artenhen es traits d'aquera lorda esclaua esperluada, que s'esbocine es carns damb es sues ungles plies d'immondícia, e que tan lèu s'arropís coma que s'estire. Aquesta ei Thais, era prostituta, que quan eth sòn aimant li preguntèc: "Sò atrasent dauant des tòns uelhs?", era li didec: "Òc, qu'ès meravilhós." E damb aquerò que queden sadorades es nòstes guardades.

Cant dètz-e-nauau

Ò, Simon eth magic! Ò miserables sectaris sòns, amnes rapaces, que prostitutz a cambi d'aur e argent es causes de Diu, que les cau èster es esposas dera vertut! Ara ressonarà era trompa entà vosati, donques que vos trapatz ena tresau hòssa.

Qu'èrem ja ath cant d'era, ath dessús d'aquera part der esculh que què justaments sus eth sòn centre. Ò, suprèma Sabença! Guaire gran ei er art que demòstres en cèu, ena tèrra e en mon maudit, e damb guaire equitat se repartís era tua vertut! Vedí enes costats e ath hons era pèira livida plia de petiti potzi, toti redons e dera madeisha mida, qu'eri me semblèren ne mès ne mens amples qu'es que i a en mèn beròi Sant Joan entà servir de baptistèris, qu'un d'aguesti trinquè jo non hè guairi ans, entà salvar a un mainatge que s'estofaue ath sòn laguens; e qu'ei pro çò que digui, entà desenganhar a toti.²⁰ Dehòra dera boca de cadun d'aqueri petiti potzi gessien es comes e es pès d'un pecador, enquiara cueisha, demorant ath laguens era rèsta deth còs. Ambdús pès èren alugadi, que per aquerò s'agitauen tan fòrtaments es sues articulacion, qu'aurien trincat còrdes e cordilhs. Dera madeisha manèra qu'era ahlama sòl recórrer era superfícia des objèctes unhudi de greish, atau eth huec ahlamejaue deth talon enquiara punta enes pès des condemnadi.

- Qui ei aqueth, Mèstre, que furiós agite es pès mès qu'es autes companhs sòns, didí alavetz, e ath quau rosigue e desseque ua ahlama fòrça mès ròia?

Ad aquerò me responec:

- Se vòs que t'amia per aqueth costat der esculh, qu'ei mès apròp deth hons, eth madeish te diderà se qui ei e quini son es sòns crims.

Li responí:

- Que me semble ben tot çò qu'a tu t'agrade: tu ès eth patron e sabes que jo non me separi dera tua volentat, atau coma tanben t'en sabes d'aquerò que cari.

20 En auer trincat Dante un des baptistèris dera glèisa de Sant Joan, en Florència, entà salvar a un mainatge que s'estofaue, siguec acusat de sacrilègi. Plan per aquerò hè a constar aci que non ac hec per mensprèt des causes sagrades, senon per amor ara umanitat.

Pugèrem alavetz ena quatau espòna; dempús tornèrem e baishèrem pera quèrra entara estreta e traucada hòssa, sense qu'eth bon Mèstre me hesse separar deth sòn costat, enquia auer-me amiat en punt deth clòt d'aqueth que daue tanti senhaus de dolor damb es movements des sues cames.

- Ò, qui que sigues, tu, qu'as enterrada era part superiora deth tòt còs; amna trista, plantada coma ua estaca, comencè a díder, parla, se pòs.

Jo m'estaua coma eth fraire que cohèsse ath perfid assassin, que, calat ena tèrra, lo cride entà que s'acabe era sua mòrt. E eth cridèc:

- Qu'es ja aciu dret, ès ja aciu dret, Bonifaci?²¹ Que m'a enganhat en quauqui ans çò qu'ei escrit. Tan lèu t'as assadorat d'aqueri bens, que per eri non cranheres apoderar-te damb enganha dera beròia Dama,²² e governar-la dempús indignaments?

Me quedè, en entèner aquerò, coma aqueri que, lèu avergonhadi de non auer comprenut çò que se les a dit, non saben se qué respòner. Alavetz Virgili didec:

- Respon-li de seguit: "jo non sò, non sò eth que tu te penses"

E jo responí coma se me manèc. Per çò qu'er esperit retortilhèc es sòns pès; e dempús, alendant e damb votz plorosa, me didec:

- Donques se qué ei çò que me preguntes? Se te cau conéisher qui sò, enquiath punt d'auer descenut entad aquerò per toti aguesti malhs, saberàs que siguí revestit deth gran mantèl, e siguí vertadèr hilh dera Osa, tan cobesós, que, entà aumentar era riquesa des osardets, me metí ena pòcha, aqui, toti es sòs que podí, e aciu era mia amna. Jos era mia tèsta son sepultadi es auti papes, qu'abans que jo cometeren simonia e se trapen cachadi ath long d'aguest estret horat. Jo m'en.honsarè tanben tanlèu arribe aqueth que me pensè qu'ères tu, quan te dirigí era mia sobta pregunta.

Mès, dès qu'es mèn s'usclen e me trapi plaçat ath revés, s'a passat mès temps deth qu'eth s'estarà en aguest madeish lòc damb es pès uscladi;

21 Aguesta ombra ei era deth papa Nicolàs III, dera familia des Orsini de Roma, elegit en 1277. Se pense qu'eth que l'interrogue ei era amna de Bonifaci VIII; e plan per aquerò ditz: "Ès ja aciu, Bonifaci?" E ahig ara seguida: "Que m'a enganhat en quauqui ans çò escrit." Ei a díder: eth libre profetic, que nosati es condemnadi liegem, en eth, eth futur, m'a enganhat; pr'amor que, segontes eth, tu auies de morir en 1303, e non en 1300.

22 Segontes era istòria, aguesta opinion de Dante ei exagerada. Ça que la, Celestin V didec de Bonifaci VIII, qu'aguest papa entrèc a regnar coma un vop, governèc coma un leon e moric coma un gosset.

pr'amor que darrèr sòn vierà de cogant un pastor sense lei, per ua causa mès repugnanta, e aguest aurà de caperar-mos a ambdús. Que serà un nau Jason, semblable ath que se parle en libre des Macabèus; e atau coma eth rei d'aguest siguec fèble damb eth, atau damb er aute ne serà eth que govèrne era França.

Sabi pas s'en aqueth moment siguec massa era audàcia mia; pr'amor que li responí en aguesti tèrmes:

- Ep!, ditz-me: guairi sòs exigic Nòste Sénher, de Sant Pèir, abans de botar es claus enes sues mans? De vertat que non li demanèc senon que lo seguísse. Ne Pèir ne es auti demanèren a Matias aur ne argent quan per sòrt siguec escuelhut en lòc deth que perdec era sua amna traïdora. Esta-te, donc, aciu, donques qu'as estat castigat justaments, e sauva ben era mau aquerida riquesa, que tan gausat te hec contra Carles. E se non siguesse pr'amor qu'encara me tie eth respècte as claus sobeiranes, que tengueres ena tua alègra vida, emplegaria paraules encara mès sevères; pr'amor qu'era vòsta avarícia entrístís ath mon, caushigant as bravi, e laudant as dolents. Pastors, a vosati se referie er Evangelista, quan vedec prostituïda, dauant des reis, ara que se sè sus es aigües; ara que neishec damb sèt caps, e obtenguec autoritat per çò des sòns dètz còrnes, tant qu'era vertut agradèc ath sòn marit.²³ Vos auetz bastit dius d'aur e d'argent: quina diferéncia, donc, i a entre vosati e es idolatres, senon era de qué eri adòren a un e vosati adoratz a cent? A, Constantin! A guairi maus dèc lòc, non era tua conversion ath cristianisme, senon era donacion que de tu recebec eth prumèr papa que siguec ric!

Tant que jo li parlaua damb aguesta claretat, eth, ja siguesse possat pera ira, o pr'amor que li remordie era consciéncia, secodie fòrtaments es sues dues cames. Me semble qu'agradè ath mèn Guida; pr'amor qu'escotèc tostemp, damb eth ròstre satisfèt, eth son des mies paraules, exprimides damb sinceritat. Alavetz me cuelhec damb es dus braci, e, tient-me entà naut ben assolidat sus eth sòn pièch, tornèc a pujar peth camin qu'auiem baishat sense deishar de sarrar-me contra eth, enquia arribar ena part superiora deth pònt que va dera quatau ena cincau cauçada. Aquiu,

23 Dante hè referéncia aciu a Roma, edificada sus sèt ticolets, que rendien aubediéncia fòrça pòbles e nacions, e se tenguec constituïda de gran poder e autoritat, tant que (eth sòn marit) es sòns caps sigueren vertuosí: mès baishèc ena opinion, que pendent tant de temps auie meritat e gaudit, quan era cort romana preferic ara vertut er aur e er argent, en tot prostituïr as reis dera tèrra.

depausèc doçaments eth sòn estimat hardèu sus er aspre e pelat esculh,
qu'enquia e tot entàs crabes serie ua dificila corsèra, d'a on desnishè ua
naua hòssa.

Cant vintau

Mil vèrsi deuen relatar un nau suplici, que servirà d'ahèr ath vintau cant deth prumèr cantic, que tracte des submergidi en Lunfèrn. Me trapaua ja prèst a contemplar eth descubèrt hons, qu'ei banhat de lèrmes d'angònia, quan vedí vier pera hòssa circulara gents que, plorant en silenci, caminauen damb aqueth pas brac seguit qu'amien es processions en mon. Quan inclinè mès era mia guardada entada eri, me semblèc que cadun d'aqueri condemnadi ère retortilhat d'ua manèra estranha dera barba enquiath començament deth pitrau; pr'amor qu'auien eth ròstre virat entara esquia, e les calie caminar entà darrèr, donques qu'auien perdut era facultat de veir per dauant. Dilhèu, per çò dera paralisi, se trape un òme deformat de tau manèra; mès que jo non l'è vist ne creigui que se posque passar. Ara plan, lector, atau Diu te permete trèir frut d'aguesta lectura! Considera per tu madeish s'es mèn uelhs poirien estar-se secs, quan vedí d'apròp era nòsta figura umana tan retortilhada, qu'es lèrmes li queiguien per arrastèth dera esquia. Jo ploraua de vertat, emparat en ua des ròques dera dura montanha, de sòrta qu'eth mèn Guida me didec:

- Tu tanben ès des insensats? Aciu viu era pietat quan ei ben mòrta. Qui ei mès criminau qu'eth que s'afògue en tot contemplar era justícia divina? Quilha eth cap, lhèua-lo e guarda ad aqueth que per eth se dauric era tèrra en preséncia des tebens, qu'exclamauen: "A on quès, Anfiarao? Per qué abandones era guèrra?" E non deishèc de quèir en Lunfèrn enquia arribar en Minos, que s'apodèrè de cada colpable. Guarda se com a convertit era sua esquia en pièch: per auer volut veir massa entà dauant, ara garde entà darrèr, e seguís un camin retrograd. Guarda a Tiresias, que cambièc d'aspècte quan de varon se convertic en hemna, en tot cambiar tanben toti es sòns membres, e li calec abàter damb era lata es dues sèrps junhudes, abans que recuperèsse eth sòn peu viril. Eth qu'aprèsse era sua esquia ath vrente d'aqueth, qu'ei Aronte, qu'auèc coma casa ua tuta de blanqui marmes enes montanhes de Luni, cultivades peth carrarés qu'abite ena sua pala, e d'aquiu estant non i auie arren que limitèsse era sua vista quan contemplaue eth mar o es esteles. Aquera que, damb es sòns esperluadi peus, capèrè es sòns pitraus, per çò que s'amaguen as tues guardades, e a en aquest costat deth sòn còs totes es parts peludes, siguec Manto, que recorrec fòrça parçans, enquia que s'arturèc en lòc a on jo

neishí; plan per aquerò, desiri que me prèstes un shinhau d'atencion. Dempús que sa pair gessec dera vida, e siguec tiranizada era ciutat de Baco,²⁴ Manto anèc errant peth mon pendent fòrça temps. Aquiu naut, ena bèra Italia, i a un lac ath pè des Aups que limiten era Alemanha per part superiora deth Tirol, que se cride Benaco. Mil corrents, e encara mè, sivans me pensi, vien a aumentar, entre Garda, Val-Camonica e er Apenin era aigua que s'estanque en aquest lac. En miei d'aquest i a un lòc, a on eth Pastor de Trento, e es de Verona e Brescia, poirien dar era sua benediccion se seguissen aqueth camin. En punt a on ei mè baisha era arriba que l'enròde, ei plaçada Peschiera, beròi e fòrt castèth, a prepaus entà hèr cara as de Brescia e as de Bergamo. Aquiu arribe de besonh tota era aigua que non pòt èster contenguda en lac de Benaco, formant un arriu que cor entre verdes pradèes. Tanlèu aquera aigua seguís un cors pròpri, ja non se cride Benaco, senon Mincio, enquia qu'arribe en Governolo, a on desboque en Po. Non cor guaire sense que trape ua depression, qu'en era s'esten e s'estanque, e sòl èster mausana en ostiu. En tot passar, donc, per aquiu, era herotja puncèla, vedec ath miei deth pantan ua tèrra inculta e desabitada. S'arturèc en era damb es sues esclaves, pr'amor de hùger de tot consòrci uman, e pr'amor d'exercir era sua art magica, e aquiu viuec e deishèc es sues rèstes mortaus. Alavetz es òmes, qu'èren escampilhadi pes entorns, s'amassèren en aqueth lòc, qu'ère fòrt per çò deth palun que l'enrodaue: bastiren ua ciutat sus es uassi dera defuntada, e deth nòm dera prumèra qu'auie alistat aqueth lòc, la cridèren Mantua, sense consultar entad arren ath Destin. En d'auti tempsi sigueren es sòns abitants mè nombrosi, abantes que Casalodi se deishèsse enganhar pègament per Pinamonte. T'ac digui, pr'amor que, s'entenes atribuir ua auta origina ara mia pàtria, cap mentida pogue escurir era vertat.

Li responí:

- Mèstre, es tòns rasonaments son entà jo tan veridics, e m'obliguen a autrejar-les tanta fe, que quinsevolh rasonament de d'auti me semblarie carbons amortadi. Mès ditz-me s'entre era gent que va passant n'a quauqu'un digne de notar-se, donques qu'aquerò ei solet çò que desire era mi amna.

Alavetz me didec:

- Aqueth, qu'era sua barba s'esten deth ròstre enquias sues brunes espatles, siguec augur quan era Grecia se quedèc tant agotada de varons, qu'a penes les auie enes cunhères, e amassa damb Calcas dèc eth senhau en Aulide entà talhar eth prumèr cable. Se cridèc Euripilo, e atau ac nomete en bèth punt era mia nauta tragèdia. Aqueth aute que ves tan palle siguec Miquèu Scott, que coneishec perfèctaments es impostures des arts magiques. Guarda a Guido Bonatti, e aqui qu'ei Asdente, qu'ara desirarie non auer deishat eth sòn cuèr e eth sòn cordilh; mès que se n'empenaís massa tard: campa as tristes qu'abandonèren era agulha, era lançadora e era fusada entà convertir-se en trementinaires, e entà hèr malefics damb èrbes e damb figures. Mès vene ara, pr'amor que ja er astre qu'en eth se ve a Cain damb es espies, ocupe es confins des dus emisfèris, e tòque eth mar mès entà baish de Sevilla. Era lua ère ja redona, ena net anteriora; te cau rebrembar ben que non te shordèc a viatges pera seua ombriua.

Atau me parlaue e, mentretant, anàuem caminant.

Cant vint-e-unau

Atau, d'un pònt en aute, e parlant de causes qu'era mia comèdia non tie compde de repetir, anèrem auançant e arribèrem en çò de mès naut deth ticò, a on mos arturèrem pr'amor de veir era auta depression de Malebolge e d'autes vanes lèrmes, e la vedí maravilhosaments escura. Atau coma en arsenau des venecians borís en iuèrn era pega tenaça, destinada a reparar es vaishèths en pana que non pòden navegar, e ath còp qu'un contruís ua embarcacion, un aute calafate es costats dera que ja a hèt fòrça viatges; un aute recor era proa, d'auti era popa; bèth un hè rems, bèth aute retortilhe es còrdes; n'a, fin fina, que reparen eth pau de mejana e eth major; dera madeisha manèra, e non mejançant eth huec, senon pera volentat divina, borie aqui baish ua resina espessa, que s'apegaue ara vòra pertot. Jo la vedia, mès sense percèber en era qu'es bambolhes que costaue eth bolh, en tot holar-se tota e quèir desplomada. Mentre la contemplaua fixaments, eth mèn Guida me tirassèc entada eth deth lòc que me trapaua, en tot dider-me: "Tie compde, tie compde". Alavetz me virè tau qu'er òme que desire veir aquerò que d'eth li conven hùger, e que l'assaute un temor tan gran e sobte, que ne enquia e tot tà guardar arture era sua hujuda; e vedí ath nòste darrèr un nere diable, que venguie ath mès córrer peth pònt. Ò, guaire herotge ère eth sòn aspècte!, e qué menaçaire me semblaue damb es sues ales dubèrtes e es sòns pès leugèrs! Sus es sues espatles, amples e anguloses, amiaue a shivau un pecador, que tenguie agarrat per ambdús garrons. Deth nòste pònt estant didec:

- Ò! Malebranche, vaquí un des ancians de Santa Zita: botatz-lo ath dessús; que jo m'en torni un aute còp entada aquera tèrra, qu'ei tan ben aprovedida d'eri. Aqui tot son brigands, exceptat Bonturo; e per sòs, d'un "non" hèn un "ita"²⁵

Lo lancèc entà baish, e s'en tornèc pera dura ròca tant ara prèssa, que jamès a auut mastin liure qu'age perseguit a un lairon damb tanta rapiditat. Eth pecador s'en.honsèc e tornèc a pujar hèt un arc; mès es dimònis, qu'èren ar arrecès deth pònt, cridauen:

- Aciu que non i é eth Sant Ròstre; aciu se nade de manèra diferenta qu'en Serchio. Se non vòs tastar es nòsti ganchos, non gèsques dera pega.

25 Se solie ena antiguitat, enes testimònis publics, escriuer er ita des latins per signe d'affirmacion, e eth non per signe de negacion.

Dempús lo ponchèren damb mès de cent arpons, en tot dider-li:

- Que te cau barar aciu a cubèrt, de sòrta que, se pòs, prevariques d'amagat.

Non de ua auta manèra hèn es codinèrs que neguen en caudèr es viandes mejançant granes forquilhaes, entà que non subrenaden.

- Damb era fin de qué non se n'encueden de qué ès aciu, me didec eth bon Mèstre, amaga-te darrèr d'ua ròca que te servisque d'arrecès; e encara que me hèsque bèra aufensa, non cranhes arren; donques que jo me'n sai d'aguestes causes pr'amor que sò estat un aute còp entre aguestes amnes subornables.

De seguit passèc en aute costat deth pònt, e quan arribèc ena siesau arriba, li calèc mostrar era sua valentia. Damb eth furor e eth vam que gessen es gossets entath praube que de pic demane caritat a on se pòse, atau gesseran es dimònis de dejós deth pònt, en tot afustar toti contra eth es sòns arpons; mès les cridèc:

- Que degun de vosati gause de hè'c. Abans que me ponche eth vòste horcalh, que s'aprèsse un entà que m'escote, e dempús pense se m'a de perdonar.

Toti cridèren:

- Vè-i, Malacoda.

Per tant, un d'eri se metec en marcha, tant qu'es auti s'estauen quiets, e s'auancèc dident:

- Qué ei çò que te poirà salvar des nòstes garres?

- Te penses, tu, Malacoda, que se non siguesse pera volentat divina e per auer eth destin propici, didec eth mèn Mèstre, m'auries vist arribar aciu, san e en bona santat, a maugrat de totes es vòstes armes? Dèisha-me passar, pr'amor qu'en cèu vòlen que mòstra a un aute aguest camin sauvatge.

Alavetz quedèc tant abatut er orgulh deth dimòni, que deishèc anar er arpon as sòns pès, e les didec as auti:

- Que non se li hèsque cap mau.

E eth mèn Guida a jo:

- Ò, tu, qu'ès amagat darrèr des ròques deth pònt! Que pòs vier entà jo damb tota seguretat.

Alavetz me metí a caminar, e m'apressè ada eth damb rapiditat; mès es diables auancèren, de sòrta que jo cranhí que non observèssen çò qu'auien pactat: atau vedí tremolar en d'auti tempsi as que per capitolacion gessien de Caprona, en veder-se entre tanti enemics. M'apressè çò de mès que podí ath mèn Guida, e non deishaua de uelh eth ròstre d'aqueri, que non ère bric bon. Abaishauen eri es sòns ganchos, e: "Vos que li poncha en curron?", didie un d'eri as auti. E responien: "Òc, òc claua-li". Mès aqueth dimòni qu'ère en tot parlar damb eth mèn Guida, se virèc de ressabuda, e cridèc: "Tè-te, tè-te, Scarmiglione". Dempús mos didec:

- Per aguest esculh non poiratz anar mès luenh, pr'amor qu'eth siesau arc jatz esbauçat ath hons. Se voletz anar mès entà dauant, seguitz aguesta pala penenta: près d'aquiu veiratz un aute esculh que per eth poiratz passar. Ager, cinc ores mès tard qu'en aguest moment, se compliren mil dus cents seishanta sies ans que se trinquèc aguest camin.²⁶ Vau a manar entà aquiu a diuèrsi des mèns entà que veiguen se bèth condemnat sage de trèir eth cap en aire: anatz damb eri, que non vos haràn cap de mau.

Entà dauant, Alichinbo e Calcabrina, comencèc a díder; e tu tanben, Cagnazzo; Barbariccia guidarà as dètz. Que vengue ath delà, Libicocco, e Draghignazzo; Ciriatto, eth des grani aueranèrs, e Graffiaccane, e Farfarello, e eth hòl de Rubicantondad ath torn dera pega borenta: aguesti les cau arribar sans e en bona santat enquiar aute esculh, que trauèsse completaments era depression.²⁷

- Ò, Mèstre! Qué ei çò que veigui?, didí; se coneishes eth camin, anem sense acompanhada; jo, per jo madeish, que non la solliciti. S'ès tan prudent coma de costum, non ves que carrinlen es dents e se guinhen eth uelh, non ves que mos menace bèth mau?

26 Ager, diuèndres, tàs sies dera tarde, vò díder eth diable (pr'amor que se supause que parle as dètz deth maitin deth dissabte Sant), se compliren 1266 ans que se trinquèc aguest pònt per çò d'un terratrèm, en moment dera mòrt de Jesucrist.

27 Vaquí arreviradi es nòms des dotze diables que Dante mente en aguest cant: Malebranche, males garres. Malacoda, coa maudita. Scarmiglione, qu'arrinque es peus. Alichino, que hè inclinar as auti. Calcabrina, que caushigue era arrosada. Cagnazzo, gosset dolent. Barbariccia, eth dera barba quilhada. Libicocco, desir arderós. Draguignazzo, podom de dragon. Ciriatto-Sannuto, aueranèr de sanglar. Graffiaccane, gosset qu'engarrape. Rubicante, holat. Totes aguestes versions son de Landino.

- Non voi que t'espaurisques, responec; dèisha que carrinlen es dents ath sòn gust. S'ac hèn, ei per çò de malerosi que son en tot borir.

Se meteren en camin peth costat quèrre; mès cadun d'aqueri, per auança s'auien nhacat era lengua en senhau d'avenença damb eth sòn patron, e aguest se servic deth sòn anus a manèra de trompeta.

Cant vint-e-dusau

Qu'è vist bèth còp ara cavalaria lheur eth camp, començar eth combat, passar revista, e a viatges hè repè; è vist, ò, aretini!, hèr excursions pera vòsta tèrra e saquejar-la; è vist lutar enes torneji e córrer enes combats a shivau, ja ath son des trompetes, ja des campanes, ath rambalh des tambors, damb es senhaus des castèths, e damb tot er aparelh nacionau e estrangèr; mès, çò que non è vist jamès ei que tant estranh esturment de vent age indicat eth senhau de marcha a cavalièrs ne a caminaires; jamès, ne ena tèrra, ne enes cèus, guidèc semblable fanau a cap vaishèth. Anàuem amassa damb es dètz dimònis (ò, terribla acompanyada!); mès, ena glèisa damb es sants, e ena tauèrna damb es embriacs. Çà que la, era mia atencion ère concentrada ena pega entà distinguir çò que contenguie era hòssa e es que s'usclauen ath sòn laguens. Atau coma sauten es daufins dehòra dera aigua, indicant as marinèrs que tenguen compde dera barca per çò dera tempèsta, atau tanben, quauqui condemnadi, entà aleugerir eth sòn torment, treiguien era esquia e la tornauen a amagar mès rapids qu'un relampit; e çò madeish qu'en ua bassa es gargolhes trèn eth cap a ras dera aigua, encara que sauvant laguens d'era es sues pantes e era rèsta deth còs, atau èren pertot es pecadors; mès quan Barbariccia s'apressaue, se tornauen a submergir en aqueth boridor. Jo vedí, e encara que s'estrementís d'aquerò eth mèn còr, a un d'aqueri que s'auien tardat mès temps tà en.honsar-se, coma se passe damb es gargolhes, qu'ua quède dehòra dera aigua tant qu'era auta se cabusse; e Graffiacane qu'ère mès près d'eth, l'aganchèc pes peus limacosi de pega, e lo treigiec dehòra coma se siguesse ua lueira. Jo sabia eth nòm de toti aqueri dimònis per çò d'auer-me-les aprenut quan les alistèc Malacoda. "Rubicante, cala-te ath dessus eth gancho e esgorjar-lo," cridauen ath còp toti aqueri maudits. Jo didí:

- Mèstre mèn, se pòs, saja de saber se qui ei aguest malerós qu'a queigut enes mans des sòn adversaris.

Eth mèn Guida se l'apressèc, e li preguntèc d'a on ère, e ad açò responec:

- Jo neishí en regne de Navarra. Era mia mair me metec ath servici d'un senhor: era que m'auie engendrat d'un pròdig, que s'esbaucèc ada eth madeish e degalhèc era sua fortuna. Dempús siguí favorit deth brave rei

Tebaldo, e me lancè a començar damb es sòns favors; crim que d'eth balhi compdes en aquest horn.

E Ciriatto, que li gessie de cada costat dera boca un aueranèr coma eth d'un sanglar, li hec sénter çò de ben qu'un d'eri herie. Entre maus gats auie queigut aqueth arrat; pr'amor que Barbariccia lo tenguec entre es sòns braci, dident: "Demoratz-vos aciu mentre jo lo trauèssi." E virant eth sòn ròstre entath mèn Mèstre, hige: "Pregunta-li encara se desires saber mès causes, abans qu'es auti l'esbocinen."

Eth mèn Guida preguntèc:

- Ditz-me, donc, s'entre es auti colpables que son submergidi en aquesta pega, ne coneishes a bèri uns que siguen latini.

Ad açò responec:

- Vengui de separar-me d'un que siguec d'aquiu apròp. Atau siguessa jo, coma eth, jos era pega; non cranheria, ara, ne es garres ne es ganchos!

E Libicocco: "Que ja auem auut massa paciència", didec, e l'aganchèc deth braç damb eth sòn arpon, en tot arrincar-li d'un còp tot er auantbraç. Draghighazzo volec tanben agarrar-lo des pès; mès eth sòn Decurion se virèc entà toti eri lançant-les ua guardada furiosa. Quan s'aueren padegat un shinhau, eth mèn Guida non se tardèc a preguntar ad aqueth que se guardaue era sua herida:

- Qui ei aquest que d'eth dides que t'as desseparat, entath tòn malastre, pr'amor de poder hèr capitada?

E li responec:

- Qu'ei eth frair Gomita, aqueth de Gallura, veire d'iniquitat, qu'auèc en sòn poder as enemics deth sòn senhor, e hec per manèra que toti lo laudèssen. Acceptèc eth sòn aur e les deishèc liures, segontes ditz eth madeish; e per çò des cargues, que non siguec un petit senon un gran prevaricador. Damb eth parle soent Miquèu Zanche de Logodoro, e es sues lengües non se cansen jamès de parlar des causes de Cerdenha. Ai de jo! Guardatz ad aquest aute se com sarre es dents. Encara parlaria mès, mès cranhi que se premanisque a gratar-me era tinha.

Eth gran cap des dimònis se dirigic a Farfarelo, que botjaue es sòns uelhs en totes es direccions, cercant a on herir, e li didec: “Dehòra d’aciu, mau audèth!”

- Se voletz veir o entèner a toscani e lombardi, comencèc a dèder de seguit eth malerós pecador, harè que venguen. Mès, qu’aguestes maudites garres se tenguen un shinhau desseparades, pr’amor de qué eri non cranhen es sues resvenges: jo, en tot sèir-me en aguest madeish lòc, per un que sò ne harè vier a sèt, en tot fiular coma acostumam quan un de nosati trè eth cap dehòra dera pega.

En entèner aguestes paraules, Gagnazzo, lheuèc eth muset botjant eth cap, e didec: “Guardatz era manèra maliciosa que s’a servit entà submergir-se!” Ad aquerò responec aqueth, qu’auie abondor d’estratagèmes: “De vertat que sò fòrça maliciós, quan expausi as mèns a màger torments!” Que non podec tier-se Alichino, e en contra de çò qu’auien dit es auti, responec: “Se te lances ena pega, non correrè ath galaup ath tòn darrèr, senon que tierè es mies ales entad aquerò. Te dam d’auantatge eth talús, e eth ribàs coma defensa, e a veir se tu vales mès que toti nosati.”

Ò, tu, que lieges aquerò, ara veiràs un nau jòc! Toti es dimònis se virèren entara penent opausada, e eth prumèr d’eri, aqueth que s’auie mostrat mès renitent. Eth navarrès profitèc ben eth temps; fixèc es sòns pès en solèr, e en tot precipitar-se damb un solet saut, se metèc ar arrecès des males intencions d’aqueri. Tristi se quedèren es dimònis dauant d’aguest ardit, mès fòrça mès eth que n’auèc eth tòrt d’eth; per çò que se lancèc ath sòn darrèr cridant: “Ja te tengui” Mès de pòc li servic, pr’amor qu’es sues ales non poderen egalar en velocitat ar espant de Ciampolo: aguest se lancèc ena pega e aqueth cambièc era direccion deth sòn vòl, hèn-se a vier eth pièch entà naut.

Non de ua auta manèra se submergís, còp sec, eth lit quan eth falcon s’aprèsse, e aguest se remonte furiós e fatigat. Calcabrina, irritat contra Lichino per aquera enganha, se metec a volar ath sòn darrèr, desirós de qué eth pecador s’escapèsse e auer, atau, un motiu de brega. E quan auèc despareshut eth prevaricador, virèc es sues garres contra eth sòn companh, e s’agarrèc ada eth sus eth madeish estanh. Mès aguest, esparvèr adreit, usèc tanben es sues, e es dus queigueren ena pega borint. Eth calor les desseparèc lèu lèu; mès tot eth sòn esfòrç entà remontar-se ère en bades,

pr'amor qu'es sues ales èren limacoses. Barbariccia, maucontent damb es auti, ne hec volar a quate des der aute costat, damb toti es sòns arpons, e baishant ath mèr còrrer entath lòc senhalat, esteneren es sòns ganchos as dus dimònis, qu'èren miei codudi ena superfícia d'aquera hòssa. Nosati les deishèrem aqui embolhadi d'aquera manèra.

Cant vint-e-tresau

Solets, en silenci e sense acompanhada, anàuem er un darrèr der aute, coma acostumen a anar es fraires menors. Era peleja que venguíem de presenciar me hèc a vier ena memòria era fabula d'Esopo, qu'en era parlèc dera gargolha e dera bohèra; pr'amor qu'es paraules "mo" e "issa"²⁸ non son tan semblables coma aguesti dus hèts, se les condideram atentiuaments coma eth principi e era fin d'ambdús. E coma qu'un pensament ven de seguit de un aute, d'aguest ne neishec un de nau, e doblèc eth mèn primitiu espant. Jo pensaua atau: "Aguesti dimònis an estat enganhadí per tòrt nòste, e damb tant de mau e escarni, que me pensi que son plan ofensadi. S'ara mauvestat s'ahig era ràbia, mos acaçaràn damb mès crudeutat qu'eth gosset que tie ara lèbe peth còth." Ja sentia que se chinauen es mèns peus per çò deth temor, e guardaua entà darrèr atentiuaments, per çò que didí:

- Mèstre, se non mos amagues as dus lèu lèu, cranhi as dimònis que vien ath nòste darrèr; e autant atau m'ac imagini, que ja me semble que les enteni.

Ad aquerò eth responec:

- Se jo siguessa un miralh, non veiries en jo era tua imatge tant lèu coma veigui en tòn interior. En aguest moment se crotzauen es tòns pensaments damb es mèns jos eth madeish ròstre e aspècte, de sòrta qu'è dedusit d'ambdús un solet conselh. S'ei cèrt qu'eth penent dera nòsta drete ei pro inclinat que mos permite baishar ena siesau hòssa, hugeram dera caça qu'imaginam.

A penes auie acabat de dider-me era sua pensada, quan vedí vier as dimònis damb es ales estenudes e plan près de nosati, en tot voler agarrar-mos. Eth mèn Guida me cuelhec còp sec, coma ua mair que, desvelhada peth rambalh e vedent lúder es ahlames apròp d'era, cuelh ath sòn hilh e hug, tient mès compde d'eth que d'era madeisha, e non s'arture ne entà meter-se ua camisa. De naut de tot dera cauçada s'esguitlèc d'esquia pera arribenta ròca, qu'un des sòns costats dividís era cincau dera siesau hòssa. Jamès correc tan rapida era aigua peth canalet d'ua mòla, coma mès s'aprèsse as palets dera ròda, coma descenec per aquera baishada eth mèn Mèstre, en tot amiar-me sus eth sòn pièch, coma se siguessa eth sòn hilh e

28 Mo e issa, que signifie ara, en lombard. Mo, deth latin mòde, qu'ei ara; issa, elipsa deth latin hac, ipsa hora, qu'ei tanben ara.

non eth sòn companh. A penes toquèren es sòns pès en solèr deth prigond abisme, quan es dimónis apareisher ena ròca sus es nòsti caps: mès que ja non mos inspirauen temor; pr'amor qu'era nauta Providéncia que les auie assignat entà ministres dera cincau hòssa, les treiguec era facultat de vier mès luenh d'aquiu. Baish trapèrem ues gents pintades, que virauen ar entorn damb pro lentor, ploroses e damb es ròstres fatigadi e abatudi. Amiau en capes damb capuches calades sus es uelhs, ar estil des qu'amien es monges de Colonia.²⁹ Aqueres capes èren daurades per dehòra, de manèra qu'enludernauen; mès per laguens èren totes de plom e tan pesantes, qu'es de Federic ath sòn costat semblauen de palha.³⁰ Ò, mantèl fatigós per tota era eternitat! Mos virèrem encara entara quèrra, e caminèrem damb aqueres amnes escotant es sòns tristi planhs. Mès es ombres, rendudes per çò deth pes, caminauen tan doçaments, qu'a cada pas que dàuem cambiàuem de companh. Jo li didí ath mèn Guida:

- Saja de trapar a quauqu'un que sigue coneishut peth sòn nòm e pes sòns hèts; e guarda, entad aquerò, ath tòn entorn mentre camines.

E un d'eri, que comprenec er idiòma toscan, exclamèc ath nòste darrèr:

- Arturatz es vòsti passi, vosati qu'autant corretz a trauèrs der aire ombriu: dilhèu poiràs obtier de jo çò qu'as de besonh.

De seguit eth mèn Guida se virèc e me didec:

- Demora, e alentís eth tòn pas enquia egalar eth sòn.

Me posè, e vedí a dus d'aqueri, qu'enes sues guardades mostrauen gran desir d'èster damb jo; mès era sua carga e era estretesa deth camin les hègen tardar. Quan se m'auer en amassat, me guardèren damb òrres uelhs e sense parlar-me: dempús se virèren er un entar aute dident-se: "Aquest que semble viu, per çò deth movement dera sua gòrja; mès se son mòrts, per quin privilègi non amien era nòsta pesada capa?" Dempús me dideren:

- Ò, toscan, qu'as vengut ena casa des tristi ipocrites! Ditz-mos se qui ès, se te platz.

29 Se ditz que i auen en Colonia un abat tant ambiciós e insolent, que demanèc permís ath Papa entà qu'es sòns monges podessen tier capes d'escarlata, cintes, esperons e estrius d'argent, daurat per dessus. Aquesta demana desagradèc autan ath Pontifex, que dispausèc que d'alavetz ença er abat e es sòns monges tenguessen capes neres e mau hètes, e cintes e estrius de husta.

30 Er emperaire Federic II embarraue as culpables de lesa majestat en capes de plom, e dempús les lançaue en huec.

Les responí:

- Neishí e creishí ena arriba deth polit Arno, ena grana ciutat, e sauvi eth còs qu'è auut tostemp. Mès vosati, que, sivans veigui, què tan dolorós plòr gota a gota pes caròles, qui ètz, e quina pena patitz que tant se hèr veir?

Un d'eri me responec:

- Malerós de jo! Agustes daurades capes son de plom e tan gròsses, qu'eth sòn pes mos hè panteishar coma cargades balances. Que siguérem fraires Gaujosi³¹ e bolonhesi. Jo me cridè Catalano e aguest Loderingo. Era tua ciutat mos nomentèc magistrats, coma se sòl escuélher a un òme neutrau entà salvar era patz e la sauvèrem tan ben coma se pòt veir encara apròp deth Gardingo.

Jo repliquè: “Ò, fraires! Es vòsti maus...” Mès que non podí seguir, pr'amor que ne vedí a un en solèr crucificat en tres paus. Tant lèu me vedec, se retortilhèc, en tot hèr agitar era sua barba damb era fòrça des sòns alends; e eth Fraire Catalano, qu'ac vedec, me didec:

- Agust que ves crucificat conselhèc as farisèus que les calie hèr a patir a un òme eth martiri peth pòble. Qu'ei trauessat e despolhat sus eth camin, coma pòs veir; e li cau sénter çò que pese cadun des que passen. Eth sòn suer ei condemnat ath madeish suplici en aguesta hòssa, atau coma es auti deth Conselh que siguec entàs judius encausa de tanti malastres.

Alavetz vedí a Virgili que contemplaue, estonat, ad aqueth qu'ère tan vilaments crudificat en etèrn despatriament. Dempús se dirigic ath fraire en aguesti tèrmes:

- Voleríetz dider-mos s'entara drete i a quauqua dubertura que pogam gésser es dus, sense obligar as angels neri a que mos treiguen d'aguest abisme?

Aqueth responec:

- Mès apròp de çò que te penses, se lhèue un malh que partís deth gran cercle e trauesse totes es terribles hòsses; mès qu'ei talhat aguest malh e non se pòt contunhar sus eth. Poiratz pujar pes roïnes que son ena part baisha dera sua pala e capèren eth hons.

31 Fraires d'ua ordre de cavalaria creada entà combàter contra es infidèus e contra es que violèssen era justícia. Se les cridèc Gaudenti (gaujosi) per çò dera vida licensiosa qu'amièren.

Eth mèn Guida s'estèc un moment damb eth cap clin e dempús didec:

- Com mos a enganhat aqueth que clauè es sòns arpons as pecadors!

E eth fraire repliquèc:

- Qu'è entenut referir en Bolonha es nombrosi vicis deth dimòni, qu'entre eri non ère eth mendre eth d'èster faus e pair dera mentida.

Alavetz eth mèn Guida s'aluenhèc ara prèssa damb eth ròstre emmaliciat; e en conseqüència, m'aluenhè jo tanben d'aqueres amnes que suportauen autant de pes, e seguí es tralhes des pès estimadi.

Cant vint-e-quatau

Ena epòca der an nau que modèrè eth solei era sua cabeladura jos er Aquari, e qu'en era ja es nets s'egalen damb es dies; quan era arrosada imite ena tèrra, encara que pendent pòc de temps, eth color dera sua blanca fraia, eth campanhard qu'a manca de ferratge, se lhèue, garde, e en veir blanc eth camp se pataquege era cueisha, torne ena sua casa, e se planh de contunh coma eth malerós que non sap se qué hèr; mès, torne un aute còp a guardar, e recupèrè era esperança en veir qu'era tèrra a cambiat d'aspècte en pòques ores, cueilh eth sòn paishon e ges entà hèr a pèisher as sues oelhes: atau eth mèn Mèstre m'aumplic d'inquietud quan vedí tan trebolat eth sòn ròstre, e atau tanben apliquèc lèu remèdi ath mèn mau pr'amor qu'en arribar en esbauçat pònt, se virèc entà jo damb aqueth amable aspècte qu'auie quan lo vedí ath pè deth monte. Dempús d'auer pensat ena determinacion que calie cuèlher, en tot contemplar abans suenhosaments es roïnes, dauric es braci, me cuelhec peth darrèr, coma aqueth que trabalhe, pensant totemp ena labor qu'entamenarà de seguit, dera madeisha manèra, en tot lleuar-me sus eth pic d'ua ròca, ne contemplaue ua auta, dident:

- Agarra-te ben ad aguesta, mès paupa prumèr, se tau qu'ei, te poirà sostier.

Aqueth que non èrè un camin a prepaus entàs qu'anauen damb capa; pr'amor qu'a penes podíem, Virgili tant agil, e jo sostengut per eth, pujar de pèira en pèira. E se non auesse estat perque ena aquera encencha èrè mès cuert eth camin qu'en cap aute lòc, sabi pas se qué l'aurie arribat ada eth, mès a jo m'aurie vençut era fatiga. Mès coma Malebolge va totemp baishant enquiara boca deth plan prigond potz, cada hòssa que se recor presènte ua espòna que se quilhe e ua auta que baishe. Arribèrem, fin finau, en extrèm que se destaque era darrèra pèira. Quan siguí sus era, de tau sòrta me mancaue er alend, que non podia mès; atau, donc, me seiguí tanlèu mos arturèrem.

- Ara mos cau que secodisses era tua guitèra, me didec eth Mèstre; donques que non s'artenh era fama estirat en mofla pluma, ne caperat de vanes: e eth que sense glòria consumís era sua vida, dèishe ath sòn darrèr era madeisha tralha qu'eth hum en aire o era esgluma ena aigua. Au, donc, lhèua-te; domina era fatiga damb era amna, que venç toti es obstacles tant que non s'avilís damb era pesantor deth còs. Mos cau pujar encara ua

escala fòrça mès longa; pr'amor que non ei pro auer trauessat es esperits infernaus. Se me comprenes, t'an d'encoratjar es mies paraules.

Me lheuè alavetz, en tot demostrar mès decision dera que reauments sentia en mèn interior, e didí:

- Anem, que ja me senti fòrt e atreivit.

Comencèrem a caminar per esculh, qu'ère aspre, estret e escabrós, e mès penent qu'er anterior. Qu'anaua parlant entà dissimular eth mèn flaquitge, quan entení ua votz que gessie de ua auta hòssa, en tot articular paraules ininteligibles. Sabi pas se qué didec, a maugrat de trapar-me ena cima der arc que passe per aqui. Mès, eth que parlaue semblaue ahiscat pera ràbia. Jo m'auia inclinat; mès es uelhs d'un viu non pòden distinguir eth hons a trauèrs d'aquera escurina; per çò que didí:

- Mèstre, hè per arribar ena auta encencha, e baishem aguest mur, pr'amor que d'aciu estant non enteni ne compreni arren; que guardi entà baish e non veigui arren.

- Te responerè, me didec, en tot hèr çò que desires; qu'es demanes justes les cau satisfèr en silenci.

Baishèrem peth pònt des d'era nautada enquia a on s'amasse damb era ueitau espòna; e alavetz desnishè era hòssa, e vedí ua espaventosa massa de sèrps, de tan diuèrses espècies, qu'eth sòn rebrembe me gèle encara era sang. Que dèishe era Libia de vantarse damb es sons sables; que se produsís reptils, sèrps voladores e bèsties, sèrps verinoses e sèrps de dus caps, ne en era, ne en tota era Etiopia damb eth país qu'ei ath dessús deth mar Ròi, aueren jamès tantes ne tan nociues pestilències coma en aguest lòc. A trauèrs d'aquera espaventosa e crudèu multitud de reptils corrien gents despolhades e espaurides, sense cap esperança de trapar refugi ne eliotròpi.³² Qu'auien es mans estacades ena esquia damb sèrps, que, formant nuds peth dessús, les calauen era coa e eth cap enes arnelhs. E vaquí qu'un d'aqueri malerosi, qu'ère près de nosati, siguec nhacat per ua sèrp en punt qu'eth còth se junh as espatles; e en brèu temps que cau entà escriuer ua O e ua I, s'aluguèc, usclèc, e queiguec redusit a cendre. Mès a penes quedèc consumit en solèr, s'amassèren aqueres per eres soletes, e de

32 Agata de color verd escur damb taques roienques, qu'ada era s'atribuís vertuts miraculoses contra tota sòrta de podoms e mès que mès contra era nhacada des sèrps, e qu'auie ath delà era de hèr invisible ad aqueth que l'amiaue.

ressabuda se tornèc a hèr aqueth esperit tau qu'ère abans. Atau diden es grani sabents que morís eth Fenix, e renèish quan ei près deth sòn cincau sègle: non se neurís d'èrba ne de horment pendent era sua vida, senon d'amom e lèrmes d'encens, e eth sòn darrèr nin ei format per nard e mirra. E coma aqueth que què e non sap se com, a impulsí deth dimòni que lo lance en solèr o de bèth accident costat peth sòn temperament malautís, quan se lhèue, se quede estonat dera crudèu angonia qu'a patit e alende en guardar ath sòn entorn, atau se lheuèc eth pecador dauant de nosati. Ò, be n'ei de sevèra era justícia de Diu, que hè crebar era sua colèra per miei de taus còps! Eth mèn Guida li preguntèc dempús se qui ère, eth li responec:

- Jo queiguí hè pòc de temps, de Toscana estant, en aguest abisme. Era vida sauvatge m'agradèc mès qu'era umana; siguí çò madeish qu'ua mula: Sò Vanni Fucci, eth bèstia, e Pistoia siguec eth men digne joc.

Alavetz li didí ath mèn Guida:

- Ditz-li que non se'n vage, e pregunta-li quin delicte l'a precipitat aciu; donques que jo lo coneishí, ja, òme coleric e sanguinari.

Eth pecador, que m'entenec, non s'amaguèc, senon que tachèc entà jo era sua atentiva guardada, e se caperèc eth ròstre pera tristor e era vergonha. Dempús didec:

- Senti mès que m'ages trapat ena misèria que me ves, que çò que sentí en veder-me privat dera vida; que non posqui remir-me a satisfèr es tues preguntes. Sò negat aciu, pr'amor que panè ena sacristia es beròis ornamentals, que d'aguest delicte siguec acusat un aute, faussaments. Entà que non t'alègres dera mia desgràcia, se dilhèu arribes a gèsser d'aguesti lòcs ombrius, para era aurelha ara mia anóncia, e escota: Prumèr de tot, Pistoia quedarà despoblada de neri; dempús Florencia renauirà es sòns abitants e era sua forma de govèrn; Mart harà gèsser dera val de Magra un bugàs, qu'enrodat d'ombriues ombres e de tempèstes impetuoses e terribles, se desencadiarà sus eth camp Piceno; e aqui, en tot estarnar-se de ressabuda era broma, anequelirà a toti es Blancs. Que t'è dit aquerò pr'amor de qué te còste dolor.

Cant vint-e-cincau

En acabar aquestes paraules, eth panaire lleuèc es dues mans en tot hèr un gèst indecent e exclamant: “Tè, Diu, aquerò qu’ei entà tu”. D’alavetz ençà siguí amic des sèrps; pr’amor qu’ua d’eres se l’entornegèc en còth coma dident: “Non voi que parles mès:” e ua auta s’agarrèc as sòns braci, en tot tier-les de tau manèra, que non l’ère possible ath condemnat hèr cap movement. A, Pistoia, Pistoia! Com non decidisses redusir-te tu madeisha en cendre, e deishar d’existir, donques qu’es tòns hilhs son pejors qu’es sòns pairs-sénhers? En toti es cercles der escur Lunfèrn non è vist esperit tan supèrb dauant de Diu, exceptat aqueth que queigec des murs de Tebas. Eth panaire hugec sense díder ua soleta paraula mès. Alavetz vedí a un Centaure plen de ràbia, qu’acodie cridant: “A on ei, a on ei eth supèrb?” Non creigui que contenguen es Marismes autants de reptils coma amiaue eth Centaure sus era sua gropa enquiath lòc que començaue era forma umana: sus era sua esquia, darrèr deth cogòt, descansaue un dragon damb es ales dubèrtes, qu’usclauè quan gessie ath sòn encontre. Eth mèn Mèstre didec:

- Aquest monstre ei Caco, eth qu’ath pè des ròques deth monte Aventino formèc mès d’un còp un lac de sang. Que non va peth madeish camin qu’es sòns frairs, pr’amor que panèc fraudulosaments era gran vegada que peishie enes entorns deth lòc qu’auie escuelhut coma ostau: mès es sòns marridi hèts acabèren ara fin jos eth baston de Hercules, que se li fotèc vint còps damb eth, aqueth non arribèc a sènter ja eth dètza.

Tant qu’atau parlaue Virgili, Caco desapareishec, ath còp que s’apressauen tres esperits per dejós deth marge que mos trapàuem, causa que non avertírem ne eth mèn Guida ne jo, enquia que les entenèrem cridar: “Qui ètz?” Cessèc alavetz era nòsta conversa e mos fixèrem solet en eri. Jo non les coneishia; mès se passèc, coma se sòl passar quauqui còps, qu’er un auec besonh de cridar ar aute, en tot dider-li: “Cianfa, a on t’as metut? E jo, damb era fin de qué siguesse atentiu eth mèn Guida, me botè eth dit deth nas enquiara barba. Ara lector, se se te hè de mau hèr creir çò que te vau a díder, non serà estranh, pr’amor que jo qu’ac vedí, a penes m’ac creigui. Mentre contemplaua ad aqueri esperits, se lancèc ua sèrp damb sies pantes sus un d’eri, agarrant-lo completaments. Damb es pantes deth miei li cachèc eth vrente; damb es deth dauant li tenguec es braci, e dempús lo

nhaquèc en ambdues caròles. En tot estèner de seguit es sues pautes deth darrèr sus es sues cueishes, li passèc era coa entre es dues, e l'ac mantenguec sarrada contra es arnelhs. Jamès s'agarrèc tan fòrtaments era gèdra ar arbe, coma era orribla fèra adaptèc es sòns membres as deth colpable: dempús era ua e er aute se confoneren coma se siguessen de blanca cera, e barregèren tan ben es sòns colors, que degun d'eri semblaue ja çò qu'auie estat abantes. Atau, damb eth lardor deth huec s'esparg sus eth papèr un color escur, que non ei nere, e ça que la, dèishe d'èster blanc. Es auti dus condemnadi lo guardauen exclamant cadun: "Ai, Angel,³³ com càmbies! Que non ès ja ne un ne dus" Es dus caps s'auien convertit en un, e semblauen dues figures barrejades en un solet ròstre, quedant en eth confonudes es dues. Des quate braci se'n heren dus: es cueishes e es comes, eth vrente e eth tronc se convertiren en membres jamès visti. Quedèc esfaçat eth sòn primitiu aspècte: aquera imatge transformada se retiraue as dues e a deguna des anteriors; e en tau estat, s'aluenhaue a passi lents.

Coma eth ludèrt, que jos eth lardor des dies caniculars, quan càmbie de matarràs, semble un pericle traessant eth camin, atau semblaue, en tot dirigir-se entath vrente des auti dus esperits, ua petita sèrp irritada, livida e nera coma un gran de pebe. Hissèc a un d'eri en aquera part deth còs per a on mos alimentam abans de nèisher, e dempús queigüec as sòns pès quedant estirada. Eth herit la guardèc sense díder arren; e s'estèc quiet, de pès e badalhant, coma se l'auesse cuelhut era sòn o era fèbre. Eth e era sèrp se guardauen, e er un pera herida e era auta pera boca lançauen un dens hum qu'arribaue a confoner-se. Que care Lucano en referir es misèries de Sabello e de Nasidio, e qu'escote atentiuaments çò que descriui aci: que care Ovidi en ocupar-se de Cadmo e Aretusa; pr'amor que, s'en sòn poèma, convertic ad aqueth en sèrp e ad aguest en hònt, non l'envegi. Ovidi non transformèc jamès dues natures cara a cara, de tau manèra qu'es sues formes cambièssen tanben de materia. Er òme e era sèrp se corresponeren de tau sòrta, que quan aguesta dauric era sua coa en forma de horcalh, eth herit junhec es sòns dus pès. Es comes e es cueishes d'aguest se sarrèren tant, qu'en pòc temps non quedèc tralhes dera sua naturau separacion. Era coa henuda dera sèrp cuelhie era figura que desapareishie en òme, e era sua pèth se hège blanca, ath còp que dura era d'aqueth. Vedí entrar es braci deth condemnat enes eishères, e es dues pautes dera fèra, qu'èren cuertes,

s'alongauen autant coma aqueri s'arropien. Es pautes deth darrèr d'aquera, retortilhant-se, formauen eth membre qu'es òmes amaguen, e eth deth miserable se dividic en dues pautes. Tant qu'er hum daue eth color dera sèrp ar òme e viceversa, e hège gèsser en aquera eth peu que treiguie ad aguest, er un, ei a díder, era fèra transformada en òme, se lheuèc, e queigüec er aute; mès sense deishar de calar-se guardades herotges, que dauant d'eres cadun d'eri cambiaue de ròstre. Eth qu'ère de pès l'arropic enquias possi, e dera carn sobrèra se li formèren es aurelhes enes sòns lises caròles. Era part deth muset dera sèrp que non se repleguèc en cap, quedèc dehòra formant eth nas deth ròstre uman, e holèc convenientaments, ath còp, es pòts. Eth qu'ère en solèr estenec era sua boca entà dauant, e hec a entrar es sues aurelhes en cap, coma eth cargòlh hè damb es sues còrnes; e era lengua, qu'ère abans junhuda e prèsta a parlar, se henec, ath còp que se junhie era lengua henuda dera sèrp, deishant de lançar hum. Era amna que s'auie convertit en sèrp hugec fiulant pera hòssa; e er aute, parlant ath sòn darrèr, l'escopie. Li virèc dempús es sues nauèth formades espatles, e didec ar aute condemnat: "Voi que Buoso s'arrossègue per aguest camin coma ac è hèt jo." De tau sòrta vedí jo, ena setau hòssa, cambiar-se e metamorfosarse dues natures; e s'eth mèn lengatge non ei florit, que me servisque de desencusa era nauetat deth cas.

Encara qu'es mèns uelhs siguessen treboladi e eth mèn esperit aclapat, non poderen hùger es autes dues ombres tant d'amagat, que jo non coneishessa a Puccio Sciancato, eth solet des tres esperits des arribadi anterioraments que non auie cambiat de forma: er aute ère aqueth que tu plores, ò Gaville!³⁴

34 Entà màger claretat, notatz que Dante vedec prumèr a tres esperits: Agnolo Brunelleschi, Buoso Donati e Puccio Sciancato. Dempús vie Cianfa en forma de sèrp damb sies pautes, se lance sus Brunelleschi, e es dus se convertissen en un solet monstre, que se'n va tot doç. Arribe dempús, en forma de livida e nera sèrp, Guercio Cavalcante: hisse a Buoso, lo transforme en sèrp e eth se torne òme: Buoso ges fiulant. Queden solets en scèna Puccio Sciancato, que non a patit cap transformacion, e "aqueth que plore Gaville", ei a díder, Guercio Cavalcante.

Cant vint-e-siesau

Alegra-te, Florencia, pr'amor qu'ès tan grana, qu'eth tòn nòm vòle per mar e tèrra, e ei famós en tot Lunfèrn. Entre es panaires è trapat cinc des tòns nòbles ciutadans; açò m'avergonhe, e a tu non t'aunore guaire. Mès, s'ei vertat aquerò que se sònie a punta de dia, en pòc de temps coneisheràs çò que contra tu desiren, non ja d'auti pòbles, senon Prato: e s'aguest mau s'auesse ja complit, que non serie prematur. Pro venguesse aué çò que s'a de passar, pr'amor que coma mès vielh serè mès m'entristirà!

Partírem; e pes madeishi gradons des ròques que mos auien servit entà baishar, pugèc eth mèn Guida, tirassant de jo. En tot seguir era rota solitària a traüers des tucs e ròques d'esculh, non ère possible botjar un pè sense era ajuda dera man. Alavetz m'aclapè, coma m'aclapi ara, quan pensi en aquerò que vedí; e freni eth mèn esperit mès de çò qu'acostumi, non sigue qu'aventure tant que dèishe de guidar-lo era vertut; pr'amor que, s'era mia bona estela o ua auta influéncia milhor m'a autreat bèth engenh, non voi envejar-lo-me jo madeish. Atau coma ena sason qu'aqueth qu'illumine eth mon mos amague mens eth sòn ròstre, eth campanhard, que repause en ticolet ara ora qu'eth mosquit remplace ara mosca, ve pera val es ludèrnes que corren peth lòc a on verenhe e laure, atau tanben vedí lúder infinites ahlames ena ueitau hòssa, tanlèu siguí en punt d'a on se distingue eth sòn hons. E coma aqueth qu'ajudèren es ossi ena sua resvenja³⁵ vedec partir er car d'Elies, quan es shivaus pujauen drets entath cèu, de sòrta qu'en non poder es sòns uelhs seguir-lo, sonque distinguien ua ahlama leugèra que se quilhaue coma ua fèbla broma, atau tanben notè jo que s'agitauen aqueres ena dubertura dera hòssa, embarrant cadua a un pecador, mès sense deishar veir çò qu'amagauen. Jo èra sus eth pònt, tan calat ena contemplacion d'aqueth spectacle, que, se non m'auessa agarrat en un tròc de ròca, auria queigut sense èster empossat. Eth mèn Guida, que me vedec tant atentiu, me didec:

- Laguens deth huec i a esperits, cadun revestit dera ahlama que l'uscle.

35 Plaçadi en un madeish lenhièr es cadavres des frairs Eteocles e Polinyces, que s'auien aucit er un ar aute, era ahlama desnishaue, en tot bifurcar-se, que s'auien en òdi enquia e tot dempús de mòrts.

- Ò, Mèstre!, responí; es tues paraules an hèt que m'assegura de çò que veigui; mès que ja ac auia pensat atau e t'ac volia díder. Mès ditz-me: qui i a en aquera ahlama que se dividís ena sua part superiora, e que semble gésser deth lenhièr a on sigueren botadi Eteocles e eth sòn frair?

Me responec:

- Aquiu laguens son torturadi Ulises e Diomedes: amassa patissen aciú un madeish castig, dera madeisha manèra qu'amassa s'autregèren ara ira. En aguesta ahlama se plore tanben era enganha deth shivau de husta, que siguec era pòrta per a on gessec era nòbla raça des romans. Se plore tanben er arfici que per eth Deidamia, encara dempús de mòrta, se planh d'Aquiles, e se patís, ath delà, eth castig peth panatòri de Paladion.

- S'ei que pòden parlar ath miei des ahlames, didí jo, Mèstre, te demani e te supliqui, e Diu volgue qu'era mia suplica valgue per mil, que me permetes demorar qu'aguesta ahlama dividida arribe enquia aciú: guarda se com, arrossegat peth mèn desir, me lanci de cap ada era.

Ad açò me responec:

- Era tua suplica ei digna de laudança, e jo la cuelhi; mès, hè qu'era tua lengua se tengue e dèisha-me parlar a jo; pr'amor que compreni çò que vòs, e dilhèu eri, en èster grècs, se desdenharien de responder-te.

Quan era ahlama siguec prèc de nosati, e eth mèn Guida credec eth lòc e eth moment avients, l'entení exprimir-se en aguesti tèrmes:

- Ò, vosati, qu'ètz dus en un madeish huec! S'è meritat era vòsta gràcia pendent era mia vida, s'è meritat de vosati pòc o molt, quan escriuí eth mèn gran poèma en mon, non vos aluenhetz; mèsalèu que me digue un de vosati a on anèc a morir, possat peth sòn valor.

Era punta mès nauta dera anciana ahlama comencèc a oscillar murmurant coma aquera qu'agite eth vent; dempús, dirigint eth sòn extrèm entà un e un aute costat, comencèc a lançar quauquí sons coma se siguesse ua lengua que parlaue, e didec:

- Quan me separè de Circe, que me tenguec amagat mès d'un an en Gaeta, abans qu'Eneas l'autregèsse aguest nòm, ne es doçors pairaus, ne era pietat deguda a un pair ancian, ne er amor mutuau que deuie hèr erosa a Penelope, poderen véncer er ardent desir que jo auí de conèisher eth mon,

es vicis e es vertuts des umans, senon que me lancè per ample mar, solet damb un vaishèth, e damb es pòcs companhs que jamès m'abandonèren. Que vedí es dues còstes, per un costat enquia Espanha e per aute enquia Marròc, e era ièrla des Sardos e es autes que banhe aqueth mar. Es mèns companhs e jo mos auíem hèt vielhs e pesadi quan arribèrem ena estreta gòrja a on plantèc Hercules es dues colomnes pr'amor que cap òme passèsse mèns endauant. Deishè Sevilla ara mia drete coma auia deishat ja a Ceuta ena mia quèrra. "Ò, frairs, didí, qu'auetz arribat en Occident a trauèrs de cent mil perills!, donques que vos rèste tant pòc de vida, non vos remigatz a conéisher eth mon sense abitants, que se trape seguint eth Solei. Pensatz ena vòsta origina; vosati non auetz neishut entà víuer coma sauvatges, senon entà arténher era vertut e era sciéncia." Damb aguesta braca arenga balhè as mèns companhs tau desir de seguir eth viatge, qu'a penes les auria pogut arturar dempús. E virant era popa entà Orient, des nòsti rems hérem ales entà seguir tant asenat viatge, en tot inclinar-mos totemp entara quèrra. Era net vedie ja lúder totes es esteles der aute pòl, e ère eth nòste tan baish qu'a penes semblaue gèsser dera superfíca des aigües. Cinc còps s'auie alugat e d'auti tants amortat era lum dera lua dèr qu'entrèrem en aqueth gran mar, quan apareishec ua montanha escura per çò dera distància, que me semblèc era mèns nauta de guaires auíem vist enquia alavetz. Mos costèc alegria, mèns eth nòste gòi se cambièc lèu lèu en plors; pr'amor que d'aquera tèrra se quilhèc un remolin que tumèc contra era proa deth nòste vaishèth: tres còps lo hec virar amassa damb es crespades ondades e ath quatau lheuèc era popa e submergic era proa coma li semblèc ar Aute, enquia qu'eth mar tornèc a amassar-se sus nosati.

Cant vint-e-sètau

S'auie quedat dreita e immobila era ahlama entà non díder arren mès, e ja s'anaue aluenhant de nosati, damb eth permís deth doç poèta, quan ua auta que seguie darrèr mos hec a virar es uelhs entara sua punta per çò deth contunh rumor que gessie d'era. Coma eth taure de Sicilia que, en tot lançar coma prumèr bram eth plor deth que l'auie trabalhat damb era sua lima (causa que siguec justa), bramaue damb es votzes des torturadi en eth, de tau sòrta que, a maugrat d'èster bastit en bronze, semblaue reauments depassat de color, atau tanben es paraules planhoses der esperit contengut ena ahlama, non trapant en tota era sua extension dubertura per a on gèsser, se convertien en lengatge deth huec, mès quan artenheren arribar ena punta, en tot comunicar-li ad aguesta eth movement qu'era lengua les auie balhat en passar, entenérem díder:

- Ò, tu, ath que me dirigisqui, e que hè pòc parlaues en lombard, dident: "Vè-te'n, ja non t'entretengui mès!" Encara que jo aja arribat tard, non te sàpie degrèu de parlar damb jo; donques qu'a jo non me'n sap, a maugrat de qué sò en tot usclar.³⁶ Se vies de quèir en aguest mon tenebrós dèd era doça tèrra latina, a on è cometut totes es mies fautes, ditz-me s'es romanons son en patz o en guèrra; pr'amor que siguí des montanhes que se quilhen entre Urbino e era joata que d'era se destaque eth Tiber.

Jo escotaua atentiu encara e inclinat, quan eth mèn Guida me toquèc, dident:

- Parla tu, aguest qu'ei latin.

E jo, qu'auia era responsa premanida, comencè a parlar-li sense demora:

- Ò, amna, que t'amagues aciu baish! Era tua Romania non ei ne siguec jamès sense guèrra en còr des sòns tirans; mès en vier non è deishat cap guèrra declarada: Ravena qu'està coma hè fòrça ans, era agla de Polenta nide aqui, e curbís encara a Cervia damb es sues ales. Era tèrra que tenguec tan longa pròva, e contie sagnosi molons de cadavres francesi, se trape en poder des garres verdes; e eth mastin vielh e eth joen Verrucchio, que tant de mau costèren a Montanha, contunhen tacant de sang es sòns dents a on acostumen. Era ciutat de Lamone e era de Santerno son governades peth leonet de blanca tuta, que d'ostiu a iuèrn càmbie de

partit; e aquera qu'ei banhada peth Savio viu entre era tirania e era libertat, tau qu'eth que se sè entre era planhura e era montanha. Ara te prègui que me digues se qui ès: non sigues mès dur de ço que n'an estat d'auti; atau posque durar eth tòn nòm en mon etèrnements.

Quan eth huec auec costat eth sòn acostumat rumor, botgèc d'un costat en aute era sua agudenta punta, e dempús parlèc atau:

- Se jo credessa que dirigisqui era mia responsa a ua persona que li cau tornar en mon, aguesta ahlama deisharie d'agitar-se; mès, coma que degun a pogut gèsser jamès d'aguesta prigondor, s'ei cèrt ço qu'è entenut, te responerè sense crànher era infàmia. Jo siguí òme de guèrra e dempús franciscan, en creir que damb abit expiaria es mies fautes; e era mia credença aurie auut cèrtaments efècte, s'eth gran Sacerdòt, que li desiri tot eth mau, non m'auesse hèt cométer es mies prumèras fautes. Voi que tu sàpies se com e se per qué. Tant que sauvè era forma de carn e uas qu'era mia mair me balhèc, es mies accions non sigueren de leon, senon de vop. Jo coneishí tota sòrta d'astúcies, toti es params, e les practiquè tan ben, qu'era sua fama ressonèc enquiath darrèr confinh deth mon. Quan me vedí apròp dera edat que cadun li calerie cargar es veles e recuélher es còrdes, ço qu'abantes m'agradaue me desengustèc alavetz; e empenaït, cohessè es mies culpes, en tot retirar-me en claustre. Alavetz, ai malerós de jo!, me podí auer sauvat: mès eth prince des nauï farisèus ère en guèrra près de Letran (e non damb es sarraïns ne damb es judius, donques que toti es sòns enemics èren cristians, e degun d'eri auie vengut a conquistar Acre, ne a començar ena tèrra deth Sultan): non tenguec en compde era sua dignitat suprèma ne es sagrades ordres de qué ère investit, ne vedec en jo aqueth cordon que solie aflaquir as que l'amiauen; senon que, atau coma Constantin cridèc a Silvestre en monte Soracto, pr'amor de qué li guarisse era lepra, atau tanben me cridèc aqueth, pr'amor que li guarissa era sua orgullosa fèbre: me demanèc conselh, e jo me carè, pr'amor qu'es sues paraules me semblèren es d'un òme embriac. Dempús higec: "Non te cau pòur: t'absòlvi per auança; mès, m'as de díder com poirè esbauçar es murs de Preneste. Jo posqui daurir e barrar eth cèu, coma sabes; pr'amor que son dues es claus qu'ada eres non auec guaire afeccion eth mèn predecessor." Aguesti grèus arguments m'impressionèren, e pensant que serie peyor carar que parlar, didí: "Pair, donques que tu me laues deth pecat que vau a

cométer, pr'amor de trionfar en tòn naut tron, te cau prométer molt e complir pòc de çò que prometes.” Quan arribèc era mia mòrt, venguec Francesc a cercar-me; mès un des neri querubins li didec: “Que non te lo pòs hèr a vier; non me prives de çò qu'ei mèn: aguest li cau baishar ena prigondor entre es mèns condemnadi, pr'amor d'auer conselhat era enganha, que des d'aguesta falta lo tengui cuelhut des peus. Que non ei possible absòlver ad aqueth que non se n'empenaís, coma tanpòc ei possible empenaïr-se e estimar eth pecat ath còp, pr'amor qu'era contradiccion non ac consentís.” Ai de jo, malerós! Com m'espaurí quan m'agarrèc, dident: “Dilhèu non te pensaues qu'èra jo tan logic!” M'amièc entà Minos, eth quau se sarrèc ueit còps era coa ar entorn deth sòn dur còs, e en tot mossegar-la-se damb ràbia, didec: “Aguest li cau èster entre es colpables qu'amague eth huec.” Vaquí se per qué sò sepultat a on me ves, e per qué panteishi en amiar aguest vestit.

Quan auec acabat de parlar, s'aluenhèc era planhosa ahlama, retortilhant e agitant era sua agudenta punta. Eth mèn Guida e jo seguïrem entà dauant, a trauèrs der esculh, enquia arribar en aute arc que curbís eth fossat a on se castigue as que carguèren era sua consciéncia introdusint era discòrdia.

Cant vint-e-ueitau

Qui poirie jamès, enquia e tot damb paraules sense mesura, encara qu'ac sagèsse duièrsi còps, descriúer tota era sang e es herides que vedí alavetz? Que non existís, plan, cap lengua que posque exprimir, ne cap enteniment que posque retier, çò qu'a penes cap ena imaginacion. Se podesse arremassar-se tota era gent que vessèc era sua sang ena malerosa tèrra dera Pulla, quan combatèren es romans pendent aquera prolongada guèrra qu'en era se recuelhec tan gran butin d'anèths, coma referís Tito Livio e non s'enganhe, que damb era patic tan duri còps per çò de contrastar a Roberto Guiscardo, e damb aquera qu'es sòns uassi se recuelhen encara, autant en Ceperano, a on cada abitant siguec un traïdor, coma en Tagliacozzo, a on eth vielh Allard vencec sense armes, e siguesse possible que toti es combatents mentadi mostrèssen es sòns membres trincats e trauessats, ne tansevolh atau aurie ua idia der aspècte horrible que presentaue era nauau hòssa. Ua tina qu'age perdut es dogues deth hons non se uede autant coma un esperit que vedí henut dera barba enquiara part inferiora deth vrente; es sòns instestins li penjauen pes comes: se vedie eth còr en movement e eth trist sac a on se convertís en excrement tot çò que se minge. Tant que lo contemplaua atentiuaments, me guardèc, damb es mans se dauric eth pièch, dident:

- Guarda se com m'esbocini: guarda guaire estropiat està Mahoma. Aquiu que va, ath mèn dauant, plorant, damb eth cap dubèrt dèc eth crani enquiara barba, e toti es que ves aqui, viueren; mès, per çò d'auer escampilhat er escandal e eth cisma ena tèrra, son henudi dera madeisha manèra. Darrèr de nosati vie un diable que mos herís crudèments, en tot hèr talhs damb era sua ahilada espada a guairi artenh entre aguesta multitud de pecadors, dempús qu'ajam hèt un torn per aguesta lamentabla hòssa; pr'amor qu'es nòstes herides se tanquen abans que mos tornem a trapar damb aqueth dimòni. Mès tu, qu'oishines de naut estant der esculh, dilhèu entà demorar era tua marcha entath suplici que t'age estat impausat pes tues colpes, se qui ès?

- Ne era mòrt l'a artenhut encara ne l'amien aciu es sues colpes entà que sigue tormentat, exclamèc eth mèn Mestre, senon qu'a vengut pr'amor de conéisher toti es suplicis. Jo, que sò mòrt, me cau guidar-lo per cadun

des cercles deth prigond Lunfèrn, e aquerò ei tan cèrt coma que sò en tot parlar-te.

En enténer aquestes paraules, mès de cent condemnadi s'arturèren ena hòsa pr'amor de contemplar-me, en tot hèr-les desbrembar eth sòn estonament eth martiri que patien.

- Plan, donc, tu que dilhèu en pòc de temps tornaràs a veir eth solei, ditz-li a frai Dolcino que, se non vò amassar-se damb jo aciu lèu lèu, li cau aprovedir-se de viures e non deishar-se enrodar pera nhèu; donques que sense era hame e sense era nhèu, li serà de mau hèr ath novarès de vencer-lo.

Mahoma me didec aquestes paraules dempús d'auer quilhat un pè entà anar-se'n; quan deishèc de parlar, lo tachèc en solèr e partic.

Un aute, qu'auie era gòrja trauessada, eth nas talhat enquias celhes, e sonque ua aurelha, se quedèc en tot guardar-me, estonat, damb es auti esperits, e badant era boca abans qu'eri, exterioraments tacada de sang perot, didec:

- Ò!, tu a qui non condemne cap colpa, e a qui ja vedí aqui naut, ena tèrra latina, s'ei que non m'enganhe ua grana retirada!, bremba-te'n de Pèir de Medicina, s'artenhes veir de nauèth era beròia planhèra que baishe de Vercelli entà Marcabo; e hètz-les a saber as dus mielhors de Fano, a mossur Guido e Angiolello, que s'era prevision non ei aciu vana, seràn lançadi dehòra deth sòn vaishèth e estofadi prèss dera Catolica per çò dera traïson d'un tiran desleiau. Dera ièrla de Chipre enquiara de Malhòrca non aurà vist jamès Neptun ua felonía tan grana, amiada a tèrme per pirates, ne per cosaris grècs. Aqueth traïdor, que ve solet per un uelh, e que govèrne eth país qu'un non aurie volgut veir un que s'està aciu damb jo, les convidarà a parlamentar damb eth e dempús harà per manèra que non les calgue conjurar damb es sòns vòts e oracions eth vent de Forcara.

Jo li didí:

- Se vòs que mana notícies tues aqui naut, mòstra-me e declara se qui ei aquest que deplore auer vist vist aqueth país.

Alavetz botèc era sua man sus era maishèra d'un des sòns companhs e li dauric era boca en tot exclamar:

- Aciu que l'as; mès que non parle.

Qu'ère aqueth que, despatriat de Roma, estofèc eth dobte en còr de Cesar, en tot afirmar qu'aqueth qu'ei premanit, se damnatge en ajornar era realizacion d'ua accion. Ò!, guaire acovardat me semblaue, damb era sua lengua talhada ena gòrja, aqueth Curion, que tant audaç siguec entà parlar!

Un aute, qu'auie es mans bracades, en tot lleuar es sòns monhons en aire ombriu, de sòrta que se li negaue era cara de sang, cridèc:

- Bremba-te'n tanben de Mosca, que didec, malerós!: “Causa hèta qu'ei acabada”.

Paraules que sigueren era origina des discòrdies civiles des toscans.

- E dera mòrt dera tua raça!, exclamè jo.

Alavetz, eth, apilerant dolor sus dolor, s'aluenhèc coma ua persona trista e dementa.

Seguí examinant era banda infernau, e vedí causes que non gausaria referir sense ua auta pròva, se non siguesse pera seguretat dera mia consciència; aguesta brava companha, que fidada ena sua puretat, fortifique autant eth còr der òme: vedí, plan que òc, encara me semble qu'ac veigui, un còs sense cap, caminant coma es auti que formauen aquera trista vegada: agarrada pes peus, plendengues a manèra de lanternes, amiaue en ua man eth sòn cap talhat, eth quau mos guardaue exclamant: “Ai de jo!” Se servie d'eth madeish coma d'ua lampa, e èren dus en un e un en dus: Se com pòt èster aquerò, sonque ac sap Aqueth que mos govèrne. Quan arribèc ath pè deth pònt, quilhèc entà naut eth sòn braç damb eth cap, pr'amor d'apressar-mos mès es sues paraules, que sigueren aquestes:

- Guarda eth mèn torment crudèu, tu que, ara qu'ès viu, contemples as mòrts: guarda se ne pòt auer bèth un tan gran coma aquest. E entà que posques dar notícies mies, te cau saber que jo sò Bertran de Born, aqueth qu'autregèc tan maus conselhs ath joen rei. Jo armè ath pair e ath hilh er un contra er aute: que non hec mès Aquitofel damb es sues perverses instigacions a David e a Absalon. Per çò d'auer dividit a persones tan junhudes, ai de jo!, eth mèn cap, separat deth sòn començament, que rèste embarrar en aquest tronç: atau s'obsèrve damb jo era pena deth talion.

Cant vint-e-nauau

Er spectacle d'aquera multitud de reprovadi e des sues diuèrses herides, de tau sòrta aumplie de lèrmes es mèns uelhs, qu'auria desirat posar-me entà plorar. Mès Virgili me didec:

- Qué guardes ara? Per qué era tua vista s'entèste a contemplar aciu baish aguestes ombres tristes e mutilades? Tu que non as hèt aquerò enes autes hòsses: se cres poder compdar aguestes amnes, pensa qu'era hòssa a vint-e-dues miles de circonferéncia. Era lua qu'ei dejà dejós de nosati: eth temps que se mos a autrejat ei plan cuert, e encara mos rèste mèns de çò qu'as vist.

- S'auesses considerat atentiuaments, li responí, era causa que m'obligauè a guardar, dilhèu auries permetut que m'arturèssa aciu un shinhau.

Eth mèn Guida s'aluenhaue ja, mentre que jo anaua ath sòn darrèr, responent-li e higent:

- Laguens d'ua tuta a on auia es uelhs tan fixi, me pensi que i auie un esperit dera mia família, plorant eth delicte que se castigue aqui damb tan grèus penes.

Alavetz me contestèc eth Mèstre:

- Que non s'ocupe ja mèns eth tòns pensament ena sòrt d'aguest esperit; pensa en ua auta causa, e que se quède eth a on ei. Que l'è vist ath pè deth pònt senhalar-te e menaçar-te airoaments damb eth dit, e entení que lo cridauen Geri deth Bello; mèns tu qu'ères tan distrèt damb aqueth que governèc Altaforte, que coma que non gaurdères entà on ère eth, se n'anèc.

- Ò, eth mèn Guida!, didí jo. Era sua mòrt violenta, qu'encara non a estat resvenjada per degun de nosati, participants dera aufensa, l'a indignat: vaquí se per qué sivans me pensi, se n'a anat sense parlar-me; e aquerò ei causa de qué m'inspire mèns pietat.

Atau seguírem parlant enquiath prumèr punt deth malh, d'a on se distinguirie era auta hòssa enquiath hons, s'auesse en era mèns claror. Quan siguérem plaçadi sus era darrèra encencha de Malebolge, de sòrta qu'es condemnadi que i auie podien aparéisher ara nòsta vista, heriren es mies aures diuèrsi planhs que, tau qu'agudentes flèches, trauessèren eth mèn

còr; per çò que me calèc curbir es mies aures damb es dues mans. S'entre es mesi de junhsèga e seteme es espitau dera Valdichiana e es malauts des Marismes e de Cerdenha siguessen amassadi en ua soleta hòssa, aguest apilerament formarie un espectacle tan dolorós coma eth que vedí en aquera, que d'era s'exalau era madeisha pestilènciá qu'era que exalen es membres gangrenadi. Baishèrem entara quèrra pera darrèra arriba deth long malh, e alavetz podí distinguir mielhor era prigondor d'aqueth abisme, a on era inefabla Justícia, ministre der Altissim, castigue as falsaris qu'anòte en sòn registre.

Non me pensi que costèsse màger tristor veir malaut eth pòble sancer d'Egina, quan se contaminèc autant d'aire, que periren toti es animaus enquia e tot eth miserable vèrme, en tot auer gessut dempús es abitants d'aquera ièrta dera raça des hormigues, segontes asseguren es poètes, coma costau eth veir as esperits aflaquir-se en tristi molons per aquera escura val. Es uns jadien estiradi sus eth vrente, es auti d'esquia es uns as auti; e quauqu'un caminaue arrossegant-se peth trist camin.

Anàuem caminant pas a pas sense badar boca, guardant e escotant as malauts, que non podien sostier es sòns còssi. Ne vedí a dus d'eri seigudi e emparadi er un contra er aute, tau que s'emparen es teules entà coder-les, e plei de nafres deth cap enquias pès. Jamès è vist a cap sirvent, ath que demore eth sòn patron o que velhe a maugrat sòn, tant diligent tà remòir es estrelhes, coma n'ère cadun d'aqueri condemnadi entà gratar-se soent e padegar atau era terribla ràbia dera sua piquèra, que non auie cap aute remèdi. S'arrincauen damb es ungles es crostes coma eth guinhauet arrinque es escaumes dera escabòta o de un aute peish que les age mès granes.

- Ò, tu que te desarmes damb es dits, didec eth mèn Guida a un d'eri, e que les ties coma se siguessen estialhes! Ditz-me se i a bèth latin entre es que son aqui, e pro que posquen es tues ungles servir-te etèrnamentals entad aguest trabalh!

- Latin èm es dus que ves tan defòrmes, responec un d'eri plorant; mès, qui ès tu, que preguntes per nosati?

E eth Guida responec:

- Que sò un esperit qu'a baishat damb aguest èsser viuient de grad en grad, e è er encargue de mostrar-li eth Lunfèrn.

Es dues ombres cessèren alavetz de prestar-se empara mutuau, e cada ua d'eres se virèc tremolant entà jo, amassa damb d'outes qu'ac enteneren, encara qu'era responsa non se dirigie ada eres. Eth bon Mèstre se m'apressèc, dident: "Ditz-les çò que volgues" E, donques qu'eth ac permetie, comencè d'aguesta manèra:

- Pro qu'era vòsta memòria non s'esface des ments umanes deth prumèr mon, e que mèsalèu se tarde pendent fòrça ans; didetz-me se qui ètz e de quina nacion: non vo'n hescatz de parlar damb franquesa damb jo, sense que vos ac empedisque eth vòste insuportable e vergonhós suplici.

- Jo siguí d'Arezzo, responec un, e Alberto de Siena me condemnèc as ahlames; mèns era causa dera mia mòrt non ei era que m'a hèt a vier en Lunfèrn.³⁷ Qu'ei vertat que li didí burlant-me'n: "Jo saberia quilhar-me en aire volant", e eth, qu'ère curios e de cuerta intelligéncia, volec que jo l'ensenhèssa aqueth art: e sonque perque non lo convertí en Dedalo, me hec usclar per orde d'un que l'auie coma hilh; mèns Minos, que non se pòt enganhar, me condemnèc ara darrèra des dètz hòsses per auer-me tengut ara alquimia en mon.

Jo li didí ath poèta:

- I auec jamès un pòble tan van coma eth sienés? Seguraments non n'ei tant, ne plan mens, eth pòble francés.

Alavetz er aute leprós que m'entenec, contestèc as mies paraules:

- Exceptat de Stricca, que sabec hèr tan moderades despènes; e de Niccolo, que siguec eth prumèr que desnishèc eth ric usatge deth clau d'espècia, ena ciutat a on aué ei tan comun eth sòn usatge. Exceptat tanben dera societat qu'en era degalhèc Caccia d'Asciano es sues vinhes e es sòns bòsqui, e qu'en era Abbaglato demostrèc enquia a on arribaue eth sòn sen. Mès, entà que sàpies qui ei eth que d'aguesta sòrta ei d'acòrd damb tu contra es sienesi, tacha en jo es tòns uelhs pr'amor de qué eth mèn ròstre correspone ath desir qu'as de coneisher-me, e poiràs veir que sò era ombra

37 Se ditz qu'aguest siguec cèrt Griffolino, alquimista, que en tot vantar-se de conéisher er art de volar, prometec ensenhar-lo-se a un sienés cridat Alberto, eth quau ara prumeria lo credec; mèns en auer-se'n encuedat dempús dera enganha, l'acusèc dauant der avesque de Siena coma culpable de nigromància, e Griffolino siguec condemnat per aguest avesque a èster usclat viu, coma nigromant.

de Capocchio, eth que falsifiquèc es metaus mejançant era alquimia: e te cau rebrembar, s'ès, plan, eth que me pensi, que siguí per natura un bon imitador.

Cant trentau

En aqueth temps que Juno, per tòrt de Semele, ère irritat contra era sang tebana, coma ac demostrèc mès d'un còp, Atamas se tornèc tant asenat que, en veir apressar-se ara sua hemna, en tot amiar dera man as sòn dus hilhs, exclamèc: “Botem es hilats de sòrta que jo agarra, ath sòn pas, ara leona damb es sòn cadèths; ” e estenent dempús es sues despietadoses mans n'agarrèc a un d'eri, que se cridaue Learco, li hec balhar viroletes en aire e l'estampèc contra ua ròca: era mair s'estofèc damb er aute hilh. Quan era fortuna abatèc era granor des troians, que gausauen a tot, enquia qu'eth reiaume siguec esbauçat amassa damb eth rei, era trista Hecuba, miserable e captiva, dempús d'auer vist a Polixena mòrta, e eth còs deth sòn Polidoro estirat ara vòra deth mar quedèc damb eth còr tant esbocinat, que, dehòra de se, comencèc a ganholar coma un gosset; de tau sòrta l'auie capvirat eth dolor. Mès, ne es troians ne es tebens furiosi, mostrèren tanta crudeutat, non ja en torturar còssi umans, senon ne tansevolh en torturar animaus, coma aquera que vedí en dues ombres nudes e palles, que corrien mossegant-se, coma eth porcèth quan s'escape deth sòn corrau. Ua d'eres artenech a Capocchio, e se l'agarrèc en cogòt de tau manèra, que tirassant d'eth, li hec engarrapar damb eth sòn vrente eth solèr. Er aretin, que quedèc tremolant, me didec:

- Agust lhòco, qu'ei Gianni Schicchi, que va rabiós matractant as auti.

- Ò!, li didí jo: non cranhes dider-me qui ei era auta ombra que va damb eth, abans que desapareishe, e pro que non vengue e clauar-te es dents en còs.

Me responec:

- Qu'ei era amna anciana dera pèrversa Mirra, que siguec aimanta de sa pair contra es leis der amor aunèst: entà cométer eth pecat se desguisèc jos era forma de ua auta; dera madeisha manèra qu'aqueth que ja se'n va s'entestèc en hèr-se veir coma Buiso Donati, damb era fin de guanhar era “Donna della Torma”, testant ath sòn lòc, e dictant es clausules deth testament.³⁸

38 Gianni Schicchi cuelhech eth trabalh de supplantar ara persona de Buoso Donati, mòrt sense testar; entad aquerò se metec en lhet d'aguest, hènt veir qu'ère prèc dera sua mòrt, testèc e declarèc coma eretèr a Simon Donati, hilh de Buoso, e coma legat, deishèc a Gianni Schicchi, ei a dider,

Quan aueren passat aqueres dues amnes furioses, que sus eres auia tachat es uelhs, me virè entà guardar es ombres des auti mau neishudi. Ne vedí a un, que s'aurie retirat a un laüt, s'auesse auut eth còs talhat en lòc a on er òme se bifurque. Era pesanta idropesia, que, per tòrt des umors convertidi en maligna substància, hè as membres tant desproporcionadi, qu'eth ròstre non correspon ath vrente, l'obligauè a tier era boca dubèrta, en tot retirar-se ath tísic que, quan a set, dirigís un des sòns pòts entara barba e er aute entath nas.

- Ò, vosati, que non patitz cap pena (e sabi pas perquè) en aquest mon miserable!, mos didec: guardatz e sigatz atentius ath malastre de maesse Adam: jo auí ena abondor, tant que viuí, tot çò que desirè; e ara, ai de jo!, sonque desiri ua gota d'aigua.

Es arriuets que des verds ticolets deth Casentino baishen enquiar Arno, en tot diboishar fresques e tranquilles paishères, de contunh son ath mèn dauant, e non en bades; donques qu'era sua imatge m'assèque mès qu'eth mau que descarne eth mèn ròstre. Era rigida justícia que me castigue se servís deth madeish lòc a on è pecat pr'amor de hèr-me exalar mès alendades. Aquiu que i é Romena, a on falsifiquè era moneda sagerada damb bust deth Baptista, pera quau causa deishèc ena tèrra eth mèn còs usclat. Mès, se jo vedessa aciu era amna criminau de Guido, o era d'Alexandre, o era deth sòn frair, non cambiaria eth plaser de guardar-les ath mèn costat, ne enquia e tot pera hònt Branda. Ua d'eres qu'ei ja aquiu laguens, s'ei cèrt çò que diden es coleriques ombres des que van per aguesti lòcs; mès, qué m'impòrte, s'è encadenadi es mèn membres? Sonque que siguessa jo tant agil qu'en cent ans podessa caminar un poce, ja m'auria calat pera corsèra, en tot cercar-la entre era gent defòrma, a maugrat de qué era hòssa a onze miles de circonferéncia e non mens de mieja mila de diamètre. Per tòrt sòn me veigui entre aguesti condemnadi: eri m'ahisquèren a sagerar es florins, que pro auien tres quirats d'aliatge.

Ath mèn torn li didí:

- Qui son aguesti dus esperits malerosi, que dèishen anar bugàs, coma en iuèrn ua man banhada, e que tan junhudes jaden ara tua dreta?

ada eth madeish, era milhor ègua des cavaleries de Bisoso, cridada Madona Tonina. Dante ditz: della Torma per mensprètz.

- Aciu les trapè, me responec, quan baishè en aguest abisme; e d'alavetz ença ne s'an botjat, ne me pensi que se botgen pendent tota era eternitat. Er un ei era faussa qu'acusèc a Jusèp; er aute ei eth faus Sinon, grèg de Troia: per çò dera sua ardenta fèbre, lancen aguest bugàs pudesenc.

Un d'eri, emmaliciat dilhèu pr'amor que se li daue aqueth nòm infame, lo pataquegèc damb eth punh en sòn dur vrente, en tot hèr-lo ressonar coma un tambor. Maese Adam li fotec, ath còp, un patac en ròstre damb eth sòn punh, que non semblaue mens dur, dident-li:

- Encara que non me posca botjar per çò dera pesantor de quauqui uns des mèns membres, qu'è eth braç liure entà semblable prètzhet.

Ad aquerò aqueth repliquèc:

- Quan anaues entath fogairon non l'auies tan liure; mès que l'auies fòrça mès quan sageraues moneda.

Er idropic repliquèc:

- Que dides era vertat en aquerò; mès que non la dideres tant, quan en Troia t'ahisquèren tà que didesses era vertat.

- S'aquiu didí ua mentida, tu, ath tòn torn, falsifiquères eth sagèth, didec Sinon; e se jo sò aci per ua falta, tu i ès per fòrça mès des qu'a hèt cap aute dimòni.

- Bremba-te'n, perjuraire, deth shivau, repliquèc aqueth qu'auie eth vrente holat; e que te servisque de castig eth hèt de qué eth mon sancer se'n sap deth tòn delicte.

- Que te servisque a tu tanben de castig era set que tie henuda era tua lengua, responec eth Grèg e era aigua poirida que lhèue eth tòn vrente coma ua barralha dauant des tòns uelhs.

Alavetz eth des monedes repliquèc:

- Tanben era tua boca s'estarne per parlar mau, coma acostume: se jo è set, e s'er umor me hòle, tu qu'as fèbre e te hè mau eth cap; que non t'ac pensaries guaire entà lecar eth miralh de Narcís.

Jo les seguia d'aurelha atentiuaments, quan me didec eth mèn Mèstre:

- Seguís, seguís en tot contemplar-les encara; que me manque pòc entà arrir-me'n de tu.

Quan l'entení parlar-me damb ira, me virè entada eth, tant avergonhat, qu'encara saubi viu eth rebrembe ena mia memòria: e coma aqueth que s'onie en sòn malastre, qu'enquia e tot soniant desire soniar, e vò tu per tu que sigue saunei çò que ja n'ei, atau estaua jo, sense poder badar boca, per mè que volessa desencusar-me; e, a maugrat que damb eth silenci me desencusaua, non me pensaua qu'ac hèja atau.

- Damb mèns vergonha que n'aurie pro entà esfaçar ua falta màger qu'era tua (me didec eth Mèstre): padèga-te; e se bèth còp se torne a passar que t'amasses damb gent autrejada a semblables discussions, pensa que jo sò tostemp ath tòn costat; pr'amor que voler entèner aquerò, qu'ei voler entèner ua baishesa.

Cant trentaprumèr

Era madeisha lengua qu'abans me heric, tintant-me es caròles de ròi, m'apliquèc de seguit eth remèdi: atau è entenut condar qu'era lança d'Aquiles e de sa pair solie costar prumèr ua incorreccion, e dempús un bon present. Virèrem era esquia ad aquera malerosa val, caminant, sense díder ua soleta paraula, peth dessús dera espòna que l'enròde. Aquiu non ère de dia ne de nets, de sòrta qu'era mia vista arthenie pòc ath mèn dauant: mès entení ressonar ua grana trompa, tan fòrtaments, que l'aurie impausat silenci a quinsevolh tron; per çò qu'es mès uelhs, seguiet era direccion qu'amiaue aqueth tapatge, se tachèren totauments en un solet punt. Que non hec sonar tan terriblements era sua trompa Orlando, dempús dera dolorosa derrota qu'en era Carlo Magno perdec eth fruit dera sua santa empresa. Ath cap de pòc d'auer virat entad aqueth costat era vista, me semblèc veir fòrça tors nautes, per çò que didí:

- Mèstre, quina tèrra ei aguesta?

Me responec:

- Coma que guardes de luenh a trauèrs des tenèbres, t'enganhes en çò que t'imagines. Ja veiràs, quan ages arribat aqui, guaire enganhe era vista a distància: atau, donc, hè lèu.

Dempús me cuelhec corauments dera man, e me didec:

- Abans que passem mès entà dauant, e pr'amor de qué eth cas non te còste estranhesa, te cau saber qu'aquerò non son tors, senon gigants; toti eri son caladi enquiath melic en potz ar entorn des sòns murs.

Atau coma era vista, quan s'esbugasse era broma baisha, arreconeish de man en man es causes amagades peth bugàs qu'ère enrodat er aire, dera madeisha manèra, a mida qu'era mia traussaue aquera atmosfèra densa e escura, tau que mos anàuem apressant ath bòrd deth potz, eth mèn error s'esbugassaue e creishie era mia pòur. Madeish que Montereccione corone de tors era sua encencha amuralhada, atau, peth bòrd qu'entornege eth potz, se quilhen coma tors e enquiara mitat deth còs es orribles gigants, que les menace encara Jupiter deth cèu estant, quan trone. Jo podia distinguir ja eth ròstre, es espatles e eth pièch d'un d'eri, e ua grana part deth sòn vrente, e es sòns dus braci ath long des costats. De vertat que hec ben era Natura quan deishèc de cornèr er art de crear semblables animaues, entà trèir-li lèu

lèu a Mart taus executors; e s'era non se n'empenais de produsir elefants e balènes, qui ac apraie sutilaments, veirà en aquerò madeish era sua justícia e era sua discrecion; pr'amor qu'a on era fòrça der engh s'amasse ara mauvolença e ath vigor, non i a resisténcia possibla entàs òmes.

Eth sòn cap me semblaue tan long e gròs coma era pinha de Sant Pèir en Roma³⁹, en tot sauvar era madeisha proporcion es auti uassi; de sòrta que, encara qu'eth ribàs l'amagaue de miei còs entà baish, se vedie pro entà que tres frisons non auessen pogut vantar-se d'arténher era sua cabeladura; pr'amor que jo calculaua qu'aurie trenta grani pams, deth bòrd deth potz enquia eth lòc a on er òme se còrde era capa.

“Raphel mai amech isabi almi”, comencèc a cridar era fèra boca, qu'en era non estarien ben d'outes votzes mès leugères; e eth mèn Guida li didec:

- Amna asenada, seguís entretient-te damb era trompa, e solatja-te damb era, quan t'agite era colèra o ua auta passion. Cèrca peth tòn còth e traparàs era còrda que la tie, ò, amna trebolada!; guarda-la se com sarre eth tòn enòrme pièch.

Dempús me didec:

- Eth madeish s'acuse: aguest ei Nemrod, que per çò deth sòn audaç pensament se ve obligat eth mon a tier mès d'ua lengua. Deishem-lo anar, e non lancem es nòstes paraules ath vent; pr'amor que ne eth compren eth lengatge des auti, ne arrés coneish eth sòn.

Seguírem, donc, eth nòste viatge, en tot contunhar entara quèrra; e a un tret de balestada d'aqueth punt trapèrem a un aute gigant, fòrça mès gran e herotge. Non poirè díder se qui siguec capable de tier-lo; mès òc qu'auie eth braç quèrre estacat per dauant e er aute peth darrèr damb ua cadia, que l'enrodaue deth còth entà baish, en tot balhar-li cinc tors ena part deth còs que gessie dehòra deth potz.

- Aguest supèrb volec assajar eth sòn poder contra eth suprèm Jupiter, didec eth mèn Guida, per çò qu'a era pena qu'a meritat. Se cride Efialto, e dèc mòstres d'audàcia quan es gigants costèren pòur as dius: es braci qu'autant botgèc alavetz, non les botjarà ja jamès.

39 Pinha de bronze que prumèr siguec sus era Mole Adriana; en temps de Dante ère ena plaça dera anciana basilica de Sant Pèir en Vatican, e ara ena sala dera gran cavitat de Bramante en jardin qu'entornegen es musèus, cridat per aquerò “giardin della pigna”. Era sua nautada actuauments ei de dètz pams, mès en temps de Dante, abantes de troncada, era part superiora, ne medie uns quinze.

E jo li didí:

- Se siguesse possible, voleria qu'es mèn uelhs auessen ua idia de çò qu'ei eth desmesurat Briareo.

Ad aquerò responec:

- Veiràs près d'aciu a Anteo, que parle e camine liure, e que mos amiarà ath hons deth Lunfèrn. Eth que tu vòs veir ei estacat fòrça mès luenh, e ei madeish qu'aguest, sonque qu'eth sòn ròstre semble mès herotge.

Eth mès impetuós terratrèm non secodic jamès ua tor damb tau violéncia coma s'agitèc còp sec Efialto. Alavetz cranhí era mòrt mès que jamès, e se non auessa vist qu'eth gigant ère ben estacat, qu'aurie estat pro era pòur que me tenguie. Seguírem auançant e arribèrem a on s'estaue Anteo, que, sense compdar eth cap, gessie dehòra der abisme aumens cinc ales.⁴⁰

- Ò, tu, qu'ena afortunada val a on Escipion eretèc tanta glòria, quan Anibal e es sòn heren repè, recuelheres mil leons coma presa, e que, s'auesses assistit ara gran guèrra des tòns frairs, encara i a qui cre qu'auries assegurat era victòria as hilhs dera Tèrra! Se non te sap degreù, amia-mos entath hons a on eth hered enduresís ath Cocito. Non hèsques que me dirigisca a Ticio ne a Tifeo: aguest que ves pòt balhar çò qu'aciu se desire: per tant, inclina-te e non tòrces era boca. Encara pòt renauir era tua fama en mon; pr'amor que viu, e demore gaudir encara de longa vida, s'era gràcia non lo cride entada era abans de temps.

Atau li parlèc eth Mèstre; e eth gigant, en tot pressar-se a estèner aqueres mans que tan rudaments oprimiren a Hercules, cuelhec ath mèn Guida. Quan Virgili se sentec agarrat, me didec: "Aprèssa-te entà que jo te cuelha" E de seguit m'abracèc, de sòrta qu'es dus amassa formàuem un solet hardèu.

Coma qu'en guardar era Carisenda⁴¹ peth costat qu'ei inclinada, quan passe ua broma per dessus d'era en sentit contrari, semble pròcha a esbauçar-se, atau me semblèc Anteo quan lo vedí inclinar-se; e siguec entà

40 Anciana mesura anglesa, equivalenta a un mètre seishanta ueit milimètres. Cinc ales equivalen, donc, a uns trenta pams.

41 Tor inclinada de Bolonia, cridada atau peth nòm des sòn constructors, Felip e Odon de Garidendi (1110), e qu'aué se cride Tor Mozza per auer-la manat troncar en 1335 eth tiran Joan Visconti d'Oleggio.

jo tan terrible aqueth moment que m'auria estimat mès anar per un aute camin. Mès eth mos amièc doçaments ath hons der abisme qu'avale a Lucifèr e a Judes; e sense demora, cessèc era sua inclinacion, en tot tornar a quilhar-se coma eth pau d'un vaishèth.

Cant trentadusau

S'auessa un estil aspre e raucós, tau que cau entà descriúer er ombriu potz, que sus eth s'emparen totes es autes ròques, exprimiria fòrça miellhor era esséncia deth mèn pensament, mès, coma que non l'è, me tengui ad aquerò damb temor; donques que non ei ahèr que se posque cuélher coma un jòc, ne que posque èster escometut per ua lengua trantalhanta, eth de descriúer eth hons de tot er univèrs. Mès que venguen ena ajuda des mèns versi aqueres Hemnes qu'ajudèren a Anfion a fondar Tebas, entà qu'er estil non se desdigue dera natura der ahèr. Ò, gents marrides mès que totes es autes, qu'ètz en lòc que d'eth m'ei tan dur parlar; que vos valerie mès auer estat aciu convertides en oelhes o crabes!

Quan arribèrem ath hons der escur potz, mès entà baish d'a on auie es pès eth gigant, coma que ja èra guardant de naut de tot d'eth mur, entení que me didien: "Compde se com camines: saja de non caushigar es caps des nòsti malerosi e torturadi frairs" Me virè, en enténer aquerò, e vedí, dauant mèn e as mèns pès, un lac, que per çò d'èster gibrat, semblaue de veire e non d'aigua. Ne eth Danuvi en Austria pendent er iuèrn, ne eth Tanais aqui, jos eth hered cèu, capèren eth sòn cors damb un vel tan dens coma eth d'aqueth lac, qu'en eth, encara qu'auessen queigut eth Tabernick o eth Pietrapana, non aurien costat eth mendre esclafit. Ara manèra qu'es gargolhes quan criden damb eth cap dehòra dera aigua, ena sason qu'era vilania sónie qu'espigue, atau estauen aqueres ombres ploroses e livides, en gèu enquiath lòc a on campe era vergonha, en tot costar damb es sòns dents eth madeish son qu'era cigonha damb eth sòn bèc. Qu'auien totes eth ròstre virat entà baish: era sua boca hège veir eth hered que sentien, e es sòns uelhs era tristor deth sòn còr. Ath cap d'ua estona de guardar entath mèn entorn, vedí es mèns pès, e vedí dues ombres tant estretaments amassades, qu'es sòns peus se barrejauen.

- Didetz-me, se qui ètz, vosati, qu'autant amassatz es vòsti pièchs, didí jo.

Lheuèren eth cap, e dempús d'auer-me guardat, es sòns uelhs qu'èren claufidi de lèrmes, se vessèren enes paupetes; mès eth hered congelèc en eri aqueres lèrmes, en tot tornar-les a barrar. Cap grapa junhèc jamès tan fòrtaments dus tròci de husta; per çò que ambdús condemnadi se tumèren

coma dus mardans: autant siguec era ira que les senhoregèc. E er aute, qu'eth hered l'auie hèt a pèrder es aurelhes, me didec, sense lheur eth cap:

- Per qué mos guardes tant? Se vòs saber se qui son aguesti dus, te diderè qu'era val per a on cor eth Besenzio siguec deth sòn pair Albert e d'eri. Ambdús gesserèn d'un madeish còs; e encara que recorres tota era Caina, non traparàs ua ombra mès digna d'èster submergida en gèu, ne autanplan era d'aqueth qu'era man d'Artur li trinquèc d'un patac eth pièch e era ombra, ne era de Focaccia, ne era d'aguest que m'empedís damb eth sòn cap veir mès luenh, e que se cridèc Sassolo Mascheroni: s'ès toscan, pro que saberàs se qui ei. E entà que non me hèsques parlar mès, te cau saber que jo sò Camiccione de Pazzi, e que demori a Carlino, qu'es sues colpes haràn aparéisher mèn grèus es mies.

Dempús vedí d'auti mil ròstres arraulidi peth hered, autant, que d'alavetz è orror, e l'auré tostemp, as estanhs geladi. E tant que mos filàuem de cap ath centre, a on convergís tota era gravetat dera Tèrra, jo tremolaua ena escurina etèrna; e sabi pas s'ac dispausèc Diu, eth Destin o era Fortuna; mès, en passar entre aqueri caps, balhè un fòrt còp damb eth pè en ròstre d'un d'eri, que me didec plorant:

- Per qué me caushigues? Se non vies a aumentar era resvenja de Monteperto, per qué me shòrdes?

Alavetz didí jo:

- Mèstre mèn, demora-me aciu, pr'amor de qu'aguest m'esclarisque un docte: de seguit m'esdegarè autant coma volgues.

Eth Guida s'arturèc e jo li didí ad aqueth qu'encara ère en tot renegar:

- Qui ès tu, qu'atau repotègues as auti?

Me responec:

- E tu, que vas pera encencha d'Antenor, pataquejant as auti en ròstre, de sòrta que, se siguesses viu, encara serien es tòns còps massa fòrts, se qui ès?

- Jo que sò viu, siguec era mia responsa; e te pòt èster agradiu, se desires fama, que bota eth tònnòm entre es auti que sauvi ena mia memòria.

Ad aquerò repliquèc:

- Que desiri tot çò de contrari: ve-te'n d'aciu e non me shòrdes mès, donques que sonen mau es tues vantaries en aguesta tuta.

Alavetz lo cuelhí pes peus deth cogòt e li didí:

- Que te cau díder eth tòt nòm, o non te restarà ne un solet peu.

Mès eth me didec:

- Encara que me peles deth tot, ne te diderè se qui sò ne veiràs eth mèn ròstre per mès que me pataqueges mil viatges en cap.

Jo qu'auia ja es sòns peus entortilhadi enes mies mans e l'auia arrincat un sarpat d'eri tant qu'eth idolaue damb es uelhs tachadi en gèu, quan un aute condemnat cridèc: "Qué te cau Bocca? Que non t'ei pro carrinclar es dents, senon que tanben idòles? Qué ei çò que te tormente?"

- Ara, li didí, ja non voi que parles, maudit traïdor; qu'entara tua vergonha etèrna, amiarè en mon notícies vertadèras de tu.

- Ve-te'n lèu, repliquèc, e conda çò que volgues; mès, se gesses d'aciu, non dèishes de parlar d'aguest qu'a auut era lengua tan destacada, e que plore es sòs que recebec des francesi. "Jo vedí, poiràs díder, a Buoso de Duera, aqui a on es pecadors son geladi" Se te pregunten pes auti que son aciu, ath tòt costat as ath de Beccheria, qu'era sua gòrja seguèc Florencia. Me pensi que mès enlà i a Gianni de Soldanieri damb Ganelon e Tebaldello, eth qu'autregèc a Faenza quan es sòns abitants dormien.

Qu'èrem ja luenh d'aqueth, quan ne vedí a d'auti dus, geladi, en ua madeisha hòssa, plaçadi de tau sòrta, qu'eth cap der un semblaue èster eth chapèu der aute. E coma er ahaimat en pan, atau eth de dessus clauèc es sòns dents en deth dejós en lòc a on eth cervèth se junh damb eth cogòt. Non nhaquèc damb mès furor Tideo es possi de Menalipo, qu'aqueth, quan rosigaue eth crani deth sòn enemic e es autes causes inerentes ath madeish.

- Ò, tu que demòstres mejançant tan brutau accion, er òdi qu'as ath qu'ès en tot avalar! Ditz-me se qué ei çò que t'ahisque ad aquerò, li preguntè, jos er acòrd de qué, se te planhes damb rason d'eth, en saber-me'n jo de quin ei eth sòn crim, e se qui ètz, te venjaré en mon, s'era mia lengua non arribe abans a secar-se.

Cant trentatresau

Aqueth pecador separèc era sua boca de tant horrible aliment, en tot netejar-la-se damb es peus deth cap dera part posteriora que venguie de rosigar, e dempús gessec de parlar d'aguesta sòrta:

- Tu vòs que renausca eth desesperat dolor que sarre eth mèn còr, sonque en pensar en eth, e enquia e tot abans de parlar. Mès s'es mies paraules an d'èster un gèrme d'infamia entath traïdor que m'avali, me veiràs plorar e parlar ath còp. Sabi pas se qui ès, ne de quini mieis t'as servit entà arribar aci; mès, en entener-te, me semblas, plan que òc, florentin. Te cau saber que jo siguí eth comde Ugolino, e aguest er arquebisbe Ruggieri: ara te vau a díder se per qué lo tracti atau. Que non cau dider-te que per tòrt des sòns maus pensaments, e fidant en eth, siguí hèt presoèr e mòrt dempús. Mès te condarè çò que non pòs auer sabut; ei a díder, era crudeutat dera mia mòrt, e compreneràs se guaire m'a ofensat. Un petit trauc dubèrt ena tor, que peth mèn mau se cride aué dera Hame, e qu'en era encara i son embarradi d'auti, m'a permetut veir pera sua henuda, ja hè fòrça lues, quan auí eth mausòn que depassèc entà jo eth vel der avier. Ruggieri se m'apareishie coma senhor e cap, caçant eth lop e es petits lops en monte qu'empedís as pisans veir era ciutat de Luca. S'auie hèt precedir pes Gualandi, pes Sismondi e pes Lanfranchi, qu'anauen ath dauant damb gossets ahaimadi, diligents e adondadi. Eth pair e es sòns hilhets me semblèren rendudi dempús d'ua cuerta carrera, e credí veir qu'aqueri les esbocinauen es costats damb es sues agudentes preses. Quan me desvelhè abans dera auba, entení plorar entre sòmis as mèns hilhs, qu'èren damb jo, e demanauen pan. Qu'ès pro crudèu se non te contristes pensant en aquerò qu'anonciaue ath mèn còr; e s'ara non plores, sai se qué pòt excitar es tues lèrmes. Qu'èrem ja desvelhadi, e s'apropauè era ora que solien hèr-mos a vier es nòsti aliments; mès toti trantalhàuem pr'amor que cadun auie auut un sòmi semblable. Entení que clauauen era pòrta dera orribla tor, per çò que guardè eth ròstre des mèns hilhs sense badar boca: jo non podia plorar, pr'amor qu'eth dolor me tenguie coma petrificat: que plorauen eri, e eth mèn Anselmito me didec. "Qué te cau, pair, qu'atau mos guardes?" Çà que la, non plorè ne responí ua paraula en tot aqueth dia, ne ena net a vier, enquia qu'er aute Solei illuminèc eth mon. Quan entrèc ena dolorosa preson un des fèbles arrais, e vedí en aqueri quate ròstres er aspècte que

deuie auer eth mèn, comencè a mossegar-me es mans desesperat; e eri, en pensar-se que jo ac hèja pera hame, se lheuèren de seguit e dideren: “Pair, eth nòste dolor que serà plan mens, se mos minges a nosati: tu mos balhères aguestes miserables carns; desliura-mos, donc, d’eres.” Alavetz me padeguè pr’amor de non entristir-les mès; e aqueth dia e londeman mos estèrem muts. Ai, dura tèrra! Per qué non te daurires? Quan arribèrem en quatau dia, Gaddo s’estirèc as mèns pès, dident: “Pair mèn, per qué non m’ajudes?” Aquiu moric; e madeish que me ves ara, les vedí jo quèir as tres, un a un, entre eth cincau e eth siesau dia. Cèc ja, anè a paupes cercant a cadun, cridant-les pendent tres dies dempús de mòrts; enquia que, fin fina, podèc contra jo mès era manca d’alimentacion qu’eth dolor.

Quan auec prononciat aguestes paraules, torcent es uelhs, tornèc a cuèlher eth miserable crani damb es dents, que rosiguèren eth uas coma es d’un gosset. A!, Pisa, vitupèri dera gent deth polit país a on er “òc” sone! Donques qu’es tòns vesins son tan morosi en castigar-te, que se botgen era Capraja e era Gorgona e formen ua restanca ena desbocadura der Arno, pr’amor de qué entèrre enes sues aigües a toti es sòns abitants; pr’amor que s’eth comde Ugolino siguec acusat d’auer venut es tòns castèths, non te calie sométer as sòns hilhs ath tòn suplici. Era sua trenda edat hège veir, ò naua Tebas!, era innocéncia d’Uguccion e deth Brigata, e era des auti dus que ja è mentat.

Seguírem dempús mès enlà, a on eth gèu sarre duraments a d’auti condemnadi, que non son damb eth ròstre entà baish, senon viradi entà naut. Es sòns pròpris plors non les dèishen plorar; pr’amor qu’es lèrmes, qu’en gèsser ne trapen a d’autes condensades, se’n tornen entà laguens, augmentant atau era angonia; perque es prumères lèrmes formen ua restanca, e coma ua visèra de cristau, aumplissen dejós des paupetes tota era cavitat deth uelh. E encara qu’eth mèn ròstre, per çò deth gran hered, auie perdut tota sensibilitat, coma se siguesse endurit, me semblèc que sentia bèth vent, per çò que didí:

- Mèstre, quina ei era causa que botge aquest vent? Non ei agotat aciutot eth bugàs?

Ad aquerò me responec:

- Lèu arribaràs en un lòc a on es tòns uelhs te daràn era responsa, en veir era encausa d'aguest vent.

E un des malerosi dera gelada badina mos cridèc:

- Ò, amnes tan colpables qu'auetz estat destinades ara darrèra encencha! Arrincatz-me des uelhs aguest dur vel, entà que posca deishar anar eth dolor que me sarre eth còr, abans qu'es mies lèrmes se tornen gèu de nauèth.

En enténer taus paraules li didí:

- Se vòs que te solatja, ditz-me se qui sigueres; e se non t'autregi aguest consolament, que me veiga negat ath hons d'aguest gèu.

Alavetz me responec:

- Jo que sò frai Alberigo⁴²: sò aqueth, qu'eth sòn uart a produsit tan mala fruta, qu'aciu recebí un dàtil per ua higa.

- Ò!, li didí; tanben tu t'as mòrt?

- Sabi pas se com estarà eth mèn còs aqui u naut, repliquèc; aguesta Ptolomea qu'a eth privilègi de qué es amnes quèiguen soent abans de qué Atropos botge es dits; e entà que de boni talents m'arrinques es lèrmes congelades deth ròstre, te cau saber que quan ua amna comet quauqua traïcion coma era que jo cometí, s'apodèrre deth sòn còs un dimòni, que dempús dirigís totes es sues accions, enquia qu'arribè eth finau dera sua vida. Per çò dera amna, que què en aguesta cisterna; e plan per aquerò dilhèu campe encara en mon eth còs d'aguesta ombra qu'ei darrèr de jo en aguest gèu. Te cau coneisher-lo, s'ei que vies d'arribar en Lunfèrn: qu'ei "ser" Branca d'Oria, que hè ja fòrça ans que siguec embarrat aciu.

- Jo me pensi, li didí, que m'enganhes; pr'amor que Branca d'Oria non s'a mòrt encara, e mingè, e beu, e dòrm, e va vestit.

- Encara non auie queigut Miquèu Zanche, repliquèc aqueth, ena hòssa de Malebranche, aqui u a on borís de contunh era pega, quan Branca d'Oria ja deishauè un diable que hège d'eth en sòn còs e en un des sòns parents

42 Alberigo de Manfredi, senhor de Faenza, qu'ingressèc ena ordre des Frairs Gaujosi, s'auie enemistat damb es sòns parents. Un dia, hènt veir que se reconciliaue damb eri, les convidèc a ua grana taulejada, e en moment de mestrar es dessèrts, les hec assassinar. D'aciu venguec era dita italiana: "Aguest qu'a tastat era fruta d'Alberigo."

que siguec complice dera sua traïcion. Esten ara era man e dauris-me es uelhs.

Jo non les ac daurí, e me pensi que siguec ua leiautat eth hèt d'èster damb eth desleiau.

A, genovesi!, òmes desparièrs des auti en costums, e plei de tota iniquitat! Per qué non ètz despatriadi deth mon? Amassa damb eth peyor esperit dera Romania è trapat a un de vosati que, pes sues accions, a era amna submergida en Cocito, tant qu'eth sòn còs campe encara viu en mon.

Cant trentaquatau

“Vexilla regis prodeunt inferni”⁴³ entà nosati. Guarda tà dauant, didec eth mèn Mèstre, a veir se lo distinguisses.

Coma apareish ena luenhor ua mòla, qu'es sues veles hè virar eth vent, quan aguest arrossègue ua espessa broma, o quan escurís en nòste emisfèri, atau me semblèc veir a grana distància un artifici semblable; e dempús, entà amagar-me deth vent, a manca de un aute abric, m'arropí darrèr deth mèn Guida. Qu'èra ja (damb espant ac digui enes mèns vèrsi) en lòc a on es ombres se trapauen totafèt caperades de gèu, e se transpareishien coma palha en veire. Es ues qu'èren estirades, es autes dretes; aqueres damb eth cap, aguestes damb es pès entà baish, e d'autes, a tot darrèr, damb eth cap tocant as pès coma un arc. Quan eth mèn guida creiguec qu'auíem auançat pro entà mostrar-me era creatura qu'auèc eth mès beròi ròstre, me deishèc liure eth pas, e hec que me posèssa.

- Vaquí a Dite, me didec, e vaquí eth lòc a on ei de besonh que t'armes de fortaleza.

Non me preguntes, lector, se me demoraria alavetz gelat e regde; que non ac voi escriuer, pr'amor que tot aquerò que dideria serie pòc. Non me quedè ne mòrt ne viu: pensa tu madeish, s'as bèra imaginacion, çò que m'arribarie en veder-me atau privat dera vida sense èster mòrt. Er emperaire deth dolorós reiaume gessie dehòra deth gèu dera mitat deth pièch: era mia estatura qu'ère mès proporcionada ara d'un gigant, qu'era d'un d'aguesti ara longada des braci de Lucifèr: jutja, donc, quin deu èster eth tot qu'a semblabla part correspone. Se siguec tan beròi coma defòrme ei aué, e gausèc lheur es sòns uelhs contra eth Creador, d'eth a de procedir, plan que òc, tot eth mau. Ò! Guaire estonament me costèc, en veir qu'eth sòn cap auie tres ròstres! Un per dauant, qu'ère de color ròi: es auti dus s'amassauen ad aguest ath miei des espatles e s'amassauen per darrèr naut de tot dera coroneta, estant eth dera dreita entre blanc e auriò, sivans me semblèc; eth dera quèrra auie er aspècte des originaris dera val deth Nil⁴⁴

43 Imitacion deth primèr vèrs der imne qu'entone era Glèisa dauant der estandard dera crotz, e qu'aci aplique ironicaments Virgili parlant de Lucifèr.

44 Es tres ròstres de diuèrsi colors signifiquen es tres parts deth mon alavetz coneishudes. Eth ròi, es europèus; er entre blanc e auriò, es asiatics; eth nere, es africans. Es tres vents que parle dempús simbolizen dilhèu es tres vicis generadors de tot mau, ei a díder: era supèrbia, era enveja e era avarícia.

Dejós de cada ròstre gessiuen dues granes ales, proporcionades ara magnitud de semblable audèth; e non è vist jamès veles de vaishèth comparables ada eres: non auien plumes, pr'amor qu'èren semblables as dera arrata-cauda; e s'agitauen de manèra que produsien tres vents, que damb eri se gelaue tot eth Cocito. Damb sies uelhs ploraue Lucifèr, e pes tres barbes corrien es sues lèrmes, barrejades de baua sagnosa. Damb es dents de cada boca, a manèra de bregaires, estronhaue un pecador, de sòrta que hège tres malerosi ath còp. Es nhacades que patie eth de dauant non èren arren en comparèr des engarrapades que li costauen es garres de Lucifèr, deishant-li a viatges era esquia totafèt estarnada.

- Era amna que patís era màger pena aqui u naut, didec eth Mèstre, qu'ei era de Judes Iscariote, qu'a eth cap laguens dera boca de Lucifèr e estornege dehòra d'era es cames. Des autes dues, qu'an eth cap entà baish, era que penge dera boca nera ei Bruto; guarda se com se retortilhe sense badar boca: er aute, que tan fòrt semble, qu'ei Casio. S'aprèsse era net e ei ora ja de partir, pr'amor que ja ac auem vist tot.

Segontes li pladec, m'abracè ath sòn còth; profitèc eth moment e eth lòc avient, e quan es ales sigueren plan dubèrtes, s'agarrèc as peludes costelhes de Lucifèr, e de peu en peu, baishèc per entre eth irsut costat e es gelades crostes. Quan arribèrem en lòc qu'era cueisha se desvolòpe justaments sus era part gròssa des anques, eth mèn Guida, damb fatiga e damb angonia, virèc eth sòn cap entà on aqueth auie es pautes, e s'agarrèc ath peu coma un òme que puge, de sòrta que me pensè que tornàuem entà Lunfèrn.

- Ten-te ben, me didec panteishant coma un òme cansat; que per aquesta escala mos cau partir der ostau deth dolor.

Dempús gessec dehòra pera henuda d'ua ròca e me hec a sèir sus eth bòrd dera madeisha, en to botar ath mèn costat eth sòn pè prudent. Jo lheuè es mèns uelhs, credent veir a Lucifèr coma l'auia deishat; mèns vedí qu'auie es cames entà naut. Se me deuí quedar estonat, qu'ac jutge era plèba, que non sap se quin punt ei aqueth per a on jo auia passat.

- Lhèua-te, me didec eth Mèstre; era rota qu'ei longa, eth camin dolent, e ja eth solei s'aprèsse ara mitat de tèrça.

Eth lòc a on mos trapàuem non ère coma era galaria d'un palai, senon ua cavèrna de mau solèr e d'escassa lum.

- Abans que jo gesca d'aguest abisme, Mèstre mèn, li didí en meter-me de pes, ditz-me quauquarren que me trèigue de dobtes. A on ei eth gèu, e com ei que Lucifèr ei d'aguesta manèra invertit? Com ei que, en pòques ores, a recorrut eth Solei eth sòn cors dera net enquiath maitin?

Me responec:

- T'imagines dilhèu qu'ès encara en aute costat deth centre, a on m'agarrè ath peu d'aguest miserable vèrme que trauèsse eth mon? Aquiu te trapaues tant que baishàuem; quan me virè, passères eth punt qu'en eth convergís tota era gravetat dera Tèrra; e ara ès jos er emisfèri opausat ad aqueth que capèrè er arid desèrt, e que jos eth sòn punt mès naut siguec mòrt er Òme que neishec e viuec sense pecat. Qu'as es pès sus ua petita esfèra que per aute costat garde ara Judesca. Aquiu s'està, quan escurís; e aguest que deth sòn peu mos auem servit coma ua escala s'està encara fix, dera madeisha manèra qu'abans. Per aguesta part queiguec deth cèu; e era tèrra, qu'abans se mostraue en aguest costat, aterrida en veder-lo, hec deth mar un vel e se retirèc entath nòste emisfèri; e dilhèu tanben hugent d'eth, deishèc aciu aguest uet era que campe per aciu formant un elevat monte.

Que i a aquiu baish ua cavitat que s'aluenhe tanta distància de Lucifèr coma ei era extension dera sua hòssa; cavitat que non se pòt arreconéisher damb era vista, senon damb eth mormolh d'un arriuet que baishe pera paishèra d'ua ròca qu'a traucat damb eth sòn cors sinuós e pòc penent. Eth mèn Guida e jo entrèrem en aqueth camin amagat entà tornar en mon luminós; e sense pòsa, pugèrem, eth dauant e jo darrèr, enquia que podí veir per ua dubertura redona es bereses que contie eth Cèu e per aquiu gessèrem entà tornar a veir es esteles.

Espurgatòri

Cant prumèr

Ara eth petit vaishèth deth mèn engenh, que dèishe ath sòn darrèr un mar tan crudèu, desplegarà es veles entà navegar per aigües milhores; e cantarè aqueth dusau règne, a on se purifique er esperit uman, e se hè digne de pujar en Cèu. Que resuscite aciu, donc, era mòrt, ò santes Muses!, pr'amor que sò vòste; e reauce Caliope eth mèn cant, en tot acompanyar-lo d'aquera votz que costèc tau efècte enes maleroses Garses, que desesperèren d'arténher eth sòn perdon.⁴⁵

Un leugèr color de safir orientau, contengut en seren aspècte der aire blos enquiath prumèr cèu, tornèc a campar deliciós ara mia vista tanlèu gessí dera atmosfèra mòrta que m'auie contristat es uelhs e eth còr. Eth beròi planeta que convide a estimar hège arridolar tot er Orient, esbugassant eth signe de Piscis, que seguie ath sòn darrèr. Me virè entara dreita, e dirigint eth mèn esperit entar aute pòl, distinguí quate esteles sonque vistes pes prumèrs uelhs umans. Eth cèu semblaue gaudir damb es sòns resplendors. Ò Septentrion, lòc vertadèraments veude, donques que te ves privat d'admirar-les! Quan cessè ena sua contemplacion, me virè un shinhau entar aute pòl, d'a on eth Car auie despareishut, e vedí prè de jo a un ancian solet, e digne, pera sua mina, de tanta veneracion, qu'un pair non la pòt inspirar màger ath sòn hilh. Amiaue ua longa barba, peublanca coma es sòns peus, que li baishaue enquiath pièch, dividida en dus flòcs. Es arrais des quate lums santes enrodauen de tau resplendor eth sòn ròstre, que lo vedia coma s'auessa auut eth Solei dauant des mèns uelhs.

- Qui ètz vosati que, contra eth cors deth tenebrós arriu auetz hujut dera preson etèrna?, didèc er ancian, en tot agitar era sua barba venerabla. Qui vos a guidat, o qui vos a servit de tèda entà gésser dera prigonda net, que hè que sigue tostemp nera era val infernau? Atau s'an trincat es leis der abisme? O s'a dat dilhèu en Cèu un nau decret, que vos permet, a maugrat d'èster condemnadi, vier enes mies tutes?

Alavetz eth mèn Guida m'indiquèc, mejançant es sues paraules, es sòns gèsti e es sues guardades, que me calie mostrar-me respectuós, doblegar eth jolh e inclinar era vista. Dempús li responec:

45 Es nau filles de Piero, rei de Pella en Macedonia, qu'en auer desfisat as Muses, sigueren vençudes e transformades en garses. Es madeishes Muses son cridades Pierides.

- Que non è vengut de bon voler, senon pr'amor qu'ua hemna descenuda deth cèu, m'a pregat qu'acompanha e ajuda ad aguest. Mès, donques qu'ei era tua volentat que t'expliquem peth menut quina ei era nòsta vertadèra condicion, era mia non pòt refusar-te arren. Aguest que non a vist encara era sua darrèra net, mès per çò dera sua lhocaria siguec tan prèd d'aquerò, que li restaue plan pòc temps de vida. Atau que, sivans t'è dit, siguí manat ath sòn encontre entà salvar-lo, e non i auie un uate camin qu'aguest, que per eth me sò aventurat. L'è balhat a conéisher toti es reprovadi, e ara sagi de mostrar-li aqueri esperits que se purifiquen jos era tua jurisdicción. Que serie long de referir era manèra de com l'è amiat entà aciu: de naut baishe era vertut que m'ajude a amiar-lo entà veder-te e entener-te. Se te platz, donc, acuelh era sua arribada benignaments: cèrque era libertat, qu'ei tant estimada, tau qu'ac sap aqueth que per era mensprède era vida. Pro que te'n sabes tu, que per era non te semblec amarganta era mòrt en Utica, a on deishères eth tòn còs, que tant brillarà en gran dia. Que non an estat revocadi per nosati es etèrns decrets; pr'amor qu'aguest viu, e Minos non me tie en sòn poder, senon que pertanhi ath cercle a on s'estan es casti uelhs dera tua Marcia, que semble pregar-te encara, Ò, sant còr!, que l'ages per companha e per tua. En nòm, donc, deth sòn amor, accedís ara nòsta suplica e dèisha-mos anar pes tòns sèt règnes: li mostrarè eth mèn arregraïment entà tu se permetes qu'aquiu baish se pronóncie eth tòn nòm.

- Marcia siguec tant agradiua as mèns uelhs tant que pertanhi ara tèrra, didec eth alavetz, que treiguec de jo guaires gràcies volec; ara que demore ena auta part deth mau arriu, non me posqui ja esmòver per çò dera lei que se m'impausèc quan gessí dehòra deth mèns còs. Mès s'ua hemna deth cèu t'encoratge e te dirigís, segontes dides, que non te cau tan laudables prècs; que m'ei pro que me supliques en sòn nòm. Ve-te'n, donc, e hè qu'aquest se sarre damb un jonc sense huelhes, e laua-li eth ròstre, de manèra que quede esfaçada en eth, quinsevolh taca; pr'amor que non ei convenient que se presente damb era vista ofuscada dauant deth primèr ministre, qu'ei des deth Paradís. Aquesta petita hièrla que ves aqui baish, produsís, ath sòn entorn, e per aqui a on la combaten es ondades, joncs, ena sua tèrra mofla e limacosa. Cap sòrta de plantes que posse huelhes o que s'endurisque pòt existir aqui, pr'amor que li serie impossible doblegar-se as còps des

ondades. Dempús non tornetz per aguest costat; eth solei gessent vos indicarà era manèra de trapar era mès aisida pujada deth monte.

En díder aquerò, desapareishec. Me lheuè sense parlar, me placè ath cant deth mèn Guida, e tachè en eth es mèn s uelhs. Alavetz comencèc a parlar-me d'aguesta sòrta:

- Hilh mèn, seguís es mèn s passi: tornem entà darrèr; pr'amor qu'aguesta planhèra va baishant tostemp enquiath sòn darrèr limit.

Era auba vencie ja ara lum maitiau, que hugie dauant d'era, e de luenh podí distinguir es ondulacions dera mar. Anàuem pera planhèra solitària coma eth que cèrque era corsèra perduda e cre caminar en bades enquia qu'artenh trapar-la.

Quan arribèrem en un lòc qu'era arrosada resistís eth calor deth solei e, protegida pera ombra, se des.hè de man en man, botèc eth mèn Mèstre doçaments es sues dues mans dubèrtes sus era fresca èrba; e jo, en comprèner era sua intencion, li presentè es mies caròles caperades encara de lèrmes, e qu'en eres pera sua mediacion apareishec de nauèth eth color que les privèc eth Lunfèrn.

Arribèrem dempús ena plaja desèrta que jamès vedec navegar pes sues aigües a cap òme capable de gèsser d'eres. Aquiu me hec un cinturon, sivans era volentat der aute; e, ò meravilha!, quan arrinquèc era umila planta ne tornèc a gèsser ua auta, còp sec, en madeish lòc d'a on auie arrincat aquera.

Cant dusau

Que ja ère eth Solei tocant er orizon, qu'eth sòn cercle meridian capère a Jerusalem damb eth sòn punt mès naut; e ja era net, en tot formar un arc opausat ada eth, gessie dehòra deth Ganges damb es Balances que li quèn des mans quan supère en extension ath dia; de sòrta qu'aquiu, a on jo me trapaua, es blanques e roienques caròles dera bèra Auròra, sivans anaue creishent, se tornauen de color d'aur. Qu'èrem encara ena vòra deth mar, coma eth que pense en camin que li cau cuélher, e camine damb eth desir, sense qu'eth còs se botge. Quan vaquí que, atau coma en hèr dia, per çò des densi bugassi, se ve a Mart roienç entà Ponent sus es aigües marines, dera madeisha manèra me semblèc (pro que la podessa veir un aute còp!) ua lum, que venguie tant ara prèssa peth mar, que cap vòl serie comparable ara sua rapiditat. Sonque un moment la deishè de uelh entà interrogar ath mèn Guida, e de seguit la tornè a veir fòrça mès voluminosa e ludenta; aubirant dempús en cada costat d'era ua causa blanca, sense saber çò qu'ère, que dejós d'era se descurbie de man en man un aute objècte madeish blanc. Encara non auie prononciat ua paraula eth Mèstre, quan se vedec qu'es prumères formes blanques èren ales; e alavetz, en tot auer coneishut ben ath gondolèr, exclamèc:

- Doblega, doblega lèu eth jolh: vaquí ar àngel de Diu; junh es mans: jamès veiràs semblables ministres deth Senhor. Guarda se com desdenhe es mieis umans, donques que non li cau rem, ne autes veles qu'es sues ales, entre tant aluenhades arribes. Guarda com les amie elevades entath cèu, agitant er aire damb es etèrnes plumes, que non se muden coma eth peu des mortaus.

Coma mès s'apressaue entà nosati er audèth divin, mès ludent apareishie: per çò que, en non poder tier eth sòn resplendor es mènhs uelhs, les inclinè; e aqueth se filèc de cap ara vòra en un esquif polit e leugèr, qu'a penes se submergie un shinhau ena aigua. Eth celestiau barquèr qu'ère ena popa, e era benaurança semblaue escrita en sòn ròstre. Mès de cent esperits, seiguts ena barqueta, cantauen a cor: "In exitu Israel d'Aegipto" e tot çò d'aute d'aguest psalm. Er àngel les hec eth senhau dera santa crotz, qu'ad aquest senhau se lancèren toti ena plaja, e eth s'aluenhèc damb era madeisha velocitat qu'auie vengut. Eth revolum de gent qu'auie deishat aqui semblaue fòrça estonat en aqueth lòc, guardant e regardant ath sòn entorn,

coma aqueth que descurbís causes que non auie vist jamès. Eth Solei, qu'auie hèt enlà, damb es sues ludentes sagetes, ath signe de Capricòrni deth centre deth cèu, irradiave pertot eth dia, quan es nauèth vengudi lheuèren eth front entà nosati, en tot dider-mos:

- Se vo'n sabetz, mostratz-mos eth camin qu'amie entara montanha.

Virgili responec:

- Dilhèu vos pensatz que coneishem aguest lòc? Qu'èm aciu tan nauí coma vosati, e auem arribat en eth pòc abans per un aute camin, tan rude e aspre, qu'eth pujar aguesta montanha serà entà nosati, ara, un shinhau de hanga de nonarren.

Es amnes, que se n'encuedèren, per çò dera mia respiracion, de qué èra encara viu, s'esblancossiren d'estonament; e atau coma s'apilère era gent ar entorn deth missatgèr coronat d'arrames d'olivèra entà enténer es sues notícies, sense crànher empossar-se ne caushigar-se es uns as auti, atau s'amolonèren ath mèn entorn totes aqueres amnes afortunades, desbrenbant lèu eth sòn desir d'anar a emberir-se. Ne vedí a ua d'eres que s'auancèc entà abraçar-me damb taus mòstres d'afeccion, que me botgèc a hèr madeish entada era; mès, ò ombres vanes, exceptat entara vista! Tres còps la volí enrodar damb es mèns braci, e autrestanti tornèren aguesti a quèir sus eth mèn pièch. Me pensi qu'era admiracion se deuec diboishar en mèn ròstre; pr'amor qu'era ombra arric e arreculèc; e jo, seguint-la contunhè auançant. Me didec damb votz doça que m'arturèssa; coneishí alavetz se qui ère, e en tot auer-li demanat que se posèsse un moment entà parlar-me, me responec:

- Madeish que t'estimaua damb eth mèn còs mortau, t'estimi tanben desseparat d'eth, plan per aquerò m'arturi; mès tu, per qué vies aciu?

- Casella mia, que hèsqui aguest viatge entà tornar en mon des viui, a on encara demori; mès a tu, com ei que se t'a remit tant de temps vier en aguest lòc?

Me responec:

- S'aqueth qu'amie, a qui e coma li platz, m'a remit fòrça còps aguest passatge, non s'a cometut cap injustícia damb jo; pr'amor qu'ei justa era volentat qu'aubedís. En vertat, de tres mesi entà aciu a recuelhut sense cap oposicion a guairi an volut entrar ena sua barca: atau ei que jo, que me

trapaua ena plaja a on eth Tiber se barrege damb es salades aigües deth mar, siguí acuelhut benignaments per eth. Entara desbocadura d'aqueth arriu dirigís ara eth sòn vòl; pr'amor qu'aquiu s'amassen tostem es que non baishen entar Aqueronte.

E jo didí:

- Se bèra naua lei non te trè era memòria o er usatge d'aqueri cants amorosi, que solien padegar toti es mèns desirs, digna-te consolar un shinhau era mia amna, qu'en vier aciu damb eth sòn còs, s'a angoishat tant.

“Amor, que laguens dera mia ment parle”⁴⁶, comencèc eth a cantar tan doçaments, qu'era sua doçor encara ressòne en mèn còr. Eth mèn Mèstre e jo, e es ombres qu'aquiu s'estauen, semblàuem tan contents, coma se non auéssem cap auta causa tà pensar. Qu'èrem absorbidi e atentius as sues nòtes, quan apareishec eth venerable ancian exclamant:

- Qué ei aquerò, esperits guiterosi? Quina negligéncia, quina demora ei aguesta? Corretz entath monte tà purificar-vos des vòsti pecats que non permeten que Diu se vos manifeste.

Dera madeisha manèra qu'es palomes, quan son amassades ath torn d'eth sòn aliment, agarrant eth gran e quietes, sense hèr enténer es sòns acostumadi roconaments, se se passe quauquarren que les espaurís abandonen de ressabuda eth sòn minjar, donques que les assaute un ahèr màger, atau vedí jo ad aqueres amnes nauèth vengudes abandonar eth cant e escampilhar-se pera còsta, coma aqueth que cor sense saber entà on va; e non mens rapidaments hugérem tanben nosati.

46 “Amor, che nella mente mi ragiona”... Atau comence era cançon de Dante senhalada damb eth numèro XV en “Il Canzoniere” anotat per Pèir Fraticelli (Florença, 1911).

Cant tresau

Tant qu'era sobta hujuda escampilhaue peth camp aqueres amnes, que se virauen entara montanha a on era rason divina les ahisque, m'apressè ath mèn fidèu companh; pr'amor que, com auria pogut, sense eth, seguir eth mèn viatge? Qui m'aurie sostengut en pujar pera montanha? Me semblèc qu'eth mèn Guida ère, per eth madeish, empenaït dera sua flaqueza. Ò, consciència digna e pura!, be n'ei entà tu d'amarganta era mès petita falta! Quan es sòns pès deishèren de caminar damb aquera precipitacion que s'aven mau damb era majestat dera persona, era mia ment, deishant de cornèr eth pensament que l'enquimeraue, concentrèc era sua atencion, desirosa de recéber es naues impressions; e me botè a contemplar eth monte mès naut de guairi se quilhen des aigües entath Cèu. Eth Solei, qu'ena mia esquia despenie era sua rosentia lum, quedaue tapat peth mèn còs qu'en eth s'emparauen es sòns arrais; e quan vedí que solet ath mèn dauant s'escurie era tèrra, me virè d'esponera, cranhós d'auer estat abandonat. Eth mèn Protector alavetz, comencèc a dider-me, virat entà jo:

- Per qué te maufides encara? Cres que non sò damb tu, e que ja non te guidi? Ara qu'ei ja eth ser aqui a on ei sepultat eth còs, qu'ath sòn laguens hèja jo ombra. Napols lo tie, pr'amor que l'an trèt de Brindis. Se, donc, cap ombra se projècte ath mèn dauant, non t'as d'estranshar d'aquerò mès que de veir com es cèus non intercèpten es uns as auti eth pas des sues lums. Era Vertut divina hè que semblables còssi siguen avients entà patir torments, calor e hered; mès que non a volgut revelar-mos se com actue tau maravilha. Qu'ei asenat qui demore qu'era nòsta rason posque recórrer es infinites vies que dispause eth qu'ei d'ua substància en tres persones. Èssers umans, contentatz-vos damb eth "quia"⁴⁷ pr'amor que se vos siguesse dable de vedè'c tot, non aurie estat de besonh qu'amainadèsse Maria; e ac auetz vist desirar en bades a taus òmes que, se podessen, aurien satisfèt aguest desir, eth quau forme eth sòn etèrn suplici: que parli d'Aristotèl, de Platon e de fòrça d'auti.

47 Segontes Aristòtil, era demostracion ei de dues classes: ua cridada propter quod, qu'ei quan es efèctes se dedusissen des causes, e era auta cridada quia, qu'ei quan es causes se dedusissen des efèctes peth quau aguest periòde li cau èster interpretat dera manèra següenta: Contentatz-vos, ò umans!, damb es demostracions que se pòden dedusir des efèctes, que per eri s'arribe en coneishement des causes, e non sagetz conéisher mès d'aquerò qu'es hèts vos demòstren qu'enes causes que son superiores ara intelligència umana e ara fòrça dera rason, s'exercite era fe.

En aguest punt, inclinèc eth cap sense díder arren mès, e quedèc coma trebolat. Arribèrem mentretant ath pè deth monte, qu'es sues ròques trapèrem tant escalabroses, qu'es cames mes leugères mos aurien estat inutiles. Eth camin mès desèrt, eth mès aspre entre Lerici e Turbia, ei, en comparèr damb aqueth, ua pala doça e ampla.

- Qui sap ara, didec eth Mèstre arturant es sòns passi, entà quina man ei accesibla era còsta, de sòrta que posque pujar aqueth que non a ales?

E tant qu'eth auie es uelhs baishi, meditant quin camin seguiríem, e jo guardaua entà naut, ar entorn des ròques, apareishec pera quèrra ua multitud d'amnes que venguien entà nosati, encara que non ac semblaue; autanta ère era lentor que caminauen.

- Quilha es uelhs, li didí ath mèn Mèstre; vaquí se qui mos poirà conselhar, s'ei que non pòs conselhar-te a tu madeish.

Me guardèc alavetz e damb ròstre franc me didec:

- Anem entà aqui, donques qu'eri vien plan doçaments; e tu non pèrdes era esperança, hilh estimat.

Qu'auríem caminat mil passi, e encara ère tan luenh de nosati aquera multitud qu'un goronèr aurie pogut recórrer damb ua pèira aquera distància, quan se sarrèren toti as durs malhs dera escalabrosa aurera, e s'estèren fèrms e cachadi entre eri, coma s'arture a guardar aqueth que docte.

- Ò, mòrts ena gràcia de Diu, esperits ja escuelhudi!, gessec de díder Virgili; per aquera patz que, sivans me pensi, demoratz toti vosati, didetz-me per quina part s'abaishe era penent d'aguesta montanha, de sòrta que sigue possible ascéner ada era; pr'amor qu'ath que mielhor coneish eth valor deth temps, l'ei mès desagradu de perder-lo.

Coma es oelhes que gessen dera sua pleta ua a ua, dues a dues e tres a tres, tant qu'es autes se pòsen timidaments, inclinant entara tèrra es sòns uelhs e eth sòn muset, e madeish que hè era prumèra hèn es autes, arturant-se ath sòn costat se s'arture, quietes e tranquilles, e sense encuedar-se'n de per qué ac hèn, atau vedí jo botjar-se entà vier entà nosati es prumères amnes d'aquera temerosa e afortunada vegada, de ròstre pudic e d'aunèst continent. Quan vederen qu'era lum s'interrompie en solèr ara mia man dreta, de sòrta que se projectaue era ombra de jo enquiara tuta, s'arturèren e

enquia e tot arreculèren un shinhau, e totes es que venguien darrèr, sense saber per qué, heren madeish.

- Sense que m'ac preguntetz, vos cohèssi qu'aguest que vedetz aciu ei un còs uman; que per aquerò era lum deth solei apareish talhada en solèr. Non vos estonetz; mès credetz que se sage de pujar aguesta escalabrosa penent, ac hè ahiscat per vertut celestiau.

Atau parlèc eth mèn Mèstre e aquera nòbla multitud mos didec:

- Hètz repè, donc, e caminatz dauant de nosati.

E ath còp mos hègen senhaus damb eth revèrs des mans. Ua d'eres exclamèc:

- Qui que sigues, caminant coma camines, vira eth ròstre entà jo, e saja de rebrembar se m'as vist en mon bèth còp.

Jo me virè entada eth, e lo guardè fixaments: qu'ère ròi, beròi e de gentil aspècte; mès qu'auie era celha partida d'un còp. Quan li didí umilaments que non l'auia vist jamès, me didec:

- Guarda, donc!

E me mostrèc ua herida ena part superiora deth sòn pièch. Dempús higeç arrint:

- Jo que sò Manfredo, arrèhilh dera emperairitz Constança: per çò que te demani, que quan entornes ena Tèrra, li tengues ua visita ara mia graciosa hilha, mair der aunor de Sicilia e d'Aragon, e li digues era vertat, s'ei que s'a dit çò de contrari. Dempús de tier trauessat eth mèn còs per dues herides mortaus, me virè plorant entad Aqueth, que de bon voler perdone. Es mèns pecats sigueren orribles; mès era bontat infinita a es braci tan longs, que recep a tot eth que se vire entada era. S'eth pastor de Cosença, que siguec enviat per Clemente entà caçar-me, auesse liejut ben en aquera plana de Diu, es mèns uassi serien encara en cap deth pònt, apròp de Benevento, jos era proteccion des pesades pèires. Ara les banhe era ploja; eth vent les posse dehòra deth règne, lèu ena aurèra deth Verde, a on les hec transportar damb candèles amortades. Mès, pera sua malediccion non se pèrd er amor de Diu de tau sòrta, que non torne jamès, mentre se renauís era flor dera esperança. Qu'ei vertat qu'eth que morís contumaç contra era santa Glèisa, per mès qu'ara fin s'empenaïsque, li cau estar ena

part exteriora d'aguesta montanha pendent un temps, trenta còps superior ath que viuec en contumàcia, se non ei que s'abreuge era duracion d'aguest decret gràcies a eficaces oracions. Calcula, donc, guaire erós me pòs hèr, revelant ara mia brava Constança se com m'as vist, e era proibicion que pese sus jo, que se pòt lhear damb es prècs des que son aqui baish.

Cant quatau

Quan per efècte deth plaser o deth dolor que se sent afectada quauqu'ua des nòstes facultats, era amna sancera se concentre en aguesta facultat, semble que non atengue cap auta causa; e aquerò demòstre er error des que cren qu'en nosati ahlame ua amna sus ua auta amna. Plan per aquerò, quan s'enten o se ve quauqua causa qu'absorbís fòrtaments era amna ena sua contemplacion, eth temps s'esguitle sense qu'er òme se n'encuede d'aquerò; pr'amor qu'ua ei era facultat qu'escote, e era auta era que captive totafèt ara amna: aguesta qu'ei coma estacada; aquera qu'ei liura. Jo aquerí ua pròva d'aguesta vertat en enténer e admirar ad aqueth esperit; pr'amor qu'eth Solei auie ascenut cinquanta grads sus er orizon, sense que jo lo vedessa, quan arribèrem en un punt qu'es amnes exclamèren a ua soleta votz: "Aciu que i é er objècte dera nòsta demana."

Quinsevolh trapèla que sòlen caperar as campanhards damb un manat d'espies, quan maduren es arradims, ei màger qu'era corsèra que pugèrem solets eth mèn Mestre e jo, quan era multitud d'amnes se desseparèc de nosati. Qu'ei pro es pès entà vier en Sant Leo, entà baishar en Noli, entà ascéner en naut cim de Bismantua; mès aciu cau qu'er òme vòle: voi díder, coma volaua jo, amiat pes leugères ales e pes plumes d'un gran desir, darrèr d'Aqueth que reanimaue era mia esperança e m'illuminaue. Anàuem pujant pera corsèra excavada en malh, qu'es sues escabroses ròques mos sarrauen per ambdús costats, e eth solèr que caushigàuem mos obligaue a ajudar-mos damb pès e mans. Quan arribèren en un lòc descubèrt, sus eth soleret dera nauta basa deth monte, didí:

- Mèstre mèn, quin camin seguiram?

Eth me responec:

- Non hèsques cap pas entà baish: seguís pujant ath mèn darrèr enquiara cresta d'aguest monte, enquia que mos apareishe un expèrt guida.

Eth cimalh ère tan naut, que non lo podie arténher era vista, e era pujada fòrça mès penenta qu'era linha que dividís en dues parts eth quadrant. Jo qu'èra ja cansat, e alavetz exclamè:

- Ò estimat Pair! Vira-te e guarda que me demori solet aciu, se non t'artures.

- Hilh mèn, hè per manèra d'arribar enquiad aqueth punt, responec en tot mostrar-me ua prominéncia qu'enrodaue per aqueth costat tota era montanha.

Es sues paraules m'ahisquèren de tau sòrta, que m'esdeguè tot çò que podí pujant enquia a on eth se trapaue, autant, que botè es mies plantes sus aquera espècia de cornissa. Mos seiguérem aqui es dus, viradi entà Lheuant, que per sòn costat auíem pujat; pr'amor que sòl agradar era contemplacion deth camin qu'un a hèt. Prumèr tachè es uelhs ath hons, dempús les lheuè entath Solei, e m'admiraua de qué aguest mos illuminèsse pera quèrra.

Eth Poèta observèc que me quedaua estonat, guardant er car de lum qu'anaue a passar entre nosati e er Aquilon; per çò que me didec:

- Se Casto e Polux siguessen en companhia d'aguest miralh, qu'illumine ath mon autant per naut que per baish, veuries ath Zodiac resplendent virar mès pròche encara as Osses, se non ei que gessesse dehòra deth sòn ancian camin. E se vòs comprèner se com pòt arribar aquerò, torna a concentrar eth tòn pensament, e considèra qu'eth monte Sion ei plaçat sus era Tèrra, de forma relatiua ad aguest, de sòrta qu'ambdús an eth madeish orizon e desparièrs emisfèris; plan per aquerò, s'era tua intelligéncia te permet distinguir damb claretat, veiràs se com eth camin que per çò deth sòn mau non podec recórrer Faeton, li cau anar per un costat d'aguest monte, ath còp que va peth costat opausat d'aqueth aute.

- De vertat, Mèstre, li responí, jamès auia vist tan claraments coma ara, aguestes causes, qu'entara sua comprension non me semblaue probable eth mèn engenh. Pes rasons que m'as balhat compreni qu'eth cercle intermèdi deth prumèr movil, cridat Ecuador en quauqua sciéncia, e que s'està tostemp entre eth Solei e er iuèrn, ei distant d'aciú entath Septentrion autant coma lo vedien es Ebrèus entara part mès cauda. Mès, se te platz, voleria saber guaire mos cau caminar encara; pr'amor qu'eth monte se lhèue mès de çò que pòt arténher era mia vista.

- Aquesta montanha ei tau, me responec, que tostemp còste començar a pujar-la, e coma mès va entà naut, mens fatigant ei eth camin. Quan te semble tan leugèr, que puges doçaments per eth coma van pera aigua es vaishèths, alavetz auràs arribat en finau d'aguesta corsèra: demora, donc, a

artenhè'c entà descansar dera tua fatiga. E non digui arren mès, pr'amor que solet aquerò sai de cèrt.

Quan acabèc de prononciar aquestes paraules ressonèc prèc de nosati ua votz que didie: "Dilhèu te calgue abans sèir-te." Ath son d'aquera votz, mos virèrem, e vedèrem ena quèrra un gran malh, que d'eth non mo n'auíem encuedat abans degun des dus. Mos filèrem entada eth, a on i auie quauqui esperits repausant ara ombra darrèr deth malh, coma es qu'ac hèn per indolència. Un d'eri, que me semblaue cansat, ère seigut damb es jolhs abraçadi, repausant sus eri eth sòn cap.

- Ò, estimat Senhor mèn!, didí alavetz: guarda ad aquest, que se mòstre mès guiterós que se siguesse frair dera guitèra.

Alavetz se virèc entà nosati, e mos examinèc, tachant era sua guardada per dessus des sues cueishes, e dident:

- Vè-te'n, donc, entà naut de tot, tu qu'ès tan valent.

Me'n sabí alavetz de qui ère; e aquera fatiga qu'agitaue encara un shinhau mès era mia respiracion, non m'empachèc apressar-me ada eth. Quan siguí ath sòn costat, lheuèc a penes eth cap, dident:

- As comprenut ben se per qué eth Solei dirigís eth sòn car pera tua quèrra?

Es sòns guiterosi movements e es sues laconiques paraules hèren pistar un arridolet enes mèns pòts; dempús didí:

- Belacqua, ara ja non me planhi de tu: mès, ditz-me, per qué ès aciu seigut? Demores quauque guida? O ei qu'as entornat enes tòns ancians costums?

Me responec:

- Ò, frair! Entà qué me cau anar aciu naut, se non m'a de perméter arribar en lòc dera expiacion er Angel de Diu, qu'ei seigut ena sua pòrta? Abans qu'entra jo per era, ei de besonh qu'eth cicle balhe tantes virades ath mèn entorn, coma balhèc en cors dera mia vida, per çò d'auer ajornat es bones alendades enquiara ora dera mia mòrt; se non ei que m'ajude bèra pregària, que vengue d'un còr que visque ena gràcia. De qué servissen es autes, se non an d'èster entenudes en cèu?

Ja eth Poèta pujaue ath mèn dauant dident:

- Non t'artures mès: guarda qu'eth Solei tòque eth Meridian, e era Net capère ja damb eth sòn pè era còsta de Marròc.

Cant cincau

M'auia aluenhat ja d'aqueres ombres, e seguia es tralhes deth mèn Guida, quan darrèr mèn, e senhalant-me damb eth dit, cridèc ua d'eres:

- Guardatz; non se nòte qu'eth Solei lutz ara quèrra d'aqueth de mès abaish, que camine, çampar, coma un viu.

En entèner aquestes paraules virè eth cap, e vedí qu'es ombres guardauen damb admiracion, non solet a jo, senon tanben ara lum interceptada peth mès còs.

- Per qué se trebòle tant eth tòn anim, didec eth Mèstre, que de tau manèra escuerces eth pas? Qué t'impòrte çò qu'aqui mormolhen? Seguis-me e dèisha que parle aquesta gent. Sigues fèrm coma ua tor, qu'era sua copòla non se doblegue jamès as atacs des vents: er òme qu'en eth borís pensament sus pensament, tostemp aluenhe d'eth era fin que se prepausa; pr'amor qu'er un aflaquis era activitat der aute.

Quina auta causa li podia jo respòner senon: "Ja vau?" Atau ac hi, cubèrt un shinhau d'aqueth color que hè a viatges ar òme digne de perdon. Mentretant, de trauèrs pera pala venguien entà nosati quauques amnes entonant, versicle a vesicle eth "miserere". Quan vederen que non daua pas a trauèrs deth mèn còs as arrais solars, cambièren eth sòn cant en un "Ò" raucós e prolongat: e dues d'eres, a manèra de messatgères, correren ath nòste encontre dident:

- Hètz-mos a saber era vòsta condicion.

Eth mèn Mestre responec:

- Podetz partir e condar as que vos an enviat, qu'eth còs d'aquest ei de vertadèra carn. Se s'an arturat, m'imagini, per çò d'auer vist era sua ombra, que ja n'an pro damb aquesta responsa: aunoratz-lo, pr'amor que vos pòt èster agradiu.

Jamès è vist a *prima* net es bugassi alugadi, ne a *còga* de Solei es exalacions d'Agost, héner eth Cèu seren tan rapidaments coma correren aqueres amnes entàs sues companhes; e un còp aqui, tornèren a on èrem, amassa damb es autes, coma esquadron que cor sense cap orde.

- Aquesta gent que s'apilèrè entà nosati qu'ei nombrosa, didec eth Poèta, e vien a hèr-te bèra suplica: tu, ça que la, seguís entà dauant e escota tant que camines.

- Ò, amna, qu'entà arribar ena felicitat, vas damb es membres que neisherès!, venguien cridant: pòsa un shinhau eth tòu pas. Guarda a veir s'as coneishut a quauqu'un de nosati, que d'eth posques hèr vier, aqui, notícies. A!, per qué te'n vas? Per qué non t'artures? Toti auem acabat es nòsti dies damb mòrt violenta, e siguérem pecadors enquia darrèra ora: alavetz era lum deth Cèu illuminèc era nòsta rason autant ben que, empenaïdi e perdonadi, abandonèrem era vida ena gràcia de Diu, que mos uscle peth gran desir qu'auem de vedcr-lo.

Jo les responí:

- Encara que non arreconeishi es desfiguradi traits de cap de vosati, totun, se desiratz de jo quauquarren que me sigue possible, esperits ben neishudi, jo ac harè per aquera patz que se me hè a cercar de mon en mon, seguint es passi d'aguest Guida.

Un d'eri comencèc dident:

- Toti fidam ena tua benvolença sense besonh de qué ac jures, se non ei qu'era impotència esbauce era tua bona volentat. Jo, que parli solet abans qu'es auti, te prègui que se ves quauque còp aqueth país que s'esten entre era Romania e eth de Carles,⁴⁸ m'autreges en Fano eth don des tòns prècs, pr'amor de qué es bravi prèguen aqui per jo, de sòrta que jo posca purgar es mèns grèus pecats. D'aqui que siguí jo: mèns es prigondes herides que per eres gessec era sang qu'en era m'estaua, me sigueren hètes en territòri des Antenorides⁴⁹, a on me pensaua estar mèns segur. Eth d'Este ac ordenèc, pr'amor que m'auie en òdi fòrça mèns de çò que li permetie era justícia; mèns, se jo auessa hujut entara Mira, quan arribè en Oriaco, encara seria aqui a on s'alende: corrí entara restanca, a on es canes e era hanga me embarrassèren tant, que queiguí, e vedí formar-se en tèrra un lac damb era sang des mies venes.

Dempús me didec un aute:

48 Era Mèrca d'Ancona, governada per Carles d'Anjou.

49 Padua, fondada per Antenor.

- Ai! Atau se complisque eth desir que t'amie entad agesta nauta montanha, digna-te ajudar ath mèn damb òbres de pietat. Jo siguí de Montefeltro, e sò Buonconte. Ne Joana ne es auti tien compde de jo; per ço que vau entre agesti damb eth cap clin.

Li preguntè:

- Quina violéncia o quina aventura te treigues dehòra de Campaldino, que non se sabec jamès a on ère era tua sepultura?

- Ò!, me responec; ath pè deth Casentino cor un arriu cridat Archiano, que neish en Apenino, ath dessús der Ermo. Aquiu a on pèrd eth sòn nòm, arribè jo damb eth còth trauessat, hugent a pè e tacant de sang era planhèra. Aquiu perdí era vista, e era mia darrèra paraula siguec eth nòm de Maria; aquiu queiguí, e non quedèc senon era mia carn. Te diderè era vertat, e tu la racondaràs entre es viui, er àngel de Diu me cuelhec, e eth deth Lunfèrn cridaue: “Ò, tu, vengut deth Cèu! Per qué me lo trèss? Te hès a vier era part etèrna d'aguest per ua petita lèrma que me l'arrinque; mès tractarè de manèra diferenta era auta part.” Tu te'n sabes ben de com se condense en aire aguest umid bugàs, que se converttís en ploja tanlèu puge enquia on lo suspren eth hered: plan, donc, eth dimòni, amassant ara sua intelligéncia aquera mauvolença que sonque sage de hèr mau, damb eth poder inerent ara sua natura, agitèc eth bugàs e eth vent. Tanlèu s'amortèc eth dia, caperèc de broma era val de Pratomagno enquiar Apenino, e hec tan dens aqueth cèu, qu'er espès aire se convertic en aigua: queiguec era ploja, e era aigua qu'era tèrra non podec absorbir arribèc enes barrancs, e en tot amassar-se ara des arriuets, se precipitèc entar arriu reau damb tau rapiditat, qu'arren la podie tier. Er Archiano furiós trapèc eth mèn còs gelat ena sua desbocadura, l'arrosseguc entar Arno, e separèc es mèns braci qu'auia botat en crotz sus eth pièch quan me vencec eth dolor. Dempús d'auer-me virat pes sues aurères e eth sòn hons, me caperèc e me enrodèc damb eth sable que s'auie despenut des camps.

- A!, quan entornes en mon, e ages descansat deth tòn long viatge, seguic un tresau esperit, dempús d'auer acabat de parlar eth dusau, brembate'n de jo, que sò era Pia⁵⁰. Siena me hec, e es Marismes me des.heigueren:

50 Pia de Tolomei, naturau de Siena, se maridèc damb Nello o Paganello Pannocchieschi, senhor deth castèth dera Pietra, ena Marisma Toscana, que, en creder-la infidèu, l'aucic, en 1295, manant, sivans referís quaque comentarista, lançar-la per ua hièstra.

pro qu'ac sap aqueth que, en èster ja veuda, me botèc en dit eth sòn anèth
enriquit de pèires precioses.

Cant siesau

Quan, acabat eth jòc de dats, se'n van es jogaires, eth que pèrd se quede trist, pensant enes jogades, e aprenent alavetz, damb sentiment, era manèra que l'aurie calut jogar entà guanhar: damb eth qu'a guanhat se'n van es auti; e er un per dauant e er aute peth darrèr e er aute peth costat sagen de hèr-se agradius ar afortunat; aguest non s'arture, encara que les escote a toti, enquia que l'aufri's a un era sua man, que per aquerò dèishe d'aclapar-lo, desliurant-se atau des empossades dera multitud. Atau me trapaua jo ath miei d'aqueth compacte revolum d'annes, virant entà un e entar aute eth ròstre, enquia que, gràcies as mies promeses, me podí despèner d'eres. Aquiu que i èren er Aretino que recebec era mòrt des braci crudèus de Ghin de Tacco, e er aute que s'estofèc en agarrar-lo es sòns enemies. Aquiu pregaue, damb es braci estenudi, Federic Novello, e aqueth de Pissa, que dèc era ocasiòn de demostrar era granor dera sua amna ath brave Marzucco. Vedí ath comde Orso, e ad aquera amna separada deth sòn còs per hàstic e per enveja, coma era madeisha didie, e non per çò des sues colpes; a Pèir dera Broccia, digui: qu'ei que me cau previer d'aquerò ara princesa de Brabante, mentre sigue per aqui, se non vò veder-se plaçada entre pejors companhs.

Quan me vedí liure de totes aqueres ombres, que pregauen tà que d'auti preguèssen per eres, damb era fin d'escuerçar eth temps dera sua purificacion, comencé a díder:

- Semble que me remisques exprèssaments en bèth tèxt, ò lum qu'esbugasses es mèns dobtes!, qu'era oracion padègue es decrets deth Cèu; e, ça que la, aguesta gent prègue entà artenhè'c. Serà, donc, vana era sua esperança? O ei que non è comprenut eth sentit des tues paraules?

Ad aquerò me responec:

- Çò qu'escrui' ei fòrça clar, e era esperança d'aguesti non se veirà fraudada, se s'examine damb sentit dret. Que non se degalhe eth naut judici divin, pr'amor qu'eth huec amorós dera caritat complisque en un instant çò que les cau satisfèr es qu'aciu son relegadi; e aqui, a on metí tau senténcia, era oracion non auie era vertut d'esfaçar es fautes, pr'amor qu'er objècte d'aquera ère aluenhat de Diu. Que non t'arture, donc, tan prigond dobte, enquia que te l'esbugasse aqueth qu'a d'illuminar eth tòc

enteniment, mostrant-li era vertat. Sabi pas se me comprenes: que parli de Beatriz, que veiràs alègra e erosa sus eth som d'aguest monte.

E jo repliquè:

- Brave Guida mèn, caminem mès ara prèssa: pr'amor que ja non me fatigui autant coma abans e era montanha projècte era sua ombra entad aguest costat.

- Qu'auançaram aué tot çò que pogam, me responec; mès eth camin ei plan diferent de çò que t'imagines. Abans qu'arribèsem naut de tot, veiràs tornar ad aqueth qu'ara s'amague darrèr dera pala, e qu'es sòns arrais non trinques en aguest moment. Mès guarda aquiua amna que, immobila e totafèt soleta, tache entà nosati era sua guardada: era mos mostrarà eth camin mès cuert.

Arribèrem ath sòn costat. Ò amna lombarda, be n'ères de capinauta e desdenhosa, e guaire nòble e grèu ère eth movement des tòns uelhs! Era non mos didie arren; mès deishauè que mos apressèsem, guardant solet, coma eth leon quan repause. Virgili se l'apressèc, en tot pregar-li que mos mostrèsse era pujada mès aisida; mès era, sense respóner ara sua pregunta, se volec informar sus eth nòste país e sus era nòsta vida; e en començar eth mèn guida a díder: "Mantua...", era ombra, qu'abantes ère coma concentrada en era madeisha, correc entada eth, deth lòc que se trapaue, dident: "Ò, mantuan! Jo que sò Sordello, dera tua tèrra" e s'abracèren mutuauments.

Ai, Italia esclaua, auberja de dolor, vaishèth sense timonèr ath miei d'ua grana tempèsta, non ja senhora de províncies, senon de bordèls! Ath doç nòm deth sòn país natau, aquera amna gentila s'esdeguèc a hestejar ath sòn conciuatadan; mentre es tòns vius non saben estar-se sense guèrra, e s'estrocegen entre eri aqueri as quaus saue ua madeisha muralha e un madeish fossat. Cèrca, malerosa, ar entorn des tues còstes, e dempús contempla en tòn pièch se quauqua part de tu madeisha gaudís de patz. De qué servís que Justinian t'enfrenèsse, s'era cagira ei ueda? Era tua vergonha serie mendre sense aguest madeish fren. Ai, gents qu'aurietz d'èster devòtes, e deishar ath Cesar en sòn tron, se comprenéssetz ben çò que Diu a prescrit! Guardatz guaire forena s'a tornat aguesta Italia, per non auer estat castigada a temps damb es esperons, dès que vos apoderéretz des

sues retnes. Ò, aleman Albert, que l'abandones, en veder-la tant indomdada e sauvatge, quan auies d'auer sarrat es sues costelhes! Que quèigue sus era tua sang eth castig just deth Cèu, e que sigue aguest tan nau e evident, que servisque tanben de paura leçon ath tòn successor, donques que tu e ta pair, aluenhadi d'aciu pera ambicion, auetz tolerat que quede desèrt eth jardin der emperi. Òme indolent, vene a veir as Montecchi e as Cappelletti, as Monaldi e Filippeschi, aqueri ja tristi, e aguesti tengudi per amargantes mesfidances. Vene, crudèu, vene; e guarda era opression des tòn nòbles, e bota remèdi as sòn maus, e veiràs guaire segura ei Santaflora. Vene a veir ara tua Roma, que plore, veuda e soleta, exclamant dia e net: "Cesar mèn! Per qué non ès ena mia companhia?" Vene e contempla guaire gran ei eth mutuau amor dera gent; e s'arren te botge a pietat entà nosati, vene a avergonhar-te dera tua fama. E, que me sigue licit preguntar-te, ò suprèm Joen, que sigueres crucificat per nosati ena Tèrra! Son viradi entà un aute costat es tòn uelhs? O ei que mos vas premanint d'aguesta manèra, en çò mès prigond des tòn pensaments, entà recéber quauque gran ben que non pòt preveir era nòsta intelligéncia? Pr'amor qu'era tèrra d'Italia ei plia de tirans; e er òme mès mesquin, en entrar en un partit, se convertís en un Marcel.

Florençia mia, pro pòs èster satisfèta d'aguesta digression, que non parle damb tu, gràcies ath tòn pòble que tant s'engenhe. Que n'a fòrça qu'an era justícia en sòn còr, mès son tardius en aplicar-la, pr'amor que cranhen tirar era balestada imprudentaments; mès eth tòn pòble que l'a ena punta des sòn pòts. Molti refusen es cargui publics; mès eth tòn pòble respon sollicit, sense que lo criden, e cride: "Jo les accèpti." Alègra-te, donc, pr'amor qu'as motius entad aquerò. Qu'ès rica, gaudisses de tranquillitat, as prudéncia. Que digui era vertat, ac demòstren claraments es hèts. Atenes e Lacedemonia, que heren es ancianes leis e sigueren tan civilizadas, balhèren un praube exemple de víuer ben, en comparèr damb tu; pr'amor que dictes tan subtils decrets, qu'es qu'expedisses en Octobre non arriben a mejans de Noveme. Guairi viatges, enquiath temps que m'artenh era memòria, as cambiat de leis, de moneda, de mestièrs e de costums e as renauit as tòn abitants? E s'ac vos rebrembar e veir era lum, saberàs qu'ès semblabla ad aquera malauta, que non trape posicion avienta sus era pluma, e sage de hèr mès suportable eth sòn dolor, hènt contunhi torns.

Cant setau

Dempús d'auer escambiat entre se tres o quate còps coraus e vantarioses salutacions, Sordello se hec un shinhau endarrèr, e didec:

- Qui ètz?

- Es mèns uassi sigueren enterradi per orde d'Octavi, abans que s'auessen dirigit entad aguesta montanha es amnes dignes de pujar enquia Diu. Jo que sò Virgili, que perdí eth cèu per non auer fe, e non per cap auta colpa.

Atau responec eth mèn Guida. Coma aqueth qu'ara imprevista ve ua causa que l'estone, e qu'ada era non sap se balhar o non crèdit, dident: "qu'ei, non ei", atau se quedèc aqueth: dempús baishèc es uelhs, s'auancèc umilaments entada eth, e l'abracèc en lòc deth còs a on arrenh eth mainatge.

- Ò, glòria des latins, didec, per qui era nòsta lengua demostrèc tot çò que podie! Aunor etèrn deth lòc a on neishí! Quin merit o quina gràcia permet que jo te veiga? S'ei que sò digne d'entèner es tues paraules, ditz-me se vies deth Lunfèrn, e de quina encencha.

- Qu'è arribat enquia aciu passant per toti es cercles deth reiaume deth plor, li responec; era vertut deth cèu me guide, e vengui damb era. Non per çò qu'è hèt, senon per çò que non è hèt, è perdut era facultat de contemplar eth naut Solei que tu desires, e que coneishí massa tard. Aquiu baish i a un lòc trist, non per çò des martiris, senon pes tenèbres, a on en sòrta de planhs coma crits, sonque ressonen alends. Aquiu que sò jo damb es innocents pichons, mossegadi pes dents dera mòrt abans que siguessen lauadi deth pecat originau. Aquiu que sò jo damb aqueri que non se curbiren damb es tres vertuts santes, encara que, exempti de vicis, coneisherèn e observèren es autes. Mès balha-mos quauqua senhau, s'ei que pòs e sables, pr'amor de qué arribem mèns lèu en lòc a on comence vertadèraments er Espurgatòri.

Sordello responec:

- Aciu que non auem designat un punt fix e a jo m'ei licit pujar caminant ath torn dera montanha: te servirè de guida per toti es endrets a on posqui arribar. Mès, tie compde que ja escurís; e en non èster possible vier naut de nets, calerà queensem en cercar un bon arrecès. Un shinhau mèns

luenh d'aciu, tara drete, i a quauques amnes: se vòs, t'amiarè entà on son, solide que t'agradarà coneisher-les.

- Com ei aquerò?, li responec. Se bèth un volesse pujar de nets, l'arturarie quauqu'un? O ei que dilhèu non poirie pujar?

Eth brave Sordello passèc eth sòn dit peth solèr, dident:

- Ves aguesta soleta linha? Donques non la trauessaràs un còp s'age amagat eth Solei; non per arren, senon perque t'ac empacharàn es tenèbres nueitiues; es quaus, damb era impotència que còsten, neutralizen era volentat. Damb eres, se porie pro ben tornar entà baish e recórrer era pala vagant ath sòn entorn, tant qu'eth dia sigue jos er orizon.

Alavetz eth mèn Senhor, coma estonat, repliquèc:

- Amia-mos entà on dides que pòt èster agradiu estar-se.

Que mos auíem aluenhat un shinhau d'aquiu, quan me n'encuedè qu'eth monte ère henut coma es vals que i a en nòste emisfèri.

- Vieram, didec era ombra, aqui a on era pala forme ua cavitat, e demoraram en era eth nau dia.

Ua corsèra ath biscòrn, entre penenta e planèra, mos amièc en un costat d'aquera cavitat, a on es arribes que l'enròden baishen mès dera mitat dera sua nautada. Er aur e er argent fin, era porpra, era cerusa, er indi blu e ludent, e es esmeraudes nauèraments talhades en moment que despenen es sòns tròci, serien vençudi amplaments pes èrbes e pes flors d'aquera cavitat, tau que çò mendre ei vençut per çò màger. Era natura non auie mostrat solet aciu es sòns ornaments, senon que damb era suavitat de mil aròmes auie format ua flaira desparièra e desconeishuda entà nosati. Aquiu vedí seigudes sus era èrba verda e entre es flors a quauques amnes, que de dehòra estant non se podien distinguir, pr'amor que les amagauen es costats dera val, es quaus èren en tot cantar eth "Salve Regina". Eth Mantuan, que mos auie amiat pera tortuosa corsèra, mos didec:

- Non pretenatz que vos guida enquia on son aguesti, abans que s'amague eth Solei que rèste. D'aguesta nautada estant veiratz es accions e es ròstres de toti, e encara mielhor que se siguéssetz entre eri ena madeisha val. Aqueth qu'ei seigut en lòc mès naut, que per sòn anament semble auer-se descuedat de hèr çò que li calie, e qu'era sua boca non se botge entà

cantar coma es auti, siguec er emperaire Rodolf, que podec guarir es herides qu'an aucit a Italia, de tau sòrta que, tard l'arribarà de part de un aute eth remèdi. Aqueth que damb era sua preséncia padegue ath prumèr, governèc era tèrra a on neish era aigua qu'eth Moltava amie entar Elba e er Elba entath mar. Se cridaue Ottokar, e ja de mainatge siguec plan mielhor prince qu'eth sòn hilh Wenceslao ja barbat, ath quau enervèren er òci e era luxuria. E aqueth camús, que semble consultar damb tanta intimitat ar aute de benigne aspècte, moric hugent e passint era flor de lis: guardatz se com se pataquege eth pièch; e guardatz com, er aute, alendant, empare era sua maishèra en paumet dera man. Que son pair e suer deth mau de França: saben qu'era sua vida ei grossièra e viciosa, e d'aquiu vie eth mau que les aclape. Aqueth que semble tan corporent,⁵¹ e que cante amassa damb eth nassut,⁵² qu'amièc ajustada era còrda de tota vertut; e se dempús d'eth auesse regnat mès temps eth joenet que se sè ath sòn darrèr,⁵³ ben qu'aurie passat eth valor de pair a hilh; çò que non se pòt díder des auti eretèrs, Jaime e Fadrique, que sauven es sòns reiaumes; mès cap d'eri possedís eth millhor eretatge. Pòqui viatges torne a néisher pes arrames era umana probitat; pr'amor qu'atau ac vò Aqueth que mo l'autrege, entà que l'ac demanem. Non mens se dirigissen es mies paraules ath nassut, qu'ar aute, a Pèir, que cante damb eth; donques que dera sua descendéncia se planhen ja era Pulla e era Provença. Era planta qu'ei inferior ath sòn seme, mès encara que Beatriz e Margarida ara glòria deth sòn marit. Vaquí ath rei de vida simpla, seigut a despart e solet, a Enric d'Anglatèrra: aguest a produsit mielhors descendents. Aqueth qu'ei en solèr mès entà baish qu'es auti, guardant entà naut, qu'ei eth marqués Guilhem, que per eth Alexandria e es sòns guerrèrs hèn plorar aué ath Monferrato e ath Canavés.

51 Pèir III d'Aragon.

52 Carles I, comde de Provença e rei de Pulla.

53 Alfonso III, primogenit de Pèir eth Grand, que succedic a sa pair, e solet regnèc sies ans, morint en 1291.

Cant ueitau

Qu'ère ja era ora que s'attendís eth còr des navegants, e renèish eth sòn desir d'abraçar as estimats amics, que d'eri s'a dit adiu eth madeish dia, e qu'en eth eth nauèth viatjaire se entristís d'amor, s'enten ena luenhor quauqua campana, que semble plànher ath moribond dia; quan deishè d'enténer, comencè a guardar a ua d'aqueres amnes, que, botada de pès, hège senhaus damb era man damb era intencion de qué es autes l'escotèssen. Junhec e lheuèc ambdues paumes, en tot dirigir es sòns uelhs entà Orient, coma se didesse a Diu: "Sonque pensi en tu"; e gessec dera sua boca tan devòtaments e damb tan doces nòtes eth "Te lucis ante", qu'eth plaser me hec a gésser dehòra de jo. Tacha ben aciu era vista, ò lector!, entà descurbir era vertat; pr'amor qu'eth vel ei ara tan subtil, que te serà, plan que òc, fòrça aisit de trauessar-lo.

Vedí dempús ad aquera armada gentila, esblancossida e umila, que contemple en silenci eth cèu, coma demorant quauquarren; e vedí gésser des nautades e descéner entara val a dus angels damb dues espades ahlamades, truncades e privades des sues puntes. Verdes coma es trendes huelhes que vien de brotoar èren es sues vestimentes e agitades pes plumes des sues ales, verdes tanben, flotauen peth darrèr ar arbitri deth vent. Un se posèc mès naut d'a on èrem; er aute baishèc entath costat opausat; de sòrta qu'es amnes quedèren entre eri. Se distingüie perfèctaments era sua blonda cabeladura; mès en voler guardar es sòns traits s'ofuscaue era vista, coma s'ofusque tota facultat per çò dera excessiua fòrça des impressions.

- Ambdús vien deth sen de Maria, didec Sordello, entà sauvar era val contra era sèrp, qu'acodirà de seguit entada era.

E jo, que non sabia per quin lòc auie de vier, guardè ath mèn entorn, e gelat de pòur, m'apressè çò mès que podí enes espatles fidèus. Sordello seguic:

- Ara baishem entà on son aguestes granes ombres, e parlaram damb eres: que seràn contentes de veder-vos.

Sonque auia baishat tres passi, me pensi, quan ja me trapè baish de tot, e vedí a un que me guardaue coma s'auesse volut coneisher-me. Er aire s'anaue ja escurint, mès encara non tant entà qu'entre es sòns uelhs e es mèn non permetesse veir çò qu'abans pera distància s'amagaue. Venguec

entà jo, e jo auancè entada eth. Nòble jutge! Ò, Nino! Damb guaire plaser vedí que non ères entre es condemnadi! Que non auec amistosa salutacion que non mos didéssem; dempús me preguntèc:

- Guaire temps hè qu'as arribat ath pè d'aguest monte a trauèrs des luenhanes aigües?

- A!, li didí; aguest maitin è passat per lòcs tristi, e sò encara ena prumèra vida; encara qu'en hèr aguest viatge, me vau premanint entara auta.

A penes enteneren era mia responsa, que Sordello e eth arreculèren coma òmes tengudi d'un sobte espant. Eth prumèr se virèc entà Virgili, e er aute entà un qu'ère seigut, cridant: "Vene, Conrad, vene a veir çò que Diu pera sua gràcia permet." Dempús, en tot dirigir-se a jo, exclamèc:

- Pera singulara gratitud que deues ad Aqueth qu'amague de tau sòrta era tua primitiua origina, que non ei possible penetrar-la, quan sigues mès enlà des amples aigües, ditz-li ara mia Joana, que prègue per jo aqui a on s'entenen es prècs des innocents. Non me pensi qu'era sua mair m'estime ja, pr'amor qu'a deishat es blanques tòques, qu'era malerosa traparà mens bèth dia. Per era se compren aisidaments guaire dure ena hemna eth huec der amor, s'era vista o eth tracte intim non l'ahisque. Era vibòra que serpege enes armes deth Milanés non l'autrejarà tan polida sepultura coma l'ac auesse autrejat deth Gal de Gallura.⁵⁴

- Atau didie, e en tot eth sòn aspecte se vedie estampat eth sagèth d'aqueth dret cèu qu'uscle damb mesura en còr. Mentretant, es mens uelhs se tachauen avids entara part deth cèu a on ei mès lent eth cors des esteles, coma se passe enes punts d'ua ròda mès pròchi ar èish. Eth mèn Guida me preguntèc:

- Hilh mèn, qué guardes aqui naut?

E jo li responí:

- Aqueres tres tèdes⁵⁵, qu'ena sua lum uscle tot eth pòl entad aguesta part.

54 Non serà tant aunorada era sua sepultura quan morisque ligada ara casa des Visconti de Milan, coma ne serie s'auesse sauvat fidelitat ara des Visconti de Gallura. Es prumèrs auien ua vibòra en sòn escut; es dusaus un gal.

55 Es constellacions der Eridano, dera Nau e deth Peish d'aur. Alegoricaments son es tres vertuts teologaus.

E eth repliquèc:

- Es quate esteles ludentes que vederes aguest maitin, qu'an baishat per aqueth costat, e aguestes an pujat a on èren aqueres.

Tant qu'eth parlaue, Sordello se l'apressèc, dident: "Vaquí ath nòste adversari;" e estenec eth dit pr'amor de qué guardèssem entath lòc que senhalaue. Ena part a on quedaue sense defensa era petita val, i auie ua sèrp, que dilhèu ère era que dèc a Eva era amarganta parva. S'auançaue eth maligne reptil entre era èrba e es flors, virant de quan en quan eth cap, e lecant-se eth lomb coma un animau que s'alise era pèth. Non posqui d'ider se com se botgèren es falcons celestiaus, donques que non me siguec possible distinguir-les; mès òc que vedí a ambdús en movement. En tot s'enter qu'es sues verdes ales henien er aire, hugec era sèrp, e es angels entornèren en sòn lòc damb eth madeish vòl. Era ombra que s'apressèc ath jutge quan aguest la cridèc, non me deishèc un moment de uelh pendent tot aqueth assaut.

- Qu'era tèda que t'amie entà naut trape ena tua volentat tanta cera guaire s'a de besonh entà arribar en suprèm esmalt, comencèc a d'ider; se vo'n sabetz de bèra notícia positua dera Val di Magra o dera sua tèrra vesia, conda-la-me, pr'amor que jo èra senhor d'aqueth país: siguí cridat Conrad Malaspina, non er ancian, senon eth sòn descendent e auí entàs mèn un amor qu'aci se purifique.

- Ò!, li responí, non siguí jamès en vòste país; mès, en quina part d'Euròpa non aurà arribat era vòsta fama? Era glòria qu'aunore era vòsta casa, da tau renòm as sòns senhors e ath parçant sancer, qu'a notícia d'era encara que non l'age visitat. E vos juri, tanlèu posca arribar naut de tot d'aguest monte, qu'era vòsta aunorada descendència non pèrd er aunor que l'an conquistat era sua borsa e era sua espada. Es sòns bons costums e excellent caractèr la placen en tan privilegiat lòc, qu'encara qu'eth pèrvèrs cap dessepare ath mon deth vertadèr camin, era va pera corsèra dreita menspredant eth camin torçat.

Eth repliquèc:

- Ve-te'n, donc; pr'amor qu'abans qu'eth Solei entre sèt còps en espaci qu'Aries, damb es sues quate pantes curbís e abraçe, aguesta opinion cortesa te serà clauada ath miei deth cap damb claus majors que çò que

pòden èster es paraules de un aute, se non se càmbie eth cors de çò
dispausat pera Providéncia.

Cant nauau

Era concubina deth vielh Titon, deishada anar des braci deth sòn doç amic, se diboishauè ja enes termières orientaus, reludent eth sòn front de rica peiraria plaçada ena forma deth hered animau que secodís ara gent damb era coa;⁵⁶ e ja per aquiü a on mos trapàuem auie balhat era Net dus des passi que puge, e eth tresau inclinaue entà baish eth sòn vel, quan jo, qu'auia eth flaquitge d'Adam, vençut pera sòn, m'estirè ena èrba qu'èrem seigudi es cinc.

A punta de dia, quan era irongeta comence es sues tristes melodies, dilhèu en arrebrembe des sòns prumèrs ais, e quan eth nòste esperit, mès liure des laci dera carn e mens assetjat de pensaments, ei lèu divin enes sues visions, me semblèc veir entre sòmis ua agla damb plumes d'aur suspenuda en cèu, damb es ales dubèrtes e premanida a baishar, e me pensaua èster aquiü a on Ganimeses abandonèc as sòns, quan siguec agarrat entà vier ena celestiau assemblada. Jo pensaua ath mèn laguens: "Dilhèu aguesta agla age eth costum de caçar aciu solet, e pòt èster qu'en un aute lòc se desdenhe de quilhar entà naut era presa damb es sues garres." Dempús me semblèc que, en hèr quauques virades, baishauè terribla coma un pericle, e me cuelhie enquia e tot era esfèra deth huec, semblaue qu'usclàuem es dus; e de tau sòrta m'usclauè aqueth huec imaginari, que s'interrompec còp sec eth mèn sòmi. Non de ua auta manèra s'espauric Aquiles en tot virar ath sòn entorn es sòns uelhs desvelhadi e sense saber a on se trapaue, quan sa mair, panant-lo a Quiron, se lo hec a vier adormit enes sòns braci enquiara ièrta de Scycros, d'a on lo treigueren dempús es grècs, coma m'espaurí jo, a penes hugec eth sòmi deth mèn ròstre; e perdí era sang dera cara coma er òme ath que gèle er espant. Ath mèn costat s'estaue solet eth mèn Protector; e eth Solei auie gessut hège ja mès de dues ores, e jo me trapaua damb era cara virada entath mar.

- Non te cau pòur, didèc eth mèn Senhor; padega-te, qu'èm en bon lòc. Dèisha anar eth tòn vigor luenh de reprimir-lo, donques qu'as arribat ja ath cant der Espurgatòri; guarda aquiü eth mur que l'enròde ar entorn; e guarda era entrada en aqueth lòc a on semble èster trincat. Pendent era auba que precedís ath dia, quan era tua amna dormie laguens deth còs sus es flors

56 Era esposa de Titon qu'ei era auròra, e eth sòn front apareishie coronat enes esteles que formen eth signe de Piscis.

qu'aquiu baish ornen eth solèr, venguec ua dauna e didec: "Jo que sò Lucia: deïsha-me cuélher ad aguest que dormís, e harè que recorre mès agilaments eth sòn camin." Sordello se quedèc damb es autes nòbles amnes; era te cuelhec, e quan hec dia, venguec entà naut e jo seguí es sues tralhes: te deishèc aciu, en tot auer-me abans senhalat damb es sòns beròis uelhs aquera pòrta dubèrta; e dempús, era e eth tòn sòmi despareisheren ath còp.

Me quedè coma er òme que ve es sòns dobles convertidi en certituds, e qu'era sua pòur se càmbie en fortaleza, quan l'an desnishat era vertat; e en veder-me tranquil eth mèn Guida, comencèc a pujar pera cauçada, e jo lo seguí enquia naut de tot.

Lector: pro ves que laudi er objècte des mèns cants: non te'n hèsques, donc, se sagi de sostier-lo cada còp damb mès art. Mos apressèrem enquia arribar en lòc qu'abans m'auie semblat ua trincadura, semblabla ara bèrca que dividís un mur; e vedí ua pòrta qu'ada era se pujaue per tres gradons de desparièrs colors, e un portièr qu'encara non auie badat boca. E coma que jo dauria cada còp mès es uelhs, lo vedí seigut sus eth gradon superior, damb un ròstre tan luminós, que non podia tachar en eth era vista. Qu'auie ena sua man ua espada desgainada que reflectie es sòns arrais entà nosati de tau sòrta que, en bades sagè de fixar en era es mies guardades.

- Didetz-me d'aquiu estant: qué voletz?, comencèc a díder. A on ei eth que vos acompanhe? Tietz compde de qué era vòsta arribada non sigue funèsta.

- Ua dauna deth Cèu, que se'n sabie d'aguestes causes, li responec eth mèn Mèstre, mos a dit hè pòca estona: "Anatz entà aquiu: aquera qu'ei era pòrta"

- Era guide erosaments es vòsti passi, repliquèc eth portièr cortés. Vietz, donc, e pujatz es nòsti gradons.

Mos auancèrem: eth prumèr gradon ère de marme blanc, tant enluset e regde, que me miralhè en eth tau que sò: eth dusau, mès escur qu'eth color turquin, ère d'ua pèira calcinada e aspra, miei trincada ath long e ath trauèrs: eth tresau que gravite sus es auti me semblaue d'un porfir tan ròi coma era sang que ges des venes. Sus aguest darrèr auie es sues plantes er

Angel de Diu, qu'ère seigut en lumedan, que me semblèc format de diamant. Eth mèn Guida m'amièc de bon voler pes tres gradons, dident:

- Demana umilaments que se daurisque era sarralha.

Me prosternè devòtaments as pès sants; li demanè per misericòrida que daurisse; mès abans me balhè tres còps en pitrau. Damb era punta dera sua espada, me diboishèc sèt còps en front era letra P⁵⁷, e didec:

- Saja de lauar aguestes taques quan sigues laguens.

Ara seguida treigued de dejós des sòns vestits, qu'èren deth color deth cendre o dera tèrra seca, dues claus, qu'ua d'eres ère d'aur e era auta d'argent: prumèr damb era blanca e dempús damb era auriòla, hec ena pòrta çò que jo desiraua.

- Quan ua d'aguestes claus hè meuca, e non vire damb regularitat pera sarralha, mos didec, aguesta entrada non se daurís. Ua d'eres ei mès preciosa; mès era auta requerís mès art e intelligéncia abantes de daurir, pr'amor qu'ei era que botge eth ressòrt. Pèir me les autregèc en tot avisar-me de qué mèsalèu m'enganhèsse en daurir era pòrta qu'en tier-la barrada, tostemp qu'es pecadors se prosternen as mèns pès.

Dempús possèc era pòrta entara sagrada encencha, dident:

- Entratz; mès me cau dider-vos qu'eth que garde entà darrèr torne a gésser.

Alavetz virèren enes sòns gahons es huelhes dera sacra pòrta, que son de metau, massissi e sonors; e non se produsíc tant de bronit, ne se mostrec tan resistent a eth dera ròca Tarpeya, quan sigued lançat d'aguesta eth brave Metelo, que per eth quedèc dempús ueda. Jo me virè atentiu ath prumèr bronit, e me semblèc entèner votzes que cantauen a son de docí acòrds: "Te Deum laudamus" Tanta impression costèc en jo aquerò qu'entenia, coma era qu'ordinariaments se recep quan s'enten eth cant acompanhat der òrgue, que tanlèu se perceben coma dèishen de perceber-se es paraules.

Cant dètzau

Quan auérem trauessat eth lumedan dera pòrta que se daurís pòqui viatges, pr'amor qu'era mala inclinacion des passions ac empedís, en tot hèr veir dreita era via tòrtuosa, me'n sabí, peth sorroilh, que venguie de barrar-se; e se jo auessa virat es mèns uelhs entada era, quina desencusa aurie estat digna de tau falta? Pujàuem pera henuda d'ua ròca, qu'ondulaue tortuosaments, madeish qu'era ondada que va e ven.

- Aciu, didec eth mèn guida, mos cau auer bèra precaucion, apressant-mos, ja per un costat o per aute, as ondulacions d'aguesta henuda.

E aquest suenh hec tan lenta era nòsta marcha, qu'era Lua arribèc en sòn tet entà arraulir-se, abantes que nosati gessésem d'aqueth estret camin. Mès quan siguérem naut de tot, liures e ath descubèrt, en lòc a on s'intèrne eth monte, mos trapàuem, jo fatigat, e ambdús trantalhants dera direccion que mos calie seguir, en un soleret mèns solitari qu'ua corsèra a trauèrs deth desèrt. Deth bòrd exterior enquiath pè deth naut talh que se quilhe ena part interiora, aqueth soleret sonque aurie d'amplada tres còps un còs uman; e enquia on es mèns uelhs artenhien, autant pera dreita coma pera quèrra, me semblaue totemp egala aguesta sòrta de cornissa. Encara non auíem hèt un solet pas per aquera via, quan observè qu'eth talh interior e concís, que per eth non se podie pujar, ère de marme blanc e ornat de precioses talhadures, que non ja Policleto, senon era Natura ena sua preséncia aurie estat superada e vençuda. Er àngel que baishèc ena Tèrra damb eth decret dera patz pendent tants ans desirada, e dauric es pòrtes deth cèu dempús dera sua prolongada clausura, s'aufric ara nòsta vista damb tanta vertat, e en tan doça actitud esculpit, que non semblaue ua figura silenciosa. Qu'auríem jurat que parlaue, dident: "Ave"; pr'amor que tanben ère aqui representada era que dèc eth torn ara clau entà daurir ar Amor suprèm. En aguesta actitud se vedien estampades aquestes paraules: "Ecce ancilla Dei", tan pròpriament coma apareish ua figura escultada ena cera.

- Non taches es uelhs en un solet punt, me didec er estimat Mèstre, que m'auie ath sòn costat, ath cant qu'es òmes an eth sòn còr.

Virè eth ròstre, e entara part que se trapaue eth que botjaue es mèns passi, vedí dempús de Maria ua auta istòria escultada ena ròca; e, entà examinar-la milhor, passè en aute costat de Virgili e m'apressè ada era.

Qu'èren talhades en madeish marme eth car e es bueus amiant era Arca santa, que per era ei temible tier un cargue que Diu non t'a fidat. Ath sòn dauant se vedie quauqua gent, dividida en sèt cors, qu'a dus des mèns sentits hège díder: "òc cante", e ar aute "non cante". Ena madeisha discordància metie ara mia vista e ath mèn olfacte eth hum der encens qu'ère aqui representat. Er umil psalmista, dançant e sautant, precedie ath veire benedit; e en aquera escadença ère ne mès ne mens que rei. De naut de tot d'un gran palai qu'ère ath dauant, Micol lo contemplaue coma hemna despechosa e trista. Botgè es mèn pès mèn enlà deth lòc que me trapaua, pr'amor d'examinar d'apròp ua auta istòria que resaltaue dempus dera de Micol. Aqiu i auie escrita en pèira era nauta glòria deth prince roman, qu'era sua insigna vertut botgèc a Gregòri entà arténher era sua grana victòria: que parli der emperaire Trajano. Agarrada ara brida deth sòn shivau se vedie a ua veuda, negada en dolor e des.hèita en lèrmes: ath sòn entorn campauue ua considerabla multitud de cavalièrs, que sus es sòn caps se botjauen ath vent es agles d'aur. Era malerosa, calada entre toti eri, semblaue díder: "Senhor venja-me dera mòrt deth mèn hilh, que m'a trauessat eth còr", e eth responer-li: "Demora-te a que jo torna"; e era replicar, coma persona despacienta eth sòn madeish dolor: "Senhor mèn, e se non tornes?" E eth: "Eth qu'ocupe eth mèn lòc te venjarà". E era: "Qué t'impòrte eth ben que posque hèr un aute se te'n desbrembes deth que pòs hèr tu?" E eth, a tot darrèr: "Padega-te; que me cau complir damb eth mèn déuer abans de meter-me en marcha: era justícia qu'ac vò, e era pietat m'arture." Aqueth que non vedec jamès causa naua costèc aguest parlar visible, nau entà nosati, pr'amor que non se trape ena Tèrra arren de semblable. Tant que jo gaudia de contemplar aqueres imatges de tanta umilitat, mès que pera sua beresa, agradiues ara vista, per èster qui ère eth sòn Autor, eth poèta mormolhaue:

- Guarda guaires amnes se dirigissen entà aciu a pas brac seguit: eres mos amiaràn enes gradons superiors.

Es mèn uelhs atentius a guardar entà veir es nauetats que d'eres se mostrauen avids, non se tardèren a virar-se entada eth. Que non voi, ò lector!, que te desseparas des tues bones disposicions, entenenent se com Diu vò que se paguen es deutes. Non hèsques atencion ara forma d'aguestes penes, senon ad aquerò que vierà ath sòn darrèr: pensa que, en darrèr e

pejor resultat, non se pòden prolongar mès enlà dera grana senténcia. Jo comencè a díder:

- Mèstre, çò que veigui dirigir-se entà nosati non me semblen persones, ne me'n sai de qué ei; donques que s'esbugasse ara mia vista.

Me responec:

- Era aclapanta condicion des sòns torments les hè inclinar de tau sòrta entath solèr, qu'enquia e tot es mès uelhs dobtèren ara prumeria; mès, guarda aqui fixaments, descurbís damb era tua vista çò que vie dejós d'aqueri malhs, e poiràs jutjar quin ei eth torment de cadun d'eri.

Ò cristians supèrbs, miserables e fèbles, que malauts dera vista der enteniment, vos fidatz des vòsti passi retrogradi! Non campatz qu'èm vèrmes neishudi entà formar era angelicau parpalhòla que file eth sòn vòl, sense cap empediment, entara justícia de Diu? Per qué se quilhe supèrb eth vòste anim, quan sonque ètz defectuosi insèctes, coma crisalides que non arriben a desvolopar-se? Atau coma, entà sostier un tet o un pis, se ve a viatges coma consòla ua figura qu'es sòns jolhs se dobleguen enquiath pièch, era quau, pr'amor d'èster simulat eth sòn esfòrç, còste ua vertadera afeccion ath que la garde, dera madeisha manèra vedí jo ad aqueres amnes quan les examinè peth menut. Qu'ei cèrt qu'estauen mès o mens contreigudes, sivans eth màger o mendre pes que suportauen; mès enquia e tot era que mès pacienta e aleugerida se mostraue enes sòns movements, semblaue díder plorant: "Non posqui mès".

Cant onzau

“Ò, Pair nòste qu’ès en Cèu, encara que non circonscrit ada eth, se non ei peth màger amor que naut de tot sentes entàs prumèrs efèctes! Laudat sigue eth tònnòm e eth tònnò poder pes creatures, tau que s’an de balhar es gràcies as doces emanacions dera tua bontat. Que vengue entà nosati era patz deth tònnò reiaume, qu’ada era non podem arribar per nosati madeishi, a maugrat dera nòsta intelligéncia, s’era non se dirigís entà nosati. Atau coma es angels te sacrificuen era sua volentat entonant Hosanna, les cau sacrificar-te era sua es òmes. Da-mos aué eth pan de cada dia, que sense eth arrecule per aquest aspre desèrt aqueth que mès s’esdegue a auançar. E atau coma nosati perdonam a cadun eth mau que mos a hèt a patir, perdona-mos tu, benigne, sense guardar as nòsti merits. Non hèsques a temptar era nòsta vertut, que tant aisidaments s’esbauce, contra er ancian adversari, senon desliura-mos d’eth, que l’ahisque de tantes manèrs. Que non hèm, ò Senhor estimat!, aquesta darrèra suplica per nosati, donques que ja non n’auem besonh, senon pera des que darrèr de nosati quèden.”

D’aquesta sòrta, demanant entà nosati e entada eres un erós viatge, anauen aqueres amnes suportant era sua carga, semblabla ad aquera qu’un se pense amiar quan sónie. Cargades de manèra despàrièra e aflaquides, caminauen ar entorn deth prumèr cercle, pr’amor de purificar-se des vanitats deth mon. Se d’aquiu estant tostemp se prègue per nosati, qué non pòrràn díder e hèr per eres d’aciu estant es qu’ara sua volentat amassen era gràcia divina? Que mos cau ajudar-les a lauarse es taques que se heren a vier deth mon, entà que posquen arribar, netes e leugères, enquias estelades esfèrs.

- A!, qu’era justícia e era pietat vos solatgen lèu deth vòste pes, de sòrta que pogatz desplegar es ales e lhear-vos sivans eth vòste desir: mostratz-mos per quin costat se va mès rapid entara escala; e se i a mès d’un camin, mostratz-mos quin ei eth mens arribent, pr’amor qu’aquest que vie damb jo ei fòrça lent tà pujar, per çò dera carn d’Adam que va revestit.

Non podèrem saber de qui venguien aqueres paraules que responeren ad aquestes qu’auie prononciat aqueth que jo seguia; mès responeren:

- Vietz damb nosati, a man dreita, pera vòra, e traparatz ua corsèra que per era i pòt pujar ua persona viuva. E se non m’ac empedissee aquest malh,

qu'adonde era mia supèrba tèsta, e m'oblige a amiar eth cap clin, guardaria ad aguest qu'encara viu e non se nomete, entà veir se lo coneishi, e entà ahiscar era sua pietat peth mèn suplici. Jo siguí latin e hilh d'un gran toscan: eth mèn pair siguec Guilhèm Aldobrandeschi; sabi pas s'auratz entenut, bèth còp, eth sòn nòm. Era anciana noblesa e es brillhantes accions des mèns pair-sénhers me heren tant orgulhós, qu'en non pensar ena nòsta mair comuna, auí tant de mensprètz entàs auti òmes, qu'aguest mensprètz costèc era mia mòrt coma se'n saben es sienesi, e coma se'n sap en Compagnatico tot aqueth que parle. Jo que sò Umbèrt; e non ei sonque a jo qu'a damnatjat er orgulh, senon que tanben s'a hèt a vier eth malastre de toti es mèns parents. Pes mèns pecats me veigui en besonh d'auer de suportar aciu aguest pes, enquia deishar satisfèt a Diu: donques que coma non ac hi entre es viui, m'sc cau hèr entre es mòrts.

En entener-lo, joquè eth cap; e un d'eri, que non ère eth que parlaue, se virèc jos eth pes que l'aclapaue: me vedec, m'arreconeishec, e me cridèc, en tot auer es uelhs tachadi, damb grani esfòrci, en jo, que caminaua inclinath sòn costat.

- Ò!, li didí; non ès tu Oderisi, aunor d'Agobbio e d'aqueth art que criden d'illuminar en París?

- Frair mèn, me didec: mès agraden es diboishi qu'illumine Francesc Bolognese: ara tot er aunor qu'ei sòn, encara que jo participi d'eth. Pro que non auessa estat jo en vida tan generós, per çò deth gran desir de subergèsser en mèn art que senhorejaue eth mèn còr. De tau orgulh, aciu se pague era pena; e sò aciu, gràcies a que, quan encara podia pecar, virè era mia amna entà Diu. Ò vanaglòria der engenh uman! Guaire pòc se tarde er ufanós verdor, quan non artenh epòques d'ignorància! Se pensaue Cimabue èster arbit en camp dera pintura, e ara ei Giotto aquest que se laude, de sòrta qu'a quedat escurida era fama d'aqueth: dera madeisha manèra un Guido a trèt ar aute era glòria dera lengua⁵⁸ e dilhèu a neishut eth que harà enlà as dus deth sòn nin. Eth rumor deth mon non ei qu'ua bohada, que tanlèu vie d'un costat coma der aute, e càmbie de nòms madeish que càmbie de lòcs. Quina magèr fama serà era tua, d'aciu mil ans, separant de tu eth tòn còs envielhit, era madeisha qu'auries s'auesses mòrt abans de

58 Guido Guinicelli, poèta de Bolonia, e Guido Cavalcanti, un aute celèbre poèta florentin, hilh de Cavalcante: aguest hec desbrembar era fama deth prumèr; moric en 1301.

deishar eth “pappo” e eth “dindi”?⁵⁹. Aquest espaci de temps, comparat damb era eternitat, ei plan mès cuert qu’un daurir e clucar de uelhs respècte ath cercle que mès doçaments se botge en cèu. En tota era Toscana ressonèc eth nòm deth que camine pas a pas dauant de jo; e ara a penes lo menten en Siena, d’a on ère Senhor quan siguec esbauçada era ira florentina, qu’en aqueth temps ère tan capinauta, coma prostituta ei ara. Era vòsta fama ei semblabla ath color dera èrba, que va e ven; e eth que la descolore ei eth madeish que hè possar es sues trendes cames.

Li responí:

- Es tues veridiques paraules susciten en mèn còr ua bona umilitat, e ablasiguen eth mèn holador; mès, qui ei aquest que parlaues ara?

- Ei, me responec, Provenzano Salvani; qu’ei aciu, pr’amor qu’auec er orgulh d’amassar ena sua man tot eth govèrn de Siena. Qu’a marchat e seguís marchant sense pòsa dèr que moric; donques qu’en tau moneda pague ath que s’a mostrat aqui massa audaç.

Li repliquè:

- S’un esperit, entà empenaïr-se, demore arribar ath limit dera vida, s’està ena part inferiora dera montanha, e se non ei que l’ajude ua ferventa oracion, non puge en aquest lòc enquia qu’age passat un espaci de temps egal ad aqueth que viuèc, com ei que se l’a permetut ad aquest vier aciu?

- Quan viuie ath miei dera sua màger glòria, didec, se presentèc ena plaça de Siena depausant tota vanitat, e aqui, entà desliurar a un amic sòn⁶⁰ dera captivitat que patie ena preson de Carles, se comportèc de manera que tremolauen totes es sues venes. Non te diderè mès: ja sai que te parli en tèrmes escurs; mès non passarà guaire temps sense qu’es tòns conciudadans actuen de manèra que te serà possible comprèner eth sentit des mies paraules. Aquesta accion, que l’a servit entà trauessar es limits der Espurgatòri.

59 Votzes que damb eres designauen es mainatges eth pan e es sòs. Vò díder: ath cap de mil ans, que non son arren en comparèr damb era eternitat, era tua fama non serà màger se morisses vielh, que s’auesse mòrt ena mainadesa.

60 Entà desliurar a un amic sòn, un tau Vigna, que solet mejançant era soma de dètz mil florins d’aur podie gèsser dera preson, a on l’auie Carles I, rei de Pulla, se presentèc ena plaça de Siena entà demanar caritat, tremolós e angoishat.

Cant dotzau

Amassa, coma es bueus junhudi sus era joata, anàuem aquera amna cargada e jo, tant qu'ac permetec eth mèn estimat pedagòg; mès quan didec: “dèisha-lo, e seguís, qu'aciu conven que cadun balhe tot er impuls que posque ara sua barca damb era vela e damb es rems”, lheuè eth còs ara manèra que li cau caminar ar òme, encara qu'es mèn pensaments siguessen estant umils e simples. Que ja èra jo en marcha, seguint de bon voler es passi deth mèn Mèstre, e ambdús mos vantàuem dera nòsta agilitat, quan eth me didec:

- Guarda aqui baish; pr'amor qu'entà que sigue mens penible eth camin, te conven veir eth solèr que caushiguen es tòns pès.

Dera madeisha manèra qu'es sepultures an, escultat, en signes emblematics çò que sigueren es mòrts en eres acogadi, entà perpetuar era sua memòria, que per aquerò fòrça còps arrinque lèrmes aqui eth visperon deth rebrembe, que solet ponche as amnes pietoses, atau, mès damb mès propietat e perfècte artifici, vedí jo, caperat de figures, tot eth plan d'aquera via qu'auance dehòra deth monte. Vedia, d'un costat, ad aqueth que siguec creat mès nòble qu'es autes creatures, queiguent deth cèu coma un pericle⁶¹. Vedia en aute costat a Briareo, herit pera flècha celestiau jadent en solèr e sarrant-lo damb eth pes deth sòn gelat còs. Vedia a Timbreo⁶², a Palas e a Mart, armadi encara e ar entorn de sa pair, contemplant es escampilhadi membres des Gigants. Vedia a Nemrod ath pè dera sua grana òbra, guardant damb uelhs horaviadi as que sigueren en Sanaar supèrbs coma eth. Ò, Niobe, damb guairi desoladi uelhs te vedia representada en camin entre es tòns sèt hilhs inanimadi! Ò, Saül, com te m'aparesishies aqui, trauessat damb era tua pròpria espada e mòrt en Gelboé, que d'alavetz ençà non tornèc a recéber era ploja ne era arrosada! Damb era madeisha evidéncia te vedia, ò, hòla Aracnea!, convertida en aranha, e trista sus es trincadi tròci dera òbra que laurèes entath tòn malastre. Ò, Roboam! Aqui non ères ja representat damb mina menaçaira, senon plen d'espant e amiat en un car, hugent abans que d'auti te hessen enlà deth tòn reiaume. Se mostraue, ath delà. en aqueth dur pasiment, de quina manèra Alcmeon li hec pagar car a sa mair eth desastrós ornament;

61 Luzbel.

62 Apolo.

com es hilhs de Sennaquerib se lancèren sus sa pair, laguens deth temple, en tot deishar-lo mòrt aqui; era destruccion e eth crudèu estralh que hec Tamiris, quan li didec a Ciri: “Qu’aueres set de sang, plan donc, jo te harti d’era”; e era derròta des assirians, dempús dera mòrt de Holofernes, e era destruccion des sues rèstes hujutives. Se vedie a Troia convertida en cendres e en roïnes. Ò, Ilion, guaire aclapada e menspredosa te representaue era escultura qu’aqui se vedie! Qui siguec eth mèstre, qu’era sua bròssa o burin diboishèc taus ombres e actituds, que costarien admiracion ath mès agudent engenh? Aqui es mòrts semblauen mòrts, e es vius reauments vius. Eth que siguec present enes hèts, non vedec milhor que jo era vertat de tot çò que caushigaua tant que caminaua inclinat. Atau, donc, hilhs d’Eva, enorgulhitz-vos; caminatx damb era guardada orgulhosa, e non inclinetx eth ròstre de sòrta que pogatz veir eth mau caminòu.

Qu’auíem hèt ja un gran torn peth monte, eth Solei ère plan mès auançat en sòn camin de çò que nosati mos pensàuem, quan aqueth que totemp va suenhós, comencèc a díder:

- Lhèua eth cap: que non ei temps d’anar tan cogitós. Vaquí un àngel que se premanís a vier entà nosati, e guarda tanben se com se retire deth servici deth dia era siesau esclaua. Revestís de reveréncia eth tòu ròstre e era tua actitud, pr’amor de qué li plague amiar-mos mès entà naut: pensa qu’aguest dia non tornarà jamès a lùder.

Qu’èra jo tant acostumat, per çò des sues amonestacions, a non degalhar eth temps, qu’eth sòn lengatge, restacat ad aguest punt, non podie semblarme escur. Era beròia creatura venguie ena nòsta direccion, vestida de blanc, e ludent eth sòn ròstre coma era estela matutina. Dauric es braci e dempús es ales, dident:

- Vietz; près d’aciu son es grades, e se pòt pujar aisidaments per eres. Be ne son de pòcs es qu’acodissen ad aguesta invitacion! Ò, raça umana, neishuda entà remontar eth vòl! Per qué era mendre bohada d’aire te hè quèir?

Mos amièc entà on era ròca ère talhada; e aqui agitèc es sues ales sus eth mèn front, en tot permeter-me dempús seguir damb seguretad eth mèn camin. Atau coma, entà pujar en monte a on ei era glèisa que, a man dreita

e mès entà naut deth Rubaconte, domine era ben governada ciutat⁶³, se modèrè eth rapid penent mejançant es escales hètes en d'auti tempsi, quan èren segurs es registres e es mèrques oficiaus, atau tanben aciu, d'ua manèra semblabla, se padegue era aspror dera escabrosa pala que baishe, lèu a plom, dèr er aute cercle; mès ei de besonh passar heregant per ambdús costats es nautes ròques. Tant que mos calàuem en aquera angostura entenèrem votzes que cantauen “Beati pauperes spiritu”, de tau sòrta, que non se podie exprimir damb paraules. A! guaire diferents des deth Lunfèrn son aguesti carisi! Aciu s'entre entenenent cants, e aqui u orribles planhs.

Pujàuem ja pera escala santa, e me semblaue anar mès leugèr per era, de çò qu'anaua abans peth camin planèr; çò que m'obliguèc a exclamar:

- Mèstre, ditz-me: de quin pes m'an aleugerit, pr'amor que camini sense sénter a penes cap fatiga?

Me responec:

- Quan es P, qu'encara rèsten en tòn front, lèu esfaçades, agen despareshut deth tot, coma ua d'eres, es tòns pès aubediràn tan somesi ara tua volentat, que luenh de sénter eth mendre cansament, auràn plaser en botjar-se.

En enténer aquerò, hi coma es qu'amien quauquarren en cap e non se'n saben, mès ac sospechen per çò des gèsti des auti; que sagen d'endonvià'c damb era ajuda dera man, que cèrque e trape, e hè eth mestier que non ei possible encomanar-li ara vista: estenenent es dits dera man dreita, sonque trapè sies des letres qu'er Angel des claus auie escultat en mèn front; e en veir çò que jo hèja, arric eth mèn Mèstre.

Cant tretzau

Qu'auíem arribat naut de tot dera escala, a on per dusau viatge s'estretie era montanha destinada ara putificacion des que pugen per era. Tanben aquiú l'enròde un soleret coma eth prumèr, sonque qu'er arc dera sua circonferéncia se replègue mès lèu: en eth non i a escultures ne arren de semblable, e autant eth ribàs interior, coma eth camin dèishen veir claraments eth color livid dera pèira.

- Se demoram aciu a quauquarrés entà preguntar-li entà quin costat mos cau seguir, didie eth Poèta, cranhi que mos tardaram fòrça a saber-mo'n.

Tachèc dempús era vista entath Solei; assegurèc en pè dret eth centre dera sua rotacion, e hec virar eth sòn costat quèr.

- Ò, doça lum, qu'en tu fidi en entrar peth nau camin! Amia-mos, didie, coma mos conven èster amiadi per aguest lòc. Tu autreges calor ath mon, tu l'illumines: es tòns arrais, donc, an de servir totemp de guida, se non ei qu'ua auta rason dispause çò de contrari.

Ja auíem recorrut en pòc de temps, e gràcies ara nòsta actiua volentat, un tròç coma eth qu'aquiú se compde coma ua mila, quan entenérem volar entà nosati, encara que sense veder-les, quauqui esperits que, parlant, convidauen cortesaments a cuélher sèti ena taula der amor. Era prumèra votz que passèc volant didie claraments: "Vinum non habent" e s'aluenhèc, en tot repetí'c peth darrèr de nosati. Abans que deishèsse de perceber-se completaments, per çò dera distància, ne passèc ua auta cridant: "Jo que sò Orestes", e tanpòc s'arturèc.

- Ò, Pair!, didí jo; quines votzes son aguestes?

E tant que preguntaua aquerò, n'entenérem ua tresau que didie: "Estimatx ad aqueri que mos an hèt mau". Eth bon Mèstre me responec:

- En aguest cercle se castigue era colpa dera enveja; mès es còrdes deth soriac son botjades per amor. Eth fren d'aguest pecat li cau costar un son desparièr; e me pensi que l'enteneràs, çampar, abans de qué arribes en pas deth perdon. Mès tacha es uelhs a traùers der aire, e veiràs a quauques amnes seigudes dauant de nosati, en tot emparar-se totes ath long dera ròca.

Alavetz daurí es uelhs mès qu'abantes; guardè entà dauant, e vedí ombres damb mantèls, qu'eth sòn color non ère desparièr deth dera pèira. E dempús d'auer auançat mès, entení exclamar: "Maria, prèga per nosati! Miquèu e Pèir, e toti es sants, pregatz!" Non me pensi que i age aué ena tèrra un òme tan dur, que non se sentesse botjat de pietat per çò que vedí ara seguida; pr'amor que quan arribè ath cant des amnes, e podí observar es sòns actes claraments, brotoèc enes mèns uelhs un gran dolor. Me semblauen caperades de vil cilici; cada ua sostenguie ara auta pera esquia, e totes n'èren ath còp pera ròca, coma es cècs, que les manque era subsistència, se placen enes Perdons, e solliciten ajuda entàs sues necessitats, emparant cadun eth sòn cap sus er aute, pr'amor d'ahiscar mès lèu era pietat, non mejançant es sues paraules, senon mejançant er aspècte, que non contriste mens. E dera madeisha manèra qu'eth solei non arribe as cècs, atau tanben era lum deth Cèu non vò mostrar-se as ombres que parli; pr'amor que totes an es sues paupetes trauessades e cosudes per un hiu de hèr, coma se hè damb es esparvèrs sauvatges entà adondar-les.

Tant qu'anaua caminant, me semblaue costar ua ofensa, en veir a d'auti sense èster vist per eri; plan per aquerò me virè entath mèn prudent Conselhèr. Pro que sabie eth çò que volie significar eth mèn silenci; atau, donc, non demorèc era mia pregunta, senon que me dídec:

- Parla, e sigues brèu e senat.

Virgili caminaue ath mèn costat per aquera part dera cauçada d'a on se podie quèir, pr'amor que non ère sauvada per cap parabanda: entath mèn costat i auie es devòtes ombres, que lançauen es sues lèrmes, damb tanta fòrça, a trauèrs dera sua orribla cosadura, que banhauen damb eres es sues maishères. Me dirigí ada eres e les didí:

- Ò gent segura de veir era mès nauta lum deth cèu, fin qu'aspire eth vòste desir! Atau era gràcia esbugasse lèu es impuretats dera vòsta consciència, de tau sòrta que baishe per era, pur e clar, er arriu dera vòsta ment, didetz-me (que me serà fòrça doç e agradiu) s'entre vosates i a quauqua amna que sigue latina, ara quau poirà dilhèu èster util que jo la coneisha.

- Ò, frair mèn! totes nosates èm ciutadanes d'ua vertadèra ciutat; mès tu voleràs díder se i a quauqu'ua qu'age hèt romiatge entà Italia en vida.

Aguestes paraules credí recéber coma responsa as mies, un shinhau mès endauant deth lòc que me trapaua; per çò que me hi enténer de nauèth mès enlà. Entre es autes ombres ne vedí ua que semblaue èster ara demora, e se bèth un demane se com podie insinuar-se, li diderè que quilhant entà naut era barba, coma hèn es cècs.

- Esperit, li didí, que t'aclapes entà pujar, s'ès aqueth que m'a responut, balhar-me a conéisher eth tòn país e eth tòn nòm.

- Jo que siguí sienés, responec, e sò aciu damb aguesti, purificant era mia vida colpabla e suplicant damb lèrmes ad Aqueth mos l'a d'autrejar. Que non siguí sabenta, encara que me cridèsse "Sapia", e m'alegrèren mès es maus des auti qu'es mies pròpies ventures. E entà que non te penses que t'enganhi, escota tu se siguí tan pèga coma digui. Baishaua ja peth penent des mèn ans, quan es mèns concitudans me trapèren apròp de Colle ara vista des sòns adversaris, e jo pregaua a Diu que se hèsse era sua volentat. Sigueren esbauçadi e redusidi en aqueth lòc ath pas mès amargant dera hujuda; e en veir aquera caça, m'alegrè tant, que cap aute s'alegrarie mès. Mentretant lheuaua entath cèu eth mèn atreuit ròstre cridant a Diu: "Ara ja non les cranhi" coma hec era merla enganhada en iuèrn per quauqui dies tranquils. Tath finaü dera mia vida volí reconciliar-me damb Diu; e encara non auria començat a pagar eth mèn deute pera penitència, se non siguesse perque m'auèc presenta enes sues oracions Pèir Pettinagno, que cuelhec pietat de jo, possat pera sua caritat. Mès, qui ès tu, que vas informant-te, d'aguesta sòrta, sus era nòsta condicion, damb es uelhs liures, sivans me pensi, e que parles alendant?

- Tanben seràn es mèn uelhs cosudi aciu, li didí, mès per pòc de temps, pr'amor qu'eth delicte que cometí guardant damb eri envejosaments a estat petit. Fòrça mès pòur còste ara mia amna eth castig de baish; pr'amor que ja senti gravitar sus jo eth pes que van cargadi es que son aquiü.

Era me preguntèc:

- Qui t'a amiat, donc, entà aciu naut entre nosati, se cres tornar entà baish?

Li responí:

- Agust qu'ei damb jo e non bade boca. Que sò viu; per çò que, ditz-me, esperit escuellhut, se vòs qu'aquiu botja en favor tò, encara, es mèn pès mortaus.

- Ò!, aquerò òc qu'ei ua causa jamès entenuda, repliquèc, e un gran senhau de qué Diu t'estime: te demani, per tant, que m'ajudes enes tues oracions; e te supliqui per aquerò que mès desires que se tornes a caushigar era tèrra de Toscana, me botes en bon lòc damb es mèn parents. Les traparàs entre aquera gent vulgara, que fide en Talamone; e aguesta esperança, mès asenada qu'era de trapar a Diana, les perderà; mès es almirants perderàn mès encara.

Cant catorzau

Qui ei aguest que vire ar entorn deth nòste monte, abans qu'era mòrt l'age hèt començar eth sòn vòl, e daurís e barre es uelhs segontes era sua volentat?

- Sabi pas se qui ei; mès òc que sai que non vie solet: pregunta-li tu qu'ès mès pròche ada eth, e acuelh-lo damb doçor, de sòrta que lo hesques a parlar.

Atau rasonauen ara mia drete dus esperits, emparats er un en er aute: dempús l'heuèren eth cap entà dirigir-me era paraula, e didec un d'eri:

- Ò amna, qu'embarrada encara en tòn còs, t'endralhes entath Cèu! Padega-mos, per caritat, e ditz-mos d'a on vies e qui ès; pr'amor qu'era gràcia que de Diu as rebut mos còste er estonament que produsís ua causa que non a existit jamès.

Jo les responí:

- Peth miei dera Toscana serpège un arriuet, que neish en Falterona, e que non n'a pro damb cent miles de cors: ara vòra d'aguest arriu è rebut era mia persona: dider-vos se qui sò, que serie en bades, donques qu'eth mèn nòm non ei encara guaire coneishut.

- Se t'è comprenut ben, me responec eth que m'auie preguntat, parles der Arno.

E er aute didec:

- Per qué amague eth nòm d'aqueth arriu, coma se hè damb ua causa orribla?

E era ombra que li preguntauen aquerò responec coma li calie:

- Sabi pas; mès qu'ei plan digne que desaparéishe eth nòm de tau val; pr'amor que dera sua origina (a on era cadia aupina que d'era se despen eth Peloro ei tan abondosa en aigües qu'en pòqui lòcs ne serà mès) enquiath punt qu'en eth entorne aquerò qu'eth cèu a trèt deth mar, a qui deuen es arrius eth cabal que va en eri, toti es sòns abitants, enemistats damb era vertut, l'acacen coma a ua sèrp, ja sigue per malastre deth país, ja per un mau costum que les arrossègue; per çò qu'an toti es abitants d'aquera miserabla val tan pervertida era sua natura, que semble que Circe les age peishut. Aqueth arriu amie prumèr eth sòn fèble cors per entre lordi

porcèths, mès digni d'aglans que d'auti aliments condimentats entar usatge des òmes. En arribar mès entà baish, trape vils gossets, mès rabiosi de çò que permet era sua fòrça, e qu'ada eri tòrç damb mensprètz eth morro. Va baishant, e coma màger ei eth sòn cabal, autant mès trape es gossets convertidi en lops, era maudida e malerosa hòssa: baishant dempús entre prigondi carisi, estramunque damb es enganhosi vops, que non cranhen cap param que les posque agarrar. Non voi deishar de didè'c, encara que ac entene bèth un; e li convierà ad aguest, damb era condicion de qué se'n brembe de çò qu'un esperit de vertat me revele. Veigui ath tòn nebot, que se convertís en caçaire crudèu d'aqueri lops, sus era arriba deth herotge arriu, e a toti les espaurís. Ven per sòs era sua carn, enquia e tot estant viua: dempús les aucís coma se siguessen bueus vielhs, e trè a molti era vida e ada eth madeish er aunor. Sagnós, ges dera trista seuva, en tot deishar-la de tau sòrta, que d'aciu a mil ans non tornarà en sòn estat primitiu.⁶⁴

Tau qu'era anóncia de maus futurs trebole eth ròstre d'aqueth que l'escote, vengue d'a on vengue eth perilh que lo menace, atau vedí jo trebolar-se e entristir-se ara auta amna, qu'ère virada escotant, a penes auec entenut aqueres paraules. Eth lengatge dera ua e eth ròstre dera auta ahiscauen en jo eth desir de saber es sòns nòms; Les hi entre prècs aguesta pregunta; per çò que, er esperit qu'abans auie parlat repliquèc:

- Vòs que jo condescena en hèr per tu aquerò que tu non vòs hèr per jo; mès, donques que Diu permet que lude autant era sua gràcia en tu, non deisharè de satisfèr es tòns desirs. Sabe-te'n, donc, que jo sò Guido deth Duca: de tau sòrta ahlamèc era enveja era mia sang que quan vedia a un òme erós, auries pogut contemplar era lividesa deth mèn ròstre. Plan per aquerò sègui era cuelheta deth mèn semiat. Ò, raça umana!, per qué botes eth tòn còr en aquerò que requerís ua possession exclusiua? Agust ei Rinieri, aunor e glòria dera casa de Calboli, que dempús non a auut cap eretèr des sues vertuts. E non ei solet era sua descendéncia era que, entre eth Po e es montes, eth mar e eth Reno, se trape aué despolhada des bens qu'impliquen era vertat e sublimen era animositat, pr'amor que laguens d'aguesti limits tot eth terren ei caperat de plantes verinoses, de tau sòrta

64 Enes porcèths, gossets, lops e vops de qué parle en aguest tròç a simbolizat Dante respectiuaments as casentins, aretins, güefos, florentins e pisants. Eth caçaire que hè referéncia ei Fulcieri da Calboli, que, estant en 1302 potestat de Florencia, siguec induit pes Neri a perseguir as Blanqui, qu'a fòrça d'eri botèc per sòs en mans des sòns enemics.

que tard poirà meter-se de nauèth en cultiu. A on ei eth brave Licio e Enric Menardi, Pèir Traversaro e Guido de Carpigna? Ò, romanhons, raça bastarda! Quan neisherà en Bolonia un nau Fabbro? Quan en Faenza calarà arraïcs un aute Bernardino de Fosco, beròi tronc gessut d'un insignificant seme? Non t'estones, Toscan, se ves que plori en rebrembar a Guido de Prata e a Ugolino de Azzo, que viuec entre nosati; a Federic Tignoso e a toti es sòns; ara familha Traversara e as Anastagi, cases ambdues que son aué deseretades dera vertut des sòns pair-sénhers: non t'estone eth mèn dòu en rebrembar as daunes e as cavalièrs, es afans e laudances qu'inspirauen amor e cortesia, aqui u a on an arribat a èster tan depravadi es còrs. Ò Brettinoro! Per qué non desparesheres quan era tua anciana familha e fòrça des tòns abitants hugeren per non èster colpables? Que hè ben Bagnacaval en non reproduir-se; e peth contrari, hè mau Castrocaro e peyor Conio, que s'entèste a procrear taus comdes. Es Pagani se portaràn ben quan se'n vage eth Dimòni, mès non tant coma entà deishar d'eri un rebrembe blos. Ò Ugolino de Fantoli!, eth tònnòm qu'ei ben segur; pr'amor que non ei de demorar que i age quauqu'un que, degenerant, lo posque escurir. Mès dèisha-me, ò Toscan, qu'ara me son mes agradiues es lèrmes qu'es paraules: autant ei que m'a sarrat era ment era nòsta convèrsa.

Sabièm qu'aqueres amnes estimades mos entenien caminar; e, donques que carauen, mos calie èster segurs deth camin que seguíem. Dempús que caminant mos trapèrem ja solets, arribèc dirèctaments entà nosati ua votz, que henec er aire coma un pericle, dident: "Eth que me trape li cau aucir-me;" e hugec coma eth tron que s'aluenhe quan de ressabuda s'estarne era broma. Tanlèu deishèrem d'entener-la, ne percebèrem ua auta, que ressonèc damb gran tarrabastòri de forma semblabla ath tron que seguís de seguit ath relampit: "Jo que sò Aglauro, que me convertí en pèira." Alavetz, entà amassar-me mès ath Poèta, hi un pas entà darrèr e non entà dauant. Que ja s'auie padegat er aire pertot, quan eth me didec:

- Aqueth siguec eth dur fren que li calec mantier ar òme enes sòns limits; mès nhacatz tan facilaments era èsca, que vos atrè damb eth sòn am er ancian adversari, en tot servir de pòc entà vosati eth fren o era reclama. Eth cèu vos cride e vire ath vòste entorn en tot mostrar-vos es sues etèrnes bereses, e totun aquerò, es vòstes guardades se filen entara Tèrra; per ço que vos castigue Aqueth qu'ac ve tot.

Cant quinzau

Caminant ja eth Solei entara net, semblaue restar-li per recórrer autant d'espaci coma eth que i a entre eth principi deth dia e eth punt a on aqueth senhale eth tèrme dera ora de tèrcia ena esfèra, que, tau qu'un mainatge inquiet, se botge sense pòsa: aquiù ère ja eth sèr, e aciù mieja net. Es arrais solars mos herien totafèt en ròstre, pr'amor qu'auiem hèt tau virada ath torn dera montanha, qu'anàuem dirèctaments entara Còga; quan sentí qu'eth resplendor enludernaue es uelhs fòrça mès qu'abans; e en non saber-me'n deth perquè, me quedè estonat; quilhè es mans e formè damb eres ua ombrella sus es mies celhes, qu'ei eth preservatiu contra er excès de lum. Coma quan ena aigua o en un miralh repompís er arrai luminós, pujant en costat opausat de identica manèra que baishe, e desviant-se per ambdús costats ara madeisha distància dera queiguda dera pèira, segontes demòstren era experiència e er art, atau me semblèc èster herit per ua lum que se reflectie ath mèn dauant; per çò que hi enlà es uelhs d'era ath mès córrer.

- Qué ei aquerò, estimat Pair, que d'eth non posqui, per mès que hèsca, salvar era mia vista, didí, e que semble vier entà nosati?

Non te'n hèsques s'era família deth Cèu t'enludèrne encara, responec: qu'ei un messatgèr que vie a convidar a un òme tà que puge. Lèu lèu, non solet poiràs contemplar aquestes causes sense trebuc, senon que te seràn fòrça mès agradiues, coma mès dispausada se trape era tua natura a senterles.

Quan arribèrem apròp der Àngel benedit, damb votz agradiua mos didec: "Entratz per aciù en ua escala, qu'ei mens penenta qu'es autes." Pujàuem ja, deishant ath nòste darrèr aqueth cercle, quan entenèrem cantar ena nòsta esquia: "Beati misericordes" e "Alègra-te tu que vences" Eth mèn Mèstre e jo pujàuem solets, e jo pensaua mentretant trèir profit des sues paraules; per çò que, en tot dirigir-me ada eth, li preguntè:

- Qué volec díder er esperit dera Romania quan parlèc de çò que requerís ua possession exclusiua?

Me responec:

- Ara se'n sap deth mau que còste eth sòn principau pecat: atau, donc, non te'n hèsques se lo condemne, damb era fin de qué i age mens que

plorar per eth; pr'amor que s'es vòsti desirs s'estan enes bens que pòden amendrir-se autrejant a d'auti ua participacion en eri, era enveja ahisque es vòsti paumons entà alendar; mès s'er amor dera suprèma esfèra dirigisse entath cèu es vòsti desirs non aurietz tau temor en vòste còr; pr'amor que coma mès se ditz aqui "çò nòste", autant màger ei eth ben que tie cadun, e màger lum lutz en aqueth recinte.

- Mens content sò que se m'auessa carat, didí; e ara acodissen mès dobtes ena mia ment. Com pòt èster qu'un ben repartit entre molti hèsque mès rics as sòns possessors, que possedint-lo uns pòqui?

Ad açò me responec:

- Per çò de tachar tostemp eth tòn pensament enes causes terrenaus dedusisses escurina e error des clares vertats que te demòstri. Aqueth ben infinit e inefable qu'ei aqui naut, se lance entar amor, coma un arrai de lum entà un còs brillant, comunicant-se autant mès coma màger ei eth lardor que trape; de sòrta qu'era etèrna vertut creish sus era caritat a mida qu'aguesta s'aumente; plan per aquerò, coma màger nombre d'annes se dirigís ada eth, autant mès amor i a aqui naut, e mès s'estime aqui, en tot miralhar-se aquest amor d'ua amna ena auta coma era lum entre dus miralhs. Se non te convencen es mies rasons, ja veiràs a Beatriz, e era solatjarà completaments aquest desir e quinsevolh aute qu'ages. Camina, donc, entà que toti despareshen, coma ja n'an despareshut dus, aquesti cinc senhaus, que sonque s'esfacen mejançant es lèrmes.

Quan anaua a díder: "M'as convençut," observè qu'auíem arribat en un aute cercle, per çò que, ocupat en passejar per eth es mies desiroses guardades, sauvè silenci. Semblèc qu'èra, de ressabuda, cuelhut en extasi, e que vedia un temple damb fòrça persones, e ua hemna ena entrada exclamant, ena doça actitud d'ua mair: "Hilh mèn, per qué as obrat atau damb nosati? Ta pair e jo te cercàuem angoishadi." Quan carèc, desparesheç çò qu'abans se m'auie apareishut. Dempús s'aufric ara mia vista ua auta, que pes sues caròles s'esguitlaue aquera aigua que destile eth dolor, quan vie d'un gran despièch contra un aute; aquesta didie: "S'ès senhor dera ciutat qu'eth sòn nòm costèc tanta luta entre es dius, e qu'en era lutz tota era sciència⁶⁵, venja-te des gausats braci qu'abracèren ara nòsta hilha, ò Pisistrato! E aquest senhor bontadós e clement li responec damb

ròstre seren: “Qué haram damb eth que mos vò mau, se condemnam ath que mos estime?” Dempús vedí a diuèrsi òmes uscladi pera ira, aucint a còps de pèira a un joen⁶⁶, e dident-se a grani crits es uns as auti: “Martirizalo, martiriza-lo!” E lo contemplaua acochat entath solèr jos eth pes dera mòrt que ja l’esbauçau; mès, en tot hèr des sòns uelhs pòrtes entà arribar en cèu, e pregant ath Senhor ath miei de tau martiri e damb aqueth aspècte que posse ara pietat, que perdonèsse as sòns perseguidors. Quan era mia amna tornèc de dehòra entàs causes que dehòra d’eres son vertadères, reconeishí es mèns errors que, totun, non èren faussi. Eth mèn Guida, que me vedie hèr aquerò que hè un òme que ges d’un sòmi, me didec:

- Qué te cau, que non pòs tier-te? As caminat mès de mieja lèga damb es uelhs clucadi e pas trantalhant, coma eth qu’ei senhorejat peth vin o pera sòn.

- Ò, estimat Pair mèn!, didí jo; se me prèstes atencion te diderè çò que se m’a apareishut quan es mies comes trantalhauen.

E eth ath sòn torn:

- Encara qu’auesses cent masques qu’amaguèssen eth tòn ròstre, endonviaria jo enquia es tòns mendre pensaments. Çò qu’as vist t’a estat revelat entà que non te desencuses de daurir eth còr ara aigua dera patz, que ven dera hònt etèrna. T’è preguntat “qué te cau?”, non pr’amor que me didesses çò que hè eth qu’a es uelhs clucadi quan s’a apoderat bèth sòn letargic deth sòn còs, senon pr’amor qu’es tòns pès remetessen es sues fòrces: qu’ei de besonh ahiscar atau as guiterosi, massa lents entà tier eth temps des sues vesilhes, quan, un còp desvelhats, recuperèn er emperi dera sua volentat.

Seguíem eth nòste camin, quan ja escurie, guardant atentiuaments çò de mès enlà que podien es nòsti uelhs entre es luminosi arrais deth sèr, quan vedérem auançar-se de man en man entà nosati ua humadissa escura coma era net, sense que i auesse per aqui un lòc a on salvar-se d’era, e que mos privèc der usatge dera vista e der aire blos.

Cant setzau

Era escurina deth Lunfèrn, e era dera net privada de tot planeta jos un mesquin cèu, ennerit pes bromes enquiath maximum, non lançarien sus era mia vista un vel tan dens coma aqueth hum qu'aquiu mos enrodèc; en èster tanta era sensacion dera sua aspror ponchenta, non podien es uelhs estar-se dubèrts; per çò que, eth mèn sabent e fidèu Acompanhant s'apressèc entà jo, en tot aufrir-me era sua espatla. Tau que va eth cèc darrèr deth sòn latzèret entà non horaviar-se, ne estramuncar en quauquarren que l'ofense o dilhèu li còste era mòrt, atau caminaua jo a trauèrs d'aqueth aire escur e acre, atentiu ara votz deth mèn Guida, que sonque anaue dident: "Tie compde de non desseparar-te de jo". Entenia jo votzes, cadua d'eres semblaue pregar a Diu pr'amor d'arténher era patz e era misericòrdia der Anhèth de Diu, que trè es pecats. Eth començament dera sua oracion qu'ère solet: "Agnus Dei"; toti pronociauen aquestes paraules ath còp e damb parièr ton, que semblaue existir entre eri ua perfècta concòrdia.

- Mèstre, didí; son esperits aguesti qu'enteni?
- Qu'ac as endonviat, responec. Que van desligant eth nud dera ira.
- Qui ès tu, que henes eth nòste hum, e parles de nosati coma se condèsses encara eth temps per calendas?

Atau parlèc ua votz; per çò qu'eth Mèstre me didec:

- Respon, e pregunta-li se per aqui se va entà naut.

Alavetz didí jo:

- Ò creatura que te purifiques entà tornar a presentar-te beròia dauant d'Aqueth que te hec! Enteneràs causes maravilhosas se vòs seguir-me.
- Te seguirè tant que me sigue permetut, me responec; e s'eth hum empedís que mos veigam, era audida mos apressarà, a manca dera vista.

Comencè, donc, d'aguesta sòrta:

- Me dirigisqui entà naut damb era forma qu'era mòrt esbugace, e è arribat enquia aciu a trauèrs des penes deth Lunfèrn. E se Diu m'a acuelhut ena sua gràcia, de tau sòrta que vò que jo veiga era sua cort d'ua forma tan desaparipera de çò qu'ei normau, non m'amagues se qui sigueres abans de morir, senon ditz-m'ac: ditz-me tanben se vau ben per aciu entara pujada, e es tues paraules mos serviràn de guida.

- Que siguiú lombard, e me cridè Marco: coneishí eth mon; e estimè aquera vertut qu'entada era arrés dirigís aué era sua guardada. Entà arribar naut de tot, seguís dret per a on vas.

Atau responec, higent dempús:

- Te supliqui que prègues per jo quan sigues naut de tot.

Ad aquerò responí:

- Òc ma hè, te prometi que harè çò que me demanes; mès que sò calat en un dopte, que non sai esclarir. Ara prumeria qu'ère simple, mès ara s'a duplicat damb es tues paraules, que junhudes as qu'è entenut en un aute lòc, me certifiquen un madeish hèt. Eth mon ei, donc, agotat de tota vertut, coma me senhales, e semiat e caperat de mauvestat; mès te prègui que me digues era encausa, de sòrta que jo la posca veir e mostrar-la as auti; pr'amor qu'uns la hèn a vier deth cèu, e d'auti d'aciu baish.

Abans de respóner alendèc prigondaments, e acabèc en un ai!, dolorós, e dempús didec:

- Frair, eth mon ei cèc, e pro se ve que tu vies d'eth. Vosati es viui hètz apuar tota causa en cèu, coma s'eth estampèsse de besonh eth sòn movement a totes es causes. Se siguesse atau, non auríetz vosati eth liure aubiri, e non serie just que se retribuísse eth ben damb gòis e alegries, e eth mau damb planhs e dòu. Eth cèu bote en marcha es vòsti movements: que non voi díder toti; mès, encara qu'ac didessa atau, vos a autrejat era lum entà distinguir eth ben e eth mau. Vos a autrejat tanben eth liure aubiri, qu'encara que se fatigue lutant enes prumèrs combats damb eth cèu, dempús ac venç tot se persevère en bon prepaus. Qu'ètz sometudi a màger fòrça e a melhor natura, sense deishar d'èster liures; e era cree eth vòste esperit, que non ei jos eth domèni deth cèu. Atau, donc, s'eth mon se dessepare deth vertadèr camin, eth tòrt qu'ei vòste; que s'a de cercar en vosati, e ara t'ac demostrarè damb tota vertat. Ges era amna de mans deth sòn Creador que l'amorasse abans de qué existisque, semblabla ath mainage que gasulhe entre eth plor e era arridalha; e ei alavetz un nonarren, que non sap arren, e solet botjada per instinct dera felicitat, s'incline gostosa entad aquerò que la contente e alègre. Plan que òc, sent plaser enes bens mès mesquins; en aquerò s'enganhe, e cor ath sòn darrèr, se non a cap guida o fren que tòrce era sua inclinacion. Plan per aquerò cau establir leis

que servisquen de fren, e auer un rei que sàpie distinguir aumens era tor dera vertadera ciutat. Es leis existissen; mès, qui tie compde deth sòn compliment? Arrés; pr'amor qu'eth pastor que va dauant des amnes pòt romiar, mès non a era pauta henuda; per çò que, en veir tota era vegada ath sòn pastor que s'engreishet solet d'aqueri bens que d'eri ei tan desirós, se pèishe damb aquerò madeish e non cèrque arren mès. Pro que pòs veir, per aquerò, qu'en mau govèrn s'està era encausa de qué eth mon sigue culpable, e non en qué era vòsta natura sigue corrompuda. Roma, que hec brave ath mon, solie auer dus soleis, que hègen veir un e aute camin, eth deth mon e eth de Diu. Un des dus soleis a escurit ar aute, e era espada s'a junhut ara cròça pastorau: atau amassa, ara fòrça an d'anar es causes de mala manèra; pr'amor qu'estant junhudi non se cranhen mutuauments. Se non me vòs creir, bota atencion ena espiga; donques que tota èrba se coneish peth sòn seme. En país que banhen eth Po e er Adigio solie trapar-se valor e cortesia, abans que Federico auesse disputes. Aué, tot aqueth que deishèsse d'apressar-se ad aqueres províncies per vergonha de parlar damb òmes bravi, passar per eres, segur qué non ne traparà degun. Plan qu'encara existissen aqui tres ancians, qu'en eri era edat anciana repotègue ara modèrna, e les semble que Diu se tarde a cridar-les entà ua mielhor vida: que son aguesti, Conrad de Palazzo, eth brave Gerard, e Guido de Castel, a qui mielhor criden, ar estil francés, eth lombard simple. Aué era glèisa de Roma, entà confóner en era dus govèrns, què ena hanga en tot enlordir-se ada era e ara sua carga.

- Ò, Marco mèn!, didí jo; que rasones pro ben: e ara compreni se per qué sigueren excludidi d'eretar es hilhs de Levi. Mès, quin Gerard ei aguest que ties coma un sabent, aguesta rèsta d'ua raça estenhuda, qu'ei un repotec entad aguest sègle sauvatge?

- O es tues paraules m'enganhen, o me hès a temptar, me responec; pr'amor que, a maugrat de parlar-me en toscan, semble que non sabes arren deth brave Gerad. Jo non m'en sabí de cap fausnòm, se non ei que l'age cuelhut dera sua hilha Gaya. Que Diu vos age, que ja non vos posqui seguir mès. Guarda era auba que ja clarege, ludent a trauèrs deth hum: que me cau partir abans qu'apareishe er Àngel qu'ei aqui.

Atau parlèc, e non volec escotar arren mès.

Cant dètz-a-setau

Lector, se bèth còp t'a cuelhut era broma baisha enes Aups, de sòrta que non vedesses ath sòn trauèrs senon coma era bohèra a trauèrs dera membrana que curbís es sòns uelhs, rebremba guaire fèblaments penetre eth glòb solar estre es umidi e densi bugassi, quan aguesti comencen a enrarrir-se, e era tua imaginacion poirà aisidaments imaginar-se se com tornè jo a veir eth Solei, qu'ère ja pròche ara còga. Atau, donc, caminant ath pas deth mèn fidèu Mèstre, gessérem dehòra dera broma de hum entàs arrais luminosi, que ja s'auien escandit ena pala dera montanha.

Ó, fantasia que de tau manèra mos très a viatges dehòra de nosati madeishi qu'arren sent er òme, encara que sonen mil trompetes ath sòn entorn! Qui t'encoratge quan non recebes cap impression des sentits? Que te deu encoratjar ua lum que se forme en cèu, e que baishe per era madeisha, o pera voluntat divina que mo'la mane. Ena mia imaginacion apareisheren es tralhes dera impietat d'aquera, que se transformèc en audèth que mès gaudís cantant. Alavetz eth mèn esperit se tornèc a trapar en eth madeish, autant, que non arribaue enquiada eth cap causa der exterior. Dempús baishèc ena mia exaltada fantasia era imatge desdenhosa e herotja d'un crucificat, que vedia morir d'aquera manèra. Ath sòn costat i auie eth gran Asuero, Esther era sua esposa, e eth just Mardoqueo, que siguec tan dret enes sues òbres e enes sues paraules. Quan s'esbugassèc per era madeisha aquera vision, coma a ua bambolha que li manque aigua que d'era ère formada, acodic ena mia imaginacion ua puncèla que, plorant desconsolada, didie: "Ò, Reina! Per qué era tua colèra t'amièc entath nonarren? Que t'as aucit per çò de non pèrder a Lavinia: ça que la, m'as perdut; e jo sò qui plore, mair, era tua pèrta abans qu'era der aute."

Atau coma s'interromp un sòn, quan ua naua lum herís còp sec es nòsti uelhs barradi, e encara qu'interromput s'agite abans de morir deth tot, atau acabèren es mis visions tanlèu coma m'artenhec en ròstre ua claror fòrça màger dera qu'èm acostumadi a veir. Me virè entà un e aute costat entà examinar eth lòc que me trapaua, quan entení ua votz que didie: "Per aciu se puge". Aquera votz hec que me'n desbrenbessa de tot, e desvelhèc en jo tan viu desir de guardar se qui ère eth que parlaue, que non auria descansat enquia saber-me'n; mès me manquèc aquiua era facultat de veir, coma se

passa damb eth solei quan mos enludèrne e se vele dauant des nòsti uelhs damb eth resplendor des sòns arrais.

- Agust, me didec eth mèn Mèstre, ei un esperit divin, que s'amague ena sua pròpria lum, e que mos senhale era via entà anar tà naut, sense que l'ac demanem. Que hè damb nosati çò qu'er òme damb eth madeish; donques qu'eth que ve un besonh, e demore que li supliquen, ja se premanís malignaments a refusar quina ajuda que sigue. Ara es nòsti pès les cau esdegar-se a aubedir tan cortesa invitacion: hèm lèu, donc, tà pujar abans qu'escurisque, pr'amor que dempús non ac poiriem hèr enquiara naua auròra.

Atau parlèc eth mèn guida, e ambdús filèrem es nòsti passi de cap a ua escala: tanlèu siguí en prumèr gradon, sentí ath mèn costat coma un movement d'ales, que ventaue eth mèn ròstre, e entení díder: "Beati pacifici", que son mancati de pecadissa ira. Qu'èren ja tan caladi sus nosati es darrèri arrais qu'ada eri seguís era net, qu'es esteles campauen ja per diuèrsi lòcs. "Ò valor mèn!, per qué m'abandones d'aguesta sòrta?", didia jo ath mèn laguens, en sénter qu'es comes non me'n volien. Mos trapàuem a on acabaue era escala, e èrem arturadi, coma era nau qu'arribe ena plaja: parè era aurelha pendent un moment pr'amor de veir s'entenia quauquarren en nau cercle; e dempús, en tot dirigir-me ath mèn Mèstre, li didí:

- Doç Pair mèn, quina ofensa se purifique en cercle que mos trapam? Donques que s'arturen es nòsti pès, que non s'arturen es tues paraules.

Me responec:

- Er amor deth ben, que non a complit eth sòn déuer, aciu se reïntègre: aciu se castigue ath lent remèr. Entà qu'ac compregues mès claraments, dirigís eth tòn pensament entà jo, e recuelheràs bèth bon frut dera nòsta arturada. Hilh mèn, comencèc a díder, ne eth Creador, ne cap creatura manquèren jamès d'amor, ja sigue naturau, ja sigue racionau, sivans te cònte. Eth naturau non s'enganhèc jamès: er aute se pòt enganhar, per çò de dirigir-se entà un mau objècte, per excès o per manca de fervor. Tant que se dirigís entàs principaus bens, e se modèr ena sua afeccion as secundaris, non pòt èster causa de censurable delèit; mès quan s'incline entath mau, o se lance entath ben damb màger o mendre sollicitud dera que li cau, alavetz era creatura se vire contra eth sòn Creador. D'aciu pòs

dedusir qu'er amor ei en vosati eth seme de tota vertut, e de tota accion que merite eth castig. Ara plan, coma qu'er amor non pòt jamès renonciar ara felicitat deth subjècte que s'està, totes es causes son preservades deth sòn pròpri òdi; e coma que non pòt èster que cap èsser creat posque existir per eth madeish, ne separat der Èsser prumèr, ei impossible tot sentiment qu'age era tendència a auer en òdi ad aguest. Se passe, donc, s'era mia deduccion ei corrècta, qu'eth mau que se desire ei contra eth pròche; e aguest amor nèish de tres manères en vòste fragil hanhàs. Que n'a bèth un que demore quilhar-se sus era roïna deth sòn vesin, e sonque per aquerò desire que s'esbauce de naut de tot dera sua granesa; bèth aute cranh pèrder comandament, gràcia, aunor e fama, dauant dera elevacion der aute, e aquerò li còste tau desengust, que desire çò de contrari; e fin finau, n'auem quauqu'un que, per çò d'auer rebut quauqua injúria, s'irrite de tau sòrta, que s'uscle en set de resvenja, e sonque pense en hèr mau ath sòn contrari. Aguest triforme amor qu'ei eth qu'auem vist plorar enes cercles inferiors. Ara voi que coneishes er aute amor que cor entath ben, sense orde ne mesura. Cada un concep confusaments e desire un ben qu'en eth se recree era amna; e plan per aquerò s'esfòrcen toti en artenher-lo. S'eth vòste amor ei lent entà dirigir-se o entà aquerir aguest ben, aguest cercle vos balhe eth castig avient, enquia e tot dempùs deth vòste empenaïment en vida. Que i a un aute ben que non hè ar òme erós: non ei era felicitat, non ei era bona essència, eth frut e era arraïc de tot ben. Er amor que s'autrege massa ad aguest ben, se castigue enes tres cercles superiors ad aguest; mès que non te diderè era forma coma ei hèta aguesta division, pr'amor qu'ac endónvies tu madeish.

Cant dètz-e-ueitau

Eth gran doctor auie acabat eth sòn rasonament, e guardaue atentiuaments as mèns uelhs pr'amor de veir se me quedaua satisfèt; e jo, que me sentia excitat per ua naua set, caraua exterioraments, mèns didia ath mèns laguens: “Dilhèu lo cansen es mies nombroses preguntes”. Mès, aqueth Pair vertadèr, qu'endonvièc eth timid desir que non gausaua desnishar, parlant, me balhèc alend entà parlar; per çò que li didí:

- Mèstre, era mia vista s'ahisque de tau sòrta damb era tua lum, que distinguís claraments guaire era tua rason abaste o descriu: plan per aquerò, te prègui, doç e estimat Pair, que me definisques er amor qu'ada eth atribuïsses tota bona e mala accion.

- Dirigís entà jo, me didec, es penetrantes guardades dera tua inteligéncia e te serà mostrat er error des cècs que se convertissen en guides. Era amna, qu'a estat creada damb era predisposicion ar amor, se lance entà tot çò agradiu, tanlèu coma ei ahiscada peth plaser a meter-se en accion. Era vòsta facultat apreensiua recep era imatge o era espècia d'un objècte exterior, e la desvelope ath vòste laguens, de tau sòrta que posse ath vòste anim a dirigir-se entad aguest objècte; e, s'en hè'c, s'abandone en eth, aguest abandon qu'ei amor, e aguest amor ei era natura que de nauèth s'amasse a vosati, per efècte deth plaser. Dempús, dera madeisha manèra qu'eth huec se file entà naut, per tòrt dera sua forma, qu'a estat hèta entà pujar aqui a on mèns se sauve ena sua matèria primitiua, atau tanben era amna apassionada s'autrege ath desir, qu'ei eth movement espirituau, e non se padegue enquia que gausís dera causa estimada. Per çò qu'è dit abans, pòs comprèner guaire s'amague era vertat as qu'afirmen que tot amor a en eth madeish quauquarren de laudable, dilhèu pr'amor que cren qu'era sua matèria ei totemp bona; mèns que non toti es sagèths estampadi en cera son bons, encara que ne sigue era cera.

- Es tues paraules e era mia intelligéncia que les a seguit, li responí, m'an desnishat çò qu'ei er amor: mèns aquerò madeish m'a aumplit de dobtes nauí; pr'amor que s'er amor nèish en nosati per çò des causes exteriores, sense qu'era amna actue de ua auta manèra, aguesta que non aurà cap merit en seguir un camin dret o tortuós.

Me responec:

- Que posqui dider-te tot çò qu'en eth ve era nòsta rason: respècte as auti, demora arribar enquia Beatriz, pr'amor que non ei matèria de fe. Tota forma substanciau, qu'ei desparièra dera matèria, e que totun aquerò ei junhuda ada era, contie ua vertut que l'ei particulara; era quau, sense es òbres, non se sent, ne se mòstre senon pes sòns efèctes, coma era vida dera planta peth sòn huelhatge. Er òme ignòre d'a on vien eth coneishement des idies primàries e era afeccion as causes que prumèraments desire, es quaus existissen en vosati coma enes abelhes era inclinacion a fabricar mèu: en aguesti prumèrs desirs, que non cau laudança ne censura. Mès, per çò qu'ada eri se junhen toti es auti desirs, ei innata en vosati era vertut que conselhe, e qu'a de susvelhar eth lumedan deth consentiment. Era ei eth principi d'a on treiguetz era ocasiòn de contrèir merits, sivans acuelh o refuse es bons o maus amors. Aqueri que, rasant, arribèren ath hons des causes, an reconeishut aguesta libertat innata, e an deishat en mon doctrines moraus. Supposem, donc, que nèishe per fòrça deth besonh tot amor que s'ahlame en vosati; tostemp auetz era potestat de contier-lo. Aguesta nòbla vertut ei çò que Beatriz alugue per liure aubire; e T'ac cau tier en compde, s'ei que te parle d'aquerò.

Era lua que gessec tard e lèu a mieja net, hège que mos semblèssen mès escasses es esteles: madeish qu'en un caudèr alugat, corrie contra eth cèu per aqueth camin qu'abrande eth Solei quan er abitant de Roma lo ve quèir entre Corcèga e Cerdenha; e era Ombra gentila, que per era Pitola gaudís de mès fama qu'era ciutat de Mantua, se trapaue descargada deth pes des mies preguntes: per çò que jo, qu'auia recebut clares e solides rason respècte a totes eres, èra coma er òme que cuelhut pera sòn non pense en arren. Mès aguest dromilhon me siguec esbugassat còp sec pera gentada qu'auançaue ja darrèr de nosati; e atau coma en d'auti tempsi er Ismeno e er Asopo vederen córrer de nets pes sues arribes ua catèrva furiosa de tebens entà tier content a Baco, atau auançaue per aqueth cercle, sivans podí veir, es qu'èren ahiscadi pera bona voluntat e per un amor just. Lèu arribèren enquia nosati; pr'amor que tota aquera gentada venguie corrent, e es dus de dauant cridauen plorant: "Maria se filèc ath mès córrer entara montanha; e Cesar, entà dominar Ilerda, volec entà Marselha, e dempús passèc entà Espanha". "Lèu, lèu, exclamauen d'auti ath sòn darrèr; que non se pèrde eth temps per pòc amor, pr'amor de qué eth desir de bones òbres hèsque reverdejar era gràcia."

- Ò, amnes qu'en eres un fervor arderós compense ara, dilhèu, era intelligéncia e era tardança, que per tebesa empleguèretz entath ben! Agust, qu'encara viu (e non vos enganhi), vò anar aqui u naut tanlèu eth Solei brilhe de nauèth: didetz-mos, donc, a on ei era pujada.

Taus sigueren es paraules deth mèn Guida; e un d'aqueri esperits didec:

- Vene darrèr nòste e la traparàs. Qu'èm tan desirosi d'auançar que non mos podem arturar: desencusa, donc, se çò que hèm, per just castig, te semble ua descortesia. Jo siguí abad en Sant Zenon de Verona, pendent er emperi deth brave Barbaròia, que d'eth encara se planh Milan. Bèth un qu'a ja eth pè ena hòssa, que lèu plorarà per aqueth monastèri, en tot entristir-lo eth poder qu'auèc aqui; pr'amor qu'en sòrta deth sòn vertadèr pastor, a botat en eth a un hilh sòn, mau de còs, peyor encara d'esperit, e nèishut de mau consòrci.

Sabi pas se didec arren mès, o se carèc; tan luenh se trapauè ja de nosati; mès aquerò siguec çò qu'entení, e me semblèc ben retier-lo ena memòria. E aqueth qu'ère eth secors de toti es mèns besonhs didec:

- Vira-te entà aciu; guarda a dus que vien nhacant era Guitèra.

Aguesti anauen dident darrèr de toti: "Era nacion que per era se dauric ath mar, moric abans qu'es sòns descendents vedessen eth Jordan,⁶⁷ e aquera gent que non volec compartir enquiath finau es fatigues deth hilh d'Anquises, s'aufric per era madeisha a ua vida sense glòria."⁶⁸

Ara seguida, quan aqueres ombres s'aluenhèren tant de nosati, que non les podíem veir, m'assautèc ua naua idia, que d'era ne nèisherèn d'outes diuèrses; e era mia imaginacion comencèc a divagar de tau sòrta d'ua en auta, que per allucinacion cluquè es uelhs, e eth mèn pensament se cambièc lèu en saunei.

67 Eth pòble ebrèu.

68 Es troians.

Cant dètz-e-nauau

Ara ora qu'eth calor deth dia, vençut pera Tèrra e dilhèu per Saturn, non pòt ja temperar eth hered dera Lua; quan es geomantics ven, abantes dera auba, en Orient "era sua màger fortuna"⁶⁹ per aqueth camin qu'entada era s'està pòc de temps escur, se m'apareishec en sòmi ua hemna blecassuda, guèrcha, damb es pès torçadi, espeada e d'un color auriolenc. Jo la guardaua; e atau coma eth Solei reanime es membres arraulidi peth hered dera net, dera madeisha manèra era mia guardada hège desempachada era sua lengua, e quilhaue eth sòn còs en pòc de temps, en tot rogir-li eth passit ròstre, tau que requerís er amor. Quan auec era lengua liura, comencèc a cantar de tau manèra, que damb fòrça trabalh auria artenhut a separar era mia atencion d'era. "Que jo sò, cantaue, jo sò doça Sirena, que distrèigui as marinèrs ath miei deth mar; autant ei eth plaser que hèsqi a sénter. Damb eth mèn cant separè a Ulises deth sòn camin insegur; e eth que s'aven damb jo, lèu jamès se'n va; de tau manèra lo fascini". Encara non s'auie barrat era sua boca, quan apareishec ath mèn costat ua hemna santa, prèsta a confoner-la: "Ò, Virgili, Virgili! Qui ei aguesta?", didie capinauta; e eth s'apressaue damb es uelhs tachadi solet en aquera aunèsta hemna. Cuelhec ara auta e, estarnant-li es sòns vestits, la descurbic per dauant e me mostrèc eth sòn vrente. Era pestilència que gessie d'eth, me desvelhèc. Virè es uelhs e eth brave Virgili me didec:

- Aumens t'è cridat tres còps; lhèua-te e vene; cerquem era dubertura per a on te cau entrar.

Me lheuè: toti es cercles deth sagrat monte èren ja negadi pera lum deth dia, e seguírem caminant amiant eth Solei ara nòsta esquia. Tant que lo seguia, amiaua jo eth front tau qu'aqueth que l'aclapen es pensaments, que d'eth madeish hè un arc de pònt, quan entení díder: "Vietz, se passe per aciu". Agustes paraules sigueren pronunciades en un ton doç e benigne, coma non s'enten en aguesta region mortau. Damb es ales dubèrtes, que semblauen de cigne, eth que mos auie parlat atau mos amièc entà naut per entre dues pales der aspre malh. Botgèc dempús es sues plumes, e ventèc eth mèn front, en tot afirmar que son benauradi "qui lugent", pr'amor qu'sues amnes seràn riques de consolacion.

69 Es geomantics solien traçar figures de punts hèti ar edart, e quan ne resultaue ua de semblabla ara des esteles que formen çò darrèr deth signe Aquari e eth principi deth de Piscis, la cridauen era sua màger fortuna.

- Qué te cau, que solet guardes entath solèr?, me preguntèc eth mèn Guida, quan siguérem un shinhau mès amont der Àngel.

E jo li responí:

- Que me hè anar d'aguesta manèra, suspens e cogitós, ua recenta vision, que me tirasse entada era, de sòrta que non me'n posqui estar de pensar en era.

- Qu'as vist, me didec, ara anciana embelinaira, soleta responsabla des plors que mès naut d'a on èm se vèssen? As vist se com er òme pòt despener-se d'era? Qu'ei pro, donc, damb aquerò, e esdega eth pas; vira es tòns uelhs entath reclam des magnifiques esfères, que hè a virar eth Rei etèrn.

Coma eth falcon, que, guardant prumèr as sòns pès, acodís ath crit deth caçaire e comence eth vòl, tirassat peth desir dera presa, madeish hi jo, recorrent era henerecla dera ròca destinada a dar pas as que pugen, sense arturar-me, enquia arribar en punt a on se camine en redon. Quan auia gessut en cincau cercle, vedí quauques amnes, que plorauen estirades en solèr capenjós; e les entení exclamar damb fòrtes alendades, qu'a penes s'entien es sues paraules: "Adhaesit pavimento anima mea."⁷⁰

- Ò, escuelhudi de Diu, qu'es sòns patiments son solatjadi pera resignacion e pera esperança! Dirigitz-mos entàs nauti gradons.

- Se vietz liures de jàder aciú damb nosati, e voletz trapar mès lèu era pujada, caminatx tostemp entara vòsta dreita, dehòra deth cercle.

Tau siguec era suplica deth Poèta, e tau era responsa que li balhèren mès endauant entà nosati; podent jo saber-me'n peth son des paraules se qui ère eth qu'auie parlat: virè alavetz es mèns uelhs entath mèn Senhor, que damb un gèst complasent consentic a çò que demanaue era expression deth mèn desir. Quan podí obrar ath mèn gost, m'apressè ad aquera creatura qu'auie tirat era mia atencion damb es sues paraules, dident-li:

- Esperit, qu'en tu eth plor madure era expiacion, que sense era non se pòt arribar enquia Diu, suspen pendent un moment eth tòn màger suenh per jo. Ditz-me se qui sigueres, e per qué auetz toti era esquia virada entà naut, e se vòs que demana per tu quauqua causa d'a on gessí viu.

70 Paraules de psalm CXVIII, que damb eres aqueres amnes exprimissen eth ligam qu'aueren as causes terrenaus.

Me responec:

- Saberàs se per qué mane eth Cèu qu'ajam era esquia virada entada eth; mès abans “scias quod ego fui successor Petri”⁷¹ Entre Sesti e Chiavari s'intèrne un beròi arriu, que deth sòn nòm cuelh era origina eth titol dera mia sang. Un mes e pòc mès podí experimentar guaire pesant ei eth gran mantèl tath que lo presèrve dera hanga; pr'amor que quinsevolh auta carga se retire a ua pluma. Era mia convèrsa, ai de jo!, siguec tardiua; mès quan siguí escuehut Pastor roman, me'n sabí de guaire enganosa ei era vida. Vedí qu'enquia e tot aqui non repausaue eth còr, sense èster ja possible pujar a mès nautada en aguesta vida mortau: atau ei que m'aluguèc er amor dera vida etèrna. Enquia alavetz siguí ua amna miserabla, aluenhada de Diu, e completaments aganida, que per aquerò patisqui eth castig que ves. Çò que hè era avaricia, se manifèste aciu damb era pena que patissen es amnes botades capenjós; pena mès amarganta que cap auta. Atau coma es nòsti uelhs, tachadi en causes terrenaus, non guardèren jamès entà naut, dera madeisha manèra era justícia les submergís aciu en solèr. Atau coma era avarícia amortèc en nosati er amor entà quinsevolh aute ben vertadèr, que per aquerò sigueren vanes es nòstes òbres, atau tanben era justícia mos tie aciu oprimidi, estacadi de pès e mans, e immobils e estiradi mentre li plague ath just Senhor.

Jo m'auia ajulhat, e volí parlar; mès quan començaua, er esperit avertic, sonque escotant, aguest acte de reveréncia, e me dídec:

- Per qué t'inclines entath solèr d'aguesta manèra?

Li responí:

- Era mia drete consciéncia m'obligue a respectar era vòsta dignitat.

- Redreça es tues comes, e lhèua-te, frair, repliquèc; non t'enganes: coma tu e coma es auti sò servidor dera madeisha potestat. S'as pogut compréner aqueres paraules evangeliques que dident “neque nubent”, pro poiries veir per qué parli atau. Vè-te'n ja: que non voi que t'entretengues pendent mès temps; qu'era tua permanéncia aciu da trèva ath mèn plor, que damb eth accelèri çò que tu as dit abans. Qu'è aqui baish ua neboda, que se cride Alagia, naturauments brava, se non ei qu'era nòsta casa l'age pervertit damb eth sòn exemple. Era soleta me quède ja en mon.

71 “Sabe-te'n que jo siguí successor de Pèir”. Aguest qu'ei Ottobon de Fieschi, comde de Lavagna, pontifèx damb eth nòm d'Adrian V, que regnèc un mes e nau dies: moric en 1276.

Cant vintau

Que resistís mau un desir contra un aute qu'ei milhor: plan per aquerò, entà complàder ad aqueth esperit, retirè dera aigua, contra eth mèn gust, era esponja deth curiosèr encara non saturada. Me metí en marcha, e eth mèn Guida s'endralhèc pes solets lòcs qu'auie liures ath long der escarpament deth monte, caminant coma eth que va per ua muralha apegat as fortificacions; pr'amor qu'aqueres amnes que vèssen gota a gota des sòns uelhs eth mau que s'apodèrè deth mon sancer, s'aprèssen massa der aute costat entà dehòra. Maudida sigues, anciana loba, que damb era tua hame prigonda e insadorabla hès mès preses que totes es autes fères! Ò Cèu, qu'enes sues revolucions ven quauqui uns era encausa des cambiaments que patissen es causes e es condicions umanes!, quan vierà eth que hèsque húger ad aguesta loba?

Anàuem caminant damb passi lents e compdadi, e jo botaua tota era mia atencion enes ombres, en tot entener-les pietosaments plorar e planher-se; quan, per edart, entení exclamar damb adolorida votz, semblabla ara d'ua hemna pròcha ara sua jasilha: “Doça Maria!” E de seguit: “sigueres tan prauba coma se pòt veir per aqueth estable quan depausères eth tòn sant frut.” Ara seguida entení: “Ò brave Fabrici!, preferires èster praube e vertuós, abans que possedir granes riqueses queiguent en vici.! Aguestes paraules m'èren tant agradiues, que m'auancé entà conéisher er esperit que d'eth, çampar, procedien. Aguest seguie parlant des dons que hec Nicolàs as puncèles entà amiar era sua joenesa peth camin der aunor.⁷²

- Ò amna que rebrembes tan bones accions! Ditz-me qui sigueres, li preguntè, e per qué ès era soleta que repetís aguestes dignes laudances. Es tues paraules non quedaràn sense recompensa, se torni en mon entà acabar eth cuert camin d'aquera vida que vòle entath sòn finau.

- T'ac diderè, me responec, non perque demora cap consolacion que vengue d'aquiu, senon perque lutz en tu tanta gràcia abans d'auer mòrt. Que siguí arraïc dera mala planta que lance aué sus tota era tèrra cristiana tan nociua ombra qu'a penes se recuelh en era cap frut bon. Mès se Douay, Gante, Lilla e Brujas podessen, lèu cuelherien resvenja; e jo l'ac demani ad Aqueth qu'ac jutge tot. En mon me cridè Hugo Capeto: de jo descenen es

72 Sant Nicolàs, avesque de Mira, dotèc a tres puncèles que per çò dera sua praubetat se vedien en perill d'amiar ua vida desaunèsta.

Felips e es Loïsi, qu'en aguesti darrèri tempsi govèrnen França. Que sigui hilh d'un carnissèr de París. Quan manquèren es ancians reis, exceptat d'un que se vestic de teles grises, cuelhí es brides deth govèrn deth reiaume, e ena mia naua posicion aquerì tau poder e tanti amics, qu'era corona vacanta siguec plaçada en cap deth mèn hilh, qu'en eth comence era raça consagrada des nauis reis. Mentre era grana adquisicion des Estats provenzaus non treiguec era vergonha ara mia familha, aguesta valec pòc, mès, totun, non hec cap mau; mès aquiú siguec eth començament des sues rapines, en tot tier era fòrça e era mentida: dempús, entà esmendar-se, s'apoderèc deth Ponthieu, dera Normandia e dera Gasconha. Carles anèc entà Italia, e entà esmendar-se, hec ua victima de Conradino, e dempús manèc entath Cèu a Tomàs, tanben entà esmendar-se. Veigui un temps, non guaire luenhant, que gesserà de França un aute Carles, entà dar-se a conéisher milhor ada eth madeish e as sòns.⁷³ Ges d'era sense armes, e solet damb era lança que pelegèc Judes; e la tie de sòrta que daurís damb era uede eth vrente de Florencia. En aguesta escadença non aquerirà parçans, senon pecat e opròbris, autant mès grèus entada eth, coma mès leugèr li semble tau mau. Veigui ar aute que ja gessec, e queiguec presoèr en un vaishèth, véner ara sua hilha regatejant eth prètz, coma hèn es corsaris damb es sues esclaves. Ò avaricia! Qué mès pòs hèr, quan t'as apoderat dera mia raça, de tau manèra que non tie compde dera sua pròpria carn? E entà que semble mendre eth mau futur e eth passat, veigui ara flor de Lis entrar en Alagna, e a Crist presoèr ena persona deth sòn vicari, lo veigui un aute còp autrejat ar escarni, veigui renauir eth hèu e eth vinagre, e lo veigui morir entre d'autoi dus lairons. Veigui tan crudèu ath nau Pilats, que non n'a pro damb aquerò, e sense dictar senténcia, amie entath temple es sòns cobesi desirs. Ò Senhor mèn! Quan aurè era alegria de contemplar era resvenja que, amagada enes tòns secrets, te hè agradiua era tua ira? Per ço que jo didia dera soleta Esposa der Espetit Sant, ço que hec que te virèsses entà jo, pr'amor d'obtier ua explicacion, te diderè qu'aquerò forme part des nòstes oracions pendent eth dia; mès, tanlèu escurís, recitam ath sòn lòc exemples contraris. Alavetz rebrembam a Pigmalion, qu'era sua passion peth aur lo hec traïdor, panaire e parricida; e era misèria der aganit Midas, conseqüéncia dera sua demana exagerada, que serà tostemp motiu de burla.

73 Carles de Valois. Eth despatriament de Dante provenguec dera venguda d'aguest prince en Florencia, manat peth papa Bonifaci VIII coma mejancèr entre es dus partits qu'ère dividida era ciutat.

Que se rebrembe tanben ar asenat Acham, e com panèc es dèishes der enemic, de sòrta qu'enquia e tot aciu, semble que l'acace era ira de Josué. Dempús acusèrem a Safira e ath sòn marit; laudèrem es pès que caushiguèren a Eliodor, e per tot eth monte circule inflammat eth nòm de Polinestor, qu'aucic a Polidoro. Fin finau, cridam: "Ò Craso! Ditz-mos, donques que non ac ignores, quin gost a eth aur" A viatges parlam quauqui uns en votz nauta e d'auti en votz baisha, segontes era afeccion qu'ad aquerò mos ahisque damb mès o mens fòrça. Per çò d'aute, non èra jo solet qu'abans rebrembaua es boni exemples que d'eri mos ocupam pendent eth dia; mès que non i auie aciu cap aute que lheuèsse era votz.

Mos auíem hèt enlà ja d'aqueth esperit, e sajàuem auançar peth camin tot çò que podíem, quan sentí tremolar eth monte coma se s'en.honsèsse; plan per aquerò me cuelhec un hered, sonque comparable ath que sent aqueth que va a morir. Non s'estrementic, de vertat, tan fòrtaments Delos, abans que Letona nidèsse en era pr'amor de jasilhar es dus uelhs deth Cèu⁷⁴ Dempús ressonèc per toti es endrets dera montanha tau crit, qu'eth Mèstre s'apressèc a jo dident:

- Non te cau pòur, tant que jo te guida.

"Gloria in excelsis Deo", didien toti, segontes comprení pes votzes que gessien des punts pròches, d'a on ère possible entener-les. Mos quedèrem immobils e estonadi, coma es pastors que per prumèr còp enteneren aqueth cant, enquia que cessèc eth tremolum, e acabèc er imne. Seguírem de nauèth eth nòste sant camin, guardant es ombres que jadien peth solèr capenjós e exalant eth sòn acostumat plor. S'era memòria non m'enganhe, jamès era ignorància d'ua causa possèc damb tanta fermetat eth mèn desir de saber, coma alavetz, pensant en çò que s'auie passat: e coma, per çò dera rapiditat dera nòsta marcha, non gausè preguntar, ne per jo madeish podia compréner arren, caminaua timid e cogitós.

74 Se conde qu'era ièrta de Delos, en Archipelag, tremolaue e se botjaue, enquia que Latona, en tot refugiar-se en era, jasilhèc a Apolo e a Diana, representadi pera Mitologia en Solei e ena Lua, que Dante cride aciu es dus uelhs deth Cèu.

Cant vint-e-unau

Me tormentaue era set naturau, que non se sadore jamès senon damb aquera aigua que demanèc coma gràcia era joena samaritana; m'excitaue era prèssa de seguir ath mèn cap pera obstruida corsèra, e m'aclapaue er espectacle deth just castig. Alavetz, sivans conde Lucas que se l'apareishec Crist as dus òmes en camin, dempús d'auer gessut deth sepulcre, mos apareishec ua ombra, que venguie ath nòste darrèr guardant as sòns pès es amnes ajaçades: encara non mo n'auiem encuedat d'era, quan mos dirigic era paraula, en tot dider-mos:

- Frairs mèns, era patz de Diu sigue damb vosati.

Mos virèrem ara prèssa, e Virgili li hec era demostracion que convenguie ad aquera salutacion. Dempús li didec:

- Qu'en concili benaurat t'admete en patz eth tribunau de vertat que me relègue a un despatriament perpetuau!

- Com!, exclamèc er esperit; donques per qué vatz tant ara prèssa, s'ètz ombres que Diu non se digne adméter aqui naut? Qui vos a guidat enquia aciu pera escala?

Eth mèn Doctor responec:

- Se guardes es senhaus qu'amie aguest e diboishes ar Àngel, poiràs veir qu'a eth dret de regnar damb es bravi; mès coma aquera que hile de nets e de dia non auie encara acabat era fusada que li cau, e que Cloto premanís e impause a cadun de nosati, era sua amna, qu'ei fraia tua e mia, en vier aciu, non podie vier soleta pr'amor que non pòt veir coma nosati. Per aguest motiu siguí jo trèt dera vasta gòrja deth Lunfèrn entà mostrar-li eth camin, e l'ac mostrarè enquia a on era mia sciéncia posque guidar-lo. Mès, ditz-me, s'ei que t'en sabes, per qué hec abans eth monte taus bassacades, e per qué enquia es sòns umidi fondaments semblauen cridar ath còp totes es amnes?

En hèr aguesta pregunta Virgili, endonvièc, coma en ua agulha, damb eth uelh deth mèn desir, de tau sòrta, que siguec pro era esperança entà padegar era mia set de saber. Aqueth comencèc d'aguesta sòrta:

- Arren se passe ena religiosa montanha, que sigue dehòra der orde o der usatge establít. Aguest lòc qu'ei liure de tota commocion; e era

qu'auetz sentut sonque pòt vier d'aquerò qu'eth Cèu recep digne d'eth madeish, e non de ua auta causa. Pr'amor que non plò, ne peirègue, ne nhèue, ne què geladiua ne arrosada mès ença dera pòrta des tres petits gradons. Non apareishen bromes denses ne estranhes, ne se ven relampits, ne ara hilha de Taumante, qu'aquiu baish càmbie soent de loc. Que non i a bugàs sec, que se quilhe a màger nautada dera d'aqueri tres gradons que vos è dit, a on a es sòns pès eth vicari de Pèir. Dilhèu tremolarà eth mon pòc o molt mès entà baish d'aquiu; mès, per mès vent que s'amague ena tèrra, non sai se per qué aci non a tremolat jamès. Sonque s'estrementís quan bèra amna, en senter-se purificada, se quilhe o se botge entà pujar, en tot acompanhar-la aqueth cantic. Era pròva dera purificacion ei era volentat qu'excite ara amna, liura ja, entà mudar-se de lòc, en tot ajudar-la eth sòn madeish desir. Non per aquerò dèishe de sénter abans de temps eth vam ineficaz de pujar en cèu, encara que sense que tanpòc l'abandone eth de satisfèr ara justícia divina, pr'amor qu'aguesta l'impause per castig era madeisha afogadura qu'auet peth pecat. Jo qu'è jadut en aquest ostau de dolor mès de cinc cents ans, non è auut enquiath moment era liura volentat de passar entà ua auta de milhor: plan per aquerò as sentut eth terratrèm, e as pietosi esperits laudant pera montanha ad aqueth Senhor, que les admeterà lèu en sòn sen.

Atau parlèc; e coma er òme gaudís tant en béuer, coma mès set a, non saberè díder ço de content que me hec. Eth mèn sabent Guida li didec:

- Ara veigui eth hilat qu'es aganchadi, e de quina manèra vos desliuratz d'eth; era encausa deth tremolum deth monte e era encausa de qué vo n'alegretz. Hètz-me a saber ara, se te platz, qui sigueres, e per qué as estat jadent pendent tanti sègles: permet-me qu'ac dedusisca des tues paraules.

- En aqueth temps qu'eth brave Tito, damb era ajuda deth suprèm Rei, vengèc es herides per a on gessec era sang qu'auie venut Judes, responec aqueth esperit, èra jo aqui baish amiant eth nòm que se tarde mès e aunore mès, pro famós, mès encara sense fe. Siguec tan doç eth mèn cant, que, a maugrat d'èster tolosan, me hec a vier Roma entada era, a on meritè que coronèssen de mirta es mèns possi. Encara me cride Estacio era gent qu'aquiu viu: cantè a Tebas, e dempús ath gran Aquiles, mès queiguí en camin en tot amiar era mia dusau carga. Aluguèren eth mèn ardor es

bualhs dera divina ahlama qu'an inflammat a mès de mil. Que parli dera "Eneida", que siguec era mia mair e era mia hilhuquèra en poesia: arren escriuí sense era qu'avesse eth mendre pes; e me tardaria de bon voler un an mès en aguest despatriament, damb era condicion d'auer viscut en mon quan viuec Virgili.

Aguestes paraules heren que Virgili se virèsse entà jo, damb un gèst, que tacitaments didie: "cara-te", mès era volentat que non ac pòt tot; pr'amor qu'er arrir e es plors seguissen de tau sòrta ara passion que d'era vien, qu'enes òmes mès sincèrs se manifesten sense voler: atau, donc, jo arrí, coma eth que hè veir qu'està en acòrd damb er aute; per çò qu'era ombra carèc e me guardèc enes uelhs, qu'ei a on mès se reflectís eth pensament.

- A! Pro que posques amiar a tèrme era tua grana òbra!, didec; mès, per qué eth tòu ròstre m'a mostrat ara aguest relampit d'arridalha?

Me vedí alavetz endrabat entre ambdús: er un m'obligauè a carar, er aute me demanaue que parlèssa; per çò que alendè, e siguí comprenut.

- Que pòs parlar sense temor, didec eth mèn Mèstre; parla e ditz-li çò que pregunte damb tanta fermetat.

Responí, donc:

- Dilhèu t'estones, ancian esperit, deth mèn arridolet; mès que voi costar-te mès admiracion. Aguest, que guide es mèn uelhs entà naut, qu'ei aqueth Virgili, que d'eth apreneres a cantar en vèrsi sublimes es actes des òmes e des dius. Se pensères qu'eth mèn arridolet auie ua auta encausa, dèisha-la de cornèr coma erronèa, donques que solet venguie des paraules que prononcières respècte ada eth.

Estacio s'inclinaue ja entà abraçar es jolhs deth mèn Senhor; mès aguest li didec:

- Frair, non ac hesques; que tu ès ua ombra e ves ath tòu dauant ua auta ombra.

E eth, en tot l'heuar-se, responec:

- Tu que pòs comprèner ara era magnitud der amor que per tu m'uscle, quan desbrembi era nòsta vanitat, tractant a ua ombra coma a un còs solid.

Cant vint-e-dusau

Ja er àngel s'auie quedat darrèr de nosati; er àngel que mos dirigic entath siesau cercle, dempús d'auer esfaçat ua des taques deth mèn front; e mos auie dit que son benauradi es que boten es sòns desirs ena justícia, mès era sua votz exprimic aguesta senténcia damb era paraula “sitiunt” sense prononciar era auta. Jo caminaua per aquiù mès leugèr que pes autes dubertures, de sòrta que sense cap trabalh seguia entà naut as velòci esperits. Alavetz Virgili comencèc a díder:

- Er amor que nèish dera vertut ahlame tostemp d'auti amors, damb era condicion de qué era sua ahlama se balhe a conéisher. Dera ora que Juvenal baishèc entre nosati en Limb deth Lunfèrn, e me mostrèc era sua afeccion entà jo, era mia benvolença entà tu, siguec era màger que se pòt sènter per ua persona que non s'a vist jamès: atau ei qu'ara me semblen cuertes aguestes escales. Mès, ditz-me, e, coma amic, desencusa-me, s'era massa confiança destibe eth fren dera mia boca, en sentit de qué tanben desiri que coma amic me parles: com podec trapar era tua avarícia un lòc en tòc còr, a maugrat deth sentit dret que damb era tua diligéncia e estudi arriberes a possedir en tan gran grad?

Aguestes paraules heren arrir, plan que òc, a Estacio, dempús responec:

- Tot çò que me digues ei entà tu ua pròva d'estimacion. Fòrça còps, plan, apareishen es causes de manèra que dan motiu entà fausses presumpcions, pr'amor qu'es vertadèras causes son amagades. Tu cres, sivans me demòstre era tua pregunta, que siguiú aganit ena auta vida, dilhèu per auer-me vist en cercle que me trapaua. Te cau saber, donc, qu'era avarícia siguec fòrça luenh de jo, e qu'es mèns excèssi entà çò de contrari an estat castigadi per milèrs de lues. E se non auesse estat perque m'apliquè eth remèdi avient, quan meditè es vèrsi qu'en eri exclames, lèu irritat contra era natura umana: “Ò execrable hame der aur!, entà on non amies er insadorable apetit des mortaus?”, me veiria hèn torns peth cercle a on se lancen pesi. Alavetz calculè que, per çò de daurir massa es ales, podien arribar a rosigar-se es mies mans, e me n'empenaí autant d'aqueth coma des auti maus. Guairi resuscitaràn damb es peus talhadi, pera ignorància de qué era prodigalitat, qu'en era se trafen, sigue un pecat, e que les empedís empenaïr-se, ja pendent era sua vida, ja ath tèrme d'era! E sabe-te'n qu'era colpa diametrauments opausada a cada pecat s'expie aciu, amassa damb eth

madeish pecat: atau ei que se sò estat en tot purificar-me entre es que ploren era sua avarícia, a estat precisaments peth vici contrari.

Eth Cantaire des “Bucoliques” didec alavetz:

- Quan cantères es crudèus batalhes dera dobla tristor de Yocasta, non me pensi, per çò des accents que Clio te hec esclatar, que te compdèsse entre es sòns era Fe, que sense era non ei pro obrar ben. S’ei atau, quin solei o quina lum a esbugassat es tues tenèbres de tau sòrta que te permetesse lheur es tues candèles entath Pescador?

Er aute responec:

- Tu me manères prumèr a béuer enes tutes deth Parnasso, e dempús m’illuminères entà que coneishessa eth vertadèr Diu. Que heres coma eth que camine de nets amiant ath sòn darrèr ua lum, qu’ada eth non li servís, mès qu’alugue as personas que lo seguissen, quan dideres: “Eth sègle se renauís, torne era justícia damb es prumèrs tempsi deth genre uman, e ua naua raça baishe deth cèu.” Per tu siguiú poèta, per tu cristian; mès, entà que veigues miellhor çò que te pinti, estenerè es mans pr’amor de balhar-li mès color. Que ja ère eth mon plen dera vertadèra credença, semiada pes missatgèrs der etèrn reiaume, e es tues paraules, abantes mentades, s’acordauen damb era doctrina des nauí apostòls; per çò que jo m’acostumè a visitar-les: dempús me semblèren enrodadi de tau santetat, que quan Domiciano les perseguic, correren es mies lèrmes barrejades damb es sues. Tant que viuí, les ajudè; es sòns drets costums me heren menspredar totes es autes sèctes, e abans que, en mèn poèma, amiessa as grècs dauant des arrius de Tebas, auia rebut eth baptisme; mès per pòur, siguiú cristian en secret, e pendent fòrça temps me mostrè pagan. Aquesta timiditat m’a hèt recórrer eth quatau cercle pendent mès de quate sègles. E ara, donques qu’auem mès temps deth de besonh entà pujar pèth nòste camin, ditz-me tu, qu’as descurbit eth vel que m’amagaue eth sobeiran pro ben, a on son eth nòste ancian Terenci, Cecili, Plauto e Varron, s’ei qu’ac sabes. Ditz-me se son condemnadi e en quin cercle.

- Toti aguesti, e Persi, e jo, e d’auti molti, responec eth mèn Guida, èm en prumèr cercle dera cèga preson damb aqueth Grèc⁷⁵, qu’aleitèren es Muses mès qu’a cap aute: fòrça còps parlam deth monte a on se trapen

tostemp es nòstes hilhuquères. Aquiu que son, damb nosati, Euripides, Anacreonte, Simonides, Agatón, e d'auti molti grècs que vedèren ja es sòns fronts coronadi de laurèr. D'aqueri que tu cantères, se ve aquiu a Antigona, a Deifila, Argia e Ismene, autant de trista coma abans. Que i é tanben era qu'ensenhèc era Langia, era hilha de Tiresies, e Tetis, e Deidamia damb es sues fraies.

Es dus poètes auien sauvat silenci, guardant de nauèth damb atencion ath sòn entorn, pr'amor que s'auie acabat era escala e es sues parets: ja es quate esclaves deth dia auien quedat endarrèr e era cincau ère en timon deth car solar, en tot dirigir entà naut era sua punta luminosa, quan eth mèn Guida didec:

- Creigui avient que virem era nòsta espatla dreita entara vòra deth cercle, pr'amor de hèr eth torn ara montanha, segontes acostumam a hèr.

Aguest costum siguec era nòsta guida, e comencèrem eth camin sense trantalhar, un còp i siguec d'acòrd era auta amna vertuosa. Eri anauen dauant e jo darrèr, solet, seguint d'aurelha es sues paraules, que me comunicauen era intelligéncia dera poesia. Mès, lèu interrompec aqueth doç collòqui era vista d'un arbe, que trapèrem ath miei deth camin, cargat de pomes flairoses; e atau coma er auet quilhant-se entath cèu, va amendrint d'arrama en arrama, aqueth anaue amendrint pera sua part inferiora damb era fin, sivans me pensi, de qué arrés puge entada eth. Peth costat qu'ère barrat eth nòste camin, queiguie de naut de tot dera ròca ua aigua cristallina, que s'espargie pes huelhes superiores.

Es dus poètes s'apressèren ar arbe, quan ua votz exclamèc entre eth huelhatge: "Que vos pòt costar car aguest minjar." Dempús didec: "Maria pensae mès enes nòces tà que siguessen aunèstes e complides, qu'ena sua boca qu'ara intercedís per vosati. Es ancianes romanes se contentèren damb era aigua coma tota beuenda, e Daniel menspredèc es minjars e aqueric sciéncia. Eth prumèr sègle, que siguec tan beròi coma er aur; era hame hège mès saboroses es aglans, e era set convertie en nectar quinsevolh arriuet. En mèu e sautarèths consistic er aliment deth Baptista en desèrt: aquerò l'autrege mès glòria, e lo hè mès gran coma ac hè veir er Evangèli."

Cant vint-e-tresau

Tant qu'auia era vista tachada en verd huelhatge, coma sòl hèr aqueth que pèrd eth temps darrèr d'un audèth, eth qu'ère entà jo mès qu'un pair, didie:

- Hilh mèn, vene ara, pr'amor qu'eth temps que se mos autrege mos cau tier-lo mès utilaments.

Virè eth ròstre damb agilitat, atau coma es mèns passi, entàs Sabents, que parlauen tan ben, qu'en tot escotar-les non sentia cap cansament en caminar; alavetz s'entenec cantar plorant: "Labia mea Domine", d'ua manèra que hec nèisher en jo plaser e dolor.

- Ò, doç Pair!, qué ei çò qu'enteni?, comencè a dïder.

E eth didec:

- Que son es ombres, que dilhèu van en tot des.hèir eth nud des sòns deutes.

Coma pelegrins cogitosi, qu'en trapar en sòn camin gent que non coneishen, se viren entada era sense arturar-se, atau venguie ath nòste darrèr, mès damb pas mès rapid, un revolum d'esperits, caradi e pietosi, que passauen entà dauant guardant-mos. Toti eri auien es uelhs en.honsadi e clucadi, eth ròstre palle, e tant amagrit, qu'a trauèrs d'eth se notaue era forma des uassi. Non me pensi qu'Erisicton se vedesse redusit a ua pèth tan seca quan mès li calec crànher era hame. Jo didia, pensant ath mèn laguens: "Vaquí se com deuie estar era nacion que perdec Jerusalem, quan Maria arribèc a avalar-se ath sòn pròpri hilh." Es sòns uelhs semblauen anèths sense pèires; es qu'en ròstre der òme liegen Homo, aurien liejut aciuidaments era M.⁷⁶ Qui se creirie, ignorant era causa, qu'era flaira d'ua fruta e aqueth saut d'aigua, ahiscant eth sòn desir, podesse redusir-les a tau extrèm? Jo qu'èra estonat en veder-les tant ahaimadi, pr'amor qu'encara non coneishia era causa deth sòn flaquitge e dera sua trista ariditat; quan dera prigonda cavitat dera sua tèsta dirigic entà jo es sòns uelhs ua ombra e me guardèc fixaments; e dempús exclamèc en votz nauta:

- Quina ei aguesta gràcia que se m'autrege?

76 Quauqui teològs e predicadors mistics dera Edat Mejana pretenien que Diu auie escrit dera sua pròpria man es paraules Homo Dei en ròstre uman. Coma per çò deth sòn flaquitge, vò dïder Dante, es sòns uelhs èren tan en.honsadi en cap, que claraments se podie veir era M, formada peth nas, es celhes e es maishères.

Jamès l'auria coneishut peth sòn ròstre; mès era sua votz me retirèc tot çò qu'es sues faccions auien absorbut en eres madeishes: aguest bualh aluguèc en jo eth complet coneishment d'aqueth ròstre cambiat, e arreconeishí ath de Forese.

- A!, me didec; non botes era tua atencion en aguesta lepra arida, que me descolore era pèth, ne ena carn que me manque. Mès ditz-me era vertat respècte a tu, e ditz-me qui son aguestes dues amnes que te guiden: non pararè enquia que m'ac digues.

- Eth tòn ròstre, que ja mòrt me hec plorar, ahisque ara en jo nauí desirs de plorar, li responí en veder-lo tan desfigurat; mès, ditz-me, per Diu, qué ei çò que vos amagrís tant; e non me hèsques parlar de ua auta causa mentre se tarde eth mèn estonament, pr'amor que mau pòt parlar aqueth qu'ei tengut per un aute desir.

Me responec:

- Der etèrn tribunau baishe ua vertut sus era aigua e sus era planta qu'auem deishat mès endarrèr; vertut que me fatigue d'aguesta sòrta. Toti aguesti que canten plorant per auer-se autrejat desfrenadaments ath vici de gola, les cau santificar-se aciu mejançant era hame e era set. Era aulor que s'exale dera fruta e era aigua que s'esparg per aguest huelhatge, exciten en nosati eth desir de minjar e béuer, e mès d'un còp se repetís era nòsta pena tant que hèm eth torn ad aguest cercle: qu'è dit pena, en sòrta de díder consolacion; pr'amor qu'eth desir que mos amie entad aguest arbe ei eth madeish qu'amièc a Jesucrist a díder plen de gò: "Eli", quan mos redimic damb era sang des sues venes.

- Forese, repliquè, dempús aqueth dia que deishères eth mon per ua millhor vida, non s'an passat encara cinc ans. S'era facultat de pecar acabèc en tu abantes de qué arribèsse era ora deth salutós dolor que mos reconcilie damb Diu, com ei qu'as vengut a parar aciu naut? Me pensaua que te traparia baish, a on eth temps se repare damb eth temps.

Me responec:

- Era mia Nella ei qui, dambs es sòns prècs constants, m'a amiat entà béuer eth doç absinti deth dolor. Damb es sues devòtes oracions e es sues alendades m'a trèt deth lòc a on se demore que seria, e m'a desliurat de d'auto cercles. Era mia veudeta, qu'estimè fòrça, ei tant mès estimada e

agradiua a Diu, guaire mès soleta ei en obrar ben; pr'amor qu'era Barbagia de Cerdenha a hemnes fòrça mès pudiques qu'era Barbagia a on l'è deishada. Ò, estimat frair! Qué vòs que te diga? Dauant de jo se presente un temps futur, que d'eth non ei guaire luenh eth present, en quau se proïbirà dèrs era cadiera as desvergonhades florentines anar mostrant es pitraus. Quines hemnes barbares o sarraines a auut jamès, contra es quaus s'auesse d'apelar a penes espirituaus o a d'autes restriccions entà obligar-les a anar caperades? Mès s'es impudiques siguessen segures de çò qu'eth cèu les premanís lèu, aurien ja era boca dubèrta entà idolar; pr'amor que s'era mia prevision non m'enganhe, seràn entristides abans de qué gèsque eth pelhaçon ath mainatge qu'ara se contente damb era "nana". A, frair!, non te m'amagues mès: ja ves que, non solet jo, senon totes aguestes amnes, guarden eth lòc a on talhes era lum deth Solei.

Alavetz li didí:

- Se t'en brembes de çò que tu e jo siguérem, enquia e tot mentà'c ara, te deuerà èster dolorós. D'aquera vida me treiguec er aute dia aguest que va dauant de jo, quan se mostraue damb ostentacion completa era fraia d'aqueth (e li senhalè eth Solei). Aguest sabent m'a guidat a trauèrs dera prigonda net per entre es vertadèrs mòrts, e damb era mia vertadèra carn que lo seguís. Era sua ajuda m'a sostengut enquia aciu enes pales e marrècs deth monte, que hè que sigatz drets vosati que tan torçats vos hec eth mon. M'a dit que m'acompanharie enquia deishar-me a on ei Beatriz: aqui me calerà quedar-me sense eth. Virgili ei aguest que me parlèc atau (e lo senhalè damb eth dit); er aute ei aquera ombra que per era i auec, hè pòc, taus bassacades en toti es encastres deth vòste monte, que la hè enlà d'eth.

Cant vint-e-quatau

Ne era convèrsa arturaue era nòsta marcha, ne aguesta ad aquera, senon que, a maugrat d'anar parlant, caminàuem de prèssa, coma eth vaishèth posat per un vent favorable. Es ombres, que semblauen causes doblaments mòrtes, en saber-se'n de qué jo èra viu, mostrauen era sua admiracion a trauèrs des prigondes cavitats des sòns uelhs. Contunhant jo eth mèn discurs, didí:

- Aguesta ombra, dilhèu per tòrt dera auta, se file entà naut mès lentaments de çò que li calerie. Mès, ditz-me, s'ei que dilhèu ac sabes, a on ei Piccarda, e s'entre aguesta gent que me garde atau i a quauqua persona digna de cridar era mia atencion.

- Era mia fraia, que sabi pas se qué siguec mès, se brava o beròia, mòstre ja era sua trionfau corona aqui naut der Olimpo.

Aquerò didec prumèr, e dempús higeç:

- Aciu que non ei proïbit mentar a quauquarrés, per çò dera rapiditat que s'altère eth nòste ròstre pera dieta. Agust (e lo senhalèc damb eth dit), ei Buonaggiunta, Buonaggiunta eth de Luca; e aqueth de mès enlà, mès passit qu'es auti, auec enes sòns braci ara Santa Glèisa: siguec naturau de Tours, e ara expie damb eth dejun es anguiles de Bolsena e era garnacha.⁷⁷

Me n'anèc citant a fòrça d'auti, un a un, e toti semblauen contents de qué se les mentèsse, donques que non vedí en eri cap gèst desagradiu. Vedí botjar es maishères, nhacant en uet per tòrt dera hame, a Ubaldino dera Pila, e a Bonifaci, que ne hec a pèisher a molti, revestit damb roquet.⁷⁸ Vedí a mossur Marchese, qu'en auer auut pro temps de béuer de Forli damb mens set, actuèc de tau sòrta que jamès se vedec asadorat. Mès, coma aqueth que garde, e dempús simpatize mès damb uns que damb auti, atau m'arribèc damb eth de Luca, que semblaue que me volie díder quauquarren. Gasulhaue entre dents; e jo l'entenia sabi pas se qué de Gentucca a on eth sentie eth castig qu'autant l'avalauè.

- Ò, amna!, li didí, que tan desirosa sembles de parlar damb jo! Hè per manèra que jo te comprena, e satisfè-mos as dus damb era tua convèrsa.

77 Eth papa Martin IV, naturau de Tours. Siguec òme de ben, e fòrça amic dera casa de França. Autrejat ara gola, hège morir es anguiles deth lac de Bolsena, en tot estofar-les en vin blanc generós e doç (garnacha), e dempús de ben padenades se les minjaue damb afogadura.

78 Bonifaci de Fieschi, comde de Lavanha e arquebisbe de Ravenna.

Eth comencèc a díder:

- Que i a ua hemna que non amie eth vel encara, qu'era harà que te shaute era mia ciutat encara que i age bèth un que parle mau d'era. Tu vieràs aqui damb aguesta prediccion, e se dilhèu non as comprenut pro ben çò que te digui, ja t'ac meterà en clar era realitat des hèts. Mès, ditz-me, non sò en tot veir ath qu'a jasilhat es naues rimes, que comencen atau: "Donne ch'avete intelletto d'Amore?"⁷⁹

Li responí:

- Jo sò un que va notant çò qu'er Amor inspire, e dempús ac exprimisqui tau qu'eth me dicte laguens dera mia amna.

- Ò, frair,!, exclamèc. Ara veigui eth nud qu'ath Notari, a Guittone⁸⁰ e a jo mos empedic arribar en doç e nau estil qu'enteni. Pro veigui qu'es vòstes plumes seguissen fidèuments ad aqueth que les dicte, causa que non an hèt, de vertat, es nòstes; e qu'eth que se prepausa remontar-se a màger nautada, non ve era diferéncia der un ar aute estil.

Dit aquerò, carèc coma se ja siguesse satisfèt.

Atau coma es garses que passen er iuèrn enes arribes deth Nil formen a viatges ua volada en aire, e dempús vòlen rapidaments marchant en ringlera, dera madeisha manèra totes es amnes qu'eren aqui, virant eth ròstre, s'esdeguèren, aleugerides pera sua primesa e peth sòn desir: e madeish qu'un òme cansat de córrer dèishe ath sòn dauant as sòns companhs, e seguís doçaments enquia que cèsse era agitacion deth sòn pièch, atau Forese deishèc passar ath ramat sant, e seguic eth sòn camin damb jo, dident:

- Quan te tornarè a veir?

- Sabi pas se guaire temps è de víuer, li responí; mès que non serà tan lèu era mia tornada, qu'abans non arriba jo damb eth mèn desir ena arriba pr'amor qu'eth lòc a on sigui botat entà víuer se trè dia a dia e cada còp mès, deth ben, e semble destinat a ua trista roïna.

- Ve-te'n, donc, repliquèc, que ja sò en tot veir ath que n'a eth tòrt d'aguesta roïna, arrossegat ena coa d'un animau entara val a on arrés se

79 Atau comence ua plan bèra cançon de Dante, que se pòt veir en Era Vida Naua.

80 Jacobo de Lentino, cridat eth Notari, e Guittone d'Arezzo, poètes mediòcres

desencuse des sues fautes.⁸¹ Er animau a cada pas va mès rapid, aumentant totemp era sua velocitat, enquia que lo lance, e abandone eth còs vilaments estrossejat. Agustes esfères non harien guairi torns (e filèc es sòns uelhs entath cèu) sense que sigue clar entà tu çò qu'es mies paraules non pòden ampliar mès. Ara te dèishi; pr'amor qu'eth temps ei car en aguest règne, e jo ne pèrdi fòrça caminant ath tòn costat.

Coma cavalièr que s'auance ath galaup entre er esquadron qu'auance, damb era fin d'arténher er aunor deth prumèr patac, dera madeisha manèra e damb grani passi se desseparèc de nosati aqueth esperit, e jo me quedè en camin damb aqueri dus que sigueren tan grani generaus deth mon. Quan siguec tant luenh de nosati, qu'es mès uelhs non podien seguir-lo, atau coma tanpòc era mia ment podie arténher eth sentit des sues paraules, observè non guaire luenh es arrames fresques e cargades de fruta de un aute pomèr, per çò d'auer-me virat alavetz entad aqueth costat. E vedí ath sòn dejós fòrça amnes que lheuauen es mans e cridauen sabi pas qué en direccion deth huelhatge, coma es mainatges que, desirant, sense poder, ua causa, la demanen sense qu'aqueth ath qu'ac demanen les respone, mèsalèu, entà excitar mès es sòns desirs, amague çò que còste eth sòn desir. Dempús partiren coma desenganhades, e nosati mos apressèrem alavetz en gran arbe, que refuse tanti prècs e tantes lèrmes.

“Passatz entà dauant sense apressar-vos: mès amont i a un aute arbe, qu'eth sòn frut siguec nhacat per Eva, e aguest ei un rebrot d'aqueth.” Aquerò didie, sabi pas qui, d'entre es arrames; per çò que Virgili, Estacio e jo seguïrem entà dauant, en tot sarrar-mos tot çò que podiem entath costat que se quilhe eth monte. “Brembatz-vo'n didie era vutz, des maudits formadi enes bromes, que, totafèt plei, combateren a Teseo damb es sòns dobles pitraus.⁸² Brembatz-vo'n des ebrèus, que mostrèren en béuer era sua vida leugèra, que per aquerò Gedeon non les volec coma companhs quan baishèc des ticolets prècs de Madian.” D'aguesta sòrta, sarradi a ua des arribes, passèrem entà dauant, entenen diuèrsi exemples deth pecat dera gola, seguidi des miserables conseqüències d'aqueth vici. Dempús, entrant de nauèth ath miei deth camin desèrt, auancèrem mil passi e enquia e tot

81 Corso Donati, frair deth madeish Forese, cap des Neri, e principau causant des maus de Florencia. Forese non mente e Corso, pr'amor qu'ei sa frair.

82 Es Centaures, engendradí peth consòrci d'Ixion damb ua broma, plei de vin, sagèren panar ara esposa de Perito ath miei dera taulejada noviau, per çò que Teseo les aucic. Combateren damb es sòns dobles pitraus, d'òme e de shivau.

mès, reflexionant cadun e sense parlar. “Qué pensatz vosati tres solets?”, didec còp sec ua votz, que me hec estrementir, coma les passe as animaues timids e espaventables. Lheuè eth cap entà veir se qui ère, e jamès se vederen en un horn veires o metaus tan luminosi e ròis coma n’ère un que didie: “Se voletz arribar naut de tot, vos cau virar per aciu: per aciu va eth que vò anar en patz.” Eth sòn aspècte m’auie enludernat; per çò que me virè, seguint as mèns Doctors, ara manèra d’aqueth que se guide per çò qu’escote. E sentí que tumaue en mèn front un vent, tau que bohe e embaume er ambient era brisa de Mai, messatgèra dera auba, impregnada damb era flaira des plantes e des flors; e pro sentí botjar-se era pluma, que me hec percéber eth perhum dera ambrosia, entenent a díder: “Benauredi aqueri qu’illumine tanta gràcia, qu’era inclinacion a minjar non alugue enes sòns còrs desmesuradi desirs, e solet an era hame qu’ei rasonabla.”

Cant vint-e-cincau

Qu'ère era ora que non s'auie de demorar era nòsta pujada, pr'amor qu'eth Solei auie deishat eth cercle meridionau a Tauro, e era net a Escorpion: per çò que, atau coma er òme que l'ahisque eth visperon deth besonh, non s'arture per arren que trape en camin, senon que contunhe, dera madeisha manèra entrèrem nosati pera dubertura deth malh, er un darrèr der aute, cuelhent era escala, que pera sua estretesa obligue a separar-se as que pugen. E tau qu'era joena cigonha qu'esten es sues ales desirosa de volar, e en non gausar abandonar eth nin, les plegue de nauèth, madeish hèja jo amiat per un arderós desir de preguntar, que s'alugaue e s'escandie, enquia qu'arribè a hèr eth senhau deth que se premanís entà parlar. A maugrat dera rapiditat dera nòsta marcha, eth mèn estimat Pair non deishèc de dider-me:

- Tira er arc dera paraula, qu'as estirat enquiath hèr.

Alavetz daurí era boca damb seguretat, e comencè a díder:

- Com ei possible amagrir-se a on non i a besonh de neurir-se?

- Se te'n brembèsses de com se consumic Meleagre en consumir-se un tidon, responec, non te serie ara tan dificil de comprèner aquerò; e se considerèsses com, en botjar-vos, se botge era vòsta imatge laguens deth miralh, te semblarie mofle aquerò que te semble dur. Mès, entà qu'eth tòndesir demore satisfèt, vaquí a Estacio, ath que demani e supliqui que sigue eth mètge des tues herides.

- S'en tot estar tu present li desnishi es arcanes dera etèrna justícia, responec Estacio, que me servisque de desencusa eth hèt de non poder-te remir arren.

Dempús comencèc dident:

- Hilh, s'era tua ment recep e sauve es mies paraules, eres te balharàn era lum sus eth punt que parles. Era sang mès blossa, que jamès ei absorbida pes assedegades venes e qu'ei sobrèra, coma era rèsta des aliments que se retiren dera taula, aquerís en còr ua vertut tan dabla entà formar toti es membres umans, coma era que tie entà transformar-se en eri era que va pes venes. Encara mès depurada, baishe entà un punt qu'ei miellhor carar que nomentar, d'a on se destille dempús sus era sang de un aute èster en veire naturau. Aquiu se barregen es dues, era ua prèsta a

recéber era impression, era auta a costar-la per efècte dera perfeccion deth lòc que ven; e, a penes junhudes, era sang virila comence, plan, a actuar, calhant prumèr, e vivificant de seguit çò qu'a hèt que se l'amasse coma matèria pròpria. Convertida era vertut actiua en amna, coma era d'ua planta, mès damb era diferéncia de qué aquera ei en vies de formacion, tant qu'era auta a arribat ja ath sòn tèrme, seguís actuant de tau sòrta, que dempús se botge e se sent coma era esponja marina, e de seguit comence era organización des sues poténcies, que d'era ei eth seme. Hilh mèn, era vertut que vie deth còr deth pair, e que d'era tie compde era natura de toti es sòns membres, a còps s'agrandís, a còps s'alongue; mès non ves encara se com eth fetus, d'animau passe a èsser racionau: aquest punt ei tau, qu'un mès sabent que tu cometec damb era sua doctrina er error de separar dera amna er intellècte possible, pr'amor que non vedec qu'aquest auesse cap organ especiau adaptat as sues foncions. Daurís eth tòc ara vertat que te presenti, e sabe-te'n de qué, tanlèu ei acabat er organisme deth cervèth deth fetus, eth Prumèr Motor se dirigís content entad aquera òbra mèstra dera natura, e l'inspire un nau esperit, plen de vertut, e que tire entara sua substància çò que trape aqui d'actiu, e se convertís en ua amna soleta, que viu, sent, e se reflectís sus era madeisha: pr'amor de qué te còsten mens admiracion es mies paraules, condidera eth calor deth Solei, que se transforme en vin, en tot amassar-se ath liquid que ges deth cep. Quan Laquesis non a ja lin, era amna se separe deth còs, en tot hèr-se a vier damb era, es sues poténcies divines e umanes: totes es facultats sensitives queden coma mudes; mès era memòria, er enteniment e era volentat son ena sua accion fòrça mès subtiles qu'abans. Sense arturar-se, era amna arribe meravilhosament per era madeisha en ua des arribes, a on coneish eth camin que l'ei reservat. Tanlèu se trape circonscrita en eth, era vertut informatiua irràdie ath sòn entorn, dera madeisha manèra que quan viuie damb es sòns membres; e atau coma er aire, quan eth temps ei plojós, se presente ornat de diuèrsi colors per çò des arrais deth solei qu'en eth se reflectissen, dera madeisha manèra er aire der entorn cuelh era forma que l'imprimís virtuauments era amna qu'ei aqui arturada; e semblable dempús ara ahlama que seguís en toti es sòns movements ath huec, era naua forma va seguint ar esperit. Fin finau, coma qu'era amna cuelh d'aquerò era sua aparença, se la cride ombra, e en aquesta forma organize dempús cadun des sòns sentits, enquia e tot eth dera vista. Per çò d'aquest

còs aèrian parlam, arrim, vessam lèrmes e alendam, coma auràs pogut veir peth monte. Segontes era manèra com es desirs e afeccions mos impressionen, era ombra cuelh diferentes figures: tau ei era causa de çò que t'admire.

Auíem arribat ja en cercle dera darrèra tortura, e mos filàuem entara dreita, quan tirèc era nòsta atencion un aute suenh. Aquiu era pala dera montanha lance ahlames damb fòrça entar exterior, e era vòra opausada deth camin da pas a un vent que, en tot dirigir-se entà naut, la refuse e aluenhe d'eth. Plan per aquerò mos calie caminar d'un en un peth costat descubèrt deth camin, de sòrta que se, d'ua part, me costaue temor eth huec, dera auta cranhia esbauçar-me. Eth mèn Cap didie:

- En aguest lòc cau èster atentiu, pr'amor que damb pòca causa se poirie dar un mau pas.

Alavetz entení cantar en sen d'aqueth gran ardor: “Summae Deus clementiae”⁸³; çò qu'ahisquec en jo un desir non mens ardent de virar-me, e vedí a diuèrsi esperits caminar pera ahlama: jo les guardaua, mès tachant alternatiuaments era vista, ja enes sòns passi, ja enes mèn. Dempús dera darrèra estròfa d'aqueth imne, cridèren en votz nauta: “Virum non cognosco”;⁸⁴ e de seguit tornèren a entonar-lo en votz baisha. Acabat er imne cridèren encara: “Diana correc entath bòsc, e hec enlà, d'eth, a Helice, qu'auie tastat eth podom de Venus.” Repetien eth sòn cant, e citauen dempús exemples de hemnes e marits que sigueren casti, coma ac exigissen era vertut e eth matrimòni. E d'aguesta sòrta, sivans me pensi, seguiràn pendent tot eth temps que les uscle eth huec; donques que damb tau remèdi e taus exercicis s'a de cicatizar era darrèra nafra.

83 Principi der imne qu'era Glèisa recite enes maitines deth Dissapte, e que canten es amnes que se purifiquen deth vici dera luxúria, pr'amor qu'en eth se demane a Diu era puretat.

84 Paraules dites per Maria ar Arcàngel Sant Gabriel. Dante seguís hènnt citar as amnes exemples contraris as vicis que se purifiquen. Enumèren es exemples en votz nauta, pr'amor que damb eri es amnes se repoteguen ada eres madeishes: er imne lo canten en votz baisha coma ua oracion que dirigissen a Diu.

Cant vint-e-siesau

Mentre qu'un darrèr der aute anàuem pera vòra deth camin, eth brave Mèstre didie fòrça còps: "Guarda e tie compde, pr'amor que ja ès avisat." Daue ena mia espatla drete eth Solei, qu'irradiant per tot Occident, cambiaue en blanc eth sòn color bluenc. Damb era mia ombra hège veir mèr ròia era ahlama, e aciu tanben vedí a fòrça amnes que, caminant, tachauen era sua atencion en tau indici. Plan per aquerò se meteren a parlar de jo, e comencèren a díder: "Semble qu'aguest non a un còs fictici." Dempús s'assegurèren, en tot apressar-se a jo tot çò que podien, mèr tostemp tient compde de non gèsser entà aqui a on non usclèssen.

- Ò, tu que vas darrèr des auti, non per èster mèr lent, senon dilhèu per respècte!, respon-me a jo, que m'usclen era set e eth huec. Que non sò jo eth solet qu'a besonh dera tua responsa, pr'amor que toti aguesti an encara mèr set, qu'era que desire d'aigua fresca er Indi e er Etiòp. Ditz-mos, com ei que formes damb eth tòn còs un mur que s'antepause ath Solei, coma s'encara non auesses queigut enes hilats dera mòrt?

Atau me parlaue ua d'aqueres ombres, e jo m'auria explicat de seguit, se non auesse tirat era mia atencion ua auta nauetat que campèc alavetz. Peth centre deth camin inflammat venguie un revolum d'annes damb eth ròstre virat entàs prumèr, çò que me hec contemplar-les estonat. Per ambdues parts vedí apressar-se a totes es ombres, e punar-se es ues damb es autes, sense arturar-se, e contentant-se damb tan brèu salutacion; semblables as hormigues, qu'ath miei des sues grises ringleres, vien entà trapar-se cara a cara, dilhèu entà dar-se notícies deth sòn viatge o deth sòn butin. Un còp acabat er amistosa salutacion, e abans de hèr eth prumèr pas, cadua d'eres se metie a cridar damb totes es sues fòrces; es nauèth vengudes: "Sodoma e Gomorra" e es autes "Ena vaca entrèc Pasifae, entà qu'eth taure acodisse ara sua luxúria." Dempús, coma garses que dirigissen eth sòn vòl, ua part entàs montes Rifeos, e ua auta part entàs arderosi sables, hugent aguestes deth gèu, e aqueres deth Solei, atau ues amnes se n'anauen e d'autes venguien, tornant a entonar entre lèrmes es sòn prumèr cants, e a manifestar a crits çò que mèr auien de besonh. Coma anterioraments, s'apressèren entà jo es madeishes amnes que m'auien preguntat, atentiues e prèstes a escotar-me. Jo, que dus còps auia vist eth sòn desir, comencè a díder:

- Ò, amnes segures d'arribar bèth dia entar estat de patz! Es mèns membres non an quedat aqui ne verds ne madurs, senon que son damb jo, damb era sua sang e es sues articulacions. D'aguesta sòrta vau entà naut, pr'amor de non èster cèc bric mèns: ath dessus de nosati i a ua hemna, qu'artenh entà jo aguesta gràcia que per era amii peth vòste mon era mia carn mortau. Mès didetz-me, pro que s'artenhe lèu lèu eth vòste màger desir, e vos acuelhe eth cèu qu'ei mèns plen d'amor e per ample espaci s'esparg! Didetz-me, damb era fin de qué jo ac posca botar per escrit, qui ètz e qui ei aquera catèrva que va en direccon contrària ara vòsta?

Non de ua auta manèra se trebole estonat eth montenhés, e amudís absorbut, quan, rude e sauvatge, entre en ua ciutat, dera manèra que comencec a trebolat-se cadua d'aqueres ombres: mèns es responses deth sòn estupor, que se padegue lèu enes còrs enautidi, comencèc a dider-les-me era qu'anterioraments m'auie preguntat:

- Erós tu, que très dera nòsta actuau casa experiècia entà víuer miellhor! Es amnes que non vien damb nosati cometeren eth pecat que per eth Cesar, ath miei dera sua capitada, entenec que se'n burlauen d'eth e lo cridauen reina. Plan per aquerò s'aluenhen cridant "Sodoma", e repotegant-se ada eri madeishi, coma as entenut, ahigen ath huec que les uscle eth que les còste era sua vergonha. Eth nòste pecat siguec ermafrodita; mèns en non auer observat era lei umana, e òc seguit eth nòste talent tau qu'es bèsties, per aquerò, en desseparar-mos des auti cridam entara nòsta vergonha eth nòm d'aquera, que se metec coma ua bèstia en ua crosca d'animau. Ja coneishes es nòstes accions e eth delicte que cometérem: se pes nòsti nòms vòs conéisher se qui èm, ne t'ac saberè díder, ne è temps entad aquerò. Satisfarè, totun, eth tònd desir en tot dider-te eth mèn: Guido Guinicelli, que me purifiqui ja per auer-me empenaït abans dera mia darrèra ora.

Coma correrent entara sua mair es dus hilhs en trapar-la jos es tristes ires de Liturgo, atau me lancè jo, mèns sense gausar a tant, quan escotè nomentar-se ada eth madeish ath mèn pair, e ath miellhor de toti es mèns que jamès heren rimes d'amor doces e florides; e sense enténer parlar, caminè cogitós un long tròç, en tot contemplar-lo, encara que sense poder apressar-me mèns, per çò deth huec. Quan me hartè de guardar-lo, m'aufrí de tot còr ath sòn servici damb aqueri juraments que hèn creir enes promeses. Me responec:

- Dèishes en jo, per çò qu'enteni, ua tralha tan prigonda e clara, qu'eth Leteo non la pòt esfaçar ne escurir-la: mès s'es tues paraules an jurat era vertat, ditz-me: quina ei era encausa dera estima que me mòstres enes tues frases e enes tues guardades?

Li responí:

- Es vòstes doces rimes, que haràn preciosi es manuscrits que les contien autant coma se tarde eth lengatge modèrn.

- Ò, frair!, repliquèc; aguest que te senhali damb eth dit⁸⁵ (e senhalèc un esperit qu'anaue dauant de d'eth), siguec mielhor obrèr ena sua lengua mairau. Superèc a toti enes sòns vèrsi amorosi e ena pròsa des sues novèles; e dèishe parlar as pècs, que cren qu'eth lemosin ⁸⁶ei mielhor qu'eth; tien mès atencion ath bronit qu'ara vertat, e atau formen eth sòn judici abans de parar era aurelha ar art o ara rason. Madeish heren fòrça des ancians respècte a Guittone, en tot plaçar-lo, gràcies as sòns crits, en prumèr lòc, enquia que l'a vençut era vertat damb es merits aqueridi per d'autes persones. Ara, s'as eth naut privilègi de poder penetrar en claustre a on Crist ei abad deth collègi, ditz-li que prègui per jo eth "Parenòste" qu'ei tot çò que mos cau as abitants d'aguest mon, qu'en eth ja non auem eth poder de pecar.

Dempús, dilhèu entà hèr lòc a un aute que venguie ath sòn darrèr, despareshec en huec, coma desparesh eth peish ath hons dera aigua. Jo m'auancè un shinhau entath que m'auie senhalat, e li didí qu'eth mèn desir premanie ath sòn nòm ua agradiua acuelhuda: eth comencèc a díder graciosaments:

- Me platz autant era vòsta cortés pregunta, que ne posqui ne voi amagar-me a vos: jo que sò Arnaldo, que plori e vau cantant: veigui, trist, es mies passades holies, e veigui, content, eth dia que me demore dauant. Ara vos prègui, per aguesta vertut que vos amie naut de tot dera escala que vo'n brembetz d'adocir eth mèn dolor.

Dempús s'amaguèc en huec que les purifique.

85 Arnaldo Daniel, celèbre poèta provenzau deth sègle XII, celebrat per Petrarca coma gran mèstre d'amor e coma eth prumèr poèta en lengua vulgara. Escruièc novèles cavaleresques en pròsa.

86 Gerard Borneil, poèta de Limoges.

Cant vint-e-setau

Eth Solei ère ja en aqueth punt d'a on lance es sòns prumèrs arrais sus era ciutat qu'en era se vessèc era sang deth sòn Creador: er Ebre queiguie jos eth naut signe de Libra, e es ondades deth Ganges èren escauhades en començar era ora de nona; de sòrta qu'a on èrem acabaue et dia, quan mos vedec alègre er Àngel de Diu, que desseparat dera ahlama se metec a cantar ena arriba: "Beati mundo corde", en ua votz fòrça mès viua qu'era nòsta. Dempús didec:

- Non se passe entà dauant, amnes santes, s'eth huec non vos nhaque abans: entratz en eth, e non deishetz d'escotar eth cantic qu'arribarà enquia vosati.

Atau parlèc quan siguérem prèc d'eth, per çò que me quedè en entener-lo coma aqueth qu'ei flocat ena hòssa. Lheuè es mies mans entrelaçades guardant entath huec, e se m'acodiren viuaments ena mia imaginacion es còssi umans qu'auia vist usclar. Es mèns bravi Guides se vireren entà jo, e Virgili me didec:

- Hilh mèn, aciu que pòs trapar un torment; mès non era mòrt. Brema-te'n, brema-te'n...e se te guidè san e en bona santat sus Gervion, qué non vau a hèr ara que sò mès apròp de Diu? Sabe-te'n de qué, encara que siguesses mil ans ath miei d'aguesta ahlama, non perderies un solet peu; e se dilhèu te penses que t'enganhi, bota-te prèc d'era, e coma pròva, apròcha damb es tues mans, entath huec, eth garniment dera tua ròba. Dèisha enlà, dèisha enlà quinsevolh temor; vira-te entà aciu e tira endauant damb seguretat.

Jo, ça que la, m'estè immobil enquia e tot contra era mia consciéncia. Quan me vedec qu'era quiet e refractari, didec un shinhau trebolat:

- Hilh mèn, guarda qu'entre Beatriz e tu sonques i a aguest obstacle.

Atau coma en entèner eth nòm de Tisbe, Piramo, prèc ara mòrt, dauric es uelhs e la contemplèc jos era morèra, que d'alavetz ençà hec fruts ròis, atau jo, vençuda era mia obstinacion, me filè de cap ath mèn sabent Guida, en entèner eth nòm que tostep ei present ena mia ment. Alavetz eth, botjant eth cap, didec:

- Tè! Volem estar-mos aciu?

E arric, coma s'arrís ath mainatge que se vò conquistar damb ua fruta. Dempùs se metec en huec eth prumèr, pregant a Estacio, que pendent tot eth camin s'auie interpausat entre ambdús, que venguesse darrèr mèn. Quan siguí laguens, m'auria lançat entà refrescar-me, ath miei deth veire borint; tan desmesurat ère aquiu eth lardor que sentia. Eth mèn doç Pair, entà encoratjar-me, contunhaue parlant de Beatriz e dident: “Que ja me semble veir es sòns uelhs.” Mos guidaue ua lum que cantaue en aute costat, e nosati, atentius solet ada era, gessérem deth huec peth lòc a on ei era pujada.

- “Venite benedicti patris mei”, s'entenec ath miei d'ua lum que i auie aquiu, tan ludenta que m'enludernèc e non la podí guardar. Eth Solei se'n va, higeç, e ven era net; non vos arturetz, senon qu'esdegatz-vos abans de qué er orizon s'escurisque.

Eth camin pujaue dret a trauèrs deth malh enquia Orient, e jo interrompia ath mèn dauant es arrais deth Solei, que ja ère fòrça baish. Auíem pujat pòqui gradons, quan es mèns sabents Guides e jo, per çò dera mia ombra que s'esbugassaue, observèrem que darrèr nòste s'amagaue eth Solei; e abantes qu'en tota era sua immensa extension cuelhesse er orizon eth madeish aspècte, e de qué era net s'escampilhèsse pertot, cadun de nosati hec deth sòn gradon era sua jaça; pr'amor qu'era natura deth monte, mèsalèu qu'eth nòste desir, mos empédie pujar. Tau qu'es crabes qu'abans d'auer satisfèt eth sòn apetit van rapides e gausades pes pics des montes, e un còp sadorat aguest, se queden romiant tranquilles ena ombra, tant qu'eth Solei uscle, sauvades peth pastor, que, emparat en sòn rastòl, cuede d'eres; e coma eth pastor que se quède dehòra e hè jadhilha prèrs deth sòn ramat, entà preservar-lo de qué les esparge quauqua bèstia herotja, atau èrem nosati tres, jo coma craba e eri coma pastors, sarradi pes dus costats d'aquera dubertura. Pòc arthenie era nòsta vista des causes que i auie dehòra d'aqui, mèrs per aqueth redusit espaci vedia jo es esteles mèrs clares e majors de çò acostumat. Pensant d'aguesta sòrta e contemplant-les m'agarrèc era sòn; era sòn que fòrça còps preditz çò qu'a de vier. Ena ora, sivans me pensi, que Citerea, que semble tostemp usclada peth huec der amor, lançaue d'Orient estant es sòns prumèrs arrais sus era montanha, me sembraue veir entre sòmís a ua hemna joena e beròia, qu'anaue arremassant flors per un prat, e didie cantant: “Que sàpie tot aqueth que preguntèc eth

mèn nòm, que jo sò Lia, e vau estenent, ar entorn, es mies beròies mans, pr'amor de hèr-me ua garlanda. Entà chocar-me dauant deth miralh, m'adorni aciu; mès era mia fraia Raquel non se hè enlà jamès deth sòn, e s'està pendent tot eth dia seiguda dauant d'eth. Ada era li shaute contemplar es sòns beròis uelhs, coma a jo me shaute adornar-me damb es mies pròpies mans: era s'acontente damb guardar, e jo damb obrar." E ja, dauant es esplendors que precedissen eth dia, autant mès agradius entàs pelegrins, coma mès près dera sua patria s'aubèguen en tornar ada era, hugien pertot es tenèbres, e damb eres eth mèn sòmi; per çò que me lheuè, e vedí as mèns grani Mèstres lheuadi tanben.

- Era doça fruta que tantes arrames va cercant era sollicitud des mortaus, aué padegarà era tua hame.

Aguestes sigueren es paraules que me dirigic Virgili; paraules que costèren un plaser coma non me l'a costat jamès cap present. S'aumentèc autant en jo eth desir d'arribar en cimalh deth monte, qu'a cada pas que hèja sentia créisher ales entath mèn vòl. Quan, recorruda tota era escala, siguérem en darrèr gradon, Virgili tachèc en jo es sòns uelhs e didec:

- Qu'as vist eth huec temporau e er etèrn, hilh mèn, e as arribat en un lòc a on non posqui veir arren mès per jo madeish. Damb engeh e damb art t'è amiat enquia aciu: a compdar d'ara, que te servisque de guida era tua volentat; qu'ès ja dehòra des camins escabrosi e des estretheses; guarda ath Solei que lutz en tòn front; guarda era èrba, es flors, es arbilhons que se produsissen solet en aguesta tèrra. Tant que non venguen radiants d'alegria es beròis uelhs que, entre lèrmes, me heren acodir ena tua ajuda, te pòs sèir, e pòs passejar entre aguestes flors. Non demores ja es mies paraules, ne es mèns conselhs: eth tòn aubire qu'ei ja liure, dret e san, e serie ua falta non actuar segontes eth te dicte. Atau, donc, ennautint-te sus tu madeish, te coroni e te boti era mitra.⁸⁷

87 Eth tòn aubire ei ja liure; dret e san, per çò der esclariment dera tua rason e deth domeni des tues passions: per tant, te hèsqui senhor de tu madeish, en çò que tanh ara direccion civila (corona), e ara espiutau (mitra).

Cant vint-e-ueitau

Desirós ja d'observar en sòn interior e enes sòns entorns eth divin bòsc, espés e viu, qu'amortesie era lum deth nau dia, deishè, sense demorar ja mès, eth cant deth monte e partí tot doç a trauèrs deth camp, qu'eth sòn solèr pertot despenie agradiues flaires. Ua aura mofla e invariabla me ventaue eth front damb non màger fòrça qu'era d'un vent leugèr: ath sòn impuls, toti es verds huelhams s'inclinauen tremolosi entath costat que projècte era sua prumèra ombra eth sagrat monte; mès sense desseparar-se autant deth camin dret, qu'es audèths deishèssen per aguesta causa d'exercir eth sòn art sus es copes des arbes, senon que, plei d'alegria saludauen as prumèras aures, cantant entre es huelhes qu'acompanhauen es sòns ritmes en tot hèr eth baish damb un mormolh semblable ath que d'arrama en arrama va creishent enes pinars deth planèr de Chiassi, quan Eolo dèishe anar eth Sirocco.

Ja m'auien transportat es mèns docí passi tant entà laguens dera anciana sèuva, que non podia distinguir eth lòc per a on auia entrat, quan vedí talhat eth mèn camin per un arriuèr, que corrent tara quèrra, doblegaue jos eth pes de petites gotes d'aigua es èrbes que possauen enes sues vòres. Es aigües qu'ena tèrra se tien coma mès pures, semblarien trebles en comparèr damb aqueres, que non amaguen arren, encara que corren escurides jos ua perpetua ombra, que non dèishe passar jamès es arrais deth Solei ne dera Lua. Arturè es mèns passi, e trauessè damb era vista aqueth arriuèr, entà admirar era grana varietat des sòns fresqui arberatges, quan se m'apareishec, coma s'apareish còp sec ua causa meravelhosa que desvie dera nòsta ment quinsevolh aute pensament, ua hemna soleta, qu'anaue cantant e arremassant flors des moltes qu'ère esmaltat tot eth sòn camin.

- A!, beròia Dauna, que t'uscles enes arrais der Amor, se me cau creir ath ròstre que sòl èster testimòni deth còr; auança-te, se te platz, entad aguest arriuèr, pro entà que posca comprèner qué ei çò que cantes. Tu hès a vier ena mia memòria eth lòc a on s'estaue Proserpina, e com ère quan la perdec era sua mair, e perdec es sues ufanoses flors.

Atau coma se vire dançant ua hemna, damb es pès amassa e arrapadi en solèr, botant a penes er un dauant der aute, dera madeisha manèra se virèc aquera entà jo, sus es floretes ròies e auriòles, madeish qu'ua vèrge qu'incline es sòns modèsti uelhs, e satisfèc es mies supliques en tot

apressar-se autant, qu'arribaue enquia jo era doça armonia deth sòn cant, e es sues paraules clares e diferenciades. Dempús d'arturar-se en lòc qu'es èrbes son banhades pes ondades deth polit arriuet, m'autregèc eth favor de lleuar es sòns uelhs. Non me pensi que gessesse tau resplendor jos es celhes de Venus quan eth sòn hilh la heric sense consideracion. Era arrie dera arriba dreta estant, cuelhent mentretant es flors qu'aquera nauta tèrra produsís sense besonh de seme. Er arriu mos desseparaue ara distància de tres canes; mès eth Helesponto per a on passèc Jerjes, qu'eth sòn exemple servís encara de fren a tot orgulh uman, non siguec tant odiós a Leandro, per çò der impetuós movement des sues aigües entre Sestos e Avydos, coma n'ère aqueth entà jo per non daurir-me eth pas.

- Ètz nauèth vengudi, didec era; e dilhèu perque arrisqui en aguest lòc escuelhut coma nin dera umana natura, vos còsti estonament e enquia e tot bèra sospecha; mès eth psalm "Delectasti" esparg ua lum que pòt esbugassar es bromes deth vòste enteniment. E tu, que vas dauant e m'as pregat que parla, ditz-me se vòs enténer ua auta causa, te responerè damb rapiditat a totes es tues preguntes enquia deishar-te satisfèt.

- Era aigua, li didí, e eth mormolh deth bòsc possen en mèn interior ua naua credença sus ua causa qu'è entenut e qu'ei contrària ad aguesta.

Ad aquerò responec:

- Te vau a díder se quina ei era causa de çò que t'admire, e t'esbugassarè era broma que t'eishorbe. Eth Suprèm Ben, que se complatz solet en eth madeish, hec ar òme brave e dable entath ben, e l'autregèc aguest lòc coma arras en senhau d'etèrna patz. Er òme, per çò des sues colpes, s'estèc aciu pòc de temps: pes sues colpes cambièc era sua aunèsta arridalha e eth sòn doç léser en plors e en tristor. Damb era fin de qué totes es commocions costades mès entà baish pes exalacions dera aigua dera tèrra, que se dirigissen tot çò que pòden entath calor, non shordèssen ar òme, se quilhèc aguest monte entath cèu autant coma as vist, e ei liure de totes eres deth punt a on se barre era sua pòrta. Ara plan, tau qu'er aire vire ath torn dera tèrra damb era prumèra vòuta botjabla deth cèu, s'eth cercle non ei interromput per quauque punt, un movement semblable ven a repercutir en aguesta nautada, qu'ei liura de tota perturbacion ath miei der aire pur, costant aguest bronit ena sèuva, pr'amor qu'ei espessa; e era planta secodida comuniqua era sua pròpria vertut generatiua ar aire, que

virant ar entorn depause aguesta vertut en solèr; e era auta tèrra, segontes ei dabra per era madeisha o peth sòn cèu, concep e produsís diuèrsi arbes d'espècies desparières. Un còp entenut açò, te semblarà ja meravilhós que i age plantes que possen sense semes aparents. Te cau saber, qu'era santa campanha que te trapes ei plia de tota sòrta de semes, e tie fruts qu'aquiu baish non se cuelhen. Era aigua que ves non ges de cap vena que sigue ranauida pes bugassi qu'eth hered deth cèu convertís en ploja, coma un arriu qu'aquerís o pèrd cabal, senon que ges d'ua hònt invariable e segura, que recep dera volentat de Diu tot çò que vèsse pes dus costats. Per aquest, baishe damb ua vertut qu'esface era memòria deth pecat; per aute, renauís era memòria de tota bona accion. Aciu se cride Leteo; en aute costat, Eunoe; e non còste es sòns efèctes se non se beu aciu prumèr qu'aquiu: eth sòn sabor supèr a toti es auti. Encara qu'era tua set sigue ja padegada, sense besonh de mès explicacions mies, per çò d'ua gràcia especiau, te balharè encara un corolari; e non me pensi qu'es mies paraules te siguen mens agradiues, se per tu excedissen as mies promeses. Es qu'antigaments simulèren era edat d'aur e eth sòn estat erós, sonièren, en Parnasso, aquest lòc. Aciu siguec innocenta era origina dera raça umana; aciu era primauèra e es fruts son etèrns: aquest qu'ei eth vertadèr nectar que parlen toti.

Alavetz me virè complètaments entàs mèns Poètes e vedí qu'auien acuelhut damb un arridolet aguesta darrèra explicacion: dempús tachè de nauèth es mèns uelhs ena beròia Dauna.

Cant vint-e-nauau

Dempús d'aqueres darrères paraules, seguic cantant tau qu'ua hemna enamorada: "Beati, quorum tecta sunt peccata."⁸⁸ E ara manèra des ninfes, que caminauen soletes pes ombriues sèuves, en complader-se es ues hugent deth Solei e es autes vedent-lo, se metec a caminar pera vòra contra eth corrent der arriu; e jo, madeish qu'era, seguí es sòns passi bracs damb es mèns. Entre es dus non auíem hèt encara cent passi, quan es dues arribes equidistantes presentèren un marrèc, de sòrta que me trapè virat entà Orient. Ath cap d'ua estona de caminar atau, se virèc era Dauna en redon e me didec: "Frair mèn, guarda e escota". E vaquí que pertot s'illuminèc era sèuva damb un resplendor tan sobte, que dobtè s'auie estat un relampit; mès, coma qu'aguest desapareish dempús de lúder, e aqueth se tardaue, cada còp mès ludent, didia jo ath mèn laguens: "Qué deu èster aquerò?" Passaue peth luminós aire ua doça melodia, per çò qu'eth mèn bon in me hec censurar er atreviment d'Eva; pr'amor qu'aquiu, a on aubedien era tèrra e eth cèu, ua hemna soleta e a penes formada, non podec tier eth hèt d'estar-se dejós de cap vel; quan se s'auesse estat resignada dejós d'eth, auria jo gaudit mès lèu, e dempús etèrnaments aqueres inefables delícies.

Tant qu'anaua jo cogitós pera contemplacion de tanti prumèrs fruts deth plaser etèrn, e desirós encara de mès gòis, er aire, semblable a un gran huec, apareishec dauant de nosati inflammat jos es verdes arrames, e era doça armonia qu'auíem percebut se convertic en un cant clar e diferent. Ò sacrosantes vèrges! Se bèth còp è suportat per vosates era hame, eth hered e es vesilhes, prestatz-me, a cambi, es ajudes qu'eth besonh m'obligue a demanar-vos. Me cau que Helicon vèsse entà jo es sues aigües, e qu'eth cor d'Urania m'ajude a botar en vèrs causes a penes concebibles.

Me semblèc veir un shinhau mès enlà sèt arbes d'aur⁸⁹, enganhat pera grana distància qu'encara i auie entre nosati e eri; mès quan m'auí apressat mès, era semblança enganhadaira deth sentit non perdie ja per çò dera distància cap des sòns traits distintius, era facultat que premanís matèria entara rason me hec veir qu'èren candelèrs, e qu'es votzes cantauen

88 Beati quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata: paraules deth dusau psalm penitenciau, que damb eres era Dauna congratule a Dante per çò de veder-lo net des taques des sèt pecats. Aguesta Dauna represente, segontes quauqui comentaristes, ara Glèisa catolica.

89 Segontes uns comentaristes, es sèt dons der Esperit Sant; segontes d'auti, es sèt sacraments.

“Hosanna”. Es beròis mòbles ahlamauen ena sua part superiora deishant anar ua lum fòrça mes clara qu’era Lua a mieja net e ara mitat deth sòn mes. Me virè plen d’admiracion entath brave Virgili, e eth me responec damb ua guardada non mens plia d’estonament. Dempús tachè de nauèth era mia atencion enes nauti candelèrs, qu’auançauen ena nòsta direccion tan doçaments qu’ua recent maridada les aurie vençut rapidaments. Era Dauna me cridèc:

- Per qué contemples damb tanta afogadura aguestes intenses lums, e non te fixes en aquerò que ven ath sòn darrèr?

Alavetz vedí darrèr des lums, e coma guidades per aguestes, a fòrça personatges⁹⁰, vestidi d’un blanc tan blos coma non a ludut jamès en mon. Ara quèrra reludie era aigua, e miralhaue era part quèrra deth mèn còs; atau ei que me guardaua en era coma en un miralh. Quan dera mia arriba estant arribè en un punt que solet er arriu me separaue d’aqueri, me posè entà guardar mielhor, e vedí es ahlames caminar entà dauant, deishant ath sòn darrèr er aire pintat damb traits que se retirauen a banderòles estenudes; de sòrta que sus eres se vedie claraments sèt bendes formades des colors qu’eth Solei hè eth sòn arc e Delia eth sòn cinturón. Aqueres bendes s’estenien peth cèu mès enlà de çò qu’artenhie era mia vista, e sivans me semblèc, es des extrèms distauen entre eres dètz passi ua dera auta.⁹¹ Jos eth beròi cèu que descriui, s’auancèren de dus en dus vint-e-quate ancians coronadi de liris.⁹² Toti cantauen: “Benedida ès tu entre es filhas d’Adam, e benedides siguen etèrnamentals es tuas bereses.” Dempús qu’es flors e es fresques erbetes que i auie ena auta arriba dauant de jo se vederen liures d’aqueri esperits escuelhudi, atau coma en cèu seguissen ua darrèr dera auta es esteles, darrèr des ancians venguèren quate animaus, eri coronadi de verdes huelhes.⁹³ Cadun auie sies ales, damb es plumes plies de uelhs, coma serien es d’Argos se visquesse.⁹⁴ Lector, que non tengui es mies rimes entà descriuer es formes d’aguesti animaus, pr’amor que me sarre autant era despena contunhada, que non posqui èster ara prodig; mès que

90 Es patriarques, profetes, e d’auti sants varons que crederen ena venguda de Jesucrist.

91 Aguesti dètz passi figuren, segontes toti es comentaristes, es dètz manaments.

92 Simbèus des libres der Ancian Testament.

93 Simbèus des quate Evangelistes.

94 Es ales son simbèu dera rapiditat qu’er Evangeli correcc eth mon. Es uelhs, semblables as d’Argos, ne son dera vigilància qu’ei de besonh contra es sofismes que se servissen es passions.

pòs liéger a Ezequiel, que les pinte tau que les vedec acodir des heredes regions, damb eth vent, damb es bromes e damb eth huec; e dera madeisha manèra que les traparàs enes sòns libres, atau se presentaue aciu, exceptat que, per çò des ales, Joan ei damb jo e se separe d'eth. Er espaci que restaue entre es quate l'ocupauè un car trionfau sus dues arròdes, qu'anaue tirassat per un falcon sagrat. Aguest estenie es ales dauant dera benda deth miei e es tres d'ambdús costats, sense qu'interceptèsse cap d'eres en héner er espaci qu'ère comprenut entre eres. Se quilhauen tant, que se les perdie de vista: era part deth sòn còs qu'ère audèth auie es membres d'aur, e es dera auta part èren blanqui tacadi de ròi. Ne Escipion er African, ne enquia e tot August, heren jamès recrear-se a Roma ena contemplacion d'un car tan beròi, e autanplant comparant-lo damb eth, serie praube aqueth car deth Solei, que deviant-se deth sòn camin, siguec usclat, pes près dera Terra suplicanta, quan Jupiter siguec misteriosaments just.

Tres hemnes venguien dançant en cercle ath costat dera arròda dreita; ua d'eres tan ròia, qu'a penes se l'aurie distinguit laguens deth huec: era auta ère coma s'era sua carn e es sòns uassi siguessen d'esmerauda: era tresau se retiraue ara nhèu nauèth queiguda.⁹⁵ Tant lèu anaue en cap era blanca coma era ròia; e segontes eth cant d'aguesta, atau ajustauen eth pas es autes, auançant lentes o rapides. Ara quèrra deth car venguien alègres ues autes quate vestides de porpra en tot espaurir damb es sòns movements ath movement d'ua d'eres, qu'auie tres uelhs en cap.⁹⁶ Darrèr d'aguesti grops que venguie de parlar, vedí a dus ancians damb diferentes vestidures; mès egals ena sua actitud, venerabla e repausada. Un d'eri semblaue èster des disciples d'aqueth gran Hipocrates, qu'era natura lo hec a favor des èssers animats que li son mès estimadi;⁹⁷ er aute demostraue un aspècte desparièr, damb ua espada tan reludenta e aguda, qu'a trauèrs der arriu me costèc pòur.⁹⁸ Dempús ne vedí a uns auti quate d'umila apareença;⁹⁹ e darrèr de toti venguie un ancian solet e dormint, mès damb eth ròstre inspirat.¹⁰⁰ Aguesti

95 Es tres vertuts teologaus: era Fe, color de nhèu; era Esperança, color d'esmerauda, e era Caritat, color de huec.

96 Es quate Vertuts cardinaus: Prudéncia, Justícia, Fortalesa e Templança. Se supausen tres uelhs ara Prudéncia: un garde entath passat, er aute entath present e eth tresau entath futur.

97 Sant Lucas.

98 Sant Pau.

99 Es apostòls Santiago, Pèir, Joan e Judes, escriveires des epistòles canoniques; e ditz d'umila apareença pr'amor qu'es sòns escrits son brèus.

100 Sant Joan Apostòl, que quan escriuec er Apocalispsi, ère apròp des nauanta ans.

sèt èren vestidi coma es vint-e-quate anteriors, mès que non anauen coronadi de liris blancs, senon de ròses e d'outes flors roienques; qui les auesse vist de luenh, aurie jurat qu'usclauè ua ahlama sus es sòns possi. Quan eth car siguec dauant mèn, s'entenec un tron; e aqueri digni personatges, coma se se les auesse enebit seguir entà dauant, se posèren aqui, ath còp qu'es candelèrs.

Cant trentau

Quan s'arturèc eth septentrion deth prumèr Cèu, que jamès coneishec gessuda ne còga, ne mès broma baisha qu'eth vel que sus eth passèc eth pecat, e qu'aquiu ensenhaue a cadun eth sòn déuer, coma eth septentrion mès baish l'ensenhe ath que dirigís eth timon entà arribar en pòrt, es vertadèrs personatges qu'anauen damb eth Falcon sagrat e es sèt candelèrs se virèren entath car, coma entath finau des sòns desirs; e un d'eri coma enviat deth Cèu, exclamèc tres còps cantant: "Veni, sponsa, de Liban," e toti es auti cantèren madeish dempús d'eth. Atau coma es benauradi quan arribe era ora deth judici finau, se lheuaràn ara prèssa des sues hòsses, cantant "Aleluia" damb era sua votz ja remetuda, dera madeisha manèra se lheuèren sus eth car divin, "ad vocem tanti senis", cent ministres e messatgèrs dera vida etèrna. Toti didien "Benedictus qui venit", e dempús espargent flors per dessús e ar entorn, higien: "Manibus o date lilia plenis."

Jo, qu'è vist, en trincar eth dia, era part orientau completaments rosada, era rèsta deth cèu ornat d'ua beròia serenitat, e eth ròstre deth Solei gessent caperat d'ombres, de sòrta qu'a trauèrs des bugassi qu'amortesien eth sòn resplendor, lo podie contemplar eth uelh pendent fòrça temps; dera madeisha manèra, a trauèrs d'ua broma de flors que gessie de mans angelicaus e queiguie sus eth car e ath sòn entorn, se m'apareishec ua dauna coronada damb huelhes d'olivèra sus un vel blanc, caperada damb un mantèl blanc, e vestida deth color d'ua ludenta ahlama.¹⁰¹ Eth mèn esperit, que hège fòrça temps que non s'auie quedat aclapat, tremolant d'estupor ena sua preséncia, sense qu'es mèn uelhs l'arreconeishessen, sentec, totun, eth gran poder der ancian amor, per çò dera amagada influéncia que d'era emanaue. Tan lèu heric es mèn uelhs era nauta vertut que m'auie dominat abans que jo gessessa dera mainadesa, me virè tara quèrra, damb eth madeish respècte que cor eth mainatge entà sa mair, quan a pòur, quan ei aclapat, entà dider-li a Virgili: "Non a quedat en mèn còs ua soleta gota de sang que non tremole; e arreconeishi es senhaus dera mia anciana ahlama". Mès Virgili mos auie privat d'eth madeish; Virgili, eth plan doç Pair, Virgili que m'auie estat enviat per aquera, entara mia sauvacion. Ne tansevolh tot çò que perdec era anciana mair podec empedir qu'es mies caròles escanaulides se banhèssen en trist plor.

101 Eth vel blanc, eth mantèl verd e eth vestit de color de huec qu'ornen a Beatriz, simbolizen as tres vertuts teologaus: era corona de huelhes d'olivèra senhale era Sabença.

- Dante, non plores encara; non plores encara perque Virgili se'n vage, donques que te cau plorar per ua auta herida!

Coma er admirant que va de proa a popa en tot examinar ara gent que va enes auti vaishèths, e l'encoratge a portar-se ben, dera madeisha manèra sus eth costat quèr deth car, vedí jo, quan me virè en enténer eth mèn nòm, qu'aciu se consigne de besonh, ara Dauna que se m'apareishec anterioraments velada pes vantades angelicaus, en tot dirigir es sòns uelhs entà jo der aute costat der arriu. Encara qu'eth vel que baishaue deth sòn cap, enrodat des huelhes de Minerva, non permetesse que se vedessen es sòns traits, damb era sua actitud regia e capinauta seguic d'aguesta sòrta, coma aqueth qu'en parlar saue es paraules mès caudes entath finau:

- Guarda-me ben, que sò jo; sò, plan que òc, Beatriz. Com t'as dignat pujar en aquest monte? Non sabies qu'er òme ei aciu erós?

Es mèns uelhs s'inclinèren entàs netes ondades; mès, en veder-me miralhat en eres, les dirigí entara èrba: tanta ère era vergonha qu'aclapèc eth mèn front. Me semblèc Beatriz tan terribla coma ua mair irritada li semble ath sòn hilh, pr'amor qu'amare eth sabor dera pietat acèrba. Era sauvèc silenci, e es angels cantèren còp sec: "In te Domine speravi"; mès que non passèren de "pedes meos". Atau coma era nhèu se congèle e s'endurís dauant dera bohada des vents d'Esclavonia, entre es arbes que creishen sus eth dors d'Italia; e dempús se convertís en liquid era madeisha, tanlèu era tèrra que pèrd era ombra mane eth sòn alend, madeish qu'eth huec que hon ua candèla; quedè sense lèrmes ne alends abans de qué cantèssen aqueri qu'es sues nòtes responen tostem ara armonia des esfères celestiaus: mès, quan comprení pes sues doces paraules qu'auien pietat de jo, mès que s'auessen dit: "Hemna, per qué lo mauctractes atau?", eth gèu que sarraue eth mèn còr se des.heigüec en alendades e aigua, e amasa damb era mia angònia, gessec deth pièch pera boca e pes uelhs. En èster Era, ça que la, quieta sus eth costat quèr deth car, dirigic es sues pietoses paraules d'aguesta sòrta, as compatissentes substàncies:

- Vosati velhatz en etèrn dia, de sòrta que ne era net ne era sòn vos panen cap des passi que da eth sègle en sòn camin: atau, donc, responerè damb mès compde, pr'amor que me comprene aqueth qu'aquiu plore, e sente un dolor proporcionat ara sua falta. Non solet per influència des granes esfères que dirigissen cada seme entà bèth fin, segontes era vertut

dera estela que l'acompanhe, senon tanben pera abondor dera gràcia divina (qu'era sua pluja baishe de tan nauts bugassi, que non pòt artenher-les era nòsta vista), siguec tau aguest ena sua edat temprana per naturau disposicion, que toti es bons abits aurien costat en eth admirables efèctes; mès eth terren mau semiat e inculte se hè autant mès maligne e sauvatge, guaire màger vigor terrestre i a en eth. Pendent bèth temps lo sostenguí damb era mia preséncia: mostrand-li es mènhs uelhs joeni, l'amiaua damb jo peth camin dret; mès, tanlèu siguí en lumedan dera dusau edat, e cambiè de vida, aguest se desseparèc de jo e s'autregèc a d'auti amors. Quan pugè dera carn entar esperit, e creishí en beresa e vertut, siguí entada eth mens estimada e mens agradiua. Endralhèc es sòns passi entà ua via faussa, en tot seguir darrèr d'enganhoses imatges deth ben, que non complissen totauments cap promesa: ne tansevolh m'a valut suplicar entada eth inspiracions, que per eres lo cridaua en sòmhs o en d'outes manères, segontes eth pòc cabau que d'eres a hèt. Queiguec tan baish, que toti es mènhs mejans non èren ja pro entà salvar-lo, se non li mostraua es races condemnades. Per eth è visitat eth lumedan des mòrts, e dirigí es mènhs prècs e es mies lèrmes ath que l'a amiat enquia aciu. Que s'aurie violat eth naut decret de Diu, se passèsse eth Leteo e tastèsse taus parves sense auer pagat quauqua part dera penitècia que hè vessar lèrmes.

Cant trenta unau

Ò tu, qu'ès en aute costat deth sagrat arriu!, comencèc de nauèth a díder, seguint sense demora, e dirigint-me de dret es sues paraules, que ja ath prumèr còp de uelh m'auien semblat tan rigoroses; ditz, ditz s'aquerò ei vertat; que te cau respóner a tau acusacion.

Èra jo tan confús, qu'era mia votz esmoiguda s'escandic abans de gèsser des sòns organs. Era demorèc un moment, e dempús didec:

- En qué penses? Respon-me, donques qu'encara es aigües deth Leteo non an esfaçat es tòns tristi rebrembes.

Era confusion e era pòur, amassa, m'arrinquèren un "òc" tan fèble, que siguec de besonh era ajuda dera vista entà comprene-lo. Atau coma se trinque ua balesta per èster massa tibada era còrda e er arc, de sòrta qu'era flècha da ena diana damb mens fòrça, atau jo, m'estarnè en somics e alendades, e era votz aflauida venguec a expirar enes mèns pòts. Alavetz era me didec:

- Ath miei des saludables desirs que venguien de jo, que te possauen a estimar eth ben, mèns enlà deth quau non i a arren qu'aspirar, quini fossats insuperables o quines cadies as trapat entà pèrder de tau manèra era esperança de passar entà dauant? E quini auantatges o atractius descurbires en aspècte de d'audi bens, entà que te calesse romar ath sòn entorn?

Dempús d'auer exalat un amargant alend, a penes auí pro votz entà responer-li; votz qu'es mèns pòts formèren damb trabalh. Plorant didí:

- Es causes presentes damb es sòns faussi plasiers desvièren es mèns passi, tanlèu se m'amaguèc eth vòste ròstre.

Era me responec:

- Encara que carèsses o remisses çò qu'ara cohèsses, non per aquerò era tua falta serie mens coneishuda: tau ei eth Jutge que la coneish! Mès, quan era confession deth pecat ges dera pròpria boca deth pecador, era ròda se torne en nòste tribunau contra era lama dera espada. Ça que la, pr'amor de qué te profite mèns era vergonha deth tò error, e pr'amor que un aute còp sigues mèns fòrt en entèner es sirenes, depausa era causa deth tò plor e escota: d'aguesta manèra saberàs qu'era mia carn sepultada t'auie d'endralhar entà ua direccion totafèt contrària. Er art o era natura non te

presentèren jamès ua causa tant agradiua coma es beròis membres que siguiú contenguda, membres qu'ara son povàs dera tèrra. E s'eth sublim plaser per veder-me te manquèc per çò dera mia mòrt, quina causa mortau t'auie d'excitar dempús es tòns desirs? Ara prumèra herida que te costèren es causes falaces deth mon, t'auie calut lheuar es tòns uelhs entath cèu, en tot seguir-me a jo, que non èra ja coma eres. Non s'aueren degut abàter es tues ales entà demorar aqui nauí còps, o ben quauqua punceleta o ua auta quinsevolh vanitat de tan cuerta durada. Eth trende audereth què en dus o tres params; mès dauant des uelhs des ja caperadi de plumes, en bades se despleguen es hilats, en bades se lancen es flèches.

Jo m'estaua coma es mainatges que, mudi de vergonha e damb es uelhs tachadi en solèr, arreconeishen es sues fautes, e escoten de pès, empenaïts.

Era seguic:

- Donques que te mòstres tant empenaït per çò qu'as entenut, lhèua era barba, e senteràs mès dolor guardant-me.

Damb mens resistència se desarrigue era robusta encina, ja sigue as atacs des vents boreaus, o ath d'aqueth que ven deth país de Jarba, qu'aquera que, en entèner era sua orde, opausè jo entà lheuar eth cap; e quan li balhèc eth nòm de barba ath mèn ròstre, pro me'n sabí deth podom qu'embarrauen es sues paraules. A tot darrèr, quan lheuè eth cap, avertí qu'es prumères creatures auien cessat d'espàrger flors, e es mies guardades, pòc segures encara, vederen a Beatriz virada entara fèra qu'ei ua soleta persona damb dues natures. Caperada damb eth sòn vel, en aute costat dera verda arriba, me semblèc que se vencie ada era madeisha ena sua primitiua beresa, fòrça mès de çò que vencie as autes hemnes quan viuie en mon. Era ortiga der empenaïment me ponchèc tant, que de totes es causes mortaus, era que mès me desvièc deth sòn amor me siguec era mès odiosa: eth racacòr me sarrèc eth còr de tau sòrta que me cuelhec ua malagana. Çò que m'arribèc alavetz ac sap aquera que ne siguec era encausa de tot. Quan eth còr me restituic era facultat de percèber es causes exteriores, vedí per dessús de jo ara Dauna qu'abans auia trapat soleta, e l'entení díder:

- Cuelh-te, cuelh-te a jo!

Que m'auie submergit en arriu enquiara gòrja, e empossant-me ath sòn darrèr anaua caminant sus era aigua damb era leugeresa d'ua barca. Quan

siguí apròp dera mentada arriba, entení tan doçaments “Asperges me”, que non saberia rebrembar-lo, e plan mens escriuer-lo. Era beròia Dauna dauric es sòns braci, enrodèc damb eri eth mèn cap, e me submergic de sòrta que me calec béuer era aigua. Dempús me treigüec dehòra, e banhat coma èra, me presentèc as quate beròies dançaires, que cadua d’eres estenec eth sòn braç sus jo.

- Aciu qu’èm ninfes, e en Cèu esteles: abans que Beatriz baishèsse en mon sigüèrem assignades coma sirventes sues. T’amiaram dauant des sòns uelhs; mès es tres der aute costat, que ven mès luenh, agudaràn es tòns uelhs entà que percebes era placida lum que i a ath sòn laguens.

Atau me dideren cantant; e dempús me heren a vier entath pièch deth Falcon sagrat, a on ère Beatriz virada entà nosati. De seguit higeren:

- Non economizes es tues guardades: que t’auem botat dauant des esmeraudes, d’a on Amor te lancèc bèth dia es sues flèches.

Mil desirs mès arderosi qu’era ahlama tirèren es mènns uelhs entad aqueri uelhs ludents, qu’encara èren tachadi en Falcon. Coma eth Solei en un miralh, era dobla fèra se miralhauè en eri, ja d’ua manèra, ja de ua auta. Pensa, lector, se jo seria meravilhat en veir tau objècte estar-se inalterable en eth madeish, e transformant-se ena sua imatge reflectida. Mentre que, plia d’estupor e gaujosa, era mia amna tastaue aqueth aliment que, en satisfèr-la, la hège mès desirosa d’eth, aqueres tres, que mostrauen ena sua actitud èster d’ua jerarquia mès nauta, s’auancèren dançant ath compas des sòns angelicaus cants.

- Vira, Beatriz, vira es tons uelhs sants (tau ère era sua cançon) entath tòns fidèu amic, qu’a hèt tanti passi per veder-te. Per gràcia, hètz-mos era gràcia de desnishar-li eth tòns ròstre de sòrta que contemple era naua beresa que l’amagues.

Ò resplendor de lum etèrna! Qui ei eth qu’en tot auer-se esblancossit ara ombra deth Parnasso, o begut ena sua hònt, non aurie era ment entelerida, en sajar representar-te tau quau auies apareishut aqui a on eth cèu t’enrodaue, ressonant damb era sua acostumada armonia, quan te descurbires ar aire liure.

Cant trenta dusau

Qu'èren es mèns uelhs tan fixi e atentius entà padegar era sua set de dètz ans, qu'auia embotadi es auti sentits, en tot trapar ath delà, aqueri, trebucs, pertot, que non les permetien tier compde de d'outes causes; atau, donc, era santa arridalha les tirassaue damb es sòns anciani hilats. Mès, ara valenta, m'obliguèren aqueres divesses a virar eth cap tara quèrra, pr'amor que les entenia díder: "Que garde massa fixaments", e era disposicion que se trapen es uelhs quan acaben d'èster heridi pes arrais deth Solei, me deishèc pendent bèth temps sense vista; quan se remeteren es mèns uelhs dauant de un aute petit resplendor (e digui petit, comparant-lo damb era grana lum que d'era m'auia separat ara fòrça), vedí qu'era gloriosa armada s'auie virat entara dreita, recebent en ròstre es arrais deth Solei e es des sèt ahlames. Atau coma entà sauvar-se ua unitat militar romana, se retire amagada jus es escuts, e torne damb eth sòn estandard abans qu'age acabat completaments era sua evolucion, atau era milicia deth règne celestiau que precedie ath car desfilèc tota, abantes de qué aguest auesse virat era sua lança. De seguit es hemnes tornèren a plaçar-se apròp des arròdes, e er Falcon sagrat metec en movement eth car benedit, de sòrta que non s'agitèc deguna des sues plumes. Era beròia Dauna que me hec trauessar er arriu, Estacio e jo, seguíem ara ròda que descriuec en virar er arc mendre. Caminant d'aguesta sòrta a trauèrs dera nauta seuva desabitada per tòrt d'aquera que credec ara sèrp, ajustaua es mèns passi ath cant des angels. Ua flècha gessuda der arc recor, dilhèu en tres còps, er espaci qu'auíem auançat, quan baishèc Beatriz. Entení que toti gasulhauen: "Adam!" De seguit entornegèren un arbe completament despolhat de huelhes e de flors en totes es sues arrames. Era sua copa, que s'estenie a mida qu'er arbe se lheuaue, serie, per çò dera nautada, admirada pes indis enes sues seuves.

- Benedit, sigues, ò Falcon sagrat, que damb eth tònn bèc non arrinquères arren d'aguest tronc doç entath gost, dempús que, per çò d'auer-lo tastat, s'inclinèc entath mau er apetit uman!

Atau exclamèren toti ar entorn der arbe robust; e er animau de dobla natura responec:

- D'aguesta manèra se sauve eth seme de tota justícia.

E en tot virar-se entath timon que d'eth auie tirassat, l'amièc entath pè dera planta veuda des sues huelhes, e deishèc estacat ada era eth car qu'ère d'era. Atau coma es nòstes plantes se tornen regdes quan era grana lum baishe damb aquera qu'irradie darrèr des celèsti Peishi, e dempús se vestís cada ua damb eth sòn pròpri color abans de qué eth Solei guide es sòns shivaus jos ua auta estela, dera madeisha manèra se renauc er arbe qu'es sues arrames èren abans tan nudes, cuelhent colors mens viui qu'es dera ròsa, encara que mès qu'es dera violeta. Jo non podí entèner, ne aciu baish se cante, er imne qu'aquera gent entonèc alavetz, ne tanpòc podí entèner tot eth cant enquiath finau. Se me siguesse possible descriuer se com s'esclipsèren aqueri despietosi uelhs que tan cara paguèren era sua excessiua vigilància, entenent es aventures de Siringa, representaria, coma un pintor que còpie un modèl, era manèra de com m'esclipsè; mès qu'ac hèsqe quinsevolh que sàpie imaginar-se ben eth sòmi.

Passi, donc, entath moment que me desvelhè, e digui qu'un resplendor estarnèc eth vel deth mèn sòmi, ath còp que me cridaue ua votz: "Lhèua-te, qué hès?" Coma Pèir, Joan e Jacobo, amiadi a veir es floretes deth pomèr, que hè as angels cobejosi dera sua fruta e perpetuaus es nòces en cèu; e espauridi peth resplendor divin, se remeteren en entèner era paraula qu'a interromput sòns majors, e vederen era sua companhia amendrida pera absència de Moisés e Elies, e cambiada era tunica deth sòn Mèstre, atau me desvelhè jo, en veir inclinada sus jo aquera pietosa hemna qu'auie guidat anterioraments es mèns passi entar arriu; plen d'inquietud, didí:

- A on ei Beatriz?

Ad aquerò me responec:

- Guarda-la seiguda sus es arraïcs e jos eth nau huelhatge d'aguest arbe. Guarda era companhia que l'ènròde: es auti se'n van entà naut damb eth Falcon sagrat, en tot entonar cants mès docí e mès prigonds.

Sabi pas se siguec mès longa era sua responsa; pr'amor que se trapaue un aute còp dauant des mèns uelhs aquera que m'empedie botar era mia atencion en cap auta causa. Qu'ère seiguda, era soleta, ena tèrra vertadèra, coma deishada aqui entà susvelhar eth car que vedí estacar ara bifòrma fèra. Ath sòn entorn formauen un cercle es sèt Ninfes amiant enes mans aqueres lums que non pòden amortar er Aquilon ne er Astre.

- Pòc de temps abitaràs aguesta seuva, e seràs etèrnamentals, damb jo, ciutadan d'aquera Roma a on Crist ei roman. Per tant, tacha es tòns uelhs en aguest car entath ben deth mon que viu mau, e quan entornes en eth, escriu çò qu'as vist.

Atau parlèc Beatriz, e jo, totafèt somés as sues ordes, botè era mia ment e es mèns uelhs aqui a on era volec. Jamès tan rapidaments partic er arrai d'espessa broma, quan què deth mès luenhant confin der aire, coma vedí jo ar audèth de Jupiter precipitar-se e baishar per arbe, trincant era sua crosca, ja que non i auie flors ne huelhes naues: e damb tota era sua fòrça heric eth car, e lo hec trantalhar coma vaishèth combatut pera tempèsta, qu'es ondades esbaucen, ja a babor, ja a estribor. Vedí dempús calar-se en car a un vop, que semblaue non auer cuelhut jamès cap bon aliment: mès, repotegant-lo era mia Dauna per çò des sues lèges colpes l'obliguèc a hùger tan precipitadaments coma li permeteren es sòns uassi descarnadi. De seguit, per a on auie vengut abantes, vedí ara agla baishar enquiara caisha deth car, e deishar-la caperada des sues plumes: e parièr ara votz que ges d'un còr entristit, gessec deth cèu ua votz que didie: “ Ai, vaishèth mèn, guaire mau cargada ès!” Dempús me semblèc que se daurie era tèrra entre es dues arròdes, e vedí gèsser un dragon que calèc era sua maligna coa en car, e retirant-la dempús coma era abelha eth sòn visperon, se hec a vier damb era ua part deth hons, e s'aluenhèc fòrça content. Çò que restèc deth car, coma era tèrra fertila que se capère d'agram, se curbic dera pluma aufrida pera agla dilhèu damb ua intencion casta e benigna; e d'era se curbiren ua e auta arròda e era lança en mens temps deth que manten era boca dubèrta ua alendada. Transformat d'aguesta sòrta er edifici sant, gesser en des sues diferents parts diuersi caps, tres d'eri sus era lança, e es auti un en cada angle. Es prumèrs auien còrnes coma es bueus; mès es auti sonque auien ua còrna per front: jamès s'an vist semblables monstres.

Tan segura coma ua fortaleza sus ua nauta montanha, vedí seiguda en car a ua prostituta escarrabilhada, passejant era sua guardada ath sòn entorn. E coma entà impedir que l'ac treiguessen, vedí a un gigant botat de pès ath sòn costat, e ambdús se punauen de tant en tant; mès, en auer virat era es sòns uelhs cobejosi e errants entà jo, eth herotge aimant la foetec de cap a pès. Dempús, plen de suspicàcia e de crudèu ira, destaquèc eth monstruós

car, e l'arrosseguèc tan luenh pera seua, que darrèr d'era s'amaguèren ara mia vista era prostituta e era naua fèra.

Cant trenta tresau

Es hemnes comencèren ploroses ua doça salmodia, cantant alternatiuaments, ja es tres, ja es quate: “Deus venerunt gentes.”¹⁰² E Beatriz, alendant pietosa, les escotaue tant aclapada, que pòc mens i estèc Maria ath pè dera Crotz. Quan es autes vèrges l’autregèren era escadença de parlar, botant-se de pès, responec alugada coma eth huec:

- Modicum, et non videbitis me; et iterum”, estimades fraies, “modicum, e vos videbitis me.”¹⁰³

Dempús amassèc dauant d’era as sèt, e solet damb un senhau, mos hec partir darrèr d’eres a jo, ara Dauna, e ath sabent que demorèc ena nòsta companhia. Atau s’aluenhaue, e non me pensi qu’auesse hèt dètz passi, quan heric es mèns uelhs damb es sòns uelhs e damb ua mina tranquila me didec:

- Vene mèns de prèssa, de sòrta que se parli damb tu, me posques escotar.

Quan siguí près d’era, coma me calie, higeç:

- Frair, per qué, en vier damb jo, non gauses preguntar-me quauquarren?

M’arribèc çò qu’aqueri que, per excessiua reveréncia, quan parlen damb es sòns superiors, non pòden hèr gèsser aisidaments es paraules dera sua boca, e responí gasulhant:

- Senhora, vos que vo’n sabetz des mèns besonhs e de çò que me conven.

Me responec:

- Voi qu’a compdar d’ara, deishes de cornèr aguest temor e aguesta vergonha, entà que non parles coma er òme que sònie. Te cau saber qu’eth veire que trinquèc era sèrp siguec e non ei; mèns eth colpable se pense qu’era resvenja de Diu non se venç damb sortilègis. Era agla que deishèc es sues plumes en car, en tot convertir-lo en un monstre e dempús en ua presa, non s’estarà tostemp sense eretèrs; pr’amor que veigui, plan que òc, e per

102 Canten, alternant, es versicles deth psalm LXXVII, qu’eth poèta aplique en aguest lòc as malastres dera Glèisa cristiana.

103 “En pòc temps non me veiratz: mèns en un aute pòc temps ja me veiratz” Paraules de Jesús, en Evangèli de Sant Joan predident era sua pròcha mòrt e era sua resurreccion.

aquerò ac referisqui, quauques esteles ja pròches a un temps segur de tot trebuc e de tot empediment, qu'en eth uns cinc cents quinze,¹⁰⁴ enviat per Diu, destruirà ara prostituta, e ad aqueth gigant que damb era delinquís. E dilhèu era mia prediccion escura, coma es oracles de Temis e d'Esfinge, non te convenç, perque, coma eri, ofusque er enteniment; mès, lèu lèu es hèts seràn es Nayades que resòlven aguest dificil enigma, sense crànher pes bestiar e ne pes horments. Nòta aguestes paraules, e tau que gessen des mèns pòts ensenha-les as que viuen damb aquera vida que non ei qu'ua rapida corsa entara mòrt: bremba-te'n, ath delà, quan les escriues, de non amagar com as vist era planta, qu'a estat panada tres còps. Qui la des.huelhe o la tringue ofense coma se siguesse un renec a Diu, que la hec santa sonque entath sòn usatge. Per auer nhacat eth sòn frut, era prumèra amna demorèc en dolor e en desir, pendent cinc mil ans, e mès encara ath qu'en eth madeish castiguèc era sua nhacada. Eth tòn esperit ei miei adormit, se non compren que sonque per ua causa singulara ei aqueth arbe tan naut, e tant ampla era sua copa: e s'es vani pensaments non auessen estat ar entorn dera tua ment coma es aigües der Elsa, e eth plaser que te costèren non l'auessen tacat coma Piramo taquèc era mora, solet per tantes circumstàncies arreconeisherias morauments era justícia de Diu ena proïbicion de tocar aqueth arbe. Mès, coma que veigui era tua intelligéncia petrificada e tant escurida peth pecat, que t'enludèrne era lum des mies paraules, voi que te les hèsques a vier, se non escrites, aumens estampades en tu madeish, per çò d'aqueth motiu qu'eth pelegrin amie eth bordon enrodat de palmes.

Li responí:

- Atau coma era cera sauve inalterabla era imatge qu'en era estampe eth sagèth, dera madeisha manèra era vòsta a quedat estampada en mèn cervèth. Mès, per qué era vòsta desirada paraula se lhèue tant sus eth mèn enteniment, que coma mès sage de comprendre-la mens ac arthenh?

- Entà que coneishes, didec, aquera escòla qu'as seguit, e com a de poder era sua doctrina seguir es mies paraules; e veigues qu'eth vòste camin se dessepare autan deth divin, coma diste era Tèrra deth cèu que vire rapidaments ara màger nautada.

104 Ei a díder, un DXV, letres que transportades equivalen a un DVX, o capitan, o, coma vòlen d'auti, iniciaus abreviatius de Dante Xristi Vertagus, Domini Xristi Vicarius, Dominus Xristi Victor, eca.

Alavetz li responí:

- Non me'n brembi d'auer-me aluenhat jamès de vos, ne è, per aquerò, racacòr.

- Qu'ei que tu non te'n pòs rebrembar, me didec arrint; bremba-te'n de qué as begut es aigües deth Leteo; e se deth hum se dedusís eth huec, d'aguest desbrembe se'n seguís claraments qu'era tua volentat ocupada en d'aves causes, ère colpabla. Mès en avier seràn es mies paraules tan nudes coma les calgue desnishar ath tònd rude enteniment.

Eth Solei, mès ludent e damb passi mès lents, traussaue eth cercle deth Meridian, que càmbie de posicion sivans d'a on se garde, quan en extrèm d'ua capa ombriua, semblabla as que se ven jos es huelhes verdes e es neres arrames per a on amien es Aups es sòns hereds arriuets, s'arturèren es sèt hemnes, coma s'arture era tropa que va dauant de toti, s'ei que trape quauqua nauetat en sòn camin. Dauant d'eres me semblèc veir gèsser eth Tigris e er Eufrates d'ua madeisha hònt, e coma amics desseparar-se lentaments.

- Ò, lum!, ò glòria dera raça umana! Quina aigua ei aguesta que nèish d'ua madeisha hònt, e dividida, s'aluenhe ua dera auta?

A tau pregunta me contestèren:

- Demana-li a Matilde que t'ac digue.

E era beròia Dauna responec coma aqueth que se desencuse:

- Que ja l'è dit aguesta e d'aves causes diuèrses; e ne sò solide fòrça de qué era aigua deth Leteo non les ac a hèt desbrembar.

Beatriz higeç:

- Dilhèu un interès màger, d'aguesti que fòrça còps trèn era memòria, a escurit era sua ment respècte as auti objèctes. Mès guarda er Eunoe, que s'esguitle per aqui; amia-lo entada eth, e sivans acostumes, reanima era sua amortesida vertut.

Coma ua amna gentila que d'arren se desencuse, senon qu'adapte era sua volentat ara des auti tanlèu l'ac balhen a conéisher mejançant bèth senhau, dera madeisha manèra se metec en marcha era bèra Dauna tanlèu siguí ath sòn costat, e didec a Estacio damb era sua gràcia femenina:

- Vene damb eth.

Lector, s'auessa mès espaci entà escriuer, cantaria, en part, era doçor des aigües que d'eres non m'auria assadorat jamès; mès coma que ja son plei toti es papèrs dispausadi entad aguest dusau cant, eth fren der art non me dèishe vier mès enlà.

Tornè d'aqueres sacrosantes ondades tan reanimat coma es plantes naues, purificat e prèst a pujar entàs esteles.

Paradís

Cant prumèr

Era glòria d'Aqueth que tot ac botge s'esparg per univèrs, e lutz en ues parts mès e en d'autes mens. Jo siguí en cèu que recep mès quantitat de lum, e vedí taus causes, que ne les sap ne les pòt condar aqueth que baishe d'aquiu naut; pr'amor qu'era nòsta intelligéncia, en tot apressar-se ara fin des sòns desirs, apregondís tant, qu'era memòria non pòt tirar entà darrèr. Ça que la, tot çò qu'era mia ment age pogut apilerar de çò que tanh ath regne sant, serà en avier objècte deth mèn cant.

Ò brave Apolo! Hètz de jo entad aguest darrèr trabalh un veire plen deth tòu valor, tau coma ac exigisses entà autrejar eth tòu laurèr estimat; pr'amor que s'enquia aciu n'è auut pro damb un cimalh deth Parnasso, ara me calen es dus entà entrar ena rèsta dera mia corsa. Entra en mèn sen, e boha-me ath laguens er alend qu'ères possedit quan treigueres es membres de Marsias dehòra dera sua pèth.

Ò divina vertut! Se te prèstes a jo, de sòrta que jo posca hèr veir era ombra deth règne benaurat estampada ena mia tèsta, me veiràs acodir ath tòu arbe estimat e coronar-me alavetz d'aqueres huelhes; donques qu'er ahèr deth mèn cant e eth tòu favor me haràn digne d'aquerò.

Tan pòqui viatges, ò Pair, se recuelh eth laurèr deth trionf, ja coma Cesar, ja coma poèta (per tòrt e vergonha dera umana volentat), que quan un cuelh er in d'artenher-lo, eth huelhatge li calerie difusar era alegria ena erosa divinitat delfica. A un petit bualh lo seguís ua grana ahlama: dilhèu dempús de jo i aurà qui prègue damb mielhòr votz entà que respone Cirra.

Era lampa deth mon se presente as mortaus per diuèrses dubertures; mès quan se dèishe guardar per aquera qu'en era s'amassen quate cercles, formant tres crotzes, alavetz ges damb mielhòr cors e damb mielhòr estela, e modèle e sagère mès ara sua manèra era cera deth nòste mon. Per aquera dubertura auie hèt dia aqui, e aciu auie hèt net: lèu tot aqueth emisfèri ère ja blanc, e era auta part nera, quan vedí a Beatriz virada entath costat quèr, guardant ath Solei; jamès ua agla l'a guardat damb tanta fixitat. E dera madeisha manèra qu'un dusau arrai ges deth prumèr, e se remonte entà naut, madeish qu'eth pelegrin que vò virar-se, atau era accion de Beatriz, penetrant a traùers des mèns uelhs ena mia imaginacion, costèc era mia, e tachè es uelhs en Solei, contra eth nòste costum. Fòrça còps li son

permetudes aquiü as nòstes facultats, causes que non li son permetudes aciü, per çò d'èster aqueth lòc creat entara residéncia pròpria dera espècia umana. Que me siguec impossible guardar pendent guaire temps ath Solei; mès non tant coma que non lo podessa veir pampalhejar ath sòn entorn, coma eth hèr que ges rosent deth huec; e de ressabuda me semblèc qu'un nau dia se junhie ath dia, coma s'Aqueth que pòt, auesse ornat eth Cèu damb un aute Solei.

Beatriz guardaue fixaments es etèrnes esfères, fixè es mèns uelhs en era, desviant-les d'aquiü naut: en tot contemplar-la, me transformè interioraments, coma Glauco en tastar era èrba que lo hec en mar companh de d'audi Dius. Que non ei possible exprimir damb paraules er acte de passar entà un grad superior era natura umana; mès qu'ei pro eth mentat exemple entad aqueth qu'era gràcia divina li resèrve tau experiéncia.

Ò Amor, que govèrnes eth cèu! Tu, que me lheuères damb era tua lum, sables se jo èra alavetz solet aquera part de jo que creères prumèr. Quan era rotacion des cèus, qu'eternizes per çò deth desir qu'eri an de tier-te, tirèc era mia atencion damb era sua armonia, que regularizes e distribuïsses, me semblèc qu'alavetz s'alugaue damb era ahlama deth Solei autant d'espaci deth cèu, que ne es ploges ne es arrius an costat jamès tant extens lac. Era nauetat des sons e tan gran resplendor m'usclèren de tau sòrta eth desir de conéisher era sua encausa, que jamès è sentut tan ponchent visperon. Atau, donc, Era, que vedie eth mèn interior coma jo madeish, dauric era sua boca entà padegar eth mèn excitat anim, abantes que jo la daurissa entà preguntar-li, e comencèc a díder:

- Tu madeish t'empeguïsses damb es tues fausses idies, de tau sòrta que non ves çò que vederies se les auesses hèt enlà. Que non ès ja ena Tèrra, segontes te penses: er arrai, hugent dera region a on se forme, non cor tan rapidaments coma tu ascenes entada era.

Se vedí esbugassat eth mèn prumèr docte, gràcies as sues paraules arridolentes e coraus, me vedí, totun, endrabat en un aute de nau, e didí:

- Que ja me veigui, damb plaser, liure dera mia primitiua admiracion; mès ara m'estone se com ei que posqui passar a trauèrs d'aguesti còssi leugèrs.

Per çò que Beatriz, lançant ua pietosa alendada, dirigic entà jo es sòns uelhs damb aqueth aspècte que se vestís era mair en enténer ua asenada deth sòn hilh, e repliquèc:

- Totes es causes sauven un orde entre eres; e aquest orde ei era forma, que hè ar univèrs semblable a Diu. Aciu ven es naves creatures eth signe dera etèrna sabença, qu'ei eth fin entath quau s'a creat er orde dit abans. En aqueth que parli, totes es natures tèn den e, sivans era sua diuèrsa essencia, s'aprèssen mès o mens ath sòn principi. Atau ei, donc, que s'endralhen entà diferents pòrts a trauèrs deth gran mar der èsser, e cadua damb er instint que se l'autregèc entà amiar-lo a tèrme. Aquest instint qu'ei eth qu'amie ath huec entara Lua; eth que prebotge es prumèrs movements deth còr enes mortaus, e eth que concentre e hè compacta ara Tèrra. E aquest arc se dispare, non solet contra es creatures desaprovèdides d'intelligencia, senon tanben contra es qu'an intelligència e amor. Era Providència, qu'ac ordene tot, hè damb era sua lum que sigue tranquil eth cèu qu'en eth vire eth qu'a màger velocitat: aqui ei a on ara, coma en lòc designat, mos amie era vertut dera còrda d'aqueth arc que dirigís tot çò que lance entà un objècte agradiu. Qu'ei vertat que, atau coma era forma non sauve, a viatges, armonia damb es intencions der art, pr'amor qu'era matèria ei sorda entà respóner, atau d'aquesta direccion se desvie dilhèu era creatura, qu'a eth poder d'inclinar-se entà un aute costat, per mès que sigue impulsada d'aquesta sòrta, e què (coma se pòt veir quèir eth huec d'ua broma), s'eth sòn prumèr impuls la desvie entara Tèrra per un faus plaser. Non te cau, donc, admirar-te mès dera tua ascension, que de veir a un arriu baishar de naut de tot d'ua montanha enquiara sua basa. Çò de meravilhós en tu, serie que, liure de tot obstacle, t'auesses seigut baish, coma ne serie eth qu'era viua ahlama s'estèsse quieta e apegada ena Tèrra.

Dit aquerò, lheuèc es sòns uelhs entath Cèu.

Cant dusau

Ò vosati, que, desirosi d'escotar-me, auetz seguit en ua petita barca ath darrèr deth mèn vaishèth que navègue cantant, viratz entà veir de nauèth es vòstes plages! Non vos caletz ena mar, pr'amor que dilhèu, en perder-me jo, demorarietz perdudi. Era aigua que per era jo vau non siguec jamès recorruda; Minerva bohe ena mia vela, Apolo m'amie e es nau Muses me mòstren es Osses. E vosati es que, en brac numèro, quilhèretz hè temps es guardades entath pan des angels, que d'eth se viu aciu, mès sense que jamès se quède un hart, pro podetz dirigir era vòsta nau entath mar, seguint era mia tralha sus era aigua que s'esface de seguit. Aqueri gloriosi eròis que passèren a Colcos non s'admirèren quan vederen a Jason convertit en boièr, coma vos admiratz ara vosati. Era innata e perpetua set deth deiforme reiaume mos hège anar tan rapids coma rapid vedetz ath madeish cèu. Beatriz guardaue entà naut, e jo la guardaua ada era; e dilhèu en mens temps que se place ua flècha, e se lance der arc e vòle, me vedí vengut en un punt a on ua causa admirabla tirèc era mia atencion: per çò que, Aquera que non li podien èster amagadi es mèns sentiments, virada entà jo tant agradiua coma beròia, me didec:

- Lhèua era tua arregraïda ment entà Diu, que mos a transportat ena prumèra estela.

Me semblaue que s'estenie entà nosati ua broma lucida, densa, solida e ludenta, coma un diamant herit pes arrais deth Solei. Era etèrna margarida mos recebec ath sòn laguens, coma era aigua que, en tot estar-se junhuda, recep un arrai de lum. Se jo èra còs, e s'ena tèrra non se concep se com ua dimension ne pòt adméter a ua auta, sivans se passe quan un còs penetre en aute, mos calerie èster usclats fòrça mès peth desir de contemplar aquera esséncia, qu'en era se ve com Diu e era nòsta natura se junheren. AQUIU se veirà aquerò que credem pera fe; mès sense cap demostracion, donques que serà coneishut per eth madeish, coma era prumèra vertat qu'er òme cre. Jo responí:

- Senhora, que sò tant arregraït, que balhi es gràcies ad Aqueth que m'a aluenhat deth mon mortau. Mès didetz-me: qué son es escuri senhaus d'aguest còs, qu'aquiú baish ena tèrra balhen era escadença a quauqui uns entà endonviar petòfies sus Caín?¹⁰⁵

105

Es taques dera Lua, que, sivans, era plèba, èren Caín damb un hèish de lenha.

Arric un shinhau e dempús didec:

- S'era pensada des mortaus se horavie a on era clau des sentits non pòt daurir, non aurien en realitat de ponchar-te ara es flèches dera admiracion; pr'amor que ves que, s'era rason seguís as sentits, a d'auer fòrça cuertes es ales; mès ditz-me se qué ei çò que penses respecte ad aquerò.

Li responí:

- Çò qu'aciu naut me semble de forma diferenta, me pensi que li cau èster costat per còssi estranhs e per còssi densi.

Era repliquèc:

- Veiràs d'ua manèra cèrta qu'era tua credença ei basada en ua idia faussa, s'escotes ben er argument que te vau a opausar-te. Era ueitau esfèra vos mòstre fòrça lums, que se pòt veir que presenten aspèctes diferents atau en qualitat coma en quantitat. S'aquerò siguesse efècte solet der enrariment e dera densitat, en totes eres i aurie ua soleta e identica vertut, encara que distribuïda en màger o mendre abondor e proporcionauments as sues respectiues masses. En èster diuèrses es vertuts, de besonh les cau èster eth frut de principis formaus; e aguesti, exceptat un, quedarien esbauçadi mejançant eth tòn rasonament. Ath delà, s'er enrariment siguesse era encausa d'aqueres taques que sus eres me preguntes, alavetz, o eth planeta serie en quauqui punts privat dera sua matèria, de punta a punta, o ben dera manèra qu'altèrnen en un còs gras çò de gròs o çò de magre, atau eth volum d'aguest se compausarie de huelhes diferentes. Se siguesse cèrt çò prumèr, se manifestarie enes eclipsis de Solei, pr'amor qu'era lum d'aguest passarie a trauers dera Lua, coma trauèsse per quinsevolh còs enrarit. Aquerò non ei atau: per tant mos cau examinar era auta suposicion; e s'arribi tanben a anular-la, veiràs demostat çò de faus dera tua opinion. S'aguest còs enrarit non arribe d'un costat en aute dera Lua, ei de besonh qu'acabe en bèth punt a on eth sòn contrari non dèishe passar era lum, e qu'er aute arrai reflectís d'aquiu, coma eth color se reflectís en un cristau qu'ei folrat d'estanh. Mès tu dideràs qu'er arrai apareish aquiu mès escur qu'en d'autes parts, perque se reflectís d'ua màger prigondor. D'aguesta replica te pòt desliurar era experiència, se bèth còp la ties, per èster era hònt d'a on nèishen es arriuets des vòstes arts. Cuelh tres miralhs: plaça-ne a dus

d'eri dauant de tu, ara madeisha distància, e er aute un shinhau mès luenh: dempús tacha es tòns uelhs entre es dus prumèrs. Virat atau entada eri, hè qu'ena tua esquia se quilhe ua lum qu'illumine es tres miralhs, e torne entà tu reflectida per toti: alavetz, encara qu'era lum reflectida sigue mens intensa en mès distant, veiràs que lutz madeish enes tres. Esbugassat ja eth prumèr error deth tòn enteniment, dera madeisha manèra qu'impulsat pes arrais caudi s'esbugassen eth color e eth hered primitius dera nhèu, te voi mostrar ara ua lum tan viua, qu'a penes apareishe senteràs es sòns relampits. Laguens deth Cèu dera divina patz se botge un còs, qu'ena sua vertut s'està er èsser de tot eth sòn contengut. Eth Cèu que vie, qu'a tantes esteles, distribuís aguest èsser entre diuèrses esséncias, desparières d'eth e qu'en eth son contengudes. Es auti cèus, per diuèrses e diferentes manères, dispausen entàs sòns fins aqueres causes desparières que i a en cada un, e es sues influéncias. Aguesti organs deth mon van baishant atau de grad en grad, coma ves ara, de sòrta qu'aquerissen deth superior era vertut que comuniquen ar inferior. Guarda ben se com vau per aguest camin entara vertat que desires, pr'amor que dempús sàpies per tu solet véncer quinsevolh dificultat. Eth movement e era vertut des sagrades esfères les cau procedir des benauradi motors, dera madeisha manèra que der artifex procedís era òbra deth martèth. Aqueth cèu, que tantes lums ornen, recep forma e vertut dera intelligéncia prigonda que lo botge, e se transforme en sòn sagèth. E atau coma era amna laguens deth nòste povàs s'esparg entàs diferents membres, dables entà diferentes facultats, atau era intelligéncia desplegue pes esteles era sua bontat multiplicada, virant sus era sua unitat. Cada vertut se junh de diferenta manèra damb eth preciós còs que vivifique, e qu'en eth suscite coma en vosati era vida. Per çò dera placida natura que se derive, aguesta vertut barrejada damb es còssi celestes lutz en eri, coma era alegria en un viston arderós. D'era procedís era diferéncia que s'obsèrve d'ua lum en auta, e non des còssi densi e enrarits; era ei eth principi formau que produsís çò escur e çò clar, segontes era sua bontat.

Cant tresau

Aqueth Solei que prumèraments usclèc d'amor eth mèn còr¹⁰⁶ m'auie descubèrt, damb es sues pròves e refutacions, eth doç aspècte d'ua beròia vertat; e jo, entà cohessar-me desenganhat e convençut, lheuè eth cap, autant coma ère de besonh entà declarà'c d'ua manèra decidida. Mès apareishec ua vision, que en hèr-se perceptibla me tirèc de tau sòrta entada era, que ja non me'n brembè dera mia confession. Atau coma a trauèrs de cristaus regdes e transparents o d'aigües netes e tranquilles, encara que non tan prigondes que s'escurisque eth hons, arriben ena nòsta vista es imatges tant aflaquides, qu'ua pèrta en un front blanc non la distinguirien mès feblaments es nòsti uelhs, atau vedí jo fòrça ròstres prèsti a parlar-me; per çò que queiguí en error contrari ad aqueth qu'aluguèc er amor entre un òme e ua hònt¹⁰⁷. Tanlèu les distinguí, en creir que siguessen imatges reflectides en un miralh, virè es uelhs entà veir es còssi qu'ada eri corresponien; e coma non vedí arren, les dirigí de nauèth entà dauant, tachant-les en mèn doç Guida, qu'arrint deishauè anar viui arrais des sòns santi uelhs.

- Non te'n hèsques de qué me n'arrisca deth tòn mainadenc pensament, me didec; pr'amor que non s'empare encara eth tòn pè sus era vertat, e coma de costum, te hè inclinar entàs illusions. Aguestes que ves son vertadères substàncies, relegades aqui per auer mancat as sòns vòts. Per tant, parla damb eres, e escota e cre tot çò que te diguen; pr'amor qu'era vertadèra lum que les alègre non permete que se tòrcen es tòns passi.

E jo me filè entara ombra que semblaue mès prèsta a parlar, e comencè a dider-li, coma òme ath quau eth sòn pròpri desir li trè eth valor.

- Ò esperit ben creat, que jos es arrais dera vida etèrna sentes era doçor que non se compren jamès se non s'a tastat! Me serà fòrça agradiu que te dignes dider-me quin ei eth tòn nòm e quina ei era vòsta sòrt.

Ad aquerò responec lèu e damb uelhs arridolents:

- Era nòsta caritat jamès barre es pòrtes a un desir just, en èster coma aquera que vò que se li retire tota era sua cort. Jo siguí en mon ua vèrge religiosa; e s'era tua ment me contemple ben, non m'amagarà as tòns rebrembes eth hèt d'èster aué era mès beròia, senon que rebrembaràs que jo sò Piccarda: plaçada aciu damb aguesti auti benauradi, sò coma eri

106

Beatriz

107

Hè referéncia ara fabula de Narcis.

benaurada ena esfèra mès lenta. Es nòstes afeccions que solet alugue er amor der Esperit Sant, se n'alègren der orde assignat per eth, e mos a tocat en sòrt aguest lòc que semble tan baish, pr'amor que negligírem es nòsti vòts e en part non sigueren observadi.

Ad aquerò li responí:

- Enes vòsti admirables ròstres lutz un sabi pas qué de divin, que càmbie eth prumèr aspècte que s'a conservat de vosates. Plan per aquerò non siguí mès prèst a rebrembar; mès ara acodís ena mia ajuda çò que tu me dides, de sòrta que m'ei mès aisit arreconeisher-te. Mès ditz-me: vosates qu'ètz aciu erosos, desiratz èster en un aute lòc mès naut entà veir mès o entà hèr-vos mès amigues?

Arric un shinhau guardant as autes ombres, e de seguit me responec tan contenta que semblaue usclar en prumèr huec der amor:

- Frair, era vertut dera caritat padegue era nòsta volentat, e aguesta vertut mos hè estimar solet çò qu'auem, e non auer talents d'arren mès. Se desirèsem estar mès nautes, eth nòste desir serie en desacòrd damb era volentat d'Aqueth que mos amasse aciu; desacòrd que non admeten es esfères celestiaus, coma veiràs se considères ben qu'aciu ei condicion necessària estar junhudes a Diu pera caritat, e pera natura d'aguesta madeisha caritat. Tanben ei essenciau entara nòsta existéncia benaurada uniformar era pròpria volentat ara de Diu, de sòrta qu'es nòstes madeishes volentats se honen en ua de soleta. Atau ei qu'en èster coma èm distribuïdes de grad en grad per aguest règne, li platz a tot eth, pr'amor que platz ath Rei qu'era sua volentat forme era nòsta. Ena sua volentat que i é era nòsta patz; era ei eth mar a on va a parar tot çò qu'a creat, o aquerò que hè era natura.

Alavetz comprení claraments se per qué en Cèu tot ei Paradís, encara qu'era gràcia deth Suprèm Ben non ploigue pertot dera madeisha manèra. Mès, atau coma sòl passar qu'ua parva mos sadore, e que sentam encara appetit per ua auta, de sòrta que demanem aguesta e refusem aquera, atau hi jo damb eth gèst e damb era paraula, entà saber per era quin siguec eth teishut qu'era sua lançadora non contunhèc manejant enquiath finau.

- Ua vertut perfècta, un merit eminent placen en un cèu mès naut a ua hemna,¹⁰⁸ me didec, segontes se pòrte aqui baish en vòste mon, er abit e eth vel monacau, damb era fin de qué enquiara mòrt se visque net e dia damb aqueth espós, qu'ada eth li platz tot vòt qu'era caritat hè cossent ath sòn desir. Entà seguir-la, hugí deth mon, joeneta encara, e m'embarrè en sòn abit, e prometí observar era regla dera sua orde. Posterioraments, quauqui òmes, mès acostumadi ath mau qu'ath ben, me heren enlà dera doça clausura. Diu se'n sap de quina siguec dempús era mia vida...! Çò que digui de jo, ac digui tanben d'aguesta auta amna esplendida que se te mòstre ara mia dreita, e qu'en era lutz tota era lum dera nòsta esfèra: que siguec monja, e tanbèn li panèren deth cap era ombra des sagrades tòques; mès quan entornèc en mon, contra eth sòn gost e contra era lei, non se treiguec jamès eth vel qu'ère en sòn còr. Aguesta ei era lum dera gran Constanza, que d'eth dusau prince poderós dera casa de Suabia amainadèc ath tresau, darrèra potència d'aguesta raça.

Atau me parlèc e comencèc a cantar dempús “Ave Maria”, e cantant desapareishec, coma ua causa pesanta a trauèrs dera aigua prigonda. Es mès uelhs, que la seguiren tant que me siguec possible, dempús que la perderen, se virèren completaments entà Beatriz: mès aguesta lancèc taus treslurs sus era mia guardada, que non les podí tier en prumèr moment, que per aquerò me tardè mès en preguntar-li.

Cant quatau

Un òme liure d'escuélher entre dus minjars madeish distants d'eth qu'ahisquen dera madeisha manèra eth sòn apetit, moririe de hame abans de hèr-se a vier ena boca un des dus. Dera maneisha manèra s'estarie immobil un anhèth entre dus ahaimats lops, en tot cranher-les parierà, o un gosset entre dus dams. Plan per aquerò no me colpi ne me vanti d'auer carat, en tot tier-me en suspens tanben dus dobtes; donques qu'eth mèn silenci ère necessari. Jo caraua, mès amiaua pintat en ròstre eth mèn desir, e en eth campaue mès clara era mia pregunta que se l'auessa exprimit mejançant paraules. Beatriz hec madeish que Daniel en desliurar a Nabucodonosor d'aquera colèra que l'auie hèt crudèu injustaments, e me didec:

- Pro que veigui se com te tirasse un e un aute desir, de sòrta qu'eth tòn curiosèr s'estaque ada eth madeish de tau sòrta, que non se mòstre damb paraules. Penses atau: s'era bona volentat persevère, per quina rason era violéncia des auti a d'amendrir era mida deth mèn merit? Tanben t'aufrís motiu de dobte eth hèt de qué es amnes, per çò que semble, vòlen entàs esteles, segontes era senténcia de Platon. Taus son es questions que pesen madeish sus era tua volentat; mès abans me tierè en aquerò qu'a mès hèu. Eth serafin que mès gaudís de Diu, Moisés, Samuel, quinsevolh des dus Joans que volgues alistar, era madeisha Maria, non an eth sòn sèti en un lòc desparièr d'aqueth a on demoren aguesti esperits qu'aciu se t'an apareishut, ne eth sòn estat de beatitud tie fixada mès o mens durada, senon que toti apolidissen eth prumèr cercle, e gaudissen d'ua vida erosa de diferenta manèra, sivans senten mès o mens er Esperit etèrn. Aciu se t'apareisherèn, non perque les age tocat en sòrt aguesta esfèra, senon entà hèr a veir qu'ocupen en çò de celestiau era part mens nauta. Atau ei de besonh parlar ath vòste esperit pr'amor que solet compren, mejançant es sentits, aquerò que hè dempús digne dera intelligéncia. Plan per aquerò era Escritura, en tot adaptar-se as vòstes facultats, atribuís a Diu mans e pès, tant qu'era ac ve de ua auta manèra; e era Santa Glèisa vos represente jos formes umanes a Grabrièu e a Miquèu e ath que guaric a Tobias. Çò que Tineo ditz sus es amnes non ei figurat, coma se ve aciu, pr'amor que semble que sent çò qu'afirme. Ditz qu'era anna torne ena sua estela, en creir que se despenec d'era quan era natura l'amassèc ara sua forma. Dilhèu

era sua opinion sigue diferente de çò qu'exprimissen es sues paraules, e ei possible qu'era intencion d'aguestes non sigue entà arrir. Se vò díder qu'era influéncia costada pes esteles se convertís en aunor o en reprobacion d'eres madeishes, dilhèu era sua flècha age capitat ena diana d'ua vertat. Agust principí, mau comprenut, horavièc a lèu toti, en tot hèr que corresse a invocar a Jupiter, a Mercuri e a Mart. Er aute dobte que te trebole, qu'a mens podom, pr'amor qu'era sua malignitat non te poirie aluenhar de jo. Qu'era nòsta justícia semble injusta dauant des uelhs des mortaus, ei un argument de fe e non de eretica malícia; mès, coma qu'eth vòste discerniment pòt penetrar pro ben aguesta vertat, te deisharè satisfèt segontes desires. Se i a vertadèra violéncia quan eth que la patís non s'aderís en arren ad aqueth que la comet, aqueres amnes non se pòden servir d'era coma desencusa; pr'amor qu'era volentat, se non vò, non se pare, senon que hè madeish que naturauments hè eth huec, encara que la tòrcen mil viatges damb violéncia. Per tant, s'era volentat se doblegue pòc o molt, seguís ara fòrça; e atau heren aqueres, pr'amor qu'aurien pogut tornar en lòc sagrat. S'era sua volentat auesse estat fèrma, coma ne siguec era de Lhorenç sus es grasilhes, e coma era de Mucio en èster tan sevèr damb era sua man, era madeisha les aurie entornat entath camin d'a on les auien desseparat, tanlèu se vederen liures; mès ua volentat tan solida, qu'ei fòrça estranha. Per çò d'aguestes paraules, s'ei que les as cuelhut coma cau, quede esbauçat er argument que t'aurie enquimerat encara fòrça viatges. Mès, se trauèsse ua auta dificultat dauant des tòns uelhs, de tau sòrta que, per tu madeish non saberies gèsser d'era; mèsalèu te renderies fatigat. Qu'è balhat coma cèrt ara tua ment qu'era amna benaurada non podie mentir, donques qu'ei tostemp pròcha ara prumèra Vertat; e dempús auràs pogut entèner per Piccarda, que Constança auie sauvat era sua inclinacion ath vel, de manèra que semble contradider-me. Fòrça còps, frair, se passe que per çò de hùger d'un perilh, se hè damb repugnància aquerò que non deuerie hèr-se atau; coma Alcmeon, que, a instàncies de sa pair, aucic ara sua pròpria mair, e per non mancar ara pietat se hec despietós. Per çò d'aguest punt, voi que sàpies que, s'era fòrça e era volentat actuen d'acòrd, se passe que non se pòden desencusar es fautes. Era volentat en absolut non consentís eth mau; mès lo consentís tanlèu cranh quèir en ua pena màger en tot opausar-se ada eth. Quan Piccarda, donc, s'exprimís coma ac a hèt, te

cau compréner que parle dera volentat absoluta, e jo dera auta; atau, donc, ambdues didíem era vertat.

Aguestes sigueren es ondulacions deth sant arriuet que gessie dera hònt d'a on rage tota vertat e que padegueren toti es mèns desirs.

- Ò, estimada deth prumèr Aimant!, ò, divina, didí de seguit, qu'es tues paraules me neguen comunicant-me tant de calor que me reanimen cada còp més! Non ei tan prigonda era mia afeccion, que sigue pro entà entornar-vos gràcia per gràcia; Mès que respone per jo Aqueth qu'ac ve tot e ac pòt tot. Pro veigui qu'era nòsta intelligéncia non quede jamès satisfèta, se non l'illumine aquera Vertat que dehòra d'era non s'esparg cap auta. Tanlèu l'a pogut arténher, repause en era coma era fèra ena sua tuta; e, plan que òc, la posqui arténher; se non, toti es nòsti desirs serien en bades. D'aguest desir de saber nèish, coma ua hilhòla, eth dobte ath pè dera vertat en èster aquerò un impuls dera natura que guide de grad en grad era nòsta intelligéncia entath coneishment de Diu. Aquerò madeish me convide, aquerò madeish m'encoratge, Senhora, a demanar-vos reverentaments que m'esclarigatz ua auta vertat que trapi escura. Que voi saber s'er òme pòt satisfèr-vos, per çò que tanh as vòts trincadi, mejançant d'outes òbres bones que non siguen pòques ena vòsta balança.

Beatriz me guardèc damb es uelhs plei d'amorosi arrais, e tan divins, que sentent era mia fòrça vençuda, me virè e quedè coma aclapat damb es uelhs entà baish.

Cant cincau

Se te sembli mès radiant en huec d'aguest amor de ço que se sòl veir ena terra, enquiath punt de superar era fòrça des tòns uelhs, non t'as d'estonar, pr'amor qu'aquerò ven d'ua vista perfectà, que, en tot distinguir plan ben es objèctes, se dirigís damb mès rapiditat entath ben. Veigui claraments se com lutz ja ena tua intelligéncia era etèrna lum, que contemplada un solet viatge alugue un perdurable amor. E se ua auta causa sedusís eth vòste, sonque ei un vestigi mau coneishut deth resplendor qu'aciu brilhe. Tu vòs saber se damb d'outes bones accions se pòt satisfèr eth vòt non complit, de sòrta qu'era amna sigue segura de tota discussion damb era justícia divina.

Atau comencèc Beatriz aguest cant, e coma òme que non interromp eth sòn rasonament, seguic d'aguesta sòrta era sua santa ensenhança:

- Eth màger don que Diu, ena sua liberalitat, mos hec en crear-mos, coma mès cossent damb era sua bontat, e eth que mès aprècie, siguec eth deth liure aubire que d'eth sigueren e encara son dotadi solet es creatures intelligentes. Ara coneisheràs, se penses sivans aguest principi, eth naut valor deth vòt, s'aguest ei tau que Diu consentisque quan tu consentisses; pr'amor qu'en barrar-se eth pacte entre Diu e er òme, se li sacrifique aguest tresaur que parli, e se li sacrifique peth sòn pròpri acte. Atau, donc, qué se poirà autrejar a cambi d'aquerò? Se cres que pòs hèr un bon usatge de ço que ja as aufrít, ei coma se volesses hèr ua bona òbra damb ua causa mau aquerida. Ja coneishes, donc, era importància deth punt principau: mès, coma qu'era Santa Glèisa balhe sus aquerò es sues dispenses, ço que semble contrari ara vertat que t'è desnishat, te cau seguir seigut un shinhau ena taula, pr'amor qu'er aliment pesant qu'as avalat requerís quauqua ajuda entà èster digerit. Daurís er esperit ad açò que te presenti e embarra-lo ath tòt laguens, donques que non còste deguna sciéncia solet enténer sense retier. Dues causes son de besonh ena esséncia d'aguest sacrifici: ua qu'ei era matèria deth vòt, e era auta eth pacte que se forme damb Diu. Aguest darrèr non s'esface jamès, se non ei observat, e sus aquerò te n'è parlat abans damb tèrmes precisi. Plan per aquerò siguec necessari qu'es Ebrèus siguessen aufrint encara que quauqu'ua des sues aufrenes siguesse permutada, coma ja deus saber. Respècte ad aguesta que t'è dat a conéisher coma matèria deth vòt, pòt èster tau que non se comete cap error en cambiar-la en ua auta matèria: mès que degun damb era sua pròpria

autoritat cambie eth hardèu dera sua esquia, sense eth torn dera clau blanca e dera clau auriòla: Pensa que quinsevolh cambi ei asenat, s'era causa abandonada non se contie ena escuelhuda, coma eth quadre ei contengut en sies. Tot aquerò que pese tant, peth sòn valor, qu'incline entath sòn costat era balança, non se pòt remplaçar damb ua auta causa. Qu'es mortaus non se cuelhen a trufaria eth sòn vòt. Sigatz fidèus, e en comprometer-vos non sigatz cècs coma ne siguec Jephté ena sua prumèra ofrenda, pr'amor que mès l'aurie valgut díder: "Que hi mau", que hèr ua auta causa peyor en complir eth sòn vòt: tant asenat coma ada eth, pòs supausar ath gran cap des Grècs,¹⁰⁹ qu'obliguèc a Ifigenia a plorar eth sòn beròi ròstre e hec plorar per era a sabents e a ignorants, quan enteneren parlar de tau sacrifici. Cristians, sigatz mès pausadi enes vòstes accions, non sigatz coma era pluma en vent, ne creigatz que quinsevolh aigua vos pòt netejar. Qu'auetz er Ancian e eth Nau Testament, e eth Pastor dera Glèisa que vos guide: qu'ei pro aquerò entara vòsta salvacion. Se vos ditz ua auta causa er esperit deth mau, sigatz òmes, e non lhòques oelhes, de sòrta qu'eth judiu non se n'arrisque de vosati entre vosati. Non hescatz coma er anhèth, que dèishe era lèit de sa mair, e simple e alègre, combat a plaser sòn damb eth madeish.

Atau me parlèc Beatriz, segontes ac escriui: dempús se virèc desirosa entad aquera part a on eth mon ei mès viu. Eth sòn silenci e eth cambiament deth sòn ròstre impausèren silenci ath mèn avid esperit, qu'auie ja premanides naues preguntes. E coma era flècha que hè capitada abans de qué age quedat en repaus era còrda, atau corriem entath dusau règne.¹¹⁰ Aquiu vedí jo tan contenta ara mia Dauna quan penetrèc ena lum d'aqueth cèu, qu'eth planeta se tornèc mès resplendent. E s'era estela se transformèc e arric, guaire mès alègre seria jo, que per çò dera mia natura sò transmudable en toti es sentits? Atau coma en un pesquèr, qu'ei tranquil e blos, acodissen sollicitis es peishi entar objècte que ven der exterior, pr'amor que se pensen qu'ei era sua parva, atau vedí jo a mès de mil annes esplendoroses acodir entà nosati, e a cadua d'eres s'entenie exclamar: "Vaquí qui acreisherà es nòsti amors!" E tanlèu coma cada ua se mos apressaue, se vedie era sua alegria per çò deth clar treslús que d'era gessie. Pensa, lector, quin serie eth tòt impatient desir de saber, se çò que

109 Agamenon.

110 Entath cèu de Mercuri.

comence aciu non contunhèsse entà dauant, e tu madeish compreneirà guaire serie eth mèn desir de conéisher era condicion d'aguestes amnes tanlèu se presentèren ara mia vista.

- Ò ben neishut, que l'a estat autrejada era gràcia de veir es trons deth trionf etèrn, abans d'auer abandonat era milicia des viui! Nosati mos usclèrem en huec que s'esparg per tot eth cèu: atau, donc, se desires que t'illuminem sus era nòsta sòrt, te pòs assadorar segontes eth tòndesir.

Atau me parlèc un d'aqueri esperits pietosi, e Beatriz higeç:

- Parla, parla damb tota confiança, e cre-les coma a Diu.

- Veigui ben se con nides ena tua pròpria lum, e que la dèishes anar pes tòns uelhs, entà que luden quan arresses; mès que non sai se qui ès, ne per qué ocupes, ò amna digna!, eth grad dera esfèra que s'amague as mortaus damb es arrais de un aute.

Aquerò didí en tot dirigir-me ara amna reludenta que m'auie parlat; per çò que se tornèc mès luminosa de çò que n'ère abans. Madeish qu'eth Solei, que s'amague ada eth madeish pera sua excessiua lum, quan eth calor a destrusit es densi bugassi que l'amortesien, atau aquera santa figura s'amaguèc per çò dera sua alegria en sòn madeish treslús, e embarrada d'aguesta sòrta me responec coma se veirà en cant a vier.

Cant siesau

Dempús que Constantin virèc era ala dera agla contra eth cors deth Cèu qu'abans auie seguit darrèr der ancian espós de Lavinia, cent e cent ans e mès, s'estèc er audèth de Diu en extrèm d'Euròpa, pròche as montes que d'eri auie gessut; e jos era ombra des sagrades plumes governèc aqui eth mon passant d'ua man en auta, enquia qu'en aqueri cambis arribèc enes mies mans. Que sigui Cesar; que sò Justinian, que per voluntat deth prumèr Amor, que d'eth ara gaudisqui en Cèu, suprimí des leis çò de superflú e çò d'inutil: abans d'auer-me tengut ad aguesta òbra, credí que i auie en Crist ua soleta natura e non dues, e èra content damb aguesta credença; mès eth benedit Agapit, que siguec Suprèm Pastor, m'endralhèc damb es sues paraules entara vertadèra fe; lo credí, e ara veigui claraments çò qu'eth me didie, atau coma tu ves en tota contradiccion ua part faussa e era auta vertadèra. Tanlèu caminè ath pas dera Glèisa, li pladèc a Diu damb era sua gràcia, inspirar-me era grana òbra e me tenguí completaments ada era: fidè es armes ath mèn Belisari, a eth s'amassèc de tau sòrta ara dèstra deth cèu, qu'aguesta siguec entà jo un senhau de qué me calie repausar en eth. Aciu s'acabe, donc, era mia responsa ara tua prumèra pregunta; mès era sua condicion m'obligue a ahíger quauques explicacions. Entà que veigues damb guaire pòca rason se lhèuen contra era sacrosanta ensenha es que s'apodèren d'era e es que s'opausen ada era, considera guaires vertuts l'an hèta digna de reveréncia, dempús eth prumèr dia que Palanco moric entà balhar-li er emperi. Tu sabes qu'aqueth signe fixèc era sua residéncia en Auba pendent mès de tres cents ans, enquiath dia que per eth combateren tres contra tres.¹¹¹ Sabes se qué hec jos sèt reis, dès eth panatòri des Sabines enquiath dolor de Lucrecia, conquistant es païsi vesins. Sabes se qué hec, amiat pes egrègis romans, contra Breno, contra Pirro, contra d'auti princes solets e aliadi, que per aquerò Torcuato, e Quintio, que recebec eth sòn maunòm per çò dera sua mau suenhada cabeladura¹¹², es Decis e es Fabis, conquistèren un renòm que me platz admirar. Eth ablasiguèc er orgulh des arabs que darrèr d'Anibal passèren es malhs aupins, d'a on tu, Po, te despenes. Ara tua ombra trionfèren, en èster encara plan joens, Escipion e Pompeyo; e eth sòn domèni semblèc amargant ad aqueth ticolet que jos eth

111 Hè referéncia ath combat des Horacis e es Curiacis, qu'en eth aguesti sigueren vençudi per aqueri, demorant Auba estacada ath domèni roman.

112 Cincinato.

neisherres.¹¹³ Dempús, apròp deth temps que tot eth cèu volec redusir eth mon ar estat seren qu'ei modèu, Cesar cuelhec aqueth signe pera volentat deth pòble roman; e çò que hec dès eth Var enquiath Rhin, ac vederen er Isere e eth Loira, e lo vedec eth Sena, e toti es arrius que desboquen en Rodano. Çò que hec quan Cesar gessec de Ravena e passèc eth Rubicon siguec damb un vòl de tanta nautada, que non lo poirien seguir era lengua ne era pluma. Dirigic es sues tropes entà Espanha, dempús entà Durazzo, e heric a Farsalia de tau biais, qu'enquia e tot enes caudes arribes deth Nil se sentec eth dolor. Tornèc a veir a Antardo e ath Simois d'a on auie gessut, e eth lòc a on repause Hector; dempús s'aluenhèc de nauèth, damb detriment de Tolomeu. D'aquiu queiguec coma un arrai sus Jubla, dempús se filèc de cap ath vòste Occident a on entenie era trompeta pompeiana. Çò qu'aqueth signe hec enes mans deth que l'amièc de seguit, ac idòlen Bruto e Casio en Lunfèrn; e d'aquerò se'n planhen Modena e Perusa. Tanben plore era trista Cleopatra, que, hugent dauant d'eth, recebec d'un aspic mòrt crudèu e repentina. Damb eth correc de seguit entath mar Ròi; damb eth, establic en mon ua patz tan grana que se barrèc eth temple de Jano. Mès çò qu'eth signe de qué parli auie hèt abans, e çò qu'auie de hèr dempús peth règne mortau que l'ei sometut, ei aparentaments pòc e escur, se damb era guardada clara e damb afeccion pura se lo considère dempús en mans deth tresau Cesar; pr'amor qu'era viua justícia que m'inspire l'autregèc, botat en mans d'aqueth que me referisqui, era glòra de venjar era colèra divina¹¹⁴. Admira-te, donc, dauant de çò que te vau a expausar. Damb Tito correc de seguit a cuèlher resvenja dera resvenja der ancian pecat. Quan eth dent lombard nhaquèc ara Santa Glèisa, vencent a Carlomagno jos es sues ales, acodic a ajudar-la. A compdar d'ara pòs jutjar as qu'è acusat mès endarrèr e es sues fautes, que son era encausa de toti es vòsti maus. Er un opause ara ensenha comuna es auriòs mujols, e er aute se les apròprie, non pensant qu'en sòn partit, de sòrta qu'ei de mau hèr comprèner qui comet mès grèu fauta. Qu'amien es gibelins, qu'amien a tèrme es sues accions jos ua auta ensenha; que mau sigue aguesta ad aqueri que meten un obstacle entre era e era justícia; e qu'aguest nau Carles non l'aclape damb es sòns güelfi pr'amor que li cau crànher es garres qu'a mès herotgi leons arrinquèren era pèth. Fòrça còps an auut de plorar es hilhs es fautes des pairs; e que non se

113 Hè referéncia ara destruccion de Fiesole, costada per auer dat assil aguesta ciutat a Catilina. Ath sòn lòc siguec bastida Florencia, a on neishec Dante.

114 Er emperaire Tiberi.

pense que Diu càmbie es sues armes pes mujols. Aguesta petita estela ei poblada de boni esperits, que sigueren actius ena Tèrra, entà deishar en era memòria deth sòn aunor e dera sua fama; e quan es desirs se quilhen entà taus objèctes en tot desviar-se deth Cèu, ei de besonh qu'es arrais deth vertadèr amor se quilhen tanben damb mens vivacitat; mès era nòsta beatitud s'està ena mesura des recompenses damb es nòsti merits, pr'amor que non la vedem màger ne mendre qu'aguesti. Era viua justícia adocís, donc, de tau sòrta en nosati eth desir, que jamès se pòt dirigir aguest entà cap malícia. Diuèrses votzes despenen doça armonia; atau tanben es diuersi grads de glòria dera nòsta vida produsissen ua doça armonia entre aquestes esfères. Laguens dera presenta margarida lutz era lum de Romeu,¹¹⁵ qu'era sua beròia e grana òbra siguec tan mau arregraïda. Mès es provençaus que se declarèren en contra d'eth, non an arrit pendent guaire temps; pr'amor que mau camine eth que convertís en malastre pròpri es beneficis qu'a recebut de un aute. Raimond Berenguer auec quate hilhes; totes sigueren reines, e aquerò ac costèc Romeu, persona umila e errant pelegrin; mès dempús, quauques paraules envejoses botgèren ad aqueth a demanar compdes ad aguest just, que l'auie balhat sèt e cinc per dètz, per çò que partic praube e ancian; e s'eth mon se n'auesse sabut de quin ère eth sòn còr quan demanaue tròç a tròç era sua aumònia, lo laudarie mès de çò qu'ara lo laude.

115 Òme d'escura neishença, qu'en tornar dera sua peregrinacion a Santiago de Galicia, arribèc en Provença e s'acomodec ena casa deth comde Raimund Berenguer. En tot administrar es bens d'aguest, les aumentèc de tau sòrta que çò que valie dètz valec dempús dotze, çò que siguec era encausa de qué quate hilhes deth comde se maridèssen damb quate reis. Romeu, enemistat damb Raimund per tòrt de quauqui barons envejosi, se desseparèc d'eth e anèc demanant caritat pendent era rèsta dera sua vida.

Cant setau

“Glòria a tu, Sant Diu des Armades, qu’esparges era tua claror sus es erosi huecs, ei a díder, sus es amnes eroses d’aguest règne.” Atau entení que cantaue, virant-se entara sua esfèra, aquera substància, que sus era lutz un doble resplendor. Era e es autes comencèren es sues dances, e tau que belugues plan eroses se m’amaguèren damb eth sòn sobte aluenhament. Jo trantalhaua e didia ath mèn laguens: “ditz-li, ditz-li ara mia Dauna que padegue era mia set damb es sues paraules.” Mès aqueth respècte que s’apodèrè complètaments de jo sonque en entèner B o ICE,¹¹⁶ me hège inclinar eth cap coma un òme que s’adormís. Beatriz non consentic que jo siguessa atau guaire temps; e en tot irradiar sus jo un arridolet que harie erós a un òme en huec, comencèc a díder:

- Sivans era mia pensada infalibla, ès en tot pensar se com siguec justaments castigada era justa resvenja; mès jo esbugassarè de seguit eth tòn esperit: escota, donc, pr’amor qu’es mies paraules t’aufriràn eth don d’ua grana vertat. Per çò de non auer tengut un util travadèr ara sua volentat aqueth òme que non neishec,¹¹⁷ en condemnar-se, condemnèc a tota era sua descendència; per çò qu’era espècia umana queiguec malauta pendent fòrça sègles ath miei d’un gran error, enquia qu’eth Verb de Diu, se dignèc baishar a on, per un solet acte deth sòn etèrn amor, junhèc ada eth en persona era natura, que s’auie aluenhat deth sòn Creador. Ara guarda atentiuaments çò que te vau a díder: aguesta natura junhuda ath sòn Creador, tau quau siguec creada, ère sincèra e brava; mès per era madeisha siguec despatriada deth Paradís, pr’amor que gessec deth camin dera vertat e dera sua vida. Era pena, donc, qu’era Crotz hec a patir ara natura umana de Jesucrist, se se medís per aguesta madeisha natura, siguec mès justa que cap auta; mès que tanpòc n’auèc cap auta de tant injusta, s’auem en compde ara Persona Divina que la patic, e ara qu’ère junhuda aquera natura. Per tant, aqueth hèt costèc efèctes desparièrs; donques qu’era madeisha mòrt siguec agradiua a Diu e as Judius; per era tremolèc era Tèrra, e per era se dauric eth Cèu. Que ja non te deu èster tant incompreensible quan te diguen qu’un tribunau just a castigat ua justa resvenja. Mès ara veigui era tua ment sarrada, d’idia en idia, en un nud, que

116 Bice, diminutiu de Beatriz. Signifique qu’era reveréncia que li costaue solet er entèner prononciar ua sillaba d’aqueth nòm, lo tenguie damb eth cap clin e sense gausar parlar.

117 Adam.

d'eth demore, damb in, veder-se liura. Tu dides: “Compreni ben çò qu'enteni; mès non veigui ben per qué Diu volesse valer-se d'aguest mejan entara nòsta redempcion.” Aguest decret, frair, qu'ei velat as uelhs de toti aqueri qu'eth sòn esperit non age creishut ena ahlama dera caritat. E plan que òc, coma s'examine fòrça aguest punt, e se lo compren pòc, te diderè se per qué siguec alistat aqueth mejan coma eth mès digne. Era divina bontat, que refuse d'era tot racacòr, en usclar en era madeisha, ahlamege de tau sòrta, que hè possar es bereses etèrnes. Çò que ven immediataments d'era sense cap auta cooperacon non a fin; pr'amor qu'arren hè cambiar eth sòn sagèth un còp estampat. Çò que sense cooperacion ven d'era ei completaments liure, pr'amor que non depen dera influéncia des causes segondàries; e coma mès se li retire, mès li platz, pr'amor qu'er amor divin qu'irradie sus tot, se manifèste damb màger ludentor en aquerò que se li retire mès. Era creatura umana gaudís der auantatge de toti aguesti dons; mès se li manque un de solet, ei de besonh que dequèigue era sua noblesa. Sonque eth pecat ei çò que li trè era sua libertat e era sua semblança damb eth Suprèm Ben; plan per aquerò, reflectís pòc era sua lum, e non torne a aquerir era sua dignitat se non aumplís de nauèth eth uet que deishèc era colpa, expiant es sòns maus plasens mejançant justes penes. Quan era vòsta natura sancera pequèc en sòn gèrme, se vedec despolhada d'aguesta dignitat e lançada dehòra deth Paradís, e non les aurie pogut recuperar (s'ac camps subtilaments) per cap camin, sense passar per un d'aguesti dus guàs: o perque Diu, ena sua bontat, perdonèsse eth pecat, o perque er òme per eth madeish redimisse era sua fauta. Tacha ara era tua guardada en abisme deth Conselh etèrn, e sigues tant atentiu coma pogues as mies paraules. Er òme non podie jamès, enes sòns limits naturaus, dar satisfaccion, per çò de non poder dempús umiliar-se damb era sua aubediéncia autant coma pretenec quilhar-se damb era sua desaubediéncia; e aguesta ei era encausa de perqué er òme siguec exceptat de poder dar satisfaccion per eth madeish. Qu'ère de besonh, donc, que Diu amièsse ar òme entara vida sempitèrna pes sues pròpies vies, o ben per ua soleta, o ben pes dues. Mès, coma qu'era òbra ei autant mès agradiua ar obrèr, coma mès represente era bontat deth còr d'a on a gessut, era divina bontat, qu'imprimís ath mon era sua imatge, s'alegrèc de procedir per totes es vies pr'amor de quilhar-vos enquia era. Entre eth prumèr dia e era darrèra net non i auec ne i aurà jamès un procediment tan sublim e magnific, sigue

quina sigue era manèra que se considèrè; pr'amor qu'en autrejar-se Diu ada eth madeish, hènt ar òme dable entà lheur-se dera sua queiguda, siguec mèns liberau que se l'auesse perdonat per çò dera sua clemència; e toti es auti mejans non èren pro dauant dera justícia, s'eth Hilh de Diu non s'auesse umiliat enquia encarnar-se. Ara, entà aumplir ben toti es tòns desirs, hèsqi repè, pr'amor d'aclarar-te quauque punt de sòrta qu'ac veigues coma jo. Tu dides: "Jo veigui er aire, veigui eth huec, era aigua, era tèrra e totes es sues barreges arriben a corromper-se e a tardar-se pòc; e aquestes causes, totun, sigueren creades: ara plan, se çò qu'as dit ei cèrt, aurien d'èster protegides dera corrupcion." Es angels, frair, e eth país liure e blos que t'estàs, se pòden díder creadi tau que son, en sòn etèrn èsser; mèns es elements qu'as mentat e aqueres causes que d'eri se compausen, an era sua forma d'ua potència creada. Creada siguec era matèria que son hèti: creada siguec era vertut generadora des formes en aquestes esteles que viren ath tònn entorn. Er arrai e eth moviment des santes lums trèn dera complexion potenciau era amna de toti es fruts e plantes; mèns era vòsta vida aspire dirèctaments ara divina bontat, era quau l'enamore d'eth madeish, de sòrta que totemp la desire. D'aciu pòs dedusir, encara, era vòsta resurreccion, se penses com siguec creada era carn umana, quan sigueren creadi es prumèrs pairs.

Cant ueitau

Que solie creir eth mon en sòn perilh, que des arrais dera beròia Ciprina, que vire en tresau epicicle, emanaue eth hòl amor: plan per aquerò, es nacions ancianes, en sòn ancian error, non sonque l'aunorauen mejançant sacrificis e prècs votius, senon que tanben aunorauen a Dione e a Cupido, ad aquera coma mair, e ad aguest coma hilh sòn, que d'eth didien qu'ère seigut ena hauda de Dido. E d'aguesta qu'è mentat en començar eth mèn cant li dèren eth nòm ara estela qu'eth Solei garde damb plaser, ja contemplant es sues pestanhes, ja era sua cabeladura.¹¹⁸

Jo non me n'encuedè dera mia ascension ada era; mès m'assegurè de qué èra en sòn interior, quan vedí ara mia Dauna aquerir mès beresa. E atau coma se ve eth bualh ena ahlama, e se distinguissen dues votzes entre se, quan era ua sosten ua nòta e era auta execute diuèrses modulacions, dera madeisha manèra vedí en aquera lum d'auti resplendors que se botjauen en cercle, mès o mens agils, cossent, sivans me pensi, as sues erosas visions etèrnes. Que non gesseran jamès de hereda broma, visibles o invisibles, vents tan rapids, que non semblessen destorbadi e lents a qui auesse vist arribar enquia nosati aqueri tresludors divins, en tot deishar era orbita començada abans, en Cèu des serafins. E ath miei des que se mos apareisheran dauant ressonaue "Hosanna", tan doç que jamès m'a abandonat eth desir de tornar-les a escotar. Alavetz s'apressèc un d'eri entà nosati, e comencèc a díder solet:

- Toti qu'èm prèsti entath tòn present, pr'amor que t'alègres damb nosati. Toti viram damb es princes celestiaus laguens dera madeisha orbita, damb eth madeish movement circular e damb parièr desir qu'aqueri que les as dit ja en mon: "Vosati que botjatz eth tresau cèu damb era vòsta intelligència",¹¹⁹ e èm tan plei d'amor, que, per çò d'agradar-te, non mos serà mens doç un moment de repaus.

Dempús qu'es mèns uelhs se tachèren reverents ena mia Dauna, e qu'era les autregèc era seguretat deth sòn contentament, les virè entara resplendentia amna qu'autant se m'auie aufrit, e:

118 Ja quan va ath sòn darrèr e se cride Espero, ja quan va dauant e se cride Lucifero, que d'aguesta paraula ven lucero en espanhòu.

119 Atau comence ua cançon de Dante en Convito.

- Ditz, qui sigueres?, siguec era mia responsa, impregnada dera màger afeccion.

Ò!, guaire mès ludenta e beròia se tornèc quan li parlè, per çò deth nau gòi qu'augmentèc era sua alegria! Emberida d'aguesta sòrta, me didec:

- Que m'auec pòc de temps, aquiu baish, eth mon:¹²⁰ se jo auessa estat mès temps en eth, non aurien arribat fòrça des maus qu'aqui se passen. Era alegria que despen ath mèn entorn aguesti resplendors, me capère coma ath vèrme eth sòn capuret, e m'amague as tòns uelhs. Tu que m'as estimat fòrça, e aueres rason en aquerò; pr'amor que se jo auessa estat aqui pendent mès temps, t'auria autrejat coma mòstra deth mèn amor quauquarren mès qu'es huelhes. Aquera arriba quèrra, que banhe eth Rodan dempús d'auec-se amassat damb eth Sorgues, me demoraue, damb eth temps, entà receber-me coma eth sòn senhor; atau coma tanben aquera punta dera Ausonia qu'includís es pòbles de Bari, Gaeta e Crotona, d'a on eth Tronto e eth Verd desboquen en mar. Ludie ja en mèn front era corona d'aquera tèrra qu'adaigüe eth Danubi dempús d'abandonar es arribes tudesques; e era bèra Trinacria, qu'entre es ticolets Pachino e Peloro, sus eth gòlf qu'er Euro foète damb mès violéncia, se capère de hum escur, non per tòrt de Tifeo, senon per çò der sofre que s'exale deth sòn solèr, auria demorat encara as sòns reis neishudi per jo de Carles e de Rodolfo, s'eth mau govèrn que revòute tostemp as pòbles sometudi, non auesse ahiscat a Palermo a cridar: "Que morisque! Que morisque!" E s'eth mèn frair auesse previst aquerò, hujurie ja era avara praubetat de Catalonha entà non ofensar ad aqueri pòbles. Que li cau, ei vertat, a provedir per eth madeish o per d'auti, damb era fin de qué era sua barca non age mès carga qu'era que pòt suportar. Eth sòn anament, que de liberau s'a hèt avar, aurie besonh de ministres que non se cuedessen solet d'aumplir es sues arque.

- Eth gran contentament que me còsten es tues paraules, ò senhor mèn!, m'ei plan mès grat en considerar qu'aciu, a on ei eth principi e eth fin de tot ben, ac ves coma jo ac veigui; e tanben sò content pensant qu'ena preséncia de Diu coneishes era mia felicitat. Donques que m'as balhat aguesta alegria, aclaris-me (pr'amor que parlant m'as hèt trantalhar) se com d'un seme doç pòt gésser un frut amargant.

Aquerò li didí, e eth me responec:

- Se posqui demostrar-te ua vertat, viraràs eth ròstre ad açò que preguntes, tau qu'ara li vires era esquia. Eth Ben que da movement e alegria a tot eth règne qu'ascenes, hè qu'era sua providéncia sigue vertut influenta d'aguesti grani còssi; e ena Ment perfècta per era madeisha, non sonque s'a aprovedit ara natura de cada causa, senon tanben dera conservacion e estabilitat de totes amassa: per çò que, guaire baishe disparat d'aguest arc, va dispausat entà ua fin determinada, tau qu'era flècha se dirigís entara diana. S'aquerò non siguesse atau, eth cèu que sus eth camines costarie es sòns efèctes de tau sòrta, que non serien òbres d'art, senon pardies; e aquerò non pòt pas èster, en non adméter que son defectuoses es intelligéncias que botgen aguesti astres, e defectuòs tanben er Èsser prumèr, que les hec perfèctes. Vòs que t'aclarisca mès aguesta vertat?

- Que non cau, responí; pr'amor que considèri impossible qu'era natura arribe a mancar en aquerò qu'ei de besonh.

Era amna seguic:

- Ditz-me, donc: serie peyor era existéncia der òme ena Tèrra, se non viuesse en societat?

- Òc, responí; e non preguntí era rason d'aquerò.

- E pòt èster tau causa, s'aquiu baish non viu cadun de diferenta manèra per çò dera diversitat de mestiers? Que non pot èster, s'eth vòste mèstre escriuec era vertat.

Atau, anant d'ua en auta deduccion, arribèc en aguesta; e dempús acabèc:

- Per tant vos cau que siguen diuèrses es arraïcs des vòstes aptituds; que per aquerò un nèish Solon e un aute Jerjes, un Melquisedec e er aute aqueth que perdec ath sòn hilh, en volar aguest per aire¹²¹. Era influéncia des cercles celèstes, qu'imprimís eth sagèth ara cera mortau, hè ben eth sòn mestier; mès que non distinguís un abitatge der aute. D'aquiu ven qu'Esau se dessepare de Jacob deth vrente mairau, e que Quirino vengue d'un pair tan vil, que s'atribuís era sua origina a Mart. Era natura engendrada serie

121 Un nèish coma Solon, a prepaus entà dar leis as pòbles; un aute coma Jerjes, entà regir emperis; un aute coma Melquisedec, entath sacerdoti, e er aute coma Dedalo, entara indústria. Aguestes diferents aptituds que damb eres nèishen es òmes les autregen es influéncias celèstes, sivans eth poèta, encara que sense distinguir de classes ne de jerarquies..

tostemp semblabla ara natura qu'engendre, s'era Providéncia divina non predominèsse. Ara qu'as ath dauant çò qu'abans auies ath darrèr; mès entà que te'n sàpies que me compladi en instruir-te, te voi aprovedir encara d'un corolari. Era natura ei tostemps estèrle, s'era fortuna l'ei contrària, coma quinsevolh seme esparjut dehòra deth clima que li conven. E s'eth mon aquiu baish s'emparèsse enes fondaments que bote era natura, i aurie, plan, fòrça melhors abitants en eth; mès vosati destinatz entath temple ad aqueth que neishec entà tier era espada, e hètz rei ad aqueth qu'aurie d'èster predicador: atau ei qu'es vòsti passi se separen tostemps deth camin dret.

Cant nauau

Quan eth tòn Carles, beròia Cleméncia, auec aclarit es mèns dobtes, me condèc es enganhes qu'auie estat victima era sua descendéncia, mèns higeç: “Cara, e dèisha passar es ans.”Atau, donc, jo non posqui díder arren mèns, senon que darrèr des vòsti maus vieràn es plors originadi per un just castig.

Era santa e viua lum s'auie virat ja entath Solei que la negue, coma hège eth ben qu'ac artenh tot. Ò, amnes enganades, hòles e impies, que hètz enlà des vòsti còrs a semblable ben, en tot dirigir entara vanitat es vòsti pensaments! Vaquí que un aute d'aqueri esplendors se dirigic entà jo, exprimint, damb era claretat qu'espargie, eth sòn desir de complader-me. Es uelhs de Beatriz, qu'èren tachadi en jo, coma abantes, m'assegurèren deth doç assentiment que balhaue ath mèn desir.

- Ò, esperit benaurat!, didí; satisfè lèu lèu eth mèn desir, e demòstrame que çò que senti se pòt reflectir en tu.

Alavetz era lum, qu'encara non coneishia, deth sòn interior a on cantaue abans, responec paraules coma aqueth que se complatz en èster cortés damb un aute:

- En aquera part dera depravada tèrra d'Italia qu'ei plaçada entre Rialto e es hònts deth Brenta e deth Piava, se quilhe un ticolet non guaire naut, d'a on baishèc ua ahlama que costèc un gran desastre en tot eth parçan. Era e jo gessérem dera madeisha arraïc: Cunizza siguec cridada; e aciu ludi, pr'amor que me vencec era lum d'aguesta estela; mèns damb alegria me perdoni a jo madeisha era encausa dera mia mòrt, e non me hè dò, çò que dilhèu semblarà dificil de compréner ara vòsta plèba. Aguesta amna pròcha a jo, qu'ei ua esplendida e preciosa jòia deth nòste cèu, deishèc ena Tèrra ua gran fama; e abantes que se pèrde era sua glòria, aquest centen an se multiplicarà per cinc. Ja ves se li cau hèr-se illustre ar òme pr'amor de qué era sua prumèra vida ne dèishe sus era tèrra ua dusau. Aquerò ei çò que non pense era plèba presenta que demore entre eth Tagliamento e er Adigio, sense que li servisquen de leçons es maus que n'ei victima. Mès arribarà que Padua e es sòns abitants, per èster testuds contra eth déuer, rogiràn era aigua dera lacuna que banhe a Vicenza, e aqui a on eth Sile e eth Cagnano s'amassen i a bèth un que domine e va

damb eth cap quilhat,¹²² quan ja se compausen es hilats que l'an de cuélher. Tanben plorarà Feltro era felonia deth sòn impiu pastor, que serà tau, que degun per quauquarren parièr a estat embarrat en Malta. Serà de besonh un recipient fôrça ample entà recéber era sang ferraresa, e quedarà cansat eth que volgue pesar onça a onça era que vessarà tan cortés prèire per çò de mostrar-se òme de partit, en èster, de un aute costat, taus dons conformes as costums deth país. AQUIU NAUT I A UNS MIRALHS QUE VOSATI CRIDATZ TRONS, A ON SE REFLECTISSEN ENTÀ NOSATI ES JUDICIS DE DIU; ATAU EI QU'AUEM PER BONES E VERTADÈRES ES NÒSTES PARAULES.

En arribar aciù, era amna sauvèc silenci, e en auer-se tornat a plaçar ena orbita, tau qu'ère abantes, me hec a veir que ja non pensaue en jo. Era auta amna erosa, que ja coneishia, se me presentèc tan ludenta coma ua pèira preciosa herida pes arrais deth Solei. AQUIU NAUT ERA ALEGRIA CÒSTE UN VIU ESPLENDOR, COMA ENTRE NOSATI AC CÒSTE ER ARRIR; MÈS EN LUNFÈRN ERA OMBRA DES CONDEMNADI S'ESCURÍS CADA CÒP MÈS, A MIDA QUE S'ENTRISTÍS ETH SÒN ESPERIT.

- Diu qu'ac ve tot, e era tua vista s'identifique en Eth, exclamè, ò erós esperit!, de sòrta que cap desir se te pòt amagar. Atau, donc, per qué era tua votz qu'agrade tostemp ath Cèu damb eth cant d'aqueres ahlames pietoses que formen ua ampla vestimenta damb es sues sies ales, non satisfè es mèns desirs? Non demoraria jo, plan, es tues preguntes, se vedessa en tòn interior coma tu ves en mèn.

Alavetz responec damb aguestes paraules:

- Era màger val que se vèssen es aigües, dempús d'aqueth mar qu'endròde era Tèrra, s'aluenhe tant contra eth cors deth Solei, entre es desordenades plages, qu'aqueth cercle qu'abans ère eth sòn orizon se convertís en meridian. Jo siguí un des abitants d'aguesta val, entre er Ebre e eth Macra, que per un cuert tròç separe eth genovés deth toscan. Lèu ara madeisha distància en Orient e Occident s'assiète Bugia e era tèrra que siguí, qu'en sòn pòrt se vessèc un dia era sang des sòns abitants.¹²³ Folco me cridèc aquera gent que coneishie eth mèn nòm, e aguest cèu recep era mia lum, coma recebí jo era sua influéncia amorosa; pr'amor que, tant que m'ac permetec era edat, non usclèren coma jo en aqueth huec era hilha de

122

Ricard de Cammino, que siguec mòrt per instigacion d'Altiniero deth Calzoni.

123

Se referís ath lòc de Marselha per Juli Cesar.

Belo, en tot anujar a Siqueo e a Creusa; ne aquera Rodopea que siguec abandonada per Demofon, ne Alcides quan auec a Iole embarrada en sòn pièch. Aciu, ça que la, non i a empenaïment, senon alegria; non pes colpes, que jamès tornen ena memòria, senon pera sabença qu'ordenèc aguest cèu e aprovedís es sues influéncias. Aciu se contemple er art qu'orne e apolidís tantes causes creades, e se desnishe eth ben que per eth eth mon de naut actue dirèctaments sus eth de baish. Mès, entà que queden satisfèts toti es desirs que t'an neishut en aguesta esfèra, te cau qu'amia mès entà dauant es mies instruccions. Tu que vòs saber se qui s'està en aguesta lum que lutz prè de jo, coma un arrai de Solei ena aigua blossa e cristallina. Te cau saber, donc, qu'en sòn interior ei erosa Rahab, e junhuda ath nòste cor, lutz en eth damb er esplendor mès eminent. Pugèc en aguest cèu, qu'en eth acabe era ombra que projècte eth vòste mon, abans que cap auta amna se vedesse liura peth trionf de Crist. Qu'ère just deishar-la en quauque cèu coma trofèu dera nauta victòria qu'Eth artenehèc damb ambdues paumes; pr'amor qu'aquera hemna favoric es prumèra hètes de Josué ena Tèrra Santa, que tan pòc excite era memòria deth Papa. Era tua ciutat, que deuec era sua origina ad aqueth que siguec eth prumèr en virar era esquia ath sòn Creador e qu'era sua enveja costèc tantes lèrmes, qu'an horaviat es oelhes e es anhèths, pr'amor qu'an convertit ath lop en pastor. Plan per aquerò son abandonadi er Evangèli e es grani doctors, e sonque s'estúdien es Decretales, segontes se ve en çò rosigat des marges. Ad aquerò se tien eth Papa e es cardenaus: es sòns pensaments non arriben a Nazaret, aqui u a on Gabrièu dauric es sues ales; mès eth Vatican e es auti lòcs escuelhudi de Roma, qu'an estat eth cementèri des milícies que seguiren a Pèir, lèu se veirà liures der adultèri.

Cant dètzau

Er inefable prumèr poder, amassa damb eth sòn hilh e damb er amor que der un e der aute procedís etèrnamentals, hec damb tant d'orde tot çò que concep era intelligéncia e ven es uelhs, que non l'ei possible ad arrés contemplar-lo sense gaudir des sues bereses. Lhèua, donc, lector, damb jo es tòns uelhs entàs nautes esfères, per aquera part qu'en era un moviment se trape damb un aute, e comença a divertir-te ena òbra d'aqueth Mèstre, que l'estime autant ath sòn laguens, que jamès la dèishe de uelh. Campa se com, a compdar a'aquiu, se desvie eth cercle oblic des planetes, entà satisfèr ath mon, que lo cride. E s'eth camin d'aqueri non siguesse inclinat, mès d'ua influéncia en cèu serie en vaganaut, e coma mòrta aciu baish quinsevolh poténcia. E s'en virar s'aluenhessen mès o mens dera linha dreita, les importarie pòc naut e baish er orde deth mon. Ara, lector, esta-te tranquil en tòn sèti, meditant sus aguestes causes que solet se diboishen, se vòs que te còsten màger gòi en sòrta de anug. T'è botat dauant der aliment; cueilh-lo ja tu madeish, pr'amor qu'er ahèr que d'eth t'escriui reclame entà tu toti es mèns suenhs.

Eth màger ministre dera natura, qu'estampe en mon era vertut deth cèu e mesure eth temps damb era sua lum, viraue, amassa damb aquera part que t'è parlat abantes, pes espiraus que cada dia se mos presente mès d'ora. Jo qu'èra en eth, sense auer notat era mia ascencion, senon coma nòte er òme ua idia dempús que se l'age acodit. Ò Beatriz! Guaire esplendorosa non deuie èster per era madeisha, era, que de tau sòrta me hège passar de ben entà mielhor tant ara imprevista, qu'era sua accion non se tenguie ath pas deth temps! Çò que per laguens ère eth Solei, a on jo entraua, e çò que campaua, non mejançant colors, senon mejançant lum, jamès se poirie imaginar, enquia e tot quan entà explicà'c cridèssa ena mia ajuda ar engenh, ar art e a toti es sòns recursi; mès que se me pòt creir, e s'a de desirar veder-lo. E s'era nòsta fantasia non arrenh tanta nautada, non ei estranh; pr'amor qu'arrés a vist un resplendor que supère ath deth Solei. Coma eth ère aqui era quatau familia¹²⁴ deth Pair Suprèm, que tostemp assadore es sòns desirs, en tot mostrar-li se com engendre ath Hilh, e com procedís er Esperit Sant. E Beatriz exclamèc:

124 Ludenti coma eth Solei èren es benauradi que s'estauen aqui. Les cride quatau familia, pr'amor que se l'apareishen en quatau cèu. Aguesti son es amnes des doctors dera Glèisa.

- Balha es gràcies, balha es gràcies ath Solei des angels, que pera sua bontat t'a lheuath entad aguest Solei sensible.

Jamès a auut un còr uman tan prèst ara devocion e a autrejar-se a Diu tan viuaments damb tot eth tòt arregràiment, coma eth mèn en entèner aqueres paraules; e botè en Eth de tau sòrta tot eth mèn amor, que Beatriz s'esclipsèc en desbrembe. Que non li desagradèc; plan ath contrari, arric; e era ludentor des sòns uelhs arridolents dividic en molti eth mèn pensament absorbut en un de solet. Vedí a fòrça esperits viui e trionfants, mès agradius encara per çò dera sua votz que reludents ara vista, es quaus, cuelhent-les coma centre, formèren ua corona d'eri madeishi. Non de ua auta manèra vedem a viatges ara hilha de Latona enrodada d'un cercle, quan er aire, impregnat de bugassi, retie es substàncies que d'aqueth se compause. Ena cort deth cèu, d'a on vengui, s'i trapen fòrça jòies, tant estranhes e beròies, que non ei possible trapar-les dehòra d'aqueth regne; e ua d'aguestes joies ère er encantament d'aqueri treslusi: eth que non s'aprovedisque d'ales entà volar enquia aqui, demore auer notícies d'aqueth cant coma se les preguntèsse a un mut.

Dempús que, cantant d'aguesta sòrta, aqueri arderosi soleis heren tres torns ath nòste estorn, coma es esteles pròches as pòls fixi, me semblèren parières as hemnes, que, sense deishar era dança, se pòsen escotant damb atencion, enquia que se n'an sabut de quines son es naues nòtes. E entení que der interior d'ua d'aqueres lums gessien aguestes paraules:

- Donques qu'er arrai dera gràcia, qu'en eth s'alugue eth vertadèr amor, e que dempús creish estimant, relutz en tu tan multiplicat, que t'amie entà naut per aquera escala d'a on arrés baishe sense tornar a pujar de nauèth, eth que remisse ara tua set eth vin deth sòn matràs se veirie en madeish estat de violència que s'està era aigua empedida de córrer entath mar. Tu vòs saber de quines flors se compause aguesta garlanda, qu'amorasse ar entorn dera beròia Dauna que te balhe in entà pujar en cèu. Jo siguí un des anhèths deth sant ramat qu'amièc Domingo peth camin qu'era amna se fortifique se non se horavie. Aguest, qu'ei eth mès pròche ara mia dretha, siguec eth mèn mètstre e eth mèn frair; qu'ei Albert de Colonia, e jo Tomàs d'Aquino. Se vòs saber se qui son es auti, seguís es mies paraules damb es tues guardades, hent eth torn ara benaurada corona. Aqueth aute esplendor posse dera arridalha de Graciano, tan util pes sòns

escrits a un e un aute fòr, que meritèc eth Paradís. Er aute que lo seguís siguec Pèir,¹²⁵ que, coma era praubá veuda, aufric eth sòn tresaur ara Santa Glèisa. Era cincau lum,¹²⁶ qu'ei era mès beròia entre nosati, s'uscle en tau amor, que toti an, abaish de tot, set des sues notícies. Laguens d'era i é eth naut esperit, a on se lotgèc tan prigonda sabença, que s'era vertat ei vertat, cap aute ascenèc a tant de saber. Dempús guarda era lum d'aqueth ciri, qu'a estat eth qu'en vida vedec mielhor era natura e eth ministèri des angels.¹²⁷ En aquera diminuta lum arrís er avocat des tempsi cristians, qu'era sua doctrina profitèc Agustin.¹²⁸ Se dirigisses, ara, era tua guardada deth tòn enteniment, de lum en lum, seguint es mies laudances, que ja deues auer set de conéisher era ueitau. Laguens d'era se recree, ena vista deth sobeiran Ben, era amna santa que hè veir es fallàcies deth mon ad aqueth qu'escote atentiuaments es sues doctrines. Eth còs d'a on siguec desseparada jatz en Cieldauro,¹²⁹ e des d'eth martiri e deth despatriament a vengut a gaudir d'aguesta patz celestiau. Guarda mès enlà se com lutz er arderós esperit d'Isidoro, eth de Beda e eth de Ricard,¹³⁰ qu'enes sues contemplacions siguec mès qu'òme. Aguesta, que d'era se separe era sua guardada entà tachar-la en jo, ei era lum d'un esperit que, en tot considerar tranquillaments era vanitat deth mon, desirèc morir. Qu'ei era lum etèrna de Sigieri,¹³¹ qu'en exercir de professor en carrèr dera Palha, excitèc era enveja per çò des sòns vertadèrs sillogismes.

De seguit, coma eth relòtge que mos cride ara ora qu'era Esposa de Diu comence a cantar maitines ath sòn Espós, damb era fin de qué l'estime, e qu'es sues arròdes se botgen es ues as autes, e prèssen ara que va dauant enquia que s'enten "tin tin" damb nòtes tan doces, qu'er esperit erosaments prèst s'alugue d'amor; atau vedí jo ena gloriosa esfèra botjar-se e respòner es votzes as votzes damb ua armonia tan plia de doçor, que sonque se pòt conéisher aqui a on era felicitat s'eternize.

125 Pèir Lombardo, eth Mèstre des Senténcias.

126 Eth rei Salomon.

127 Sant Dionisi Aeropagita, autor d'un libre titolat: De coelesti hierarchia.

128 Paulo Orosio, qu'escruec contra es idolatres sèt libres d'istòria, e les dediquèc a Sant Agustin.

129 Boecio, ath que hec morir Teodorico, rei des gòds, e qu'ei sepultat ena glèisa de Sant Pèir, cridada Cèu d'aur, en Pavia.

130 Canonge regular de Sant Victor, escocés.

131 Seguiet, professor de Filosofia e Sciéncias, qu'ensenhau en París a on èren es escòles.

Cant onzau

Ò asenades afogadures des mortaus!, guaire fèbles son es rasons que vos hèn baishar eth vòl e heregar era Tèrra damb es vòstes ales! Tant qu'uns se tenguien ath fòr, e d'auti s'autrejauen as aforismes dera medecina; e aguesti seguïen eth sacerdoti, e aqueri s'esdegauen a regnar pera fòrça des armes, hèn a creir en sòn dret mejançant sofismes; e quauqui uns panauen, e d'auti se consagrauen as negòcis civils; e fòrça s'enervauen enes plasers dera carn, e pro fin finau s'autrejauen ara guitèra, jo, liure de totes aguestes causes, auia pujat damb Beatriz enquiath cèu, a on tan gloriosaments siguí aucuelhut. Dempús que cadun d'aqueri esperits auec tornat en punt deth cercle qu'ère abans, tan quiet coma era candèla d'un candelèr, era lum¹³² que m'auie parlat anterioraments se hec mès esplendorosa e alègra, e laguens d'era entení ua votz que comencèc a díder d'aguesta manèra:

- Atau coma m'alugui as arrais dera lum etèrna, dera madeisha manèra, guardant-la, me'n sai dera causa d'a on vien es tòns pensaments. Tu trantalhes, e vòs que tenga paraules tan clares e ostensibles, que boten a posita dera tua intelligéncia es que prononciè abans quan didí: "Camin qu'en eth era amna s'assolide;" e es autes: "Cap aute ascenec." Per çò que hè ad aguestes, mos cau hèr ua precision. Era Providéncia, que govèrne eth mon damb eth conselh qu'en eth s'abisme era guardada creat abans de calar-se ath hons, damb era fin de qué era Esposa d'Aqueth, que damb era sua benedida sang se junhec ada era en nautes votzes, corresse entath sòn estimat segura d'era madeisha e estant-li mès fidèu, manèc ena sua ajuda a dus princes, que li servissen de guides entre ambdús objèctes. Er un que siguec tot serafic en sòn ardor; er aute, pera sua sabença, ludec ena Tèrra damb era lum des querubins.¹³³ Parlarè d'un solet; donques que laudant a quinsevolh d'eri indistintaments, se parle des dus, pr'amor qu'es sues òbres tenderen a un madeish fin. Entre eth Tuoino e era aigua que baishe deth monte escuelhut peth beat Ubaldo, baishe un fertil decliu d'un monte naut, que d'eth Perusa sent vier eth calor e eth hered pera part de Porta Sole, e darrèr d'aguest monte ploren oprimides Nocera e Gualdo. En lòc a on aquera penent ei mens rapida, venguec en mon un Solei, miralhant coma

132 Sant Tomàs d'Aquino.

133 Es dus grani caps que deueren guidar ara Glèisa, er un entara caritat a traùers der esperit dera prauvetat, e er aute ara màger fidelitat mejançant era predicacion, son, respectiuaments, Sant Francesc d'Asís, modèu d'amor serafic, e Sant Dimenge, dotat d'esplendor querubic per çò dera sua sabença.

aguest quan piste sus es arribes deth Ganges. Qui parle d'aguest lòc, que non lo cride Asís, donques que diderie pòca causa, se vò parlar damb propietat, que lo cride Orient. Encara non hège guaire deth sòn neishment, quan aqueth Solei comencèc a hèr qu'era Tèrra sentesse quauqua consolacion damb era sua grana vertut; pr'amor que, en èster encara plan joen, queiguec ena colèra de sa pair per çò d'inclinar-se a ua dauna,¹³⁴ qu'ada era, coma ara mòrt, arrés acuelh damb gust; e dauant dera cort espirituau "et coram patre" s'amassèc ada era, en tot estimar-la dempús mès e mès cada dia. Era, privada deth sòn prumèr marit,¹³⁵ siguec menspredada e escura pendent mil cent ans e mès, sense qu'arrés lo sollicitesse enquia qu'arribèc aguest. D'arren li servic que s'entenesse díder se com aqueth que hec cuélher pòur a toti la trapèc alègra damb Amiclates, quan truquèc ara sua pòrta: ne li servic auer estat constanta e animosa enquiath punt d'èster crucificada damb Crist, tant que Maria ère ath pè dera Crotz. Mès, entà non contunhar en un estil massa escur, reconeish damb es mies difuses paraules qu'aguesti dus aimants son Francesc e era Praubetat. Era sua concòrdia e es sòns agradius ròstres, eth sòn meravilhós amor e es sues doces guardades inspirauen sants pensaments a d'auti; de tau sòrta qu'eth venerable Bernat siguec eth prumèr que se descaucèc entà córrer darrèr de tanta patz, e enquia e tot corrent li semblaue arribar tard. Ò riquesa ignorada! Ò vertadèr ben! Egidi se descauce, se descauce tanben Silvestre entà seguir ar Espós; autant ei guaire les shaute era Esposa. D'aquiu partic aqueth pair e mèstre damb era sua hemna e damb aquera familha, sarrada ja damb er umil cordon; e sense qu'ua vila covardia li hesse baishar eth front per èster hillh de Pèir Bernardone, ne pera sua apareença estonadaments menspredosa, mostrèc damb grana dignitat es sues regdes intencions a Innocenci que d'eth recebec era prumèra aprobacion dera sua ordre. Tanlèu anèc augmentant ath sòn entorn era prauba gent, qu'era sua admirabla vida se cantarie mielhor entre es glòries deth Ceù, er Etern Esperit, en tot valer-se de Honorio, coronèc de nauèth eth sant prepaus d'aqueth archimandrita; e quan aguest, desirós deth martiri, prediquèc en preséncia deth sobèrbi Soldan era doctrina de Crist e des que lo seguiren, trapant ad aquera gent pòc prèsta ara conversion, entà non estar-se inactiu, tornèc a recuélher eth frut des plantes d'Italia. Sus un aspre

134 Era Praubetat.

135 Jesucrist.

monte, entre eth Tiber e er Arno, recebec de Crist eth darrèr sagèth, qu'es sòns membres amièren pendent dus ans. Quan li pladec ad Aqueth que l'auie alistat entà tan gran prèzhèt l'heuar-lo ara recompensa que meritèc per auer-se umiliat, recomanèc as sòns frairs, coma a eretèrs legitims, que tenguessen compde dera sua mès estimada Esposa, e que l'estimèssen damb fe: e en sen d'era volec era anna preclara despener-se entà tornar en sòn règne, sense permeter-li ath sòn còs ua auta sepultura. Pensa ara se qui siguec eth digne collèga de Francesc, encargat de mantier era barca de Pèir en nauta mar e dirigir-la entath sòn objècte: aguest siguec, donc, eth nòste patriarca; per çò que, eth que lo seguís, segontes eth mane, pòt díder qu'aquerís ua bona merça. Mès era sua vegada s'a tornat tan cobejosa de nau aliment, que non pòt mens d'esparger-se pes diferents prats; e coma mès luenh d'eth van es sues vagabondes oelhes, mès exaustes de lèit tornen ena pleta. Quauques ues d'eres, cranhent eth perilh, s'arremassen ath cant deth pastor; mès son tan pòques, que non cau guaira tela entàs sues capes. Atau, donc, s'es mies paraules non son escures, se m'as escotat damb atencion, e s'era tua ment se'n brembe de çò que t'è dit, eth tòn desir que deu èster en part satisfèt; pr'amor qu'auràs vist era causa de qué era planta s'esquinca, e comprenràs era distincion que hi en díder: "A on era anna s'assolide, se non se horavie."

Cant dotzau

Tanlèu era benedida ahlama auec dit era sua darrèra paraula, comencèc a virar era santa arròda, e encara non auie hèt un torn sancer, quan ua auta l'embarrèc en un cercle, en tot amassar movement a movement e cant a cant: e ère aguest tau, que, articuladi pes docí òrgues d'aqueri esperits, subergessien as des nòstes Muses e nòstes Sirenes, autant coma era lum dirècta supère es sòns reflèxi. Coma se ve a dus arcs parallèls e deth madeish color acochar-se sus ua leugèra broma, quan Juno envie ara sua messatgèra (neishent eth de dehòra deth de laguens, ara manèra dera votz d'aquera ninfa¹³⁶ que consumic er amor, coma eth Solei consumís es bugassi), e qu'es sòns arcs son ua presentida entàs òmes, per çò deth pacte que Diu hec damb Noé, de qué eth mon non tornaríe a patir cap aute deluvi, dera madeisha manèra aqueres dues garlandes de sempitèrnes ròses virauen ath torn de nosati, corresponent en tot era garlanda exteriora damb era interiora. Quan cessèren còp sec e simultanèaments es dances e es ludents e mutuaus treslusi d'agueres lums gaujoses e plasenteres, semblables as uelhs que se daurissen e barren ath còp, aubedientes ara volontat deth que les botge, deth sen d'ua des naues lums gessec ua votz,¹³⁷ que hec que me virèssa entada era coma era agulha entath pòl: aquera votz comencèc a díder:

- Er amor que me hè beròia m'obligue a parlar der aute cap que per eth se parle tan ben deth mèn.¹³⁸ Qu'ei just que quan se mente a un, se mente tanben ar aute; pr'amor qu'en auer militat es dus en ua madeisha causa, les cau lúder era sua glòria amassa. Era armada de Crist, que tan car li costèc armar un aute còp, seguie era sua ensenha doçaments, quan er emperaire que tostepm règne acodic ena ajuda dera sua milícia, que se trapaue en perilh, non perque aguesta siguesse digna d'aquerò, senon per efècte dera sua gràcia; e segontes s'a dit, ajudèc ara sua Esposa damb dus campeons, que dauant des sues òbres e paraules s'amassèc eth sòn horaviat pòble. En aquera part a on eth doç zefir acodís a hèr germiar es naues plantes que d'eres se revestís Euròpa,¹³⁹ non guaire luenh des patacs des ondades, darrèr des quaus, per çò dera sua longa extension, eth Solei s'amague a

136 Era ninfa Eco, qu' enamorada de Narcís, se consumic, quedant solet era sua votz.

137 Sant Bonaventura.

138 M'obligue a ocupar-me de Sant Dimenge, que per eth Sant Tomàs d'Aquino parlèc tan ben deth mèn cap Sant Francesc.

139 En Espanha.

viatges a toti es òmes, se sè era afortunada Calahorra, jos era proteccion deth gran escut, qu'en eth eth leon ei sometut e somet ath còp. En era neishec er apassionat aimant dera fe cristiana, eth sant atleta, benigne entàs sòns, e crudèu entàs sòns enemics. A penes siguec creada, era sua amna s'aumplic de vertut tan viua, qu'en sen madeish de sa mair l'inspirèc ad aguesta eth don dera profecia. Quan se celebrèren es nòces entre eth e era fe en aiguasénher sagrat, a on s'autregèren mutuau salut, era hemna que balhèc per eth eth sòn assentiment viuec en sòmis er admirable frut qu'auie de gèsser d'eth e des sòns eretèrs; e entà que siguesse mès visible de çò que ja ère, descenec deth cèu un esperit, e li dèc eth nòm d'Aqueth que lo tenguie completaments. Que se cridèc Dimenge; e parlèc d'eth coma deth laurador que Crist alistèc entà que l'ajudèsse a suenhar eth sòn uart. Que semblèc, plan, enviat e família de Crist; pr'amor qu'eth prumèr desir que se manifestèc en eth siguec eth de seguir eth prumèr conselh de Crist. Fòrça còps era sua hilhuquèra lo trapèc desvelhat e ajulhat en solèr, coma dident: "Que sò vengut entad aquerò". Ò pair vertadèraments Erós! Ò mair vertadèraments Joana!, s'era interpretacion des sòns nòms ei era que se li balhe. En pòc de temps venguec a èster un gran doctor, non per aguesta vanitat mondana que s'esdeguen aué toti darrèr der Ostiense e de Tadeo, senon per amor ath vertadèr mannà; alavetz se botèc a susvelhar era vrenha que pèrd lèu era sua verdor, s'eth vrenhaire ei dolent; e, en auer acodit ena Sedença que d'auti tempsi siguec mès benigna de çò que n'ei ara entàs praubi justí, non per tòrt sòn, senon deth que se sè en era e la taque, non demanèc era facultat de dispensar dus o tres per sies; non demanèc eth prumèr benefici vacant; "non decimas quae sunt pauperum Dei"; senon que demanèc licéncia entà combàter es errors deth mon e en defensa deth seme que d'eth neisheren es vint-e-quate plantes que t'endròden. Dempús, damb era sua doctrina e era sua volentat amassa, correc entà tier era sua mission apostolica, coma eth torrent que se despen d'ua nauta origina; e eth sòn vam ataquèc damb mès fòrça es hilhòles dera eretgia aqui u a on ère màger era resisténcia. D'eth gesseren de seguit nauí arriuets que damb eri s'adaiguèc eth jardin catolic, de sòrta qu'es sòns arbilhons aqueriren mès vida. Se tau siguec ua des arròdes deth car que se defenec era Santa Glèisa, vencent en camp es discòrdies civiles, pro que te'n deues saber ja dera excelléncia dera auta arròda que d'era t'a parlat Tomàs damb tanti elògis abans dera mia arribada. Mès eth camin diboishat pera part superiora dera

circonferéncia d'aguesta arròda darrèra ei abandonat, de sòrta qu'ara se trape eth mau a on abans i auie eth ben. Era familia que seguie fideduments es tralhes de Francescs a cambiat autant era sua marcha, que bote era punta deth pè a on eth botau es talons: mès veirà era cuelheta qu'a costat tan mau cultiu, quan era arraja se planhe de qué non se la hèsque a vier en granèr. Sò d'acòrd en qué qui examinèsse huelha a huelha eth nòste libre encara traparie ua plana qu'en era liegerie: "Jo sò eth qu'acostumi"; mès non procedirà de Calsale ne d'Acquaparta, d'a on vien quauqui uns que, o hugen deth rigor dera regla, o aumenten desmesuradaments era sua austeritat. Jo que sò era amna de Bonaventura de Bagnoregio, qu'enes mèn gran cargues deishè de cornèr tostemp es suenhs temporaus en favor des espirituaus. Illuminato e Agustin que son aqui: agesti sigueren des prumèrs praubi descauci que, amiant eth cordon, se heren amics de Diu. Damb eri i son Hugo de Sant Victor, e Pèir Mangiadore, e Pèir Ispan que ludec aqui baish per çò des sòns dotze libres; eth profèta Natan, e eth metropolitan Crisostomo, e Anselm, e aqueth Donato que se dignèc botar era sua man ena prumèra des arts.¹⁴⁰ Aquí i é tanben Rabano, e ath mèn costat brilhe Joaquim, abad de Calabria, que siguec dotat d'esperit profetic. È auut de laudar ad aqueth gran paladin dera Glèisa, pr'amor que m'ahisque ad aquerò era arderosa simpatia e es discrètes paraules de frai Tomàs, que, coma tu, an esmoigut a totes aquestes amnes.

Cant tretzau

Se bèth un vò conéisher ben, ara, çò que jo vedí, que s' imagine (e, mentretant jo parli, que retengue era imatge coma se siguesse escultada en pèira dura) es quinze esteles, qu'en diuèrses regions illuminen eth cèu damb tanta lum que vencen tota era densitat der aire: Que s' imagine aqueth Car, qu'ada eth l'ei pro er espaci deth nòste cèu entà virar de nets e de dia, sense desaparéisher jamès d'aquera Ossa Menor, que comence ena punta der èish qu'ath sòn entorn se vire era prumèra esfèra; e que pense qu'aguestes esteles formen amassa en cèu dus signes semblables ath que formèc era hilha de Minos quan sentec eth hered dera mòrt:¹⁴¹ que s' imagine a un d'eri lançant es sòns resplendors laguens der aute, e ambdús virant de sòrta que vagen en sentit contrari; e atau aurà coma ua ombra dera vertadera constellacion e dera dobla dança que circulaue en lòc a on jo me trapaua; pr'amor que çò que vedí ei tan superior a çò qu'em avedadi a veir, coma eth lent cors de Chiana ei inferior ath movement deth mès naut e veloç des cèus. Aquiu se cantaue, non a Baco ne a Pean, senon a tres Persones en ua Natura Divina, e aguesta e era umana, en ua soleta Persona. Tan lèu coma es dances e es cants se tardèren eth temps degut, aqueres santes lums se tachèren en nosati, en tot felicitar-se de passar d'un entà un aute suenh. Dempús trinquèc eth silenci des esperits era lum que m'auie referit era admirabla vida deth Praube de Diu, e didec:

- En èster ja batuda ua part deth horment e sauvat eth gran, eth doç amor que te profèssi me convide a bàter era auta part. Tu te penses qu'en pièch d'a on siguec trèta era costelha entà formar era beròia boca qu'eth sòn paladar costèc car a tot eth mon, e en aqueth aute que, trauessat per ua lança, satisfèc autant, que vencec eth pes de tota colpa cometuda abans e dempús, eth gran poder creador der un e der aute inspirèc guaira sciència ei aseguibla ara natura umana: plan per aquerò t'admires de çò que didí abans, en manifestar qu'eth benaurat qu'ei contengut ena cincau lum¹⁴² siguec sense dusau. Daurís, donc, es uelhs dera intelligència a çò que te vau expausar, e veiràs se com era tua creença e es mies paraules son damb respècte ara vertat coma eth centre ei respècte de toti es punts deth cercle.

141 Que s' imagine qu'aguestes vint-e-quate esteles formen en cèu dues constellacions botades en cercle, coma aquera corona qu'en morir Ariadna, hilha de Minos, hec que se convertisse era garlanda de flors qu'ornaue eth sòn cap.

142 Eth rei Salomon.

Çò que non morís, e çò que pòt morir, non ei senon un bualh dera idia que nòste Sénher engendre per efècte dera sua bontat; pr'amor qu'aquera viua lum que ges deth radiant Pair, e non se separe d'eth ne der Amor que s'interpause entre ambdús, per un efècte dera sua bontat, comuniqua era sua radiacion entà nauí cèus, coma transmetuda de miralh en miralh, mès estant ua soleta etèrnament. D'aquíu baishe entàs darrères potències, amendrint de tau manèra era sua fòrça per grads, que darrèr de tot solet còste brèus contingéncies. Per çò d'aguestes contingéncies comprenies causes engendrades, qu'eth Cèu en sòn movement còste damb gèrme o sense eth. Era materia d'aguestes, e era man que li balhe forma, non còsten tostemp es madeishi efèctes; per çò que taus causes, qu'amien eth sagèth dera idia divina, apareishen mès o mens perfèctes. D'acíu se dedusís qu'ua madeisha espècia d'arbes dongue fruts bons e dolents, e que vosati neishetz damb diferent engeh. S'era matèria siguesse complètaments perfècta, e eth Cèu siguesse tanben ena sua vertut suprèma, era lum dera idia divina se mostrarie en tot eth sòn esplendor. Mès era natura da tostemp ua forma imperfècta, semblabla enes sues òbres ar artista que domine totafèt eth sòn art, e qu'era sua man tremòle. Se, donc, er afogat amor dispausa era matèria, e estampe en era era clara lum der ideau divin, alavetz es causes contingentes artenhen era perfeccion. Atau ei coma siguec hèta era tèrra digna de tota perfeccion animau, e atau ei coma concebec ara Vèrge. Per tant, sò cossent damb era tua opinion, pr'amor qu'era umana natura non siguec ne serà jamès çò qu'a estat en aguestes dues persones. Mès se jo non seguissa ara entà dauant, començaries a exclamar: “Com ei, donc, qu'aqueth non auec egal?” Entà que campe ben çò qu'ara non campe, pensa se qui ère, e era rason qu'auec entà demanar quan se li didec: “Demana”. Que non è parlat de sòrta que non ages pogut comprèner qu'aqueth siguec un rei, que demanèc sabença, pr'amor d'èster un vertadèr rei, e non per çò de saber quin ei eth nombre des motors celestiaus; o se çò de besonh damb çò contingent produsís çò de besonh; o ben “si est dare primum motum esse”, ne s'en un semicercle se pòt plaçar un triangle que non age un angle rècte: atau, donc, s'as comprenut ben çò qu'è dit e çò que digui, coneisheràs qu'era sabença reiau ère era sciéncia sense parièr qu'en era se clauaue era flècha dera mia intencion. Se guardes claraments, veiràs qu'era paraula “Ascenec” sonque hège referéncia as reis, que son molti, encara que pòqui es boni. Cuelh es mies paraules damb aguesta diferéncia; e atau

poiràs salvar era tua credença sus eth prumèr pair e sus eth nòste Estimat. Aquerò t'a de hèr caminar totemp de punta, pr'amor que, coma òme cansat, botges es pès doçaments entà "er òc e eth non" que non distinguisses damb claretat; pr'amor qu'ei pèc entre es pècs eth hèt de que sense distincion s'afirme o se remisque, ja en un ja en aute cas; pr'amor que se passe soent qu'ua opinion precipitada se horavie, e dempús er amor pròpri enludèrne eth nòste enteniment. Qui va ara recèrca dera vertat sense saber era manèra de trapar-la, hè eth viatge pejor qu'en vaganaut, donques que non torne tau que venguec; que d'acerò ne son pròves ostensibles en mon, Parmenides, Meliso, Briso e d'auti molti que marchauen e non sabien entà on. Atau heren Sabelio e Arrio, e aqueri pècs que sigueren coma espades entàs Escritures, torçant eth sentit dret des sues paraules. Es òmes non s'an d'aventurar a jutjar, coma hè eth que contemple es semiats en camp sense èster granadi; pr'amor qu'è vist prumèr era arrominguèra aspra e ponchenta pendent tot er iuèrn, e dempús caperar-se ròses ena sua punta; e è vist ara nau regar eth mar, dreta e rapida, pendent eth sòn viatge, e perir ena entrada deth pòrt. Que non se pensen era senhora Berta e eth senhor Martino,¹⁴³ per auer vist a un panant e a un aute hènt ofrendes, que les veirà dera madeisha manèra ena ment de Diu, pr'amor qu'aqueth se pòt lheuar e aguest quèir.

Cant catorzau

Era aigua contenguda en un veire redon se botge deth centre entara circonferéncia o d'aguesta entath centre, segontes l'agiten per laguens o per dehòra. Se m'acodic de ressabuda aquerò que digui tanlèu que carèc era amna gloriosa de Sant Tomàs, per çò dera retirada que i auie enes sues paraules damb es de Beatriz, a qui pladèc díder, dempús d'aqueth:

- Agust li cau, encara que non vos ac indica ne damb era votz ne damb eth pensament, arribar ena arraïc dera auta vertat. Didetz-li s'era lum que damb era s'orne era vòsta substància s'estarà damb vosati etèrnamentals tau qu'ei ara; e s'ei atau, didetz-li se com se poirà passar que non vos ofense ara vòsta vista quan vos remetatz visiblaments.

Atau coma en un esclat d'arrir es que hèn torns en tot dançar lhèuen era votz e manifesten enes sòns gèsti era sua alegria, dera madeisha manèra, dauant d'aqueth prèc pietós e expressiu, es sants cercles demostrèren nau gòi ena sua dança e en sòn admirable cant. Eth que se planhe de qué li cau morir aqui baish entà víuer dempús en cèu, non a vist eth plaser qu'era ploja etèrna dera sacrosanta crotz còste enes benauradi. Aqueth un e dus e tres que viu tostemp, e tostemp règne en tres e dus e un, non circonscrit e circonscriuent-ac tot, ère cantat tres còps per cadun d'aqueri esperits damb tau melodia, qu'entener-les serie justa recompensa entà quisevolh merit. Jo entení ena lum mès resplendent deth mendre cercle ua votz modèsta,¹⁴⁴ dilhèu coma era der Angel en dirigir-se a Maria que responec:

- Tant que se tarde era hèsta deth Paradís, eth madeish temps irradiarà eth nòste amor ath torn dera nòsta vestimenta. Era sua claretat correspon ath lardor que mos alugue; eth lardor, as nòstes celestiaus visions; e aquestes son autant mès clares coma màger ei era gràcia que cadun a sus eth sòn valor. Quan mos revestigam dera carn gloriosa e santa, era nòsta persona serà plan mès grata a Diu e a nosati, pr'amor que serà complèta: alavetz s'augmentarà çò que dera sua gratuïta lum mos autrege eth Sublim Ben, lum que mos permete contemplar-lo; e alavetz li calerà aumentar-se tanben era nòsta santa vision, eth lardor qu'aguesta còste e er arrai que deth lardor baishe; mès atau coma eth carbon qu'origina era ahlama la depasse en enludernanta blancor, de tau manèra qu'apareish ath miei d'era, atau aquest treslús que ja mos enròde, serà vençut aparentaments pera carn,

qu'encara ei caperada pera tèrra; e un esplendor tan gran non poirà ofensar-mos, pr'amor qu'es organs deth còs seràn pro fòrts entà tot aquerò que posque agradar-mos.

Un e un aute cor me semblèren tan prèsti e unanims en díder "Amen", que mostrèren plan claraments eth desir de revestir es sòns còssi mortaus; non per eri, dilhèu, senon pes sues mairs, pes sòns pairs, e pes auti èssers que les sigueren estimadi abans de convertir-se en sempitèrnes ahlames. E vaquí qu'ar entorn d'aguestes clarors neishec ua auta lum qu'ère aqui, semblabla a un orizon luminós; e atau coma en escurir comencen a entreveder-se en Cèu naues aparicions, que semblen èster e non èster, atau me semblèc començar a veir aqui naues substàncies. Ò vertadèr beluguièr der Esperit Sant! Guaire ludent se presentèc còp sec as mèns uelhs, que, vençudi, non poderen tier-lo! Mès se me mostrèc Beatriz tan beròia e arridolenta, qu'aguesta vision deuec quedar entre es autes que non è pogut retier ena memòria: alavetz es mèns uelhs recuperèren fòrces entà lleuar-se de nauèth, e me vedí transportat, entà major glòria, solet damb era mia Dauna. Per çò der usclant treslús dera estela, que me semblaue mèns ròi que de costum, me n'encuedè qu'auia pujat en un punt mèns naut; e damb eth lenguatge qu'ei comun a toti, de bon voler l'aufrí a Diu er olocaust degut, per çò d'aguesta naua gràcia. Non s'auie amortat encara en mèn pièch eth lardor deth sacrifici, quan me'n sabí de qué aguest auie estat erosaments ben acceptat; donques que se m'apareisherèn uns resplendors tant enludernants e ròis laguens de dus arrais luminosi, qu'exclamè: "Ò Helios, guaire les apolidisses!"

Esposcadi de granes e petites esteles, madeish de Galaxia, qu'era sua blancor estenuda entre es pòls deth mon hè dobtar as mèns sabents, aqueri arrais formauen ath hons de Mart eth venerable signe que còste era interseccion des quadrants d'un cercle. Aciu er engenh qu'ei inferior ara mia memòria; en aquera crotz reludie Crist, de sòrta que non posqui trapar un comparèr digne; mèns eth que cuelh era sua crotz e seguís a Crist me perdonarà un còp mèns aquerò que non digui quan veigue belugar a Crist en aquera blancor. D'un en aute extrèm des braci dera crotz e de naut en baish s'agitauen lums, que lançauen viui bualhs cada còp que s'amassauen o passauen mèns enlà, tau coma se ven ena Tèrra es atòms que s'agiten en linha drete o corba, agils o lents, cambiant de contunh d'aspècte, en arrai de

lum que talhe era ombra qu'er òme, per miei dera sua intelligéncia e deth sòn art, se met contra eth Solei; e atau coma eth laüt o era arpa formen damb es sues nombroses còrdes ua doça armonia, enquia e tot entad aqueth que non distinguís cada nòta, dera madeisha manèra aqueres lums qu'aquiu se m'apareisheren costèren ar entorn dera crotz ua melodia, que me cuelhie a maugrat de non compréner er imne. Pro que me'n sabí qu'embarraue naves laudances, pr'amor qu'arriberen enquia jo aguestes paraules: "Resuscita e venç," mès coma aqueth qu'enten sense compréner. E aquera melodia m'ennautie tant, qu'enquia alavetz non i auec cap causa que m'estaquèsse damb tan docí ligams. Dilhèu es mies paraules semblen massa gausades, en creir que dèishi darrèr de d'aves delícies eth plaser des beròis uelhs, qu'ena sua contemplacion se padequen toti es mès desirs; mès eth que sàpie qu'es viues mèrques de tota beresa l'estampen mès, a mida que son mès naves e considèrè qu'aquiu non m'auia virat encara entada eri, poirà desencusar-me de çò que m'acusi per desencusar-me, e saberà que digui era vertat; pr'amor qu'eth sant plaser d'aquera guardada non ei excludit aciu, donques que se hè mès blos a mida que mos lheuam.

Cant quinzau

Era benigna volentat, qu'en era se manifèste tostemp er amor qu'es sues aspiracions son dretes, coma era cobesença se manifèste ena volentat inica, impausèc silenci ad aquera doça armonia e hec repausar es santes còrdes que son templades damb era man dreita de Diu. Com s'auien de hèr sordes a supliques justes aqueres substàncies, que, entà ahiscar-me eth desir de hèr-les quauques preguntes, sigueren d'acòrd en carar-se? Qu'ei just que se planhe sense pòsa aqueth que, per amor a causes que non pòden durar etèrnamentals, se despen d'aqueth amor. Dera madeisha manèra que pera net s'esguitle aqui e enlà peth cèu tranquil e blos un huec sobte, en tot tirar es guardades enquia alavetz indiferentes, e semblable a ua estela que càmbie de lòc, encara que deguna desapareish dera part a on aqueth s'alugue e se tarde pòc, atau der extrèm deth braç dret ath pè dera crotz s'esguiltèc un astre dera constellacion qu'aqui lutz,¹⁴⁵ mès eth diamant non se desseparèc deth sòn angle, senon que seguic eth hèish luminós en tot retirar-se a ua lum que passe peth darrèr der alabastre. Non mens afectuosa qu'aqueth esperit se mostrèc era ombra d'Anquises quan arreconeishec ath sòn hilh enes Camps Elisis, s'auem de dar credit ath nòste màger Poèta.

- Ò sang mia!, ò suberabondosa gràcia de Diu! Qui, coma tu, a vist dubèrtes dus còps, ath sòn dauant, es pòrtes deth Cèu?

Atau didec aquera lum; per çò que tachè en era tota era mia atencion: dempús virè eth ròstre entara mia Dauna, e per un e per aute costat me demorè estonat; pr'amor qu'enes sòns uelhs ludie tau arridolet, que creiguí arribar damb es mèns enquiath hons dera mia gràcia e deth mèn Paradís. Dempús aqueth esperit, qu'ère tant agradiu de veir e d'entèner, higeç as sues prumèras paraules causes que non comprení; tan prigonds sigueren es sòns concèptes: non perque siguesse era sua intencion amagar-les-me senon per besonh d'èster aguesti superiors ara intelligéncia des mortaus. Quan er arc dera sua ardenta afeccion siguec mens tibant entà qu'es sues paraules baishèssen enquiath limit autrejat ara nòsta intelligéncia, era prumèra causa qu'entení siguec:

- Benedit sigues Tu, tres e un, que tan propici ès ara mia descendéncia.

E seguic dident:

- Hilh mèn: gràcies ad aguesta que t'a revestit de plumes entà entamenar tan naut vòl, as satisfèt laguens d'aguesta lum que te parli, un tranquil e long desir de veder-te, originat en jo per auer liejut era tua venguda en gran libre a on non se càmbie jamès lo blanc en nere, ne lo nere en blanc. Tu cres qu'eth tòn pensament a arribat entà jo per miei d'aqueth qu'ei eth prumèr, atau coma dera unitat, de toti coneishuda, se forme eth cinc e eth sies; e plan per aquerò, ne me preguntes se qui sò, ne per qué te sembli mès gaujós que cap aute d'aguesta alègra còlha. Qu'ei vertat; pr'amor qu'en aguesta vida, es esperits que gaudissen, atau de màger o de mendre glòria, guarden en miralh qu'en eth campe eth pensament abantes de nèisher. Mès, pr'amor de qué eth sagrat amor qu'obsèrvi damb perpetua atencion, e qu'excite en jo un doç desir, se satisfèsque mielhor, mòstra-me damb votz segura, franca e alègra, quina ei era tua volentat, quin ei eth tòn desir, pr'amor qu'era mia responsa ei ja prèsta.

Jo me virè entà Beatriz; e era, que m'auie entenut abans que jo parlèssa, arric d'ua manèra que hec créisher es ales deth mèn desir. Dempús comencè d'aguesta sòrta:

- Dès que se vos manifestèc era Egalitat prumèra, er afècte e era intelligència an un pes parièr entà cadun de vosati; pr'amor qu'en aquest Solei, que vos illumine e uscle damb era sua lum e calor, son tan parières es dues vertuts, que tota retirada ei pòca. Mès er enteniment e era volentat des mortaus, pera rason que ja vo'n sabetz, vòlen damb ales diferentes. Atau, donc, jo, que sò mortau, me veigui en inegalitat, e sonque posqui balhar gràcies damb eth còr a tan pairau acuelhuda. Te supliqui, donc, damb tota era fòrça deth morir, ò viu topazi, qu'enriquisses aguesta preciosa jòia!, que me hèsque saber eth tòn nòm.

- Ò, borron mèn, qu'en tu me compladia mentre te demoraua! Jo que siguí era tua arraïc.

D'aguesta sòrta comencèc era sua responsa. Dempús higeç:

- Aqueth que d'eth a cuelhut eth tòn nòm era tua familia, e que per espaci de cent e mès ans a estat en tot virar peth cercle prumèr deth monte, siguec eth mèn hilh e eth tòn arrèpairin: pro li cau que damb es tues òbres amendrisses era sua prolongada fatiga. Florencia, laguens der ancian recinte a on encara sone tèrça e nòna, ère en patz, sòbria e pudica. Que non

auie colarets ne corones ne hemnes ostentosaments cauçades, ne cinturons mèns cridaires ara vista qu'era persona que les amie. En nèisher non costaue pòur era hilha ath pair, pr'amor qu'era epòca deth maridatge e dera dòt non auien gessut encara des limits regulars. Non èren alavetz es cases uedes de persones; non auie arribat encara Sardanapolo tà ensenhar çò que se pòt hèr laguens d'ua cramba. Montemalo non ère encara vençut per Uccellatoio, que, atau coma l'auance ena pujada, l'auançarà ena baishada. Jo è vist a Bellincion Berti damb cinturon de cuèr e fibèla de uas, e ara sua hemna separar-se deth miralh sense coloretta en ròstre: qu'è vist as de Nerli e as de Vecchio contentar-se d'anar caperadi damb ua simpla pèth, e as sues hemnes dedicades ara filosada e ath fus. Ò afortunades! Cada ua d'eres coneishie eth lòc a on auie d'èster acogada, e deguna s'auie vist abandonada en lhet per tòrt de França. Era ua velhaue era sua cunhèra, e entà consolar ath sòn hilh tengue er idiòma que constitusís era prumèra alegria des pairs e des mairs: era auta, tirassant era blanca cabeladura dera sua filosada, blagaue damb era sua familia sus es troians, e sus Fiesole e sus Roma. En aqueri tempsi s'aurie guardat coma ua causa maravilhosa a ua Cianghella e a un Lapo Salterello, coma aué costarien estonament un Cincinato e ua Cornelia. Ath miei de tanta cauma, e de tan polida vida de part de toti, e entre tan fidèus conciutadans, me hec nèisher era Vèrge Maria, cridada a grani crits, e en vòste ancian Aiguasénher siguí ath còp cristian e Cacciaguia. Moronto e Elisèu sigueren es mèns frairs; era mia esposa venguie dera val deth Po, e d'era vie eth tòn cognòm. Dempús seguí ar emperaire Conrad que m'autregèc eth titol de cavalièr; autant l'agradèren es mies bones accions. Darrèr d'eth anè contra era mauvestat d'aquera lei, qu'eth sòn pòble s'apodèrè deth vòste domèni, per tòrt deth Pastor. Aquiu aquera raça pèga me desliurec deth fallaciós mon, qu'eth sòn amor avilís tantes amnes, e deth martiri arribè en aguesta patz.

Cant setzau

Ò noblesa dera sang! Encara que sigues pòca causa, jamès m'admirarè de qué hèsques vantar-se de tu ara gent aciu baish, a on es nòstes afeccions s'aflaquisen; pr'amor que jo madeish, aqui a on es talents non se tòrcen, voi díder, en cèu, me vantè de possedir-te. De vertat, qu'ès coma un mantèl que s'escuerce pòc a pòc, de sòrta que se cada dia non se n'ahig un tròç, eth temps lo va rebracant, ar entorn, damb es sòns estalhants. Damb eth "vos" qu'ada eth siguec Roma era primèra en someter-se e qu'en aguest ahèr non an perseverat tant es sòns descendents, comencèren aguest còp es mies paraules: per çò que, Beatriz, qu'ère un shinhau desseparada, arric, en tot retirar-se ara que tossic quan Ginebra cometec era prumèra falta que parle era cronica.¹⁴⁶ Jo comencè a díder:

- Vos qu'ètz eth mèn pair; vos me bohatz alend entà parlar; vos m'ennautitz de tau sòrta, que sò mèns que jo madeish. Per çò de tants arriquets se negue d'alegria era mia ment, que gaudís en era madeisha quan pense que ne pòt auer tanta sense que l'ablasigue. Didetz-me, donc, ò estimat pair-sénher mèn!, qui sigueren es vòsti predecessors, e quini es ans que comencèc era vòsta mainadesa. Didetz-me çò qu'ère alavetz era vegada de Sant Joan, e quines es persones mèns dignes des lòcs nauti.

Tau que s'ahisque era ahlama deth carbon dauant dera bohada deth vent, atau vedí jo lúder aquera lum dauant des mies afectuoses paraules; e se semblèc mèns beròia as mèns uelhs, mèns doç e suau siguec tanben eth sòn accent quan me didec, encara que non en nòste modèrn leguatge:

Des deth dia que se didec "Ave", enquiara jasilha qu'era mia mair, qu'aué ei santa, se desliurèc deth mèn pes, aguest Planeta venguec a usclar-se cinc cents cinquanta tres còps as pès deth Leon. Es mèns ancessors e jo neishérem en aqueth lòc a on prumèr trape eth darrèr districte aqueth que cor enes vòsti jòcs annaus. Qu'ei pro que te'n sàpies d'aquerò, respècte as mèns pair-sénhers; çò que sigueren e d'a on vengueren, qu'ei mèns senat amagà'c que didè'c. Toti es que se trapauen alavetz en estat de portar armes, entre era estatua de Mart e er Aiguasénher, formauen era cincau part des qu'ara s'estan aqui; mèns era poblacion, qu'ei ara ua barreja de gent de Campi, de Certaldo e de Fighine, se vedie blossa enquiath darrèr

146

Segontes conde era cronica dera Taula redona, era crambèra dera reina Ginebra tossic en notar eth prumèr mau pas dat pera sua senhora, amiada der amor a Lanzarote.

menestrau. Ò! Guaire mielhor serie auer coma vesins ad aquera gent, e es vòstes frontères en Galluzo e Trespiano que non auer-les laguens des vòsti murs, e suportar era fetiditat deth brigand d'Aguglion e deth de Signa, qu'a ja es uelhs plan dubèrts entà traficar! S'era gent qu'ei mèts degenerada en mon non auesse estat ua mairastra entà Cesar, senon brava coma ua mair damb eth sòn hilh, mèts d'un que s'a hèt florentin, e càmbie e trafique, aurie tornat entà Semifonti, a on s'estaue eth sòn pairin demanant caritat: es Conti serien encara en Montemurlo; es Cerchi ena jurisdicción d'Ancona, e dilhèu encara en Valdigriève es Buondelmonti. Era confusion des persones siguec tostemp eth començament des malastres des ciutats, coma era barreja des aliments n'ei des deth còs; pr'amor qu'un taure cèc què mèts lèu qu'un anhèth cèc; e fòrça còps talhe fòrça mielhor ua espada que cinc. Se penses se com a despareishut Luni e Urbisaglia, e com seguissen es sues tralhes Chiusi e Sinigaglia, non te semblarà guaire difícil creir se com se des.hèn es familhes, donques qu'es madeishes ciutats an finau. Es vòstes causes morissen damb vosati; mèts se vos amague era mòrt de quauques ues que se tarden fòrça, pr'amor qu'era vòsta vida ei plan cuerta; e atau coma es torns en cèu dera Lua capèren e desnishen sense pòsa es arribes deth mar, madeish hè damb Florencia era Fortuna: per çò que non t'a d'estonar çò que te vau a díder respècte as prumèrs florentins, qu'era sua fama ei estropada ena escurina des tempsi. Qu'è vist ja en decadéncia a Ughi, as Catellini, Filippi, Greci, Ormani e Alberichi, toti illustres cavalièrs; è vist tanben damb es dera Sannella as dera Arca e as Soldanieri, as Ardinghi e as Bostichi, tan grani coma ancians. Sus era pòrta, cargada ath present damb ua felonía de tan gran pes, que lèu harà naufragar era vòsta barca, i èren es Ravignani, que d'eri descen eth comde Guido, e es qu'an cuelhut dempús eth nòm deth gran Bellincion. Er primogènit dera familha dera Pressa coneishie er art de governar ben, e ena casa de Galigaio se vedien ja es distintius dera noblesa, que consistien en tier dauradi era garnison e era poma dera espada. Qu'ère gran ja era colomna dera Comadreja, e illustres es Cacchetti, Giuochi, Fifanti, Baruci e Galli, e es que s'avergonhen en rebrembar era mesura. Eth tronç que d'eth gesserén es Calfucci ère ja gran, e ja auien estat prebotjadi entàs cagires de magistrat es Sizzii e es Arrigucci. Ò, guaire fòrts è vist ad aqueri, qu'an estat destruïdi pera sua supèrbia! E çà que la, es bòles d'aur¹⁴⁷ damb es sues nautes hètes hegen florir a Florencia;

atau coma tanben es pairs d'aqueri que totstemp qu'ei vacanta era vòsta glèisa s'engrassissen, tant que se trapen amassadi en consistòri. Era presumptuosa familha¹⁴⁸ qu'acace coma un dragon ath que hug, e s'umilie coma un anhèth dauant d'aqueth que li mòstre es dents o era borsa, anaue ja agranint-se; mès era sua origina qu'ère baisha: plan per aquerò non agradèc a Ubertino Donato qu'eth sòn suèr lo hec emparentar damb era. Es Caponsacco auien baishat ja de Fiesole, e s'estauen en Mercat, e ja Giuda e Infangato èren boni ciutadans. Te vau a díder ua causa incredibla e vertadèra: en petit cercle que formaue era ciutat, s'entraue per ua pòrta que deuie eth sòn nòm ara familha dera Pera. Toti es qu'amien es beròies insignes deth gran Baron, qu'eth sòn nòm e era sua glòria se renauissen ena hèsta de Sant Tomàs, receberen d'eth es sòns titols de cavalièr e es sòns privilègis; encara qu'aué s'a plaçat en partit deth pòble aqueth qu'enròde es sues insignes en un cercle d'aur. Ja es Gualteroti e es Importuni viuien tranquils en Borgo, e mès n'aurien estat sense nauí vesins. Era casa que d'era a neishut eth vòste plor, per çò deth just racacòr que vos a esbauçat e balhat fin ara vòsta agradiua vida, ei aunorada damb toti es sòns. Ò, Buendelmonte!, guaire mau héretz en non aliar-vos damb era mejançant eth matrimòni! Fòrça des qu'aué son tristi serien alègres, se Diu t'auesse autrejat a Ema eth prumèr còp que vengueres ena ciutat. Mès que calie que dauant d'aquera pèira trincada que sauue eth pònt, sacrificuèsse Florencia ua victima enes sòns darrèrs dies de patz. Damb taus familhes e damb fòrça d'outes è vist a Florencia ath miei de tan gran repaus, que non auia cap motiu entà plorar. Damb aguestes familhes è vist ath sòn pòble tan gloriós e just, que jamès eth liri siguec amiat ath revés ena lança, ne s'auie tornat encara ròi per tòrt des discòrdies.

Cant dètz-e-setau

Qu'èra jo afogat coma aqueth qu'eth sòn exemple hè qu'es pairs siguen un shinhau condescendents damb es hilhs, quan acodic a Climene entà assegurar-se de çò que sus eth auie entenut; E pro que se'n sabien Beatriz e aquera lum que per jo auie cambiat abans de lòc; per çò que me didec era mia Dauna:

- Exala er ardor deth tòn desir de tau sòrta que gesque ben exprimit damb era madeisha fòrça que lo sentes; non entà que nosati ac coneisham mielhor pes tues paraules, senon entà que gauses manifestar era tua set, damb era fin de qué d'auti li balhen de béuer.

- Ò era mia estimada planta, que te lhèues tant, que guardant entath punt que toti es tempsi son presents, ves es causes contingentes abans de qué siguen en eres, coma ven es intelligéncias terrestres que dus angles obtusi non pòden càber en un triangle! Mentre acompanhat de Virgili pujaua jo peth monte a on se guarissen es amnes, e quan baishaua peth mon des mòrts, me dideren paraules grèus sus era mia vida futura; e encara que me tenga per un tetragòn dauant des còps deth malastre, voleria saber se quina ei era sòrt que m'ei reservada; pr'amor qué era flècha prevista herís damb mens fòrça.

Atau li didí ara madeisha lum que m'auie parlat abantes, en tot manifestar-li eth mèn desir coma volec Beatriz. Aqueth amorós progenitor mèn, embarrat e patent ath còp en sòn esplendor alègre, me responec, non enes tèrmes ambigus qu'èren enganhandi es pècs gentils abans de qué siguesse immolat er Anhèth de Diu que redimic es pecats, senon damb paraules clares e damb latin corrècte:

- Es contingéncias qu'eth sòn coneishement non artenhèn es limits dera vòsta matèria son totes presentes ara vista de Diu. D'aciu non se dedusís, ça que la, eth sòn besonh, senon com l'ei de besonh exprimir-se enes uelhs de qui la garde, era nau que baishe per un corrent. Dera ment divina arribe ena mia vista, coma enes aurelhes era doça armonia der òrgue, eth temps que se premanís entà tu. Dera madeisha manèra que Hipolit partic d'Atenes per çò dera crudeutat e perfidia dera sua mairastra, te calerà gèsser de Florencia. Aquerò ei çò que se vò, e çò que se cèrque e lèu serà hèt per aqueri que mediten aqui a on diadèraments se ven a Crist. Es

colpes queiràn sus es vençudi, coma ei costum; mès eth castig darà testimòni dera vertat, que lo mane ad aqueth qu'ac merite. Tu abandonaràs totes es causes que damb mès afeccion estimes, e aguesta ei era prumèra flècha que lance er arc deth despatriament. Tu tastaràs guaire amargant ei eth pan des auti e guaire dur eth camin qu'amie a pujar e baishar es escales des auti. E çò que mès pesarà enes tues espatles serà era companhia estúpida e dolenta que damb era queiràs en aguesta val; perque, ingrata, hòla e impia, se revoutarà contra tu; encara que pòc dempús, era e non tu, veirà esbauçat eth sòn front. Era sua conducta harà veir era sua bestialitat, de sòrta qu'entà tu serà mès laudable auer-te separat completaments d'era. Eth tòn prumèr refugi e era tua prumèra aubèrja seràn era cortesia deth Gran Lombard, que sus era escala amie er audèth sant,¹⁴⁹ eth quau te guardarà tan benignaments, qu'entre ambdús er autrejar precedirà ath demanar, ath contrari de çò que se passe entre es auti. Òc, veiràs ad aqueth qu'en nèisher siguec tant inspirat per aguesta fòrta estela, qu'es sòns hèts seràn totemp admiradi. Es pòbles non se n'an encuedat encara d'eth, per çò dera sua cuerta edat, donques que solet hè nau ans que viren ath sòn entorn aguestes esfères. Mès abans qu'eth Gascon enganhe ath gran Enric,¹⁵⁰ apareisheràn es bualhs dera sua vertut menspredant es sòs e es fatigues. Es sues magnificèncias seràn tan coneishudes, que enquia e tot es sòns madeishi enemics non poirà deishar de racondar-les. Demora en eth e enes sòns beneficis; per eth fòrça òmes seràn transformadi, e es rics e es praubi cambiaràn de condicion. Amia gravat ena tua ment guaire te predigui sus eth; mès non ac digues a degun.

E me referic dempús causes, que semblaràn incredibles enquia a tot ad aqueri que les presèncien. Dempús higeç:

- Hilh mèn, taus son es interpretacions de çò que se t'a dit; taus params se t'amagaràn per pòqui ans. Non voi, totun, qu'ages en òdi as tòns concitudans; pr'amor qu'era tua vida se prolongarà mès encara de çò que se tarde eth castig dera sua perfidia.

Quan, per çò deth sòn silenci, demostrèc era amna santa qu'auie acabat de méter era trama ena tela que li presentè premanida, comencè a díder,

149 Can eth Gran, senhor de Verona.

150 Eth papa Clemente V, de Gasconha, dempús d'auer prebotjat ar emperi a Enric VII, a favoric as sòns enemics.

coma aqueth qu'entre es sòns dobtes desire un conselh d'ua persona sabenta, dreita e aimanta:

- Pro veigui, pair mèn, se com cor eth temps entà jo entà flocar-me un d'aguesti còps, autant mès grèus, coma mès desprevengut se visque; per çò qu'ei bon que m'arma de prevision, pr'amor de qué, se me priven deth lòc que mès estimi, non pèrda es auti per tòrt des mèns vèrsi. Aquiu baish, en mon etèrnament amargant, e deth monte que dera sua beròia cima me lheuèren es uelhs dera mia Dauna, e dempús en cèu, de lum en lum, è entenut causes, que se les repetissa, serien entà molti d'un gust desagradiu; e se sò covard amic dera vertat, cranhi pèrder era fama entre aqueri que cridaràn ad aguest temps eth temps ancian.

Era lum qu'arrie eth tresaur que jo auia trapat aqui, comencèc a lúder coma un miralh d'aur dauant des arrais deth Solei, e dempús responec:

- Sonque ua consciéncia tacada pera sua pròpria vergonha o pera des auti traparà aspror enes tues paraules: totun aquerò, a despart de tu, tota mentida menifèste completaments era tua vision, e dèishe que se grate eth qu'age ronha; pr'amor que s'era tua votz ei desagradiua quan se taste per primèr còp, deisharà un aliment vivificant quan sigue digerida. Eth tòn crit harà coma eth vent, qu'ataque mès es mès nauti cims, çò que non serà ua pròva petita d'aunor. Plan per aquerò solet se t'an manifestat en aguestes esfères, en monte e ena dolorosa val es amnes qu'an gaudit de cèrt renòm; pr'amor qu'eth vam deth qu'escote non tache era sua atecion ne prèste fe a exemples trèts d'ua arraïc amagada e desconceishuda, ne a d'aites causes que non se manifèsten claraments.

Cant dètz-e-ueitau

Aqueth esperit benaurat gaudie ja des sues reflexions, e jo saboraua es mies, en tot temperar çò d'amargant damb çò de doç, quan era Dauna que m'amiaue enquia Diu me didec:

- Càmbia es tues idies; pensa que jo sò ath cant d'Aqueth que solatge totes es contrarietats.

Jo me virè entara votz amorosa dera mia consolacion, e me remisqui a exprimir se quin siguec er amor que vedí alavetz enes sòns santi uelhs; non sonque perque maufida des mies paraules, senon perque era ment non pòt repetir çò qu'ei superior ada era, se non l'ajude un aute poder. Sonque posqui díder per çò que tanh ad aguest punt que, en contemplar-la, era mia amna se vedec liura de tot aute desir: donques qu'eth plaser etèrn, qu'irradiaue dirèctaments sus Beatriz, me hège erós en veder-lo reflectir en sòn beròdi ròstre. Mès era, en tot desviar-me d'aguesta contemplacion damb era lum d'un arridolet, me didec:

- Vira-te e escota; que non s'està solet enes mèns uelhs eth paradís.

Atau coma quauqui viatges se ve era passion ena fesomia, s'aquera ei tanta qu'era amna sancera l'ei sometuda, dera madeisha manèra enes arrais deth treslús sant qu'entada eth me virè, me'n sabí deth desir de contunhar era nòsta convèrsa. E plan que òc, comencèc a díder:

- En aguesta cincau arrama der arbe que recep era vida pera copa, e fructifique tostemp e jamès pèrd es sues huelhes, son benauradi toti es esperits qu'aquiu baish, abans de vier en cèu, artenheren tan gran renòm, que tota musa s'enriquirie damb es sues accions: guarda es braci dera crotz, e es que t'anarè nomentant haràn en eri çò qu'eth relampit hè ena broma.

A penes nomentèc a Josué, vedí passar un treslús pera crotz, e eth hèt d'entèner prononciar aqueth nòm e veir esguitlar-se eth sòn resplendor siguec tot ua soleta causa. Ath nòm deth Gran Macabèu, vedí botjar-se ua auta lum hènt viroletes per çò dera sua alegria. Dera madeisha manèra, dauant des nòms de Carlo-Magno e Orlando, era mia atentiua guardada seguic a dus lums, coma seguís era vista eth vòl deth falcon. Dempús passèren, dauant des mèns uelhs, per aquera crotz Guilhem e Rinoardo, eth duc Godofredo e Roberto Guiscardo. De seguit, era amna que m'auie parlat

se botgèc dera madeisha manèra e s'amassèc damb es anteriores, en tot hèr-me veir çò d'artista qu'ère entre es cantaires deth cèu.

Me virè entara dreita pr'amor de conéisher en Beatriz çò que me calie hèr, ja sigue pes sues paraules ja sigue pes sòns gèsti; e vedí es sòns uelhs tan serens, tant erosi, qu'eth sòn ròstre superaue a toti es auti, e enquia e tot ath sòn anterior aspècte. E atau coma er òme qu'òbre ben per çò deth màger plaser que sent, avertis de dia en dia er aument dera sua vertut, atau jo, en veir mès reludent aqueth miracle de beresa, me n'encuedè que s'auie hèt mès extens eth cercle dera mia rotacion amassa damb eth cèu; e en pòc espaci de temps que càmbie de color eth ròstre d'ua puncèla quan dèishe anar eth pes dera vergonha, se presentèc dauant des mènhs uelhs, en virar-me, ua transmutacion semblabla, per efècte dera blancor dera siesau e templada estela, que m'auie rebut en sòn interior. Jo vedí en aquera halha de Jove es bualhs der amor qu'en era existie, representant dauant des mènhs uelhs er alfabet; e atau coma es audèths que se quilhen sus un arriu, alegrant-se d'arribar en lòc a on trapen eth sòn aliment, formen a viatges ua hiler circulara, e d'auti viatges se prolonguen, dera madeisha manèra volatejauen cantant es santes creatures laguens d'aqueres lums, e descriuent D, I o L damb es sòns movements.¹⁵¹ Prumèr ajustauen era sua dança ath cant; dempús, representant un d'aqueri caractèrs, se posauen un moment e sauvauen silenci.

Ò divina Pegasea!,¹⁵² que glorifiques e prolongues era vida des engenhs, en tot hèr que perpetuen era memòria des ciutats e des regnes! Illumina-me damb era fin de qué descriua es sues figures tau quau les è vistes, e de qué campe eth tònd poder en aguesti cuerts vèrsi.

Es lums formèren, donc, cinc còps sèt vocaus e consonantes, e jo observè aqueres figures tau que m'anèren apareishent. “Diligite justitiam” siguec eth primèr vèrb e eth primèr nòm que representèren; “qui judicatis terram” sigueren es sues darrères paraules. Dempús, ena M deth cincau mot se quedèren formades, de sòrta qu'era estela de Jupiter, en aqueth punt, semblaue d'argent plapat en aur. Alavetz vedí baishar d'outes lums sus era part superiora dera M e arturar-se aqui cantant, sivans creigui, eth ben que les atire entada eres. Dempús, atau coma deth patac de dus tidons usclant

151 Son es tres primèrs letres dera paraula Diligite dera frasa: Diligite justitiam qui judicatis terram; que se lieg ena Sagrada Escripura.

152 Era musa Caliope.

gessen nombrosi bualhs, d'a on es pècs dedusissen auguris, me semblèc que se lheuauen mès de mil lums, en tot remontar-se es ues mès e es autes mens, segontes les distribuís eth Solei que les alugue; e quan cadua quedèc fixa en sòn lòc, vedí qu'aqueres lums formauen claraments eth cap e eth còth d'ua agla. Aqueth que pinte aquerò non a arrés que lo guide, mèsalèu eth guide totes es causes, e d'eth procedís aguesta vertut que botge as animaús a dar ua forma apropiada as sòns nins. Es auti benauradi, qu'abans semblauen contentar-se formant sus era M ua corona de liris, mejançant un petit movement, acabèren era figura dera agla.

- Ò doça estela!, guaires e qué reludentes amnes me mostrèren aquiú qu'era nòsta justícia ei un efècte deth cèu que tu ornes! Plan per aquerò li prègui ara Ment, principi deth tòu movement e dera tua fòrça, que veigue d'a on ges eth hum qu'escurís es tòns arrais, pr'amor de qué s'irrite un aute còp contra es crompadors e venedors deth temple que s'assolidèc damb es miracles e era sang des martirs. Ò milicia celestiau que contempli! Prèga pes que son ena Tèrra horaviadi per ço deth mau exemple. Qu'ère ja costum ancian hèr era guerra damb era espada; aué se hè en tot panar pertot eth pan qu'ad arrés remis eth nòste pietós Pair. Mès tu, qu'escriues solet entà esfaçar, pensa qu'encara son viui Pèir e Pau, que moriren pera vrenha que de tau sòrta hès a mauméter. Damb tota rason pòs díder: "È tan tachadi es mèns uelhs en aqueth que volec víuer solet, e que coma conseqüència d'un balh siguec arrossegat entath martiri,¹⁵³ que non coneishi ath Pescador ne a Pau."

Cant dètz-e-nauau

Dauant de jo apareishie, damb es ales dubèrtes, era beròia imatge que damb era sua doça alegria hège eroses as amnes amassades. Cadua d'aguestes se retiraue a un petit robin, qu'en eth ludie tant alugat un arrai de Solei, que reflectie enes mèns uelhs era imatge deth madeish Solei. E çò que me cau descriuer ara non ac anoncièc era votz jamès, ne ac escriuec era tinta, ne ac concebec era imaginacion. Pr'amor que vedí, e enquia e tot entení parlar ath bèc dera agla e díder damb era sua votz: "Jo" e "Mèn", quan era sua intencion ère díder: "Nos" e "Nòste". E comencèc atau:

- Per auer estat just e pietós sò aciu exaltat enquiad aguesta glòria, que non se dèishe véncer peth desir; e ena Tèrra deishè tau memòria de jo, qu'es òmes mèns pervèrsi la recomanen, encara que non seguissen eth sòn exemple.

Atau coma de fòrça brases ges un solet calor, atau tanben d'aquera imatge formada per fòrça amors, gessie ua soleta votz. Alavetz responí:

- Ò perpetues flors dera felicitat etèrna, que coma un solet perhum me hètz a sénter toti es vòstes flaires! Metetz punt e finau damb es vòstes paraules ath gran dejun qua m'a tengut ahaimat pendent long temps, per çò de non trapar ena Tèrra cap aliment. Pro m'en sai que, s'era justícia divina se reflectís en d'autes esfères coma en un miralh, ena vòsta non se ve a trauèrs d'un vel. Sabetz guaire atentiu sò entà escotar-vos; sabetz tanben quin ei aqueth dobte qu'entà jo se convertís en tant ancian dejun.

Atau coma eth falcon que li trèn era capucha botge eth cap, e bat es ales en senhau de content, demostrant es sòns desirs e quilhant-se damb galhardia, madeish vedí hèr ara agla, qu'ère formada de laudances dera Divina Gràcia, es quaus cantauen coma sap cantar eth qu'ei eròs aqui naut. Dempús comencèc d'aguesta sòrta:

- Aqueth qu'artenhec damb eth sòn compàs enquias extrèms deth mon, e embarrèc era sua dubertura tantes causes amagades e manifèstes, non podec deishar sus tot er univèrs ua tralha tan prigonda deth sòn poder, qu'eth sòn enteniment non siguesse infinitaments superior ath de toti es enteniments creadi, coma ac demòstre qu'eth prumèr supèrb, qu'ère era creatura mèns excellenta, per çò de non demorar era lum dera gràcia divina, queiguec deth Cèu abantes d'èster confirmat en era. D'aciu vie qu'es

creatures mens perfectes qu'aquera son petiti receptacles entà contier aqueth ben infinit, eth solet que pòt mesurar-se ada eth madeish. Enquia e tot ara nòsta vista, qu'ei lèu un arrai dera ment divina que son plies totes es causes, non pòt, pera sua natura, èster tan penetrant que distinguisque eth sòn principi senon jos ua apareença plan luenhana dera vertat. Era vista que recep eth vòste mon sonque penètre ena justícia sempitèrna coma eth uelh que s'intèrne en mar; qu'encara que veigue eth hons près dera vòra, non lo ve en immens mar; e ça que la, eth hons existís, era sua pròpria prigondor l'amague. Non existís lum se non ven der Èsser tranquil que non se trebole jamès; dehòra d'eth non i a que tenèbres, o ombres dera carn o eth sòn podom. Qu'è passat pro eth vel que t'amagau ara viua justícia, que sus era hèges tantes preguntes, pr'amor que tu didies: "Un òme nèish ena vòra der Indo, e aqui non i a qui parle de Crist, ne qui liege o escriue sus eth; totes es sues accions e desirs son boni, e per çò que pòt liéger era rason umana, non a pecat ne en obres ne en paraules: se se morís sense baptisme e sense fe, ei era justícia que lo condemne? A on ei era sua falta, se non cre?" Ara plan: se qui ès tu, que vòs cuélher sèti en tribunau entà jutjar a mil miles de distància, a pam de nas? Qu'ei vertat qu'eth que, en tot parlar damb jo, subtilize per veir es arrais dera justícia divina, aurie rason entà dobtar dera sua rectitud, se non siguesse sus vosati era Escriptura. Ò animaus terrestres! Ò intelligéncies bastes! Era prumèra volentat, qu'ei bona per era madeisha, qu'ei eth Ben Suprèm, non s'a desseparat jamès d'era madeisha. Sonque ei just çò qu'ada era s'acòrde; cap aute ben creat la tirasse; mès era còste aguest ben damb es sòns arrais.

Coma era cigonha que se botge sus eth nin, dempús d'auer alimentat as sòns hilhs, e dera madeisha manèra qu'un d'aguesti, ja alimentat, la garde, atau comencèc era beròia imatge a agitar-se sus jo, e, madeish, lheuè es mèns uelhs entada era, que botjaue es sues ales, possades per tanti esperits. En hèr torns, cantaue e didie: "Es mies nòtes son tant incomprendibles entà tu, coma eth judici etèrn entà vosati es mortaus." Dempús qu'aqueri reludents ardors der Esperit Sant s'arturèren, sense deishar de formar eth signe que hec as Romans temibles en mon,¹⁵⁴ eth madeish signe seguic dident:

- En aquest regne non a pujat jamès qui non credec en Crist, ne abans ne dempús de qué aquest siguesse clauat en sant tronç: mès guarda; molti des que criden “Crist, Crist” seràn mens pròches ada eth, en dia deth judici, que quauqui uns des que non an coneishut a Crist; e a taus cristians costarà vergonha er Etiòp, quan se dividisquen es dus collègis, un completaments ric, e er aute miserable. Qué non les poirà dídèr es Pèrses as vòsti reis, quan veiguen dubèrt aqueth volum qu’en eth s’escriuen toti es sòns mesprèzi? Aquiu se veirà, entre es òbres d’Alberto, era que lèu agitarà era pluma, e que per era quedarà desèrt eth regne de Praga. Aquiu se veirà eth mau que còste ath cant deth Sena, fausificant era moneda, aqueth que morirà herit per un sanglar.¹⁵⁵ Aguiu se veirà er insadorable orgulh que hè tornar hòl de tau manèra ar escocés e ar anglés, que non pòden tier veder-se contengudi enes limits des sòns Estats.¹⁵⁶ Se veirà era luxúria e era guitèra deth d’Espanha, e deth de Bohemia, que jamès coneishec ne volec conéisher eth valor.¹⁵⁷ Aquiu se veirà tanben mercada damb ua I dera bontat der espeat de Jerusalem,¹⁵⁸ Tant que çò contrari ada era aurà per mèrca ua M. Se veirà era avarícia e era viletat d’aqueth que garde era ièrta deth huec, a on acabèren es prolongats dies d’Anquises;¹⁵⁹ e entà demostrar era sua mesquinaria, se tieràn fòrça abreviacions en sòn escrit, pr’amor de qué en pòc espaci i age fòrça paraules. E ara vista de toti apareisheràn es vergonhoses òbres der oncle e deth frair,¹⁶⁰ qu’an avilit tan egrègi linhatge e dues coronas. Aquiu seràn coneishudi eth de Portugal e eth de Noruega,¹⁶¹ e eth de Rascia, qu’alterèc es sagèths de Venecia.¹⁶² Ò Hungria erosa, se non se dèishe guidar mau! Ò erosa Navarra, se se defenesse damb eth monte que l’endròde! Toti les cau saber ja que, en presentir aquerò, Nicosia e

155 Felip eth Beròi.

156 Es reis Robert d’Escocia e Eduard I d’Anglatèrra.

157 Alfons, rei d’Espanha. Wenceslao, rei de Bohemia.

158 Era bontat de Carles er Espeat, rei de Pulla e Jerusalem, serà mercada damb ua I (un): ei a díder, que serà egal a un, tant qu’es sues mauvestats amiaràn coma mèrca ua M (mil), seràn egales a mil.

159 Fadrique, hilh de Pèir d’Aragon, que govèrne era ièrta de Sicilia, a on ei eth huec der Etna. Ditz era viletat, perque Fadrique, dempús dera mòrt d’Enric VII, abandonèc vilaments era causa des gibelins.

160 Jaime, rei de Malhòrca, e Menòrca, e Jaime d’Aragon, oncle aqueth e frair aquest deth dit Fadrique.

161 Dionisi er Agricòla, rei de Portugal. Noruega, en temps de Dante, auie eth sòn pròpri rei.

162 Rascia, Raugia, Ragusa, ciutat e territòri dera anciana Dalmacia, sus er Adriatic, qu’eth sòn rei fausifiquèc es ducats de Venecia.

Famagusta se planhen e clamen contra era sua bèstia, que non ei desparièra des autes.

Cant vintau

Quan Aqueth qu'illumine eth mon sancer baishe der emisfèri, de tau sòrta qu'eth dia s'acabe pertot, eth cèu alugat abans per eth solet, apareish de pic semiat de lums, qu'en eres se'n miralhe ua de soleta. E aqueth estat deth cèu me venguec ena imaginacion, quan era ensenha deth mon e des sòns caps barrèc eth sòn benedit bèc; pr'amor que ludent plan mès toti aqueri viui respensors, sonèren suaus cants, qu'an despareishut dera mia memòria. Ò doç amor, que jos aquera arridolenta lum t'amagues! Guaire arderosa me semblaues ath miei d'aqueri efluvis sonors, que solet alenden santi pensaments!

Dempús qu'es precioses e ludentes jòies que vedí ornada era siesau estela cessèren enes sòns cants angelicaus, me semblèc entèner eth mormolh d'un arriu que, net, baishe de ròca en ròca mostrand era fecunditat deth sòn abondós manantiau. E atau coma eth son aquerís era sua forma en còth dera citara, e enes traucs dera caramèla ena bohada deth que la tòque, atau tanben pugèc sec aqueth mormolh peth còth dera Agla, coma s'aguest siguese traucat. Se produsíc aquiua votz, que gessec peth sòn bèc en forma de paraules, segontes les demoraue eth mèn còr, a on les escriuí:

- Te cau ara guardar fixaments, comencèc a díder, aquera part de jo madeisha qu'enes agles mortaus contemple e supòrte era lum deth Solei; pr'amor qu'entre es huecs que compausen era mia figura, es que hèn pampalhejar eth uelh deth mèn cap an un grad de lum màger que toti es auti. Aqueth que, en hèr de viston, lutz ath miei, siguec eth cantaire der Esperit Sant, que transportèc era arca de ciutat en ciutat: ara coneish eth merit deth sòn cant ena part que siguec òbra dera sua pròpria volentat, per çò dera remuneracion que proporcionaments a rebut. Des cinc que formen er arc dera mia celha, eth qu'ei mès pròche deth bèc, consolèc ara veuda dera pèrta deth sòn hilh;¹⁶³ ara se'n sap de guaire car còste non seguir a Crist, pera experiéncia qu'a d'aguesta doça vida e dera opausada. Eth que lo seguís ena part superiora dera circonferéncia que parli, arreculèc era sua mòrt entà hèr vertadera penitència: ¹⁶⁴ Ara coneish qu'es etèrns judicis de Diu son invariables, encara qu'ua ferventa oracion artene aquiua baish qu'arribe deman çò qu'aurie d'arribar aué. Er aute que seguís se hec grèc

163 Er emperaire Trajano (Veir eth cant X der Espurgatòri)

164 Ezequies, rei de Judà, que Diu, escotant es sòns prècs, autregèc quinze ans mès de vida entà empenair-se des sues colpes.

damb jo e damb es leis entà cedir eth sòn lòc ath Pastor, guidat per ua bona intencion que costèc maus fruts:¹⁶⁵ Ara coneish qu'eth mau resultat dera sua bona accion non l'ei nociu, encara qu'age estat causa dera destruccion deth mon. Aqueth que ves ena declivitat der arc siguec Guilhèm, a qui plore era Tèrra que se planh de Carles e de Federic viui:¹⁶⁶ ara coneish er amor deth cèu entà un rei just, ac mòstre per çò deth respensor qu'ei enodat. Qui creirie en mon plen d'errors, qu'eth troian Rifeo siguesse en aguest arc era cincau des lums santes? Encara qu'era sua vista non penètre enquiath hons dera divina gràcia, massa coneish ara çò qu'en era non pòt veir eth mon.

Coma era alausa qu'en aire se quilhe cantant, e dempús care, contenta pera darrèra melodia que la satisfè, tau me semblèc era imatge satisfèta der etèrn plaser, que pera sua volentat totes es causes son çò que son; e encara que hessa visibles aqui es mèns dobles tau qu'eth veire manifeste per çò dera sua transparéncia eth color que s'a revestit era sua superfícia, aguesti madeishi dobles non me permeteren demorar era responsa carant, senon que damb era sua fòrça heren gèsser dera boca aguestes paraules: “Quines causes son aguestes?”: per çò que coneishí enes nau bualhs que despenien aqueres amnes erosas era alegria que les costau respòner as mies preguntes. Dempús, damb eth uelh mès inflammat, responec eth benedit signe, entà non tier-me mès temps autrejat ath mèn estonament:

- Veigui que cres aguestes causes, perque jo les digui; mès que non comprenèràs se com pòden èster: de sòrta que, encara que creigudes, non per aquerò son mens amagades. Tu hès coma aqueth qu'apren a conèisher es causes peth sòn nòm, mes que non pòt veir era sua esséncia, se bèth aute non l'ac mòstre. “Regnum coelorum” cedís ara violéncia der arderòs desir e dera viua esperança, qu'es sòns amors vencen ara divina volentat; mès non ara manèra qu'er òme venç sus er òme, senon que la vencen pr'amor que vòl èster vençuda; e vençuda, venç damb era sua benignitat. Te còsten estonament era prumèra e era cincau amna que formen en arc dera celha, pr'amor que ves ornada damb eres era region des Angels. Que non gesseran paganes des sòns còssi, coma te penses, senon cristianes, auent fe viua, era ua enes pès qu'auien d'èster crucificadi, e ena auta enes que ja n'auien

165 Er emperaire Constantin, que se hec grèc, ei a díder, trasladec de Roma entà Bizanci era capitau der Emperi roman damb es leis romanes e era agla imperiau, pr'amor de cedir-li ath Papa era ciutat etèrna.

166 Gulhèm II, cridat eth Brave, que dera sua pèrta se planh Sicilia, atau coma de veir viui a Carles er Espeat e Fadrique d'Aragon.

estat. Ua d'eres, gessent deth Lunfèrn a on arrés se convertís a Diu de bon voler, tornèc a abitar eth sòn còs coma recompensa d'ua viua esperança; d'ua viua esperança, que preguèc ferventaments a Diu entà resuscitar-la, pr'amor de qué era sua volentat podesse èster botjada. Era amna gloriosa que se parle, entornada ena sua carn que s'estèc pòc de temps, creigüec en Aqueth que podie ajudar-la; e en creir, s'usclèc de tau sòrta en huec d'un vertadèr amor, que dempús dera sua dusau mòrt sigüec digna de participar d'agüesti gòis. Era auta, per çò d'ua gràcia que mane d'ua hònt tan prigonda, que non a auut creatura qu'era sua guardada podesse penetrar enquiara sua hònt, botèc aquiu baish tot eth sòn amor ena justícia; per çò que de gràcia en gràcia Diu dauric es sòns uelhs ara nòsta redempcion futura, e credent en era, non tengüec per mèts temps era fetiditat deth paganisme, repotegant peth sòn compde as gents pervertides. Aqueres tres hemnes que vederes ath costat dera arròda dreita deth car, lo baitèren mèts de mil ans abans de qué s'instituísse eth baptisme. Ò predestinacion!, guaire remòta ei era tua arraïc dera vista d'aqueri que non ven tota era causa prumèra! E vosati, mortaus, sigatz prudents enes vòsti judicis; pr'amor que nosati, que vedem a Diu, non coneishem encara a toti es sòns escuelhudi: e ça que la, mos ei grata semblabla ignorància; pr'amor qu'era nòsta beatitud se perfeccione damb agüest ben e volem çò que Diu vò.

Tau sigüec eth suau remèdi que me dèc aquera imatge divina entà aclarir era mia vista. E atau coma un bon tocaire de citara hè er acompanyament a un bon cantaire damb era vibracion des sues còrdes, en tot aquerir d'agüesta sòrta màger atraccion eth cant, atau, tant que parlaue, me'n brembi que vedí as benedits resplendorts agitar es sues ahlamnes ath compàs des paraules, coma es paupetes que se botgen d'acòrd e ath madeish temps.

Cant vint-e-unau

Es mèns uelhs s’auien tachat de nauèth en ròstre dera mia Dauna, e er in d’eri s’auie desseperat de tot aute objècte. Era non arrie:

- Mès se jo arridessa, comencèc a dider-me, te quedaries coma Semele, quan siguec redusida a cendre; pr’amor qu’era mia beresa, que, sivans as vist, coma mèns puge pes gradons der etèrn palai, se non se moderèsse, ludirie tant, qu’era tua fòrça mortau peririe dauant deth sòn treslús, coma era arrama esbauçada peth pericle. Mos auem quilhat enquiath setau esplendor¹⁶⁷ que, plaçat jos eth pièch der ardent Leon, escampilhe ara sus era Tèrra es sòns arrais barrejadi damb era fòrta influéncia d’aqueth. Fixa era ment darrèr des tues guardades, e hè des tòns uelhs un miralh entara imatge que se t’apareisherà en aguest miralh.

Que se’n sabesse de quan doçaments se recreaue era mia vista en ròstre erós de Beatriz, quan ahiscat per era la desviè entà un aute objècte, coneisherie çò d’agradiu que me serie aubedir ath mèn Guida celestiau, en tot considerar qu’eth plaser d’aubedir-la contrabalançau ath plaser que sentia contemplant-la. Laguens deth cristau que, enrodant eth mon, amie eth nòm deth sòn estimat senhor, que jos eth sòn emperi s’estèc mòrt quinsevolh mau, vedí ua escala de color d’aur qu’en era se reflectie un arrai de Solei, e tant elevada, qu’es mèns uelhs non la podien seguir. Vedí, ath delà, baishar pes sòns gradons tanti resplendors, que pensè que totes es lums que ludien en cèu èren escampilhades per aquíu. E atau coma, per un costum naturau, es corbassi s’agiten amassadi en trincar eth dia entà dar calor as sues arraulides ales, e tant que s’aluenhen quauqui uns sense tornar, d’auti entornen en punt a on se remontauen, e d’auti volatègen sus eth, madeish me semblèc que hègen aqueri treslusi qu’auien anat baishant enquia que s’arturèren en un gradon determinat. Eth que demorèc mèns près de nosati comencèc e lùder tant que jo didia ath mèn laguens: “Coneishi er amor que m’anoncies.” Mès Aquera, que d’era demori era orde entà carar o parlar, s’estèc quieta: atau, donc, a maugrat mèn, hi ben en non preguntar arren. Per çò qu’era, que liegie ena vista d’Aqueth qu’ac ve tot, eth desir que jo amagaua, me didec:

- Que pòs manifestar-li eth tònn ardent desir.

Alavetz comencè d'aguesta sòrta:

- Es mèns merits non me hèn digne dera tua responsa; mèns en nòm d'aquera que me permet interrogar-te, amna benaurada, que t'amagues ena tua alegria, hè-me a veir era causa que tant t'aprèsse a jo, e ditz-me per qué non s'enten en aguesta esfèra era doça sinfonia deth Paradís, que tan devòtaments ressona enes de baish.

- Era tua audida qu'ei tan fèbla coma era tua vista, me contestèc; aciu non se cante pera madeisha rason que Beatriz non arrís. Qu'è baishat autant pes gradons dera escala santa, solet entà recrear-te damb es mies paraules e damb era lum que sò revestida. Que non ei ua màger afeccion çò que m'a hèt mèns sollicita; pr'amor qu'en tota aguesta escala i a un amor tant fervent o mèns encara qu'eth mèn, segontes t'ac mòstren es bualhs d'aguestes amnes; mèns era nauta caritat, que mos covertís en sirvents atentius dera volentat que govèrne eth mon, mos senhale eth lòc qu'en eth, sivans pòs veir, èm plaçades.

- Pro veigui, didí jo, ò sagrada lampa!, qu'un amor liure ei pro en aguesta cort entà hèr çò que vò era etèrna Providéncia; mèns çò que me semble totafèt difícil de comprèner ei per qué sigueres tu entre totes es tus companhes era destinada entad aguest cargue.

Encara non auia prononciat era darrèra paraula, quan era lum, en tot hèr un èish deth sòn centre, virèc damb era rapiditat d'ua arròda. Dempús me responec era amorosa amna que i auie ath sòn laguens:

- Era lum divina se fixe en tu penetrant en aquera que m'endròde, e era sua vertut, junhuda ara mia vista, me quilhe autant sus jo madeisha, que veigui era sublima esséncia que d'era emane. D'aciu proven era alegria que damb era ludi; pr'amor qu'ara claror dera mia vision adjunhi era dera lum que m'entornège. Mès era amna que mèns lutz en cèu, eth serafin qu'a mèns fixi es uelhs en Diu non poirà satisfèr es tues preguntes; pr'amor que çò que desires saber penètre tan prigondaments en abisme deth decret etèrn, qu'ei fòrça desseparat de tota vista creada; e quan entornes entath mon mortau, conda çò que te digui, pr'amor de qué arrés se vante d'arribar ath hons d'aguest secret. Era ment, qu'aciu ei lum, ena Tèrra ei hum; considera, donc, com poirà comprèner aqui baish çò qu'aciu non compren, per mèns qu'eth cèu l'ennautisque.

Es sues paraules me contengueren de tau sòrta, qu'abandonè era qüestion, e me limitè a pregar-li umilaments que me didesse se qui ère.

- Entre es dues còstes d'Italia, e non guaire luenh dera tua patria, se lhèuen uns malhs, autant, qu'es trons ressonen aqui a plan mens nautada. Aqueri malhs formen ua eminècia que se cride Catria, ath pè dera quau i a un èrm consagrat sonque ath culte deth vertadèr Diu.

Atau comencèc a parlar per tresau viatge; e contunhant dempús, higeç:

- De tau manèra me tenguí aqui ath servici de Diu, que sonque damb legums e chuc d'olives passaua aisidaments hereds e calors, satisfèt damb es mies idies contemplatiues. Aqueth claustre produsie en abondor, entad aguesta part des cèus, e ara ei tan uet, que calerà qu'en brèu temps ac sàpie eth mon. En aqueth lòc siguí jo, Pèir Damian; e Pèir eth Pecador ena casa de Nòsta Senhora, ara vòra der Adriatic. Qu'ère ja escassa era mia vida mortau, quan siguí cridat e obligat a recéber aqueth capèl que solet se transmet de mau en peyor. Vengueren en d'auti tempsi Cefas e eth Veire d'eleccion der Esperit Sant,¹⁶⁸ afluquidi e descauci, acceptant eth sòn aliment de quinsevolh man. Ara es pastors modèrns vòlen que d'un e d'aute costat les emparen, autant son de pesadi!, e que les amien en baiard, e que vage ath sòn darrèr qui les tengue era coa. Capèren damb es sòns mantèls es sues cavalcaures de sòrta que van dues bèsties jos ua soleta pèth. Ò paciència de Diu, que tant te cau suportar!

Ath son d'aguestes paraules, vedí fòrça ahlames que baishauen virant de gradon en gradon, e a cada virada se hègen mès beròies. Vengueren a arturar-se ar entorn d'aquera lum, e s'estarnèren en un clamor tan gran, qu'arren en mon pòt retirar-se-li: eth sòn rambalh m'ensordic de tau sòrta, que non comprení çò que dideren.

Cant vint-e-dusau

Mut d'estupor me virè entath mèn Guida, coma un mainatge que s'acuelh totemp ad aqueth que l'inspire mès confiança: e aquera, coma era mair que secor lèu lèu ath hilh espaurit e palle damb era sua votz consoladora, me didec:

- Qu'ei que non sabes qu'ès en cèu? Non sabes que tot eth cèu ei sant, e çò que se hè en eth provie d'un bon desir? S'eth que vies d'entèner t'a esmoigut autant, ara pòs pensar se com t'aurie trebolat aqueth suau cant junhut ath mèn arridolet. E s'auesses comprenut çò que se preguèc en exalar aguest bronit, coneisherias era resvenja que veiràs abans dera tua mòrt. Era espada d'aciu naut non herís jamès massa lèu, ne massa tard, coma sòlen pensar es que la demoren damb temor o damb desir. Mès ara, vira-te entar aute costat, e veiràs fòrça esperits illustres, se dirigisses es tues guardades entà on te digui.

Virè es uelhs coma era volec, e vedí cent petites esfères, que s'ornauen es ues as autes damb es sòns arrais mutaus. Jo qu'èra coma aqueth que reprimís en eth er agudent estimul deth desir, e non gause preguntar, cranhent de passar-se, quan era màger e mès ludenta d'aqueres pèrles s'auancèc entà contentar eth men curiosèr: dempús entení en sòn interior:

- Se vedesses, coma jo, era caritat qu'uscle entre nosati, auries exprimit ja es tòns desirs; mès damb era fin de qué, per massa demorar, non te tardes a arribar en naut fin deth tòu viatge, responderè ath pensament que non gauses exprimir. Eth cim d'aguest monte qu'ena sua pala i a eth Casino siguec frequentat en d'auti tempsi per gent enganhada e mau dispausada. Jo sò qui amiè aqui eth nòm d'Aqueth que mostrèc ena Tèrra era vertat que tant mos ennautís;¹⁶⁹ e ludec sus jo tanta gràcia, que hi enlà des ciutats vesies er impiu culte que sedusic ath mon. Aguesti auti huecs sigueren toti es omes contemplatius, uscladi en aqueth lardor que hè nèisher es flors e es fruts sants. Aciu i son Mario e Romualdo; aciu i son es mèn frairs, que s'embarrèren en claustre e sauvèren un còr perseverant.

Li responí:

- Era afeccion que mòstres parlant damb jo, e era benvolença que veigui e obsèrvi en totes es vòstes lums, m'inspiren era madeisha confiança

qu'eth Solei ara ròsa quan se daurís tot çò que l'ei possible. Plan per aquerò, te prègui, pair, que se sò digne de tau gràcia, m'autreges era de veir era tua imatge descubèrta.

- Frair, me responec: eth tòn naut desir se realitzarà ena darrèra esfèra, a on se realizen toti es auti e es mèns, e a on toti son perfèctes, madurs e sancers: en aquera soleta esfèra, totes es sues parts s'estan quietes, pr'amor que non ei en sòn lòc, ne vire entre dus pòls, e era nòsta escala arribe enquiada era, çò que hè que la pèrdes de vista. Eth patriarca Jacob la vedec prolongar-se enquia naut, quan se l'apareishec tan plia d'angels; mès ara arrés trè es sòns pès dera Tèrra entà pujar-la, e era mia règla sonque servís aqui baish entà gastar papèr. Es murs qu'èren ua abadia s'an convertit en tutes; e es capuches en sacs de haria dolenta. Era mès sordida usura non ei tan contrària ara volentat de Diu, coma n'ei eth frut d'aguestes riqueses que tant capviren eth còr des monges, pr'amor que tot çò que sauve era Glèisa apertie ad aqueri que demanen per Diu, e non as parents o a d'auti mès indignes. Era carn des mortaus ei tan flexibla, qu'es bones òbres non duren eth temps que se passe deth neishement dera ausina enquiara formacion dera aglan. Pèir comencèc era sua fecunda faena sense aur ne argent; jo damb oracions e dejuni; Francescs basèc era sua ordre ena umilitat; e se ves eth principi de cada ordre, e considères dempús a on an arribat, veiràs çò blanc escambiat en nere. Mès admiracion costèc, de vertat, veir ath Jordan arrecular e ath mar húger quan Diu volec, qu'era que costarà veir apraiadi aguesti maus.

Atau me didec, e dempús s'amassèc damb es sòns companhs, qu'ath còp se reconcentrèren, e coma un remolin se quilhèren tà naut. Era doça Dauna, damb un solet gèst, me possèc a pujar darrèr d'eri per aquera escala: Autant siguec çò qu'era sua vertut vencec era mia grèu natura: e jamès aqui baish, a on se puge e se baishe naturauments i auec un movement tan rapid que podesse egalar eth mèn vòl. Que posca tornar, ò lector!, en aqueth pietós règne trionfant, que per eth plori soent es mèns pecats en tot pataquejar-me eth pièch, coma ei cèrt que vedí eth signe que seguís ath Taure,¹⁷⁰ e me trapè en eth en mens temps deth que calerie entà méter e trèir un dit deth huec. Ò gloriozes esteles!, ò lum plia de grana vertut, qu'en era arreconeishi tot eth mèn engenh, quinsevolh que sigue aguesta! Damb

vosates neishie, e s'amagaue damb vosates aqueth qu'ei pair de tota era vida mortau,¹⁷¹ quan sentí per primèr còp er aire toscan; e quan mès tard se m'autregèc era gràcia d'entrar ena nauta arròda que vos hè virar, me siguec tanben permetut passar pera region que vos estatz. A vosates dirigís ara devòtaments era mia amna es sòns alends, entà arténher era vertut de besonh ena dificila enterpresa que la tire.

- Ès tant apròp dera darrèra salvacion, comencèc a dider-me Beatriz, que te cau auer es uelhs clars e penetrants; atau, donc, abans qu'arribes ada era, guarda entà baish e contempla guairi mons è botat jos es tòns pès, pr'amor de qué eth tòncòr se presente tant erós coma posque dauant dera trionfant multitud que, alègra, acodís per aguesta vòuta eterèa.

Recorri damb era vista totes sèt esfères, e vedí ath nòste glòb tan petit, que me n'arri deth sòn vil aspècte: atau ei que sò d'acòrd ena miellhor pensada d'aqueth que l'a en pòca estimacion; en tot poder cridar-se vertadèraments aunèst eth que solet pense en aute.

Vedí ara hilha de Latona inflamada, sense aquera ombra que siguec era encausa de qué jo la credesa enrarida e densa. Aquiu, ò Hiperion!, poderen tier es mèns uelhs era lum deth tòncòr hilh, e vedí com se botgen pròches ada eth e ath sòn entorn Maya e Dione. Aquiu se m'apareishec Jupiter padegant a sa pair e ath sòn hilh;¹⁷² aquiú distinguí damb claretat es sòns frequents cambis de lòc e toti es sèt planetes me manifestèren era sua magnitud, era sua velocitat, e era distància que respectiuaments se trapen plaçadi. Aqueth petit punt que mos hè tan capinats se m'apareishec totafèt des montanhes enquias mars, tant que jo viraua damb es etèrns Bessons. Dempús tachè es mèns uelhs enes beròis uelhs.

171 Eth Solei.

172 Saturn e Mart.

Cant vint-e-tresau

Coma er audèth que, en auer repausat entre eth predilècte ramatge ath cant deth nin des sòns docí hilhets, pendent era net qu'amague es causes, e desirant veir tant estimadi objèctes e trapar es viures entà neurir-les, qu'eth sòn penible trabalh tie contenta, s'auance ath dia, e abans dera auba puge en cimalh deth dubèrt huelhatge, e fixaments garde, demorant, damb arderós in, era gessuda deth Solei, era mia Dauna, de pès e atentiua, virat eth ròstre entara region deth cèu jos era quau se mòstre eth Solei mès maitièr; e mentretant jo, en veder-la suspensa e ansiosa, m'estè coma aqueth que desirós volerie ua auta causa, mès se padegue damb era esperança d'obtier-la. Pòc de temps se passèc entre ambdús moments, ei a díder, entre eth dera mia expectatiua e eth de veir d'un moment en aute illuminar-se mès eth cèu. E Beatriz didec:

- Vaquí era legion deth trionf de Crist, e tot eth frut recuelhut dera rotacion d'aguestes esfères.

Me semblèc qu'usclauè tot eth sòn ròstre; e auie es uelhs tan plei d'alegria, que me cau seguir entà dauant sense mès explicacions. Coma enes plens serens de Lua, Teivia arrís entre es ninfes etèrnes, qu'illuminen eth cèu pertot, atau vedí jo sus milèrs de lums un Solei, que les alugaue a totes coma hè eth nòstre damb es que vedem sus nosati; e a trauèrs dera sua viua lum campaue tan clara dauant des mèns uelhs era divina substància, que non podien suportar-la.

- Ò Beatriz, exclamè, Guida doça e estimada!

Era me didec:

- Çò que t'aclape ei ua vertut ara qu'arren se resistís. Aquiu que son era Sabença e eth Poder que dauriren entre eth Cèu e era Tèrra es camins pendent tant de temps desiradi.

Atau coma eth huec dera broma, en tot dilatar-se de sòrta qu'aguesta non lo pòt contier, s'escape d'era, e, era sua natura, se precipite entà baish, dera madeisha manèra era mia ment agranint-se mès entre aqueres delicies, gessec d'era madeisha, e non sap rebrembar çò que siguec d'era.

- Daurís es uelhs e guarda-me tau que sò; qu'as vist causes que t'an balhat pro fòrça entà tier eth mèn arridolet.

Jo qu'èra coma aqueth que sauve cèrta reminiscéncia d'ua vision desbrenhada, e que s'esdègue en vaganaut entà renair-la ena sua imaginacion, quan entení prononciar aquestes paraules tan dignes de gratitud, que non s'esfaçaràn jamès deth libre a on se consigne eth passat. S'ara rasonèssen totes aqueres lengües que Polimnia e es sues fraies heren mès grasses damb era sua doça lèit entà vier ena mia ajuda, non exprimirièn era millessima part dera vertat, en pretèner cantar tan sant arridolet, e eth resplendor que comunicaue ad aqueth ròstre sant: per çò que, en descriuer jo eth Paradís, qu'ei de besonh qu'eth mèn sagrat poèma saute coma un òme que trape barrat eth sòn camin. Eth que considèra eth pes der ahèr e era espatla mortau que tie era carga, non repotegarà qu'aquest tremole jos era sua gravetat. Era direccion que trinque era mia gausada proa non ei avienta entà ua petita embarcacion, ne entath navigant que volgue estauviar-se eth cansament.

- Per qué t'enamore eth mèn ròstre de tau sòrta que non te vires entath beròi jardin que florís jos es arrais de Crist? Aquiu que i é era Ròsa¹⁷³ qu'en era s'encarnèc eth Verb Divin; e aquiu son es liris¹⁷⁴ que pera sua flaira se decurbís eth bon camin.

Atau parlèc Beatriz, e jo, qu'èra tostemprèst a seguir es sòns conselhs, me lancè de nauèth ena batalha des mies aflaquides paupetes. E atau coma es mèn uelhs, amagadi ena ombra, an vist bèth còp un prat de flors illuminat per un arrai de Solei que traussaue entre bèra esquinqada broma, dera madeisha manèra distinguí alavetz ua multitud de resplendors, illuminadi de naut per ardents arrais sense veir era origina que procedien aquesti resplendors.

Ò benigna vertut qu'atau les illumines! Plan que òc te deures lhear entà deishar via liura as mèn uelhs, qu'èren massa fèbles entà contemplar-te. Eth nòm dera polida flor qu'invòqui tostemprè, peth matin e pera tarde, concentrèc tot eth mèn esperit ena contemplacion deth huec màger; e quan es mèn dus uelhs me heren veir era beresa e era extension dera ludenta estela que venç naut, coma vencèc baish, der interior deth cèu baishèc ua ahlamada, qu'auie era forma d'un cercle coma ua corona,¹⁷⁵ e enrodèc ara estela virant ath sòn entorn. Era melodia que mès doçaments se posque

173 Era Vèrge Maria, cridada pera Glèisa Ròsa Mistica.

174 Es benauradi.

175 Er Arcàngel Sant Gabriel.

enténer ena Tèrra, e que mès atire er anim, semblarie ua broma, qu'estarnada, trone, en comparèr damb eth son d'aquera lira qu'ère coronat eth bèth safir que damb eth s'apolidís eth mès clar cèu.

- Jo que sò er amor angelicau, que hèsqui torns en tot difóner era sublima felicitat, neishuda deth vrente que siguec ostau deth nòste desir; e virarè, Senhora deth Cèu, tant qu'acompanhes ath tòn Hilh, e hèsque lúder era suprèma esfèra a on demores.

Atau se deishauè enténer era circulara melodia, e totes es autes lums hègen ressonar eth nòm de Maria. Eth mantèl reiau de totes es esfères deth mon, que mès s'alugue e s'anime jos er alend e es perfeccions de Diu, auie sus nosati tan distant eth ròstre intèrn, que non podia distinguir eth sòn aspècte deth lòc a on me trapaua; per çò que non aueren es mènhs uelhs era fòrça avienta entà seguir ara ahlama coronada, que se lheuèc darrèr dera sua divina primogenitura. E semblables ath mainatge qu'estire es sòns braci entara sua mair dempús d'auer-se alimentat damb era sua lèit, botjat pera afeccion qu'encara s'alugue exterioraments, cadun d'aqueri treslusi se prolonguèc entà naut, en tot hèr-mos a veir atau er amor que professauen a Maria. Dempús s'estèren dauant des mènhs uelhs cantant "Regina coeli" tan doçaments, que jamès a hujut de jo eth plaser que me costèren.

Ò guaire ei era abondor que s'embarre en aqueres arques plan riques per auer esparjut pera Tèrra boni semes! Aquiu viuen e gaudissen der etèrn tresaur que conquistèren en despatriament de Babilonia, a on abandonèren er aur. Aquiu trionfè dera sua victòria jos er Naut Hilh de Diu e de Maria, e amassa damb er ancian e eth nau concili, eth qu'a es claus de tau glòria.

Cant vint-e-quatau

Ò companhia escuelhuda entath gran sopar der anhèth benedit, eth quau vos neurís de tau sòrta, qu'eth vòste apetís ei tostemp satisfèt! Donques que pera gràcia de Diu aguest pròve prematuraments çò que què dera taula, abans qu'era mòrt acabe damb es sòns dies, pensatz en sòn immens desir, e refrescatz-lo un shinhau: vosati beuetz tostemp ena hònt d'a on vie çò qu'eth pense.

Aquerò didec Beatriz: e aqueres amnes alègres se convertiren en esfères sus pòls fixi, ludent viuaments ara manèra de cometes. E coma es arròdes en mecanisme d'un relòtge se botgen de tau sòrta, que entad aqueth que les campe li semble qu'era prumèra ei quieta e era darrèra vòle, atau tanben aqueri globuls, dançant de forma desparièra, me hègen apreciar era sua velocitat o lentor peth grad des sòns resplendors. D'aqueth ensems de beròies lums vedí gèsser un treslús tant alègre e esplendit, que superaue a toti es auti. Tres còps virèc ar entorn de Beatriz, cantant d'ua manèra tan divina, qu'era mia fantasia non a pogut retier eth sòn encantament; plan per aquerò era mia pluma passe de long sense descriuer-lo, pr'amor qu'entà pintar taus plecs manque de nuances, non ja era lengua, senon era madeisha imaginacion.

- Ò era mia santa fraia, que tan devòtaments pregues, ahiscada peth tònd ardent amor, que me desseparet d'aquera polida esfèra!

D'aguesta sòrta, dempús que s'arturèc aqueth huec benedit,¹⁷⁶ dirigic eth sòn alend entara mia Dauna, e li parlèc coma è dit. E era responec:

- Ò lum etèrna deth gran Baron que nòste Sénher deishèc es claus qu'amièc baish dès aguest gòl meravilhós! Examina ad aguest, coma te plase, respècte as punts facilis e dificils dera Fe, que te hec caminar sus eth mar. A tu non se t'amague s'eth estime ben, e demore ben e creish; pr'amor qu'as era vista tachada a on tot ei clar; mès, donques qu'aguest règne a artenhut ciutadans mejançant era Fe vertadèra, ei bon entà glorificar-la que li calgue ada eth parlar d'era.

Atau coma eth bachellièr se premanís, e non parle enquia qu'eth mèstre prepausa era question que li cau aprovar, encara que non resòlver, dera

madeisha manèra premania jo totes es mies rasons tant qu'era parlaue, entà èster prèst a respòner a tau examinador e a tau profession.

- Ditz, bon cristian, explica-te: Qué ei era Fe?

En entèner aquerò lheuè eth front entada aquera lum d'a on gessien taus paraules; dempús me virè entà Beatriz, e era me hec un rapid senhau entà que deishèssa brotoar era aigua dera mia hònt interiora.

Era gràcia divina que me permet cohessar-me damb tan naut centurion, exclamè, hège clars e expressius es mèns concèptes.

Dempús seguí:

- Segontes ac a escrit, pair, era vertadèra pluma deth tòt estimat frair,¹⁷⁷ que damb tu hec entrar a Roma peth bon camin, era Fe ei era substància des causes que se demoren, e er argument des que non campen ara nòsta ment: tau me semble era sua esséncia.

Alavetz entení:

- Que penses dretaments se comprenes ben se per qué la placèc entre es substàncies, e non entre es arguments.

Ad aquerò responí:

- Es prigondes causes qu'aciu se me manifèsten clares e patentes son tant amagades as uelhs deth mon, que sonque existissen ena credença que sus era se fonde era gran esperança; plan per aquerò cuelh eth nòm de substància. Per çò d'aguesta credença mos cau argumentar sense cap auta lum; per aquerò cuelh eth nòm d'argument.

Alavetz entení:

- Se tot aquerò que s'apren ena Tèrra, mejançant er ensenhament, se comprenesse d'aguesta sòrta, era subtilitat deth sofisma serie en bades.

Taus sigueren es paraules qu'exalèc aqueth ardent amor; e dempús higeç:

- Qu'a gessut ben era pròva dera liga e eth pes d'aguesta moneda; ditz-me se l'as ena tua borsa.

Li responí:

- Òc, que l'è tan ludenta e redona, que non i a cap dohte deth sòn sagèth.

De seguit gesserèn aguestes paraules dera prigonda lum qu'aquiu resplendie:

- Aquesta estimada jòia qu'en era se fonde quinsevolhe auta vertut, d'auon provie?

- Era abondiua pluja der Esperit Sant, li responí, qu'ei esparjuda sus es ancianes e es naues planes, ei eth silogisme que me l'a mostrat tan subtilaments que comparada damb era me semble pèga quinsevolh auta observacion.

Dempús entení:

- Per qué as coma paraula divina ara anciana e ara naua proposicion, qu'atau t'an convençut?

Responí:

- Era pròva que me desnishe era vertat s'està enes òbres subsequentes, qu'entada eres era natura non escauhèc jamès ne eth hèr ne fotèc còps ena hargà.

Se me contestèc:

- Ditz, se qui t'assegure qu'aqueres òbres agen existit? Dilhèu t'ac assegure aquerò madeish que se vò provar damb eres? Non as cap aute testimòni?

- S'eth mon se convertic ath cristianisme sense besonh de miracles, didí jo, aquerò solet, ei un miracle tan gran, qu'es auti non son ne era centessima part d'eth; pr'amor que tu entrères praube e ahaimat en camp tà semiar era bona planta qu'en d'auti tempsi siguec vinha e ara s'a convertit en arrominguèra.

Acabades aguestes paraules, ressonèc enes esfères dera sublima e nauta cort un "Laudem a Diu" damb era melodia que se cante aquiu naut. E aqueth Baron qu'examinant-me atau m'auie amiat d'arrama en arrama enquia apressar-mos enes darrères huelhes, tornèc a començar d'aguesta manèra:

- Qu'era gràcia qu'enamore ara tua ment t'a daurit era boca enquiad aguest punt, coma li calie daurir-se: per tant, sò d'acòrd damb tot çò qu'a gessut d'era; mès ara te cau explicar çò que cres e era origina dera tua credença.

- Ò, Sant Pair!, ò Esperit, que ves çò que crederes damb tau fermetat, que dirigint-te entath sepulcre venteres a pès mès joeni!, comencè a díder: vòs que te manifèsta er orde des causes que creigui, e ath delà me preguntes eth motiu dera mia credença. Plan, donc, jo te responi: Creigui en un solet e etèrn Diu, que sense èster botjat, botge tot eth Cèu damb amor e damb desir; e en supòrt de tau credença non sonque è pròves fisiques e metafisiques, senon que tanben me les balhe era vertat que d'aciu plò, mejançant Moisés, es Profetes, es Psalms, er Evangèli, e çò que vosati escriuèretz dempús d'auer-vos illuminat er ardent Esperit. Creigui enes tres Persones etèrnes, e les creigui ua esséncia tan trina e ua, qu'admeten ath còp "son" e "ei". Era prigonda natura divina qu'ara parli s'a gravat ena mia ment fòrça còps pera doctrina evangelica. Tau ei eth principi, tau eth bualh que se dilate enquia convertir-se en viua ahlama, e que lutz en mèn interior coma estela en cèu.

Coma un senhor qu'enten çò que l'agrade, e plan per aquerò abrace ath sòn servent, en tot alegrar-se pera notícia tanlèu aguest care, dera madeisha sòrta me benedidec cantant e virèc tres còps ath mèn entorn, dempús que carèssa, aqueth apostolic treslús, que per sòn mandat auia jo parlat: autant siguec çò que l'agradèren es mies paraules.

Cant vint-e-cincau

Se bèth còp se passe qu'eth poèma sagrat qu'en eth an botat es sues mans eth Cèu e era Tèrra, e que m'a hèt aflaquir pendent fòrça ans, trionfèra crudeutat que me tie aluenhat dera beròia pleta, a on dormí coma anheret enemic des lops que li hèn era guèrra; alavetz tornarè coma poèta damb ua auta votz e uns auti peus, e cuelherè era corona de laurèr sus es mèns hònts baptismas: pr'amor qu'aquiu entrè ena fe que hè as amnes familhars a Diu, e que per era m'enrodèc Pèir d'aquera sòrta eth mèn front. Dempús s'auancèc entà nosati un resplendor d'aquera legion que gessec eth prumèr des vicaris que Crist deishèc sus era Tèrra; e era mia Dauna, plia d'alegria, me didec:

- Guarda, guarda, vaquí eth Baron que per eth aqui baish visiten Galícia.¹⁷⁸

Coma dues palomes que, en amassar-se, se demòstren eth sòn amor roconant e hènt torns, atau vedí jo ad aqueri grani e gloriosi princes acuelher-se mutuauments, laudant er aliment que se neurissen aqui naut. Mès, quan aueren acabat es sues congratulaciones, ambdús se posèren silenciosi "coram me", tant alugadi qu'umiliauen eth mèn ròstre. Beatriz didec alavetz arrint:

- Ò anna illustra, qu'as escrit sus era liberalitat dera nòsta basilica! Hè ressonar era Esperança en aguesta nautada. Tu sabes que l'as simbolizat fòrça còps quan Jesucrist se vos manifestèc as tres en tot eth sòn esplendor.

- Lhèua eth cap e padega-te; perque ei de besonh que çò qu'arribe aqui naut deth mon mortau se madure as nòsti arrais.

Tan consoladores paraules me sigueren dirigides peth dusau resplendor: alavetz lheuè es uelhs entad aqueri montes qu'abans les auien inclinat damb eth sòn excessiu pes.

- Donques qu'eth nòste Emperaire t'autrege era gràcia de qué te trapes abans dera tua mòrt, ena estança mès secreta deth sòn palai, damb es sòns comdes, damb era fin de qué en auer vist era vertat d'aguesta cort, vos encoratge a tu e as auti era Esperança que tant enamore aqui baish, ditz-me en qué consistís aguesta; ditz-me com florís ena tua ment e d'a on te vie.

178

Er apostòl Sant Jaime.

Atau parlèc eth dusau resplendor. E aquera pietosa Dauna que guidèc es plumes des mies ales entà tan naut vòl, responec abans que jo d'aguesta sòrta:

- Era Glèisa militanta non a entre es sòns hilhs un aute mès aprovedit d'esperança, coma ei escrit en Solei qu'irradie sus era nòsta multitud: plan per aquerò se l'a autrejat que d'Egipte vengue a veir Jerusalem, abantes d'acabar es sòns combats. Es auti dus punts qu'an tractat es tues preguntes, non per desir de saber, senon entà qu'eth referisque com de grat t'ei aguesta vertut, los dèishi ath sòn cargue; que non li seràn de difila resolucion, ne li serviràn de vantaria: respongue, donc, e que la gràcia de Diu l'ac autrege.

Coma eth disciple que respon ath sòn mèstre damb gust e rapiditat en aquerò qu'ei expèrt, damb era fin de revelar eth sòn merit, atau reponí jo:

- Era Esperança qu'ei ua expectacion cèrta dera vida futura, costada pera gràcia divina e es merits anteriors. Fòrça son es esteles que me comuniquen aguesta lum; mès eth que prumèr la vessèc en mèn còr siguec eth suprèm cantaire¹⁷⁹ deth Suprèm Senhor, “Que demoren en tu es que coneishen eth tòn nòm”, ditz enes sòns sublimes cants; e qui non lo coneish en auer era mia fe? Tu m'as negat dempús damb era sua ondada ena tua Epistòla; de sòrta que ja sò plen, e vèssi sus auti era vòsta ploja.

Tant que jo parlaua, en sen d'aqueth huec ludie ua ahlama rapida e frequenta coma un relampit. Dempús me didec:

- Er amor que m'uscli encara pera vertut que me seguic enquiara palma e enquiara mia gessuda deth camp, voi que te parle, a tu que damb era gaudisses; en estar-me madeish agradiu que me digues çò qu'era Esperança te promet.

Jo li responí:

- Es naues e ancianes Escritures prefixen eth tèrme que les cau aspirar es amnes que Diu a autrejat era sua amistat, e aquest tèrme lo veigui ara tau qu'ei. Isaies ditz que cadua d'eres vestirà ena sua pàtria ua dobla vestimenta e era sua patria ei aguesta doça vida. E eth tòn frair¹⁸⁰ mos

179

David.

180

Sant Joan en Apocalipsis.

manifèste mès claraments aguesta revelacion, aquíu a on tracte des blanques vestidures.

Ara seguida de prononciar aquestes paraules, s'entenec prumèraments sus nosati: "Sperent in te"; qu'ad aquerò responeren toti es cercles des amnes. Dempús ludec entre eres ua lum tan viua, que se Cancer auesse tau claror, er iuèrn aurie un mes d'un solet dia. E coma era puncèla placentèra, que se lhèue, e va e cuelh part ena dança, entà hestejar ara nauèth venguda, e non per vanitat ne per cap auta flaqueza, atau vedí eth clar resplendor apressar-se as auti dus, que seguien hèn torns tau que calie ath sòn ardent amor. Se metec a cantar damb eri es madeishes paraules damb era madeisha melodia; e era mia Dauna tachèc en eth era sua guardada coma esposa immobila e silenciosa.

- Aquest qu'ei aqueth que repausèc sus eth pièch deth nòste Pelicano; ei eth que siguec escuelhut dera crotz entath gran cargue.

Atau parlèc era mia Dauna; e era sua guardada non deishèc d'èster mès atentiuva dempús, qu'abans de prononciar aquestes paraules. Coma aqueth que tache es sòns uelhs en Solei demorant veder-lo esclipsar-se un shinhau e qu'a truca de guardar, acabe per non veir arren, atau m'arribèc a jo damb aqueth darrèr huec, enquia que me dideren:

- Per qué t'enludèrnes entà veir ua causa qu'aciu non existís? Eth mèn còs ei tèrra ena Tèrra, e aquíu s'estarà damb es auti còssi enquia qu'eth nòste numèro s'egale damb er etèrn prepaus. Es dues lums que se lheuèren abantes son es soletes qu'existissen en aquest benaurat claustre damb es sues dues vestidures; e atau ac as de repetir en tòn mon.

Dites aquestes paraules, cessèc eth virar deth cercle inflammat amassa damb eth doç concèrt que formaue era armonia deth triple cant; atau coma entà repausar o húger d'un perilh, s'arturen ath son d'un fiulet es rems que venguien agitant era aigua.

A! Guaire siguec eth trebolament dera mia ment quan me virè entà veir a Beatriz, e non ac podí hèr, a maugrat de trapar-me près d'era e en erós mon!

Cant vint-e-siesau

Tant que jo m'estaua trantalhant per çò dera mia enludernada vista, gessec dera ludenta ahlama que l'enludernèc ua votz, que tirèc era mia atencion dident:

- Tant que recupères era vista qu'as perdut guardant-me, serie bon que, parlant damb jo, compensesses era sua pèrta. Comença, donc, e ditz-me entà on se dirigís era tua amna, e pensa qu'era tua vista ei solet ofuscada, mès non destruida; pr'amor qu'era Dauna que t'amie per aguesta region luminosa a ena sua guardada era vertut qu'auèc era man d'Ananias.

Jo didí:

- Que vengue tard o d'ora, segontes era sua volentat, eth remèdi as mèns uelhs, que sigueren es pòrtes per a on era entrèc damb eth huec que m'uscli. Eth ben qu'esparg era alegria en aguesta cort ei era "alfa" e era "omega" de tot çò qu'er amor escriu en jo, ja sigue leugèra o fòrtaments.

Aquera madeisha votz qu'auie esbugassat era pòur costada peth mèn sobte enludernament, excitèc de nauèth en jo eth desir de parlar, dident:

- Te cau netejar en un crivèl mès fin: te cau díder se qui dirigic eth tònc arc entà tau diana.

- Es arguments filosofics, responí, e era autoritat que baishe d'aciu, m'auràn suscitau amor; pr'amor qu'eth ben, per eth madeish, a penes es coneishut, alugue tant er amor coma màger bontat embarre. Atau, donc, era ment de tot aqueth que coneish era vertat que se base aguesta pròva, li cau inclinar-se a estimar, damb preferéncia a cap auta causa, aquera esséncia,¹⁸¹ qu'en era i a tant auantatge, qu'es auti bens existents dehòra d'era non son qu'un arrai dera sua lum. Aguesta vertat l'ac a mostrat ara mia intelligéncia aqueth que me demòstre eth prumèr amor de totes es substàncies etèrnes. Me la declaren tanben es paraules deth vertadèr Creador, que li didec a Moisés parlant d'eth madeish: "Jo te mostrarè amassades en jo totes es perfeccions." Tu tanben me la declares ath començament dera tua sublima anóncia, que publique ena Tèrra er arcan de naut, mès amont que cap aute.

E jo entení:

- Per çò que te ditz era intelligéncia umana, cossent damb era autoritat divina, reserva entà Diu eth màger des tòns amors. Mès ditz-me encara se te sentes tirassat entada Eth per d'utes còrdes, e ditz-me damb guairi dents te mossègue aguest amor.

Non se m'amaguèc era santa intencion dera agla de Crist; donques que comprení enquia a on volie arribar era mia confession: plan per aquerò comencè a díder:

- Totes es incitacions que pòden obligar ath còr a virar-se entà Diu se trapen ena mia caritat; pr'amor qu'era existéncia deth mon e era mia existéncia, era mòrt qu'Eth patic entà que jo viua, e çò que demore quinsevolh fidèu coma jo, amassa damb eth coneishment dit abantes, m'an trèt deth mar des amors tortuosi, e m'an botat ena plaja deth dret amor. Qu'estimi es huelhes qu'ornen eth uart der Ortalan etèrn ena madeisha proporcion deth ben qu'aqueth les comuniquè.

A penes sauvè silenci, ressonèc peth Cèu un plan doç cant; e era mia Dauna didie damb es auti: "Sant, Sant, Sant!" E atau coma era aparicion d'ua lum penetranta esbugasse eth sòmi, excitant eth sentit dera vista, qu'acodís ara claror que trauèsse es membranes, e eth desvelhat la refuse, estalamordit en sòn sobte revelh, mentre non l'ajude era facultat estimatiua, dera madeisha manèra esforièc Beatriz tot eth mau des mèns uelhs damb er arrai des sòns, que ludie a mès de mil miles: alavetz vedí mielhor qu'abans, e lèu espaurit preguntè se qui ère un quatau resplendor que distinguí entre nosati. Era mia Dauna me dídec:

- Laguens d'aguesti arrais contemple amorosa ath sòn Creador era prumèra amna creada pera Vertut prumèra.¹⁸²

Dera madeisha manèra qu'eth huelham que doblegue era copa der arbe ath pas deth vent, e dempús se quilhe pera sua pròpria vertut que l'adrece, atau hi jo, meravilhat tant qu'era parlaue, e lheuand-me dempús possat peth desir de preguntar que m'usclauè, comencè d'aguesta sòrta:

- Ò, frut que sigueres produsit ja madur! Ò pair ancian, que tota esposa ei hilha e irèua! Tan devòtaments coma posqui te supliqui que me parles; tu ves es mèns desirs, que non te manifesti pr'amor de poder enténer abans es tues paraules.

A viatges un animau entutat s'estornège de sòrta que manifeste, pes movements deth sòn entorn, aquerò que desire: dera madeisha manèra era prumèra amna me daue a conéisher pera lum qu'ère revestida era alegria que li costaue complader-me. Dempús didec:

- Sense que m'ac ages exprimit, coneishi eth tòn desir mielhor que tu aquerò que n'ès mèns segur; pr'amor qu'ac veigui en vertadèr miralh qu'eth sòn parèli son es autes causes, e que non ei eth parèli de deguna. Vòs entèner se guaire temps hè que Diu me placèc en eminent jardin a on aguesta te premanic entà pujar tan longa escala; pendent guaire temps deleitèc es mèns uelhs; era vertadèra causa dera grana ira, e er idiòma endonviat per jo que ne hi usatge. Te cau saber, donc, hilh mèn, qu'eth hèt d'auer tastat era fruta der arbe non siguec era causa de tan long despatriament, senon solet eth hèt d'auer desaubedit era orde. En aqueth lòc d'a on era tua Dauna hec partir a Virgili, m'estè desirant aguesta companhia pendent quate mil tres cents dus torns deth Solei; e tant que m'estè ena Tèrra, lo vedí tornar, a totes es lums dera sua carrèra, nau cents trenta còps. Era lengua que parlè s'estenhec completaments abantes qu'es gents de Nemrod se tenguessen ara òbra interminabla; pr'amor que cap efècte racionau siguec jamès doriu, per tòrt dera volentat umana, que se renauís segontes era posicion e era influéncia des astres. Qu'ei ua causa plan naturau qu'er òme parle; mèns era natura dèishe ara nòsta discrecion qu'ac hèsquen d'aguesta o d'aquera auta manèra. Abans que jo baishèssa enes angónies infernaus, se daue ena Tèrra eth nòm de I¹⁸³ ath Sum Ben, que d'eth procedís era alegria que m'endròde; ELI lo cridèren dempús e atau auie d'èster; pr'amor qu'er usatge des mortaus ei coma era huelha d'ua arrama, que desparesish entà deishar eth sòn lòc a ua auta de naua. En monte que se quilhe mèns sus es ondades i siguió jo, damb era mia vida pura e desaunèsta, dèns era prumèra ora enquiara dusau ora dempús dera ora de siesau quan eth Solei passe d'un en aute quadrant.

183 D'auti escriuen un (unenc), Eth, per Eli, o J, principi de Jehovà, e sus cadua d'aguestes opinions s'a discutit fòrça.

Cant vint-e-setau

“Glòria ath Pair, glòria ath Hilh, glòria ar Esperit Sant”, entonèc tot eth Paradís damb tan doç cant, que m’embriagaue. Çò que vedia me semblaue un arridolet der Univèrs, donques qu’era mia embriaguesa se calaue pera aurella e pera vista. Ò gòi, ò inefabla alegria!, Ò vida sancera d’amor e de patz! Ò riquesa segura e sense desir! Dauant des mèns uelhs èren alugades es quate halhes, e aquera qu’auie vengut prumèr comencèc a lançar mèns viui bualhs, en tot transformar-se eth sòn aspècte coma eth que serie eth de Jupiter, s’aguest e Mart siguessen audèths e escambièssen eth sòn plumalh. Era Providéncia, que distribuís aciu ath sòn gost es mestièrs de cadun, auie impausat silenci a tot eth cor de benauradi, quan entení aguestes paraules:

- Non t’admires en veir qu’eth mèn ròstre càmbie; pr’amor que veiràs cambiar-se eth de toti aguesti tant que parli. Aqueth qu’usurpe ena Tèrra eth mèn lòc, eth mèn lòc, eth mèn lòc, qu’ei vacant dauant es uelhs deth Hilh de Diu, a hèt deth mèn cementèri ua sentina de sang e poidura, qu’ath pèrvèrs queigut d’aciu¹⁸⁴ servís aqui baish de complacéncia.

Alavetz vedí caperar-se tot eth cèu d’aqueth color que comuniquè eth Solei peth maitin e pera tarde as bromes opausades ada eth; e coma hemna aunèsta que, segura d’era madeisha, se rogís sonque en escotar es fautes des auti, atau vedí jo a Beatriz cambiar d’aspècte: un eclipsi semblable me pensi que i auec en cèu quan era passion deth Poder Suprèm. Dempús, damb ua votz tant alterada, que non siguec màger era alteracion deth sòn ròstre, seguic damb aguesti tèrmes:

- Era mia sang, atau coma era de Lino e Cleto,¹⁸⁵ non alimentèc ara esposa de Crist entà acostumar-la a aquerir aur, senon entà qu’aquerisse aquera vida vertuosa que per era Sixte e Pius, Calixte e Urban, vessèren era sua sang dempús de fòrça lèrmes. Que non siguec era nòsta intencion qu’ua part deth pòble cristian siguesse seigut ara dreita e era auta ara quèrra deth nòste successor, ne qu’es claus que me sigueren autrejades se convertissen en un ensenja de guèrra entà combàter contra es batiadi, ne que siguesse representada era mia imatge en un sagèth entà servir a privilègis venuts e faussi, que d’eri soent m’avergonhi e m’irriti. En toti es prats se ven aqui baish lops rapaci desguisadi de pastors. Ò justícia de

184 Lucifèr.

185 Papes e martirs, successors de Sant Pèir.

Diu!, per qué dormisses? Es de Cahors e es de Gasconha se premanissen entà béuer era nòsta sang. Ò bon principi, qu'en un finau tan vil anaràs a parar! Mès era nauta Providéncia, que mejançant Escipion defenec en Roma era glòria deth mon, l'ajudarà en brèu sivans me pensi. E tu, hilh, qu'encara te cau tornar entà baish, amiat peth pes deth tòn còs mortau, daurís aquiü era boca e non amagues çò que jo non amagui.

Atau coma eth nòste aire lance entara Tèrra flòcs de geladi bugassi, quan era còrna dera Craba deth cèu tòque eth Solei,¹⁸⁶ dera madeisha manèra vedí quilhar-se aqueth etèr blos, e lançar entà naut es bugassi trionfants que s'auien arturat aquiü damb nosati. Era mia vista seguie es sòns ròstres, e les seguic enquia qu'era fòrça distància m'empedic veir mès entà dauant: per çò qu'era mia Dauna, en veir qu'auia cessat de guardar entà naut, me didec:

- Baisha era vista e encueda-te'n de tot çò qu'as virat.

Alavetz vedí que, dera ora que guardè per prumèr còp ara Tèrra, auia ja recorrut tot er arc format peth prumèr clima, dera mitat enquiath finau; de sòrta que vedia mès enlà de Cadiz er asenat pas d'Ulises, e en aguest lòc lèu aubiraua era plaja a on Euròpa se convertic en doça carga:¹⁸⁷ e encara auria desnishat màger espaci d'aguest petit glòb, se non auesse estat peth Solei que me precedie jos es mèns pès un signe e un shinhau mès. Er amorós esperit qu'adori tostemp ara mia Dauna usclauè mès que jamès en in de tornar nauèraments entada era es mèns uelhs; e es bereses qu'era natura o er art an costat entà captivar era vista a tirassar es esperits, ja en còssi umans, ja en pintures, totes amassa non serien arren en comparèr deth plaser divin que m'illuminèc quan me virè entath sòn ròstre arridolent: era fòrça que me suscitèc era sua guardada me hec enlà deth beròi nin de Leda,¹⁸⁸ e me transportèc entath cèu mès veloç.¹⁸⁹ Es sues parts plan viues e excèltes son tant unifòrmes, que non saberè díder quina d'eres alistèc Beatriz entara mia entrada en eth; mès era, que vedie eth mèn desir, comencèc a dider-me, arrint tant a gust, que semblaue que se n'alegrauè Diu en sòn ròstre.

- En aguesta esfèra comence, coma en ua meta, eth movement, que, plan que òc, cèsse en sòn centre tant que tot çò d'aute vire ath sòn entorn; e

186 Quan eth Solei ei en Capricòrni, ei a díder en Deseme e en Gèr.

187 Es plages fenicies, a on Jupiter, transformat en taure, panèc a Euròpa.

188 Deth signe de Geminis.

189 Entath cèu cridat Prumèr mobil.

aguest cèu non a un aute lòc a on aquerir movement, qu'era ment divina, qu'en era s'alugue er amor que lo posse e era influéncia que vèsse sus es autes causes. Era lum e er amor l'enròden, atau coma eth enròde as auti cèus inferiors; e aguest cercle de lum e d'amor lo dirigís e lo compren solet Aqueth qu'entornège damb eth ad aguest cèu. Eth sòn movement non ei determinat per cap aute; mès es auti son mesuradi per aguest, madeish que dètz pera mitat e eth cincau. Ara que pòs compréner se com eth temps a es sues arraïcs en aguest tèst, e enes auti es huelhes. Ò concupiscéncia, que de tau sòrta submergisses en tu as mortaus, qu'a degun l'ei possible trèir es uelhs dehòra des tues ondades! Que florís fòrça era volentat enes òmes; mès era contunha ploja convertís es vertadères prues en agranhons. Era fe e era innocéncia solet se trafen enes mainatges; e dempús cadua d'eres hug abans qu'eth pelhaçon capère es sues maishères. Que n'a que dejune gasulhant encara, e dempús qu'a era lengua liura, avale quinsevolh aliment en quinsevolh epòca; e tanben n'a que, gasulhant encara, estime e escote a sa mair, e quan arribe a parlar claraments, desire veder-la acogada. Non de ua auta manèra era pèth dera beròia hilha deth que vos hè a vier eth maitin e vos dèishe era net, en èster blanca ara prumeria, s'ennerís dempús.¹⁹⁰ E entà que non t'estones, te cau saber qu'ena Tèrra non i a qui govèrne; per çò que va tan descaminada era raça umana. Mès abans de qué eth mès de Gèr dèishe de pertànher ar iuèrn, per tòrt deth centen qu'aquiu baish non ne hèn cabau, aguesti cercles superiors bramaràn de tau sòrta, qu'era tormenta, pendent tant de temps desirada, virarà es popes entà on èren es proes, en tot hèr qu'era flòta navègue dirèctaments, e qu'eth vertadèr frut vengue darrèr dera flor.

Cant vint-e-ueitau

Dempús qu'aquera que lhèue era mia amna entath Paradís me mostrèc era vertat contrapausada ara vida actuau des miserables mortaus, m'en brembi que, eth que ve en un miralh era ahlama d'ua halha alugada ath sòn darrèr, abans d'auer-la vist e pensat en era, se vire entà assegurar-se'n de qué eth cristau li ditz era vertat, e ve qu'es dus son d'acòrd, coma era nòta musicau damb eth compàs, atau hi jo en contemplar es beròis uelhs a on teishec amor era còrda que me tenguec: e quan me virè, e se vederen heridi es mèns per çò que campe en aqueth cèu tostemp que se veigue damb atencion eth sòn movement, distinguí un punt que deishau anar tan penetranta lum, que cau barrar es uelhs illuminadi per era, per çò dera sua agudenta intensitat. Era estela que semble mès petita dèr era Tèrra, plaçada ath sòn costat, coma ua estela prèr de ua auta, semblarie ua lua. Lèu tant coma eth cercle d'un astre semble aluenhat dera lum que lo hè, quan eth bugàs que lo forme ei mès intens, distaue deth centre d'aguest punt un cercle de huec, virant tan rapidaments, qu'aurie vençut en rapiditat ath movement d'aqueth Cèu que mès rapidaments vire sarrant ath mon. Aguest cercle ère enrodat per un aute, e aguest per un tresau, e eth tresau peth quatau, peth cincau eth quatau, e dempús peth siesau eth cincau; Sus aguesti contunhaue eth setau de tan grana extension, qu'era messatgèra de Juno¹⁹¹ serie massa estreta entà contier-lo completaments. Madeish se passaue damb eth ueitau e eth nauau,¹⁹² e cadun d'eri se botjaue damb mès lentor sivans era màger distància der Un, en tot auer era ahlama mès clara eth que mens distaue dera lum plan blossa; pr'amor que, sivans me pensi, participe mès dera sua vertat. Era mia Dauna, que me vedie cuelhut per un viu curiosèr, me didec:

- D'aqueth punt depen eth Cèu e tota era natura. Guarda aqueth cercle qu'ei mès apròp d'eth, e sabe-te'n qu'eth sòn movement ei tan rapid per causa der ardent amor que lo posse.

Li responí:

- S'eth mon siguesse dispausat en orde que veigui aguestes arròdes, era tua explicacion m'aurie satisfèt; mès en mon sensible se pòden veir es

191 Iris.

192 Aguesti nau cercles luminosi son formadi per nau ordes angeliques, e eth sòn punt centrau ei Diu.

causes autant rapides coma mès desseparades son deth sòn centre: atau, donc, s'eth mèn desir li cau auer eth fin en aguest meravilhós e angelicau temple, qu'es sòns solets confinhs son er amor e era lum, me cau encara enténer se com ei qu'eth modèl e era còpia non van dera madeisha manèra; pr'amor que jo en bades reflexioni en aquerò.

- S'es tòns desirs non son pro entà des.hèir aguest nud, que non ei cap maravilha: Autant solid s'a hèt per çò de non auer estat tocat!

Atau didec era mia Dauna; dempús higeç:

- Pensa çò que te vau a díder, se vòs quedar satisfèt, e aveda sus aquerò er engenh. Es cercles corporaus son amples e estrets, segontes era màger o mendre vertut que s'esparg pertot. Coma màger ei era sua bontat, mès saludables son es efèctes que còste; e eth còs màger contie mès bontat, damb era condicion de qué siguen es sues parts madeish de perfèctes. Ara plan, aguest cercle que mos trapam, qu'arrossègue damb eth tot eth naut univèrs, correspon ath que mès estime e mès sap; per çò que, se te fixes ena vertut e non ena extension des substàncies que se t'apareishen dispausades en cercles, veiràs ua relacion admirabla e graduau entre cada Cèu e era sua intelligéncia.

Pur e seren, coma quede er emisfèri der aire quan Boreas bohe damb era mens impetuosa des sues maishères, netejant e disolvent era broma qu'abans ac escurie tot, e hènt qu'eth cèu mòstre es bereses de tota era sua acompanyada, quedè jo quan era mia Dauna me satisfèc damb es sues clares responses, vedent alavetz era vertat tan ludenta coma es esteles en cèu. Quan acabèc es sues paraules, comencèren a belugar es cercles, coma belugue eth hèr rosent; e aqueth beluguejament, que se retiraue a un incendi, ère imitat per cada bualh per eth madeish, en èster aguesti autants, qu'eth sòn nombre se multiplicaue mil còps mès qu'eth produisit pera multiplicacion des casalons d'un tablèu d'escacs. Jo entenia cantar "Hosanna", de cor en cor, en laudança deth punt fix, que les tie e tostemp les tierà en lòc a on tostemp an estat: e aquera que vedie es dobtes dera mia ment, didec:

- Es prumèrs cercles t'an mostar as Serafins e as Querubins. Seguissen damb tanta velocitat era sua amorosa cadia entà retirar-se ath punt tot çò que pòden, e pòden autant mès, coma mès nauts son entà veder-lo. Aqueri

auti amors, que van ath sòn entorn, se criden Trons dera preséncia divina, qu'en eri acabe eth prumèr ternari; e te cau saber qu'ei autant màger eth sòn gòl, coma mès penètre era sua vista ena Vertat, qu'en era se padegue tota intelligéncia. Aciu se pòt conéisher qu'era beatitud se fonde en acte de veir, e non en d'estimar a Diu, qu'aquerò ven dempús; e en èster es òbres meritòries engendrades pera gràcia e era bona volentat, era mesura dera contemplacion va atau de grad en grad. Er aute ternari, que germie en aguesta primauèra etèrna de sòrta que non lo despolhe er Aries nueitiu, cante perpetuauments "Hosanna" damb tres melodies, que ressonen enes tres ordes d'alegria que se compause. En aguesta jerarquia s'estan es tres divesses: prumèra, Dominacions; dusau, Vertuts, e eth tresau orde ei eth des Potestats. Dempús, enes dus avantdarrèrs cercles viren es Principats e es Arcangels: eth darrèr se compause tot d'angelicaus hèstes. Toti aguesti ordes tien es sues guardades tachades entà naut, e còsten baish tanta influéncia, que dera madeisha manèra que son tirassadi eri per Diu, tirassen tot çò qu'ei dejós d'eri. Damb tau afogadura se metec Dionisi¹⁹³a contemplar aguesti ordes, que les nomentèc e distiguic coma jo. Mès Gregòri¹⁹⁴se desseparèc d'eth dempús; atau ei que tanlèu dauric es uelhs en aguest cèu, se n'a arrit d'eth madeish. E s'un mortau a revelat ena Tèrra ua vertat tan secreta, non voi que t'admires; pr'amor qu'eth que la vedec aciu naut¹⁹⁵ l'ac desnishèc, amassa damb fòrça d'autes causes restacades as vertats d'aguesti cercles.

193 Sant Dionisi Areropagita, en sòn libre De Coelesti Hierarchia.

194 Sant Gregòri eth Gran, que modifiquèc er orde des angels seguit per Sant Dionisi.

195 Sant Pau, que siguec transportat entath cèu, e instruic a Sant Dionisi.

Cant vint-e-nauau

Silenciosa e damb eth ròstre alègre s'estèc Beatriz, guardant fixaments eth punt que m'auie enludernat, autant de temps coma eth que i a en moment qu'eth zenit mantie en equilibri as dus hilhs de Latona, quan aguesti, caperadi respectiuaments per Aries e Libra, formen ua madeisha zòna en orizont, enquia qu'un e er aute trinquen aqueth cinturón cambiant d'emisfèri.¹⁹⁶ Dempús comencèc atau:

- Jo te diderè sense preguntar çò que desires enténer, pr'amor qu'ac è vist d'aquiu a on convergís tot "ubi" e tot "quan". Non damb er in d'aquerir entada eth cap ben (qu'aquerò non pòt èster), senon pr'amor de qué eth sòn esplendor, en tot reflectir-se enes creatures, podesse díder: "Existisqui", er Etèrn Amor, ena sua eternitat, abans que siguesse eth temps, e d'ua manèra incomprendibla a tota auta intelligéncia, s'espargec sivans li pladec, creant nauí amors. Que non vò díder qu'abans s'estèsse guiterós e coma inèrt; pr'amor qu'er anament der esperit de Diu sus aguestes aigües non auec un abans ne un dempús. Era forma e era matèria pura gesserén amassa damb ua existéncia sense cap defècte, coma gessen tres flèches d'un arc de tres còrdes; e atau coma era lum lutz en veire, en ambre o en cristau, de sòrta qu'entre er arribar e er èster tota, non i a cap intervau, atau tanben aqueth triforme efècte irradièc ath còp deth sòn Senhor sense diferéncia entre eth sòn principi e era sua existéncia perfècta. Ath còp siguec tanben creat e establít er orde des substàncies; e aqueres que se produsic er acte pur sigueren plaçades en cim deth mon. Ara part inferiora siguec destinada era poténcia pura; e ath miei junhec ara poténcia e ara accion un ligam que jamès se desligue. Jeronim escriuec qu'es angels sigueren creadi fòrça sègles abantes de qué siguesse hèt er aute mon; mès aguesta vertat ei escrita en diuèrsi passatges des escriveires der Esperit Sant, e ac poiràs observar s'ac examines ben, donques qu'era madeisha rason ac ve en part; pr'amor que non poirie compréner qu'es motors s'estèsseen autant de temps sense era sua perfeccion. Ara ja sabes a on, com e quan sigueren creadi aguesti amors; per tant ja son escandidi tres ardors deth tòn desir. Non compdaries d'un a vint damb era rapiditat qu'ua part des angels trebolèc eth mon des vòsti elements. Era auta part restèc aciu e comencèc era òbra que contemples, damb tant de plaser que jamès dèishe de virar. Era causa dera

196

Vò díder que Beatriz sauvèc silenci, guardant fixaments a Diu solet un instant. Es hilhs de Latona son eth Solei e era Lua.

queiguda siguec eth maudit orgulh d'aqueth que vederes en centre dera Tèrra pesant sus eth tota era gravetat deth mon. Agustí que ves aciú sigueren modèsti, arreconeishent era bontat que les auie hèt prèsti a tan nautes guardades; per çò qu'es sues intelligéncias sigueren de tau sòrta exaltades pera gràcia qu'illumine e peth sòn merit, que possedissen ua plia e fèrma volentat. E non voi que trantalhes, senon qu'ages complèta certitud de qué ei meritòri recèber era gràcia ena proporcion qu'er amor que la demane e acuelh. A compdar d'ara, que pòs contemplar a plaser e sense cap auta ajuda aguest consistòri, s'ei qu'as entenut es mies paraules: mès coma ena Tèrra e enes vòstes escòles se lieg qu'era natura angelica ei tau que compren, rebrembe e estime, te diderè mès encara tà que veigues en tota era sua puretat era vertat que se confon aquiú baish, embolhant semblabla doctrina. Agustes substàncies, dempús d'auer-se recreat en ròstre de Diu non separèren era sua guardada d'aguest qu'entada eth arren i a amagat; atau ei qu'era sua vista non ei interceptada per cap aute objècte, e per tant, non an besonh de memòria entà rebrembar un concèpte separat deth sòn pensament. Aquiú baish, donc, se sònie sense dormir, credent uns e non credent es auti que diden era vertat; mès en aguesti darrèrs i a mès fauta que vergonha. Es qu'aquiú baish vos tietz a filosofar, non anatz peth madeish camin, autan ei çò que vos arrossègue er in de hèr-vos a veir sabents e engenhosi: e enquia e tot aquerò se tolèra aciú damb mens rigor qu'eth mensprètz dera Sagrada Escritura o era sua tòrta interpretacion. Non pensatz ena sang que còste semiar-la peth mon, e çò d'agradiu qu'ei a Diu aqueth que conforme umilaments es sues idies as d'aquera. Sonque entà aparéisher coma sabent, cadun se les apraie e s'esdegue en invencions, que servissen de tèxt as predicadors tant qu'er Evangèli care. Un ditz qu'era Lua arreculèc quan era passion de Crist, e se calec ath miei damb era fin de qué era lum deth Solei non podesse baishar ena Tèrra; d'auti qu'era lum s'amaguèc era soleta, motiu peth quau aguest eclipsi siguec tan sensible entàs Espanhòus e es Indis, coma entàs Judius. Que non a Florencia tanti Lapi e Bindi¹⁹⁷ coma fabulacions se pronóncien pendent un an, e pertot, enes cadières; atau ei qu'es oelhes ignorantes tornen de pèisher plies de vent, sense que les sigue cap desencusa non auer vist eth mau. Crist non li didec ath sòn prumèr convent: "Anatz e predicatz petòfies ath mon", senon que les autregec coma basa era vertat: e aguesta sonèc enes sues boques de

tau sòrta, qu'en combàter entà alugar era Fe, solet tengueren er Evangèli coma escut e lança. Ara, entà predicar, s'abuse des argucies e trufaries; per çò d'excitar era ilaritat, er abit monacau se hole e non se desire ua auta causa. Mès ena punta d'aguest abit nide tau audèth,¹⁹⁸ que s'era plèba lo vedesse, non admeterie es indulgències d'aqueri que fide; que per eres a creishut tant era pegaria ena Tèrra, que sense demanar espròves dera sua autenticitat, s'apilerarie era gent entà quinsevolh promesa d'eres. Damb aquerò s'engrassís eth porcèth de Sant Antòni, e s'engrassissen fòrça d'auti que son pejors qu'es porcèths, pagant damb moneda sense estampar. Mès, entà acabar aguesta longa digression, vira ja es tòns uelhs entara via dreita, de sòrta qu'eth camin e eth temps s'escuercen. Era natura des angels augmente tant eth sòn nombre de grad en grad, que non i a paraula ne intelligència mortau que posque arribar a significar aguest nombre; e s'examines ben çò que revelèc Daniel, veiràs qu'enes sòns milèrs non se manifèste un nombre determinat. Era prumèra lum qu'illumine tota era natura angelica penètre en era de tantes manères coma es esplendors qu'ada eri s'amasse. Atau, donc, coma qu'era afeccion ei proporcionau ara intensitat dera vision beatifica, era doçor der amor ei enes angels diuèrsaments fervorosa o teba. Contempla, a compdar d'ara, era nautada e era extension deth Poder Etern; donques qu'a format entada eth tanti miralhs qu'en eri se repartís, demorant tostemp un e indivisible coma abans d'auer-les creat.

Cant trentau

Dilhèu uscle era ora siesau distanta sies mil miles de nosati, e aguest mon incline ja era sua ombra lèu orizontauments, quan eth centre deth cèu que vedem mès prigond comence e botar-se de tau sòrta, que quauques esteles se van deishant de uelh dera Tèrra estant; e a mida que va auançant era plan clara sirventa deth Solei, eth cèu amòrte d'ua en ua es sues lums enquia era mès beròia. Non d'auta manèra desapareishec pòc a pòc dera mia vista eth trionf des cors angelics, que tostemp hestège er entorn d'aguest punt que m'enludernèc, en tot semblar-me contengut en aquerò qu'eth contie; per çò que, en non veir ja arren, aquerò qu'ère amassat ar amor, m'obliguèc a virar es uelhs entà Beatriz. Se tot çò que s'a dit enquiad aguest moment sus era siguesse estacat a ua soleta laudança, serie pòc entà aumplir er objècte. Era beresa qu'en era vedí non solet ei dehòra de posita dera nòsta intelligéncia, senon que creigui damb certitud qu'eth sòn Creador ei eth solet que la compren tota. Me cohèssi vençut per aguest passatge deth mèn poèma, mès de çò que, damb respècte a un aute punt, ne siguec jamès autor tragic o comic; pr'amor qu'atau coma eth Solei ofusque era vista mès tremolosa, dera madeisha manèra eth rebrembe deth doç arridolet paralise era mia ment. Deth prumèr dia que vedí eth sòn ròstre en aguesta vida, enquiara mia actuau contemplacion, non s'a interromput era continuacion deth mèn cant; mès ara ei de besonh qu'eth mèn poèma dèishe de cornèr eth hèt de seguir cantant era beresa dera mia Dauna, coma hè quinsevolh artista qu'arribe en darrèr esfòrç deth sòn art. Tau quau la dèishi entà que l'anóncie ua trompa de màger son qu'era mia, qu'amie enquiath finau eth sòn dificil prèzhèt, Beatriz repliquèc damb eth gèst e era votz d'un guida sollicit:

- Qu'auem gessut dehòra deth màger des còssi celèstes, entà pujar en cèu qu'ei pura lum;¹⁹⁹ lum intelectuau, plia d'amor, amor de vertadèr ben, plen de gò; gò superior a tota doçor. Aciu veiràs ua e ua auta milicia deth Paradís, e ua d'eres jos aqueth aspècte que la contemplaràs en judici finau.

Coma un relampit sobte qu'esbugasse es potències visuaus, empedint ath uelh era facultat de distinguir es màger objèctes, atau m'enrodèc ua lum ludenta, en tot deishar-me velat de tau sòrta damb eth sòn treslús, qu'arren descurbia.

- Er Amor que padegue ad aguest cèu, acuelh totemp damb parièra salutacion ad aqueth qu'entre en eth, damb era fin de premanir eth ciri entà alugar era sua ahlama.

Tanlèu entení aquestes paraules me sentí elevat d'ua manèra superiora as mies fòrces, e aquerí ua naua vista de tau magnitud, que non i a cap lum tan ludenta que non la podessen suportar es mèns uelhs. E vedí en forma d'arriu ua lum daurada, que deishauè anar esplendits treslusi entre dues arribes ornades d'admirabla primauèra. D'aguest arriu gessien viues belugues, que pertot ploiguien sus es flors, retirant-se a rubís caperadi d'aur. Dempús, coma embriagades damb aqueres aulors, tornauen a submergir-se en meravilhós corrent; mèns se bèra ua entraue en eth, ua auta ne gessie.

- Eth naut desir qu'ara t'inflame e t'ahisque a comprèner çò qu'ès en tot veir, me shaute autant mèns coma mèns veement ei; mèns te cau béuer aquesta aigua abans que sadores tanta set.

Atau me didec eth Solei des mèns uelhs. Dempús higeç:

- Er arriu e es topazis, qu'entren e gessen, e er arridolet des èrbes non son qu'ombres e prefacis dera vertat: que non ei díder qu'aquestes causes son dificiles de comprèner; pr'amor qu'eth defècte ei en tu, que non as encara era vista pro elevada.

Cap mainatge se lance de cap tant ara prèssa en pièch de sa mair quan se desvelhe mèns tard de çò de costum, coma jo, entà mielhorar es miralhs des mèns uelhs, m'inclinè sus era ondada luminosa, que cor damb era fin de qué se perfeccione era vista; e a penes se banhèc en era era extremitat des mies paupetes, me semblèc qu'eth corrent alongat s'auie tornat redon. Dempús, atau coma era gent desguisada semble ua auta causa plan despariera tanlèu se trè era faussa aparença que jos era s'amagaue, atau me semblèc qu'aquerien màger alegria es flors e es belugues; de sòrta que vedí claraments es dues corts deth cèu. Ò esplendor de Diu, que gràcies ada eth vedí eth gran trionf deth reiaume dera vertat! Balha-me fòrces entà díder se com lo vedí.

Que i a aqui naut ua lum, que hè visible eth Creador a tota creatura que sonque base era sua patz en contemplar-lo; e s'esparg de forma circulara per tant espaci, qu'era sua circonferència serie entath Solei un cinturon

massa ample. Tota era sua aparença ven d'un arrai reflectit sus eth cim deth Prumèr Mobil, que d'eth aquerís movement e potècia; e atau coma un ticolet se contemple ena aigua que banhe era sua basa, coma se volesse guardar-se ornat quan ei mès ric de flors e verdor, atau, suspèndes ar entorn, enrodant era lum, vedí miralhar-se en mès de mil gradons totes es amnes que deth nòste mon an tornat aqui u naut. E s'eth darrèr gradon concentre autanta lum en eth, quin non serà er esplendor d'aguesta ròsa enes sues darrères huelhes! Era mia vista non se perdie ena amplada ne ena nautada d'aguesta ròsa, senon qu'abastaue tota era quantitat e qualitat d'aquera alegria. Aquíu, er èster prèu o luenh, non da ne trè; pr'amor qu'a on Diu govèrne sense interposicion de causes segondaries non exercís cap accion era lei naturau. Tath centre dera ròsa sempitèrna, que se dilate, se quilhe graduaments e exale un perhum de laudances ath Solei qu'aquíu còste ua etèrna primauèra, me tirassèc Beatriz coma aqueth que care ath còp que vò parlar, e didec:

- Guarda se com ei de grana era reünion de blanques estòles! Guarda se com ei de gran eth circuit qu'a era nòsta ciutat! Guarda es nòsti gradons tan plei, que ja son pòqui es cridadi a ocupar-les! En aqueth gran sèti a on ties es uelhs tachadi per çò dera corona qu'ei plaçada sus eth, abantes que tu sopes en aguestes nòces se seirà era amna deth gran Enric, que serà augusta ena Tèrra,²⁰⁰ eth quau anarà a reformar era Italia abans que se trape premanida entad aquerò. Era cèga cobesença que vos tie malauts, vos a hèt semblables ath mainatge que se morís de hame e refuse ara sua hilhuquèra. Alavetz serà perfècte en forum divin un òme,²⁰¹ que de forma dubèrta o amagada, non anarà peth madeish camin qu'aqueth; mès per pòc temps lo tolerarà Diu en sòn sant cargue; pr'amor que serà lançat a on s'està Simon Mag pes sòn merits, e harà qu'eth d'Alagna²⁰² s'en.honse encara mès.

200 Aquiu Dante simule predíder era coronacion der emperaire Enric VII, de Luxemburg.

201 Eth Papa Clement V.

202 Eth Papa Bonifaci VIII (cant XIX deth Lunfèrn).

Cant trenta unau

Ena forma, donc, d'ua blanca ròsa s'aufríe ara mia vista era milícia santa que Crist damb era sua sang hec era sua esposa; mès era auta, que volant ve e cante era glòria d'aqueth que l'enamore e era bontat que tant excèlsa l'a hèt, coma un eisham d'abelhes, que ja se bote sus es flors, ja s'en torne entath lòc a on eth sòn trabalh se convertís en doça mèu, descenie entara gran flor que se orne de tantes huelhes, e d'aquiu se lançau de nauèth entath punt a on tostem s'està eth sòn Amor. Totes aguestes amnes auien eth ròstre d'ahlama viua, es ales d'aur, e çò d'aute de tau blancor, que non i a nhèu que s'i posque comparar. Quan baishauen pera flor de gradon en gradon, comunicauen as autes amnes era patz e eth lardor qu'eres aquerien volant; e per mès qu'aquera família alada se metesse ath miei entre çò de naut e era flor, non empèdie era vista ne eth resplendor, pr'amor qu'era lum divina penetre en univèrs sivans qu'aguest ei digne d'aquerò, de sòrta qu'arren li pòt servir d'obstacle.

Aguest règne tranquil e erós, poblat de gent anciana e modèrna, auie, tot ar ensems, era vista e er amor dirigidí entà un solet punt. Ò trina lum, que belugant en ua soleta estela, alègres de tau manèra era vista d'aquesti esperits!, guarda quina ei aciú baish era nòsta tormentà. S'es barbars procedents dera region que capère Helice diadèraments virant damb eth sòn hilh ad aqueth que garde damb amor,²⁰³ e demorauen estonadi en veir a Roma e as sòns magnífics monuments, quan Letran superaue a totes es òbres gessudes des mans des òmes, jo, que venguia de passar de çò d'uman en çò de divin, deth temps limitat en çò d'etèrn, e de Florencia en un pòble just e sant, de quin estupor non seria plen? De vertat que, autrejat a tau estupor e gòi, me compladie eth non entèner ne díder arren. E coma eth pelegrin que se recree contemplant eth temple qu'auie hèt eth vòt de visitar, e demore, en tornar en sòn país, racondar com ère bastit, atau jo, contemplant era viua lum, passejaua es mies guardades per toti es gradons, ja entà naut, ja entà baish, ja ar entorn, e vedia ròstres qu'excitauen ara caritat, apolididí per d'autes lums e peth sòn arridolet, e en actituds ornades de tota sòrta de gràcia. Era mia vista auie abastat totafèt era forma generau deth Paradís, mès que non s'auie tachat en cap part concreta; alavetz, cuelhut per un nau desir, me virè entara mia Dauna entà preguntar-li sus

203

Eth Nòrd, que sus eth vire de contunh era Osa Màger, amassa damb eth sòn hilh Bootes o Artur.

quauqui punts qu'auien era mia ment en suspens; mès quan demoraua ua causa, me n'arribèc ua auta: vedí a un ancian²⁰⁴ vestit coma era familha gloriosa. Enes sòns uelhs e enes sues caròles i auie esparjuda ua benigna alegria, e eth sòn aspècte ère tan doç coma eth d'un trende pair.

- E era a on ei?, didí de seguit.

Ad aquerò responec eth:

- Beatriz m'a enviat deth mèn sèti entà méter punt finau ath tònd desir; e se guardes eth tresau cercle, a compdar deth gradon superior, la veiràs ocupar eth tron qu'en eth l'an plaçat es sòns merits.

Sense respóner l'heuè es uelhs, e la vedí formant un corona des etèrns arrais que d'era gessien. Eth uelh deth que s'estèsse ath hons deth mar non distarie autant dera region mès nauta a on trone, coma se distanciauèn de Beatriz es mèn; mès qu'ère parièr, pr'amor qu'era sua imatge baishaue enquia jo sense cap interposicion de un aute còs.

- Ò hemna qu'en tu viu era mia esperança, e consentires, entara mia salvacion, en deishar es tues tralhes en Lunfèrn! S'è vist tantes causes, deui, ara tua bontat e ath tònd poder, aguesta gràcia e era fòrça que m'a calut. Tu, dera esclavitud, m'as amiat entara libertat per totes es vies e per toti es mieis qu'an estat a posita entà hè'c. Sauva-me es tòns magnifics dons, pr'amor de qué era mia amna, que guarires, se separe deth sòn còs de forma agradiua as tòns uelhs.

Atau preguè; e aquera que semblaue tan luenhana, arric e me guardèc, en tot virar-se dempús entara etèrna hònt.²⁰⁵ Eth sant Ancian me didec:

- Pr'amor de qué amies entà eròs tèrme eth tònd viatge, qu'entad aquerò m'a botjat eth prèc e er amor sant, vòla damb es tòns uelhs per aquest jardin; pr'amor que guardant-lo s'avivarà mès era tua vista entà pujar enquiar arrai divin. E era Reina deth Cèu, que per era m'uscli totafèt d'amor, mos autrejarà totes es gràcies, pr'amor que jo sò eth sòn fidèu Bernat.

204 Beatriz a complit ja era sua mission, e desapareish deth costat de Dante, en tot substituir-la Sant Bernat, simbèu dera contemplacion e der amor a Maria, que d'eth demane dempús era gràcia de veir a Diu; dilhèu pr'amor qu'entad aquerò non ei pro era sciència teologica, e s'a besonh dera Gràcia.

205 Diu, eterna hònt de ben.

Coma aqueth que dilhèu vie de Croacia entà veir era nòsta Veronica, e non se canse de contemplar-la per çò dera sua anciana fama, mèsalèu ditz ath sòn laguens tant que l'ac mòstren: “Senhor mèn Jesucrist, Diu vertadèr, ère atau eth vòste ròstre?” madeish èra jo en tot guardar era viua caritat d'aqueth, qu'autrejat ara contemplacion, tastèc en mon es delícies qu'ara gaudís.

- Hilh dera gràcia, comencèc a dider-me, non poiràs conéisher aguesta existència erosa, tant que taches es uelhs solet aqui baish. Guarda es cercles, enquia e tot eth mès luenhant, pr'amor de qué veigues eth tron dera Reina qu'ada era ei sometut e consagrat aguest règne.

Lheuè es uelhs; e atau coma peth maitin era part orientau der orizon depasse en claror aquera qu'eth Solei se cògue, dera madeisha manèra, e dirigint era vista coma eth que va deth hons d'ua val entath cim d'un monte, vedí en cercle mès elevat ua part deth madeish que depassau en claretat a totes es autes; e atau coma aqui a on se demore eth car que tan mau guidèc Faeton,²⁰⁶ mès s'inflame eth cèu e dehòra d'aqueth punt va perdent era lum era sua vivacitat, dera madeisha manèra aquera pacífica ahlama d'aur²⁰⁷ ludie mès en sòn centre, en tot amendir-se graduauments eth sòn resplendor en toti es auti lòcs. En aqueth centre vedí mès de mil angels que la hestejauen damb es ales desplegadas, desparièr cadun en sòn resplendor e ena sua actitud. Dauant des sòns jòcs e des sòns cants vedí arrir ua beutat, que suscitaue era alegria enes uelhs des auti sants. Encara qu'auessa tanti recursi entà parlar coma entà imaginar, non gausaria exprimir era mendre part des sues delícies.

Quan Bernat vedec es mèn uelhs atentius e fixi en objècte deth sòn fervent amor, virèc es sòns entada eth, damb tant d'afeccion, que suscitèc enes mèn mès ardor entà contemplar-lo.

206 Eth car deth Solei.

207 Era Vèrge Maria.

Cant trenta dusau

Atentiu ara sua felicitat, aqueth contemplador assumic espontanèaments en eth madeish eth cargue de mèstre e comencèc damb aguestes santes paraules:

- Era herida que Maria reparèc e guaric siguec dubèrta e empodoada per aquera hemna tan beròia qu'ei as sòns pès.²⁰⁸ Dejós d'aguesta, en orde que formen es tresaus lòcs, se sèn, coma ves, Raquel e Beatriz²⁰⁹. Sara, Rebeca, Judit e era arrèmairia²¹⁰ deth Cantaire qu'ath miei deth dolor costat pera sua falta didec "Miserere mei," pòs veir que se succedissen de grad en grad, baishant, a mida qu'ena ròsa te les vau nomentant de huelha en huelha. E deth setau gradon entà baish, coma deth mès naut en madeish gradon, se succedissen es Ebrèes, en tot dividir totes es huelhes dera flor; pr'amor qu'aqueres son coma un dret paredau, que compartís es sagrats gradons, segontes se tachèc en Crist era guardada dera fe. En aguesta part, qu'en era era flor ei aprovedida de totes es sues huelhes, se sèn es que crederen ena venguda de Jesucrist; e ena auta, qu'en era es semicercles se ven interrompudi per quauqui uets, se sèn es que crederen en Eth dempús d'auer vengut; e atau coma en aguesta part eth gloriós tron dera Senhora deth cèu e es auti gradons inferiors formen tan grana separacion, atau ena opausada se trape eth tron deth gran Joan que, totemp sant, patic era solitud e eth martiri, e eth Lunfèrn dempús pendent dus ans;²¹¹ e atau tanben dejós d'eth, formant a prepaus madeisha separacion, ei eth de Francesc; dejós d'aguest eth de Benet, dejós de Benet, Agustin e d'auti, baishant dera madeisha manèra enquia aciu de cercle en cercle. Guarda, donc, era elevada Providéncia divina; pr'amor qu'un e aute aspècte dera Fe aumpliràn a parts egales aguest jardin. E te cau saber que deth gradon que talhe pera mitat ambdues hilères enquia baish, arrés se sè peth sòn pròpri merit, senon peth merit que contreiguec un aute, e damb cèrtes condicions; donques que toti eri son esperits desprenudi dera Tèrra abantes de qué siguessen dotadi de critèri entà escuélher era vertat. Te serà facil assegurar-te'n per çò des sòns ròstres e tanben per çò des sues votzes mainadenques,

208

Eva.

209

Beatriz ei era imatge dera Teologia, e Raquel dera vida contemplatua.

210

Ruth, arremairia de David.

211

Sant Joan Baptista siguec en Limbo lèu dus ans, pr'amor que moric abans que Crist.

se les guardes e escotes ben. Ara trantalhes, e trantalhant sauves silenci; mès jo deisharè anar es fòrts ligams que sarren es tòns subtils pensaments. En tota era extension d'aguest règne non pòt auer cabuda un sèti balhat per edart, coma tanpòc a cabuda era tristor, era set, ne era hame; pr'amor que tot çò que ves ei establìt per etèrna lei, de sòrta qu'aciu cada causa ven justa coma er anèth ath dit. Per tant, aguestes annes pressades entara vertadèra vida non son aciu "sine causa" mès o mens excellentes entre eres. Eth Rei que per eth aguest règne repause en tant d'amor e delèit, que cap volentat gause desirar mès, creant a totes es annes jos eth sòn erós aspècte, les autrege, segontes vò, mès o mens gràcia: sus aquerò solet cau conéisher er efècte; çò que se demòstre expressa e claraments pera Sagrada Escritura en aqueri bessons qu'agitèc era ira en vrente de sa mair.²¹² Per tant, ei de besonh qu'era plan nauta lum corone damb era sua glòria as esperits segontes sigue eth color des peus de tau gràcia. Atau, donc, sense consideracion ath merit des sues òbres, se trafen aguesti plaçadi en diferents gradons, en tot distinguir-se solet pera sua entrada primitiua. Enes prumèri sègles qu'ère pro, plan que òc, auer, entà sauvar-se, ath delà dera innocéncia, era fe des pairs. Passades es prumères edats, siguec de besonh qu'es varons encara innocents aquerissen era vertut mejançant era circoncision; mès quan arribèc eth temps dera Gràcia, tota aquera inocéncia li calec estar-se en Limbo, se non auie rebut eth perfècte baptisme de Crist. Campa ara eth ròstre que mès se retire ath de Crist, pr'amor que solet eth sòn resplendor poirà dispausar-te tà veir a Crist.

Vedí plòir sus eth tanta alegria, amiada pes sants esperits, creadi entà volar per aquera nautada, que tot çò qu'abantes auia vist non m'auie costat ua admiracion parièra, ne m'auie mostrat màger retirada a Diu. E aqueth amor²¹³ que siguec eth prumèr a descéner cantant "Ave, Maria, gratia plena", estenec es sues ales dauant d'era. A tan divina cantada responec pertot era cort benaurada, de tau sòrta que cada esperit semblèc mès radiant.

- Ò, Sant Pair, que per jo te dignes èster aciu baish, deishant eth doç sèti a on sès per tota era eternitat! Quin àngel ei aguest, que damb tant de gòi garde es uelhs dera vòsta Reina, e tant encamardat ei que semble de huec?

212 Esaú e Jacob.

213 Er arcàngel Sant Gabriel.

Damb aguestes paraules recorri de nauèth ara ensenhança d'aqueth que s'apolidie damb es bereses de Maria, coma damb es arrais deth Solei s'apolidís era estela maitiau. e eth me responec:

- Tota era confiança e era gràcia que pòden càber en un àngel e en ua amna, se trafen en eth, e atau volem que sigue; donques qu'ei eth qu'amièc era pauma a Maria, quan eth Hilh de Diu volec cargar damb eth nòste pes. Mès seguís ara damb era vista, segontes vaja jo parlant, e tacha era atencion enes grani patricis d'aguest emperi plan just e pietós. Aqueri dus que ves seigudi aqui naut, mès erosi per çò d'èster plan pròchi ara Augusta Senhora, son lèu dues arraïcs d'aguesta ròsa. Eth qu'ei ara quèrra ei eth pair, qu'eth sòn gausat paladar siguec causa de qué era espècia umana tastèsse tant amarum.²¹⁴ Contempla ara drete ar ancian pair dera Glèisa, que Crist li fidèc es claus dera encantadora flor:²¹⁵ ath sòn costat se sè aqueth que vedec, abans de morir, toti es tempsi calamitosi qu'auie de trauessar era beròia esposa que siguec conquistada damb era lança e es claus;²¹⁶ e pròche ar aute, aqueth Cap que jos es sues ordes viuec de mannà era nacion ingrata, volubla e obstinada.²¹⁷ Guarda seiguda a Anna dauant de Pèir, contemplant ara sua hilha damb tau afogadura, qu'enquia e tot cantant er "Hosanna" la dèishe de uelh; e dauant deth màger Pair de familia se sè Lucia, que manèc ara tua Dauna ena tua ajuda, quan barrèes es paupetes ath cant der abisme. Mès, coma que se'n va eth temps que t'adormís, haram un punt aciu, coma un bon sarte, que segontes era tela que tie, atau hè eth vestit e lheuaram es uelhs entath prumèr Amor, de manèra que, guardant-lo, te cales en sòn treslús tot çò que posques. Ça que la, damb era fin de qué en botjar es tus ales non arrecules pensant dilhèu qu'auances, te cau demanar damb prècs era gràcia que te cau, e demanar-la ad aquera que te pòt ajudar; seguís-me, donc, damb era afeccion, de sòrta qu'eth tòn còr acompanhe es mies paraules.

E comencèc a díder aguesta santa oracion:

214 Adam, cap der Ancian Testament.
215 Sant Pèir, cap deth Nau Testament.
216 Sant Joan Evangelista.
217 Moisés, qu'ei prècs d'Adam.

Cant trenta tresau

“Vèrge mair, hilha deth tòh hilh, era mès umila ath còp qu’era mès nauta de totes es creatures, tèrme fix dera volentat etèrna, qu’ès era qu’a ennoblit de tau sòrta era umana natura, qu’eth sòn Creador non desdenhèc convertir-se ena sua pròpria òbra. En tòh sen s’aluguèc er amor qu’eth sòn calor a hèt germiar aguesta flor ena patz etèrna. Qu’ès aciu, entà nosati, meridian Solei de caritat, e baish entàs mortaus viua hònt d’esperança. Ès tan grana, Senhora, e vales tant, que tot aqueth que desire arténher bèra gràcia e non acodís a tu, vò qu’eth sòn desir vòle sense ales. Era tua benignitat non solet ajude ad aqueth que la demane, senon que fòrça còps s’auance espontanèaments ara suplica. En tu s’amassen era misericòrdia, era pietat, era magnificència, e tot çò de bon qu’existís ena creatura. Agust, donc, que, dera mès prigonda lacuna der univèrs enquia aciu, a vist ua a ua totes es existències espirituaus, te suplique l’autreges era gràcia d’aquerir tau vertut, que posque elevar-se damb es uelhs enquiara salut suprèma. E jo, que jamès è desirat veir mès de çò que desiri qu’eth veigue, te hèsqui toti es mèns prècs e te supliqui que non siguen en bades, damb era fin de qué esbugasses damb es tòns, totes es bromes procedentes dera sua condicion mortau, de tau sòrta que posque contemplar dubèrtaments eth suprèm plaser. Te prègui, ath delà, ò Reina, que pòs hèt tot çò que vòs!, que sauves blosses es sues afeccions dempús de veir tantes causes; qu’era tua custòdia trionfe sus es impulsis des passions umanes: guarda a Beatriz se com junh es sues mans damb toti es benauradi entà júnher es sues pregàries as mies.”

Es uelhs que Diu estime e venèr,²¹⁸ tachadi en aqueth que pregaue per jo, me mostrèren guaire agradius li son es sòns devòts prècs. Dempús se lheuèren entara Lum etèrna qu’en era non ei credible qu’era guardada de cap creatura posque tachar-se tan dubèrtaments. E jo, que m’apressaua ath finau de tot desir ardent, botè tèrme en jo, coma me calie, ar ardor deth desir. Bernat arrint, m’indicaue que guardèssa entà naut, mès jo auia hèt ja per jo madeish çò qu’eth volie: pr’amor qu’era mia vista, aquerint mès e mès puretat e claror, penetraue graduaments ena nauta lum qu’a en era madeisha era vertat dera sua existència. Dès aqueth moment, çò que vedí depasse a tot uman lenguatge, qu’ei impotent entà exprimir tau vision, e era memòria se rend a tanta granesa. Coma aqueth que ve soniant, e dempús

deth sòmi saue estampada era sensacion qu'a rebut, sense que li quède cap auta causa ena ment, atau me trapi jo ara; pr'amor que lèu a cessat deth tot era mia vision e encara destille en mèn pièch era doçor que neishec d'era. Dera madeisha manèra que, dauant deth Solei, pèrd era nhèu era sua forma, atau tanben se dispersauen ath vent, enes leugères huelhes, es sentències dera Sibila.

Ó lum suprèma que te lhèues autant sus es pensaments des mortaus! Prèsta ara mia ment quauquarren de çò que semblaues, e hètz qu'era mia lengua sigue tan potent, que posque deishar aumens un bualh dera tua glòria as generacions que vien; pr'amor que se se mòstre un shinhau ara mia memòria e ressona un shinhau enes mèn versis, se poirà concèber mès era tua victòria.

Per çò dera intensitat deth viu arrai que suporté sense eishorbar-me, me pensi que m'auria perdut, s'auessa separat d'eth es mèn uelhs; e me'n brembi que per aquerò siguí tan gausat entà sostier-lo, que junhí era mia guardada damb eth Poder infinit. Ò gràcia abondosa, que per era gausè tachar es mèn uelhs ena Lum etèrna enquiath punt que consumí tota era mia fòrça visuau! Ena sua prigondor vedí que se tenguie estacat damb ligams d'amor en un volum tot çò qu'ei esparjut en univèrs: substàncies, accidents e es sues qualitats, unit tot de tau sòrta, que tot çò que digui non ei senon ua palla lum. Me pensi que vedí era forma universau d'aguest nud, pr'amor que, en tot rebrembar aquestes causes, me senti possedit de màger alegria. Un solet punt me còste major desbrembe qu'eth qu'an costat vint-e-cinc sègles passadi, dempús era empresa que hec a Neptun admirar-se dera ombra d'Argos. Era mia ment en suspens guardaue fixa, immobila e atentiva, e seguie guardant damb ardor creishent. Er efècte d'aquesta lum ei tau que non ei possible consentir jamès separar-se d'era entà contemplar ua auta causa; perque eth ben, qu'ei objècte dera volentat, s'embarre tot en era, e dehòra d'era ei defectuós çò qu'aquiu ei perfècte. D'aquest punt, per çò de pòc que rebrembi, es mies paraules seràn mès brèus qu'es d'un mainatge qu'era sua lengua se banhe encara ena lèit mairau. Non perque i auesse mès d'un simple aspècte ena viua lum que jo guardaue, donques que totemp ei tau quau ère abantes, senon perque era mia vista s'avaloraue en tot contemplar-la, era sua aparença unenca se me presentaue en ua auta forma sivans s'anaue alterant era mia aptitud visuau. Ena prigonda e clara

substància dera nauta lum se m'apareisher en tres cercles de tres colors e d'ua soleta dimension:²¹⁹ er un semblaue reflectit per aute coma Arcolan per Arcolan, e eth tresau semblaue un huec procedent d'ambdús per egal. A!, guaire escassa e fèbla ei era lengua entà explicar eth mèn concèpte! E aguest n'ei tant, en comparèr damb aquerò que vedí, qu'era paraula "pòc" non ei pro entà exprimir era sua petitesa.

Ò lum etèrna, qu'en tu solet demores, que soleta te comprenes, e qu'estant per tu madeisha, ath còp intelligenta e entenuda, t'estimes e te complades en tu madeisha! Aqueth des tòns cercles, que semblaue vier de tu coma er arrai reflectit vie de arrai dirècte, quan es mèns uelhs lo contemplèren ar entorn, me semblèc qu'ath sòn laguens damb eth sòn pròpri color representaue era nòsta efigia, per çò qu'era mia vista ère tachada en eth. Coma er especialista en geometria que se tie damb totes es sues fòrces a mesurar eth cercle, e que per mèns que pense non trape eth principi qu'a de besonh, madeish m'estaua jo dauant d'aquera naua imatge. Jo volia veir se com corresponie era efigia ath cercle, e com ada eth ère junhuda; mèns que non artenhien a tant es mies propries ales, se non auesse estat illuminada era mia ment per un resplendor, gràcies ath quau siguec satisfèt eth sòn desir.

Aciu li manquèc era fòrça ara mia nauta fantasia; mèns que ja èren botjadi eth mèn desir e era mia volentat, coma arròda qu'es sues parts viren totes egalaments, per Amor que botge ath Solei e as autes esteles.

Conselh Generau d'Aran

 Generalitat de Catalunya
Generalitat de Catalonha

 Obra Social "la Caixa"

 BAQUEIRA/BERET